К0
К17

КАЛЕНДАР

КРАЄЗНАВЧИХ ПАМ`ЯТНИХ ДАТ НА 2004 РІК

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ВІДДІЛ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВІДДІЛ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

КАЛЕНДАР

КРАЄЗНАВЧИХ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НА 2004 РІК

Рекомендаційний біо-бібліографічний посібник

Ужгород • Видавництво В.Падяка • 2003

УДК 015
ББК 92
К78

Календар-щорічник є орієнтиром для громадськості краю у перебігу подій, ювілеїв та пам'ятних дат у 2004 році. Основу календаря складають грунтовні наукові розвідки про визначних діячів краю, підготовлені провідними карпатознавцями. Окремим розділом подано календар знаменних дат, які у 2004 році відзначатиме громадськість світу та України.

Представлені матеріали з успіхом можуть бути використані не лише в бібліотеках краю, а й у регіональній пресі, культосвітніх установах, навчальних закладах тощо.

Автор-складач посібника:

Т.І.Васильєва

Укладач розділу
«Календар знаменних та пам'ятних дат 2004 року»:

Г.В.Бобонич

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА М. УЖГОРОД
ПР. СВОБОДИ, 16, 88018

Відповідальна за випуск **Л.З.Григаш**

Науковий редактор **В.І.Падяк,** *к.ф.н.*

Випусковий редактор **Л.О.Ільченко**

Книга видається за сприяння «Видавництва В.Падяка»

В оформленні обкладинки використано репродукцію картини
«Stavba katedrály» («Возведення храму»)
визначного сучасного художника з Праги
ЯНА КРІСТОФОРІ,
(народився 1931 р. у м.Мукачево)

© ЗОУНБ, 2003;
© Т.І.Васильєва, укладання, 2003;
© Г.В.Бобонич, укладання розділу, 2003;
© Видавництво В.Падяка, 2003.

ISBN 966-7838-54-4

ВІД УКЛАДАЧА

Календар краєзнавчих пам'ятних дат видається Закарпатською обласною універсальною бібліотекою з 1977 року, в розширеному варіанті – з біографічними матеріалами – з 2003 року.

Видання покликане надати бібліотекарям та читачам довідковий матеріал про важливі події з історії області; ювілеї уродженців краю та видатних діячів, які життям і діяльністю пов'язані з Закарпаттям.

Цьогорічне видання відкривається переліком основних краєзнавчих знаменних та пам'ятних дат 2004 року. (Можливі неточності пояснюються тим, що друковані джерела, якими укладачі користувались при підготовці видання, не завжди розрізняють старий і новий стилі). Якщо у попередніх випусках містилась довідка щодо цьогорічного ювіляра чи знаменної події, у переліку вміщено відповідне посилання. Ювілейні статті вміщені у другій частині покажчика.

У додатку до даного видання подається також перелік знаменних та пам'ятних дат, які у 2004 році відзначатиме громадськість світу та України (укладач – головний бібліограф Бобонич Г.В.)

У підготовці рекомендаційного біо-бібліографічного посібника брали участь:

Балега Ю.І., *доцент кафедри української філології УжНУ;*

Баглай Й.О., *канд. філол. наук, лауреат премії Національної спілки театральних діячів України за 1992 р., лауреат обласної премії ім. братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв за 2000 р. та лауреат просвітянської премії ім.А.Волошина за 2002 р.;*

Белень М.О., *заслужений художник України, скульптор, педагог, лауреат республіканської премії ім.М.Островського;*

Вегеш М.М., *професор, директор НДІ карпатознавства УжНУ;*

Гаврош О.І., *викладач мистецтвознавства Ужгородського коледжу мистецтв;*

Гойда А.Ю., *член Національної спілки художників України та член Національної спілки журналістів України;*

Густі В.П., *голова обласної організації Національної спілки письменників України, лауреат обласних премій ім.Д.Вакарова та Ф.Потушняка;*

Данилюк Д.Д., *доктор іст. наук, професор, завідувач кафедри історії України УжНУ;*

Довганич О.Д., *доктор історичних наук; перший заступник голови Закарпатського обласного осередку НТШ ім.Т.Шевченка;*

Жупанин С.І., *доктор пед. наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, лауреат премії ім.Лесі Українки;*

Кобаль Й.В., *канд. іст. наук, зав. відділом археології Закарпатського краєзнавчого музею;*

Куля Ф.А., *старший викладач кафедри німецької філології УжНУ;*

Мазурок О.С., *доктор іст. наук, професор кафедри нової та новітньої історії та історіографії УжНУ;*

Мандрик І.О., *доктор іст. наук, професор, декан історичного факультету УжНУ;*

Мишанич В.В., *журналіст, член Національної спілки журналістів України;*

Олашин М.В., *канд. іст. наук, доцент кафедри нової та новітньої історії та історіографії УжНУ;*

Падяк В.І., *канд. філол. наук, директор приватного підприємства "Видавництво В.Падяка";*

Панчук Н.М., *член Національної спілки письменників України;*

Петровцій І.Ю., *член Національної спілки письменників України, лауреат премії ім.А.Духновича (1998)в області русинської літератури та лауреат премії Угорської Спілки письменників ім.Дюли Ійєша (1994);*

Росул Т.І., *член Національної спілки композиторів України, лауреат обласної премії ім.Д.Задора, член Національної спілки журналістів України, викладач державного музичного училища ім.Д.Задора;*

Сенько І.М., *канд. філол. наук, доцент, зав. кафедрою російської літератури УжНУ;*

Скунць П.М., *член Національної спілки письменників України, лауреат літературних премій ім.Т.Шевченка, А.Малишка, а також обласних ім. Ф.Потушняка та Д.Вакарова;*

Сюсько М.І., *доктор філол. наук, професор, академік АН ВШ України, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри української мови УжНУ;*

Токар М.Ю., *асистент кафедри політології УжНУ, член Національної спілки журналістів України;*

Федака С.Д., *канд. іст. наук, доцент кафедри історії України УжНУ;*

Федака П.М., *канд. іст. наук, голова крайового товариства "Просвіта";*

Федака Д.М., *літературознавець, головний редактор журналу "Наш рідний край";*

Фединишинець В.С., *член Національної спілки письменників України, лауреат обласної премії ім.Ф.Потушняка;*

Ференц Н.С., *доцент кафедри української літератури УжНУ;*

Хланта І.В., *канд. філол. наук, лауреат премії ім.В.Антоновича.*

Складаємо всім щиру подяку.

Відбір літератури та документів закінчено у червні 2003 р.

КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2004 РОКУ

СІЧЕНЬ

1 – 50-річчя з дня народження Єви Фінти, поетеси, викладача, художника-декоратора. Народилася в м.Берегово (1954)

2 – 85-річчя з дня народження Василя Васильовича Бурча, живописця. Народився в с.Смологовиця Іршавського р-ну (1919-1993)

2 – 65-річчя з дня народження Василя Михайловича Греби, прозаїка. Народився в с.Залужжя Мукачівського р-ну (1939)

5 – 110-річчя з дня народження Іштвана Кутлана, художника, педагога, редактора та ілюстратора букваря, спортсмена. Народився в с.Фанчикове Виноградівського р-ну (1894-1989)

8 – 85-річчя від дня проголошення Гуцульської Республіки (1919)

9 – 215-річчя з дня народження Йожефа Чорби, лікаря, фізика. Народився у м.Нодьселеш (Виноградово) (1789-1858)

10 – 80-річчя з дня народження Якова Ісаковича Штернберга, історика, літературознавця. Народився у м.Орадія (Трансільванія) в Румунії (1924-1992)

10 – 75-річчя з дня народження Василя Степановича Поляка, заслуженого працівника культури УРСР. Народився в Іршаві (1929)

10 – 70-річчя з дня народження Василя Михайловича Лендєла, прозаїка. Народився у с.Ромочевиця Мукачівського р-ну (1934-1977)
Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік"

11 – 70-річчя з дня народження Іштвана Ковтюка, доцента УжНУ, мовознавця, укладача підручників, перекладача. Народився в с.Ратівці Ужгородського р-ну; живе в Ужгороді (1934)

11 – 85 років з того часу, як жителі Синевирської Поляни прийняли ухвалу про возз'єднання з Україною (1919)

12 – 140-річчя з дня народження Анатолія Романа Годинки, історика, вченого. Народився у Ладомирові, що на Земплинщині (теперішня Східна Словаччина) (1864-1946)

14 – 120-річчя з дня народження Павла Степановича Федора, поета, драматурга, літературознавця. Народився у с.Нове Місто колишньої Абаусівської жупи (нині – округ Кошіце-відек) (1884-1952)

15 – 55-річчя з дня народження Балажа Керестеня, педагога, історика-краєзнавця. Народився у с.Нодьберг Берегівського р-ну (1949)

16 – 90-річчя з дня народження Степана Степановича Штефуровського, вченого. Він вивчав історію заселення (колонізації), німецькі говори, звичаї, обряди і традиції німців Закарпаття. Народився в Ужгороді (1914-1996)

17 – 85-річчя з дня народження Івана Ірлявського (Івана Івановича Рошка), поета. Народився у с.Ірлява Ужгородського р-ну (1919-1942)

18 – 55-річчя з дня народження Яноша Рейті, художника, графіка, дизайнера. Народився в Іршаві (1949)

19 – 125-річчя з дня народження Юлія Гаджеги, одного із провідних русофільських письменників. Народився у с.Руське Поле на Тячівщині (1879-1947)

21 – 85 років тому Всенародний Конгрес Русинів у Хусті проголосив злуку Закарпаття з Україною (1919)

21 – 145-річчя з дня народження Імре Ревеса, художника. Народився в м.Шаторольяуйгель в Угорщині (1859-1945)

ЛЮТИЙ

1 – 85-річчя з дня народження Олени Михайлівни Рудловчак, літературознавця. Народилася у м.Мукачево (1919)

4 – 70-річчя від дня заснування братами Августином і Євгеном Шерегіями на Закарпатті українського театру "Нова сцена" (1934)

4 – 80-річчя з дня народження Івана Андрійовича Калинича, заслуженого майстра народної творчості України, самодіяльного художника. Народився у с.Кошельово Хустського р-ну (1924)

5 – 105-річчя з дня народження Лайоша Палоці Горвата, письменника, журналіста, художника, перекладача, етнографа. Народився у м.Берегово (1899-1974)

6 – 60-річчя з дня народження Аттіли Імреєвича Гуті, доцента кафедри ядерної фізики УжНУ, кандидата фізико-математичних наук. Народився в м.Мукачево (1944)

8 – 70-річчя з дня народження Йосипа Михайловича Бабинця, живописця. Народився в с.Зарічево Перечинського р-ну (1934)

8 – 95-річчя з дня народження Федора Саса, громадсько-культурного діяча, ветерана закарпатської "Просвіти" (1909)

11 – 110-річчя від дня смерті Анатолія Федоровича Кралицького, прозаїка, етнографа, історика, фольклориста, журналіста. Народився у с.Вишні Чабини на Лабірщині (нині Східна Словаччина (1834 (1835?)-1894)

12 – 65-та річниця обрання Сойму Карпатської України (1939)

13 – 100-річчя від дня смерті Івана Антоновича Сільвая (Уріїла Метеора), письменника і одного зі світочів русинського відродження, т.зв. будителів. Народився у с.Сусково на Свалявщині (1838-1904)

15 – 75-річчя з дня народження Семена Андрійовича Мельника, композитора-аматора, керівника оркестру народних інструментів. Народився у с.Великий Раковець на Іршавщині (1929-1990)

16 – 300 років тому повстанці-куруци оволоділи Мукачівським замком, який стає резиденцією Ференца II Ракоці (1704)

17 – 175-річчя від дня смерті Івана Семеновича Орлая, культурно-освітнього діяча. Народився у с.Давидкове Мукачівського р-ну (1771-1829)

20 – 160-річчя з дня народження Міхая Мункачі (Ліб), живописця. Народився в м.Мукачево (1844-1900)

20 – 90-річчя з дня народження Івана Юрійовича Керчі, поета. Народився у с.Страбичово Мукачівського р-ну (1914-1951)

21 – 85-річчя з дня народження Омеляна Дмитровича Балецького (псевдонім Віщак), поета, прозаїка. Народився у с.Гукливий Воловецького р-ну (1919-1981)

21 – 115-річчя з дня народження Федора Михайловича Скубенича-Кость, казкаря. Народився у с.Тур'я-Ремета Перечинського р-ну (1889-1962)

22 – 10-річчя заснування газети «Карпатська Україна» (1994)

26 – 300 років тому повстанці-куруци, очолювані Іваном Бецою, здобули Ужгородський замок (1704)

27 – 55-річчя з дня народження Йожефа Желіцкі, поета, педагога. Народився у с.Геївці Ужгородського р-ну (1949)

28 – 10 років тому почала виходити газета «Новини Мукачева» (1994)

БЕРЕЗЕНЬ

6 – 160-річчя з дня народження Балінта Крюжелі Вішкі, викладача юридичної академії, письменника, редактора. Народився у смт.Вишково Хустського р-ну (1844-1900)

9 – 175-річчя з дня народження Мігаля Бачинського, священика-солдата визвольної війни 1848-49 рр. Народився у Другетгазі колишній Унгський жупанат (1829-1849)

9 – 5-річчя відкриття пам'ятника Т.Шевченку на площі Народній в Ужгороді (скульптор – М.Михайлюк, архітектор – В.Лезу) (1999)

12 – 60-річчя з дня народження Миколи Лазаревича Дзись-Войнаровського, графіка. Народився у м.Шепетівка Хмельницької обл. (1944)

14 – 5-річчя відкриття меморіального парку Красне Поле поблизу м.Хуст з нагоди 60-ї річниці Карпатської України (1999)

15 – 65-річчя з дня проголошення Карпатської України (1939)

15 – 85-річчя з дня народження Юрія Андрійовича Гойди, поета. Народився у с.Зняцево Мукачівського р-ну (1919-1955)

16 – 145-річчя з дня народження відомого дослідника історії Закарпаття Олексія Леонідовича Петрова. Народився у м.Санкт-Петербург (Російська імперія) (1859-1932)

17 – 105-річчя від дня смерті Юлія Івановича Ставровського-Попрадова, поета, публіциста. Народився у с.Сулин у Східній Словаччині (1850-1899)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік".

18 – 130-річчя з дня народження Августина Івановича Волошина, президента Карпатської України, вченого, педагога, громадського, культурного, церковного діяча Закарпаття. Народився у с.Келечин на Міжгірщині (1874-1945)

20 – 93-річчя з дня народження Ласла Шандора, письменника, публіциста; (з 1947 по 1956 рр. редактора обласного книжково-журнального видавництва в Ужгороді). Народився в м.Будапешт (Угорщина) (1909)

21 – 235-річчя з дня народження Габора Дайки, угорського поета, католицького священика, викладача ужгородської гімназії (1795-1796 рр.). Народився у м.Мішкольц (нині Угорщина) (1769-1796)

26 – 165-річчя від дня смерті Юрія Івановича Гуци-Веneліна, одного із основоположників російської славістичної науки. Народився у с.Тибава Свалявського району (1802-1839)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2002 рік".

26 – 90-річчя з дня народження Юрія Юрійовича Пітри, двічі Героя Соціалістичної праці, лауреата Державної премії СРСР, народного академіка хліборобської справи (1914)

26 – 5-річчя введення в дію Мужіївської золотодобувної копальні – першої в Україні – чим покладено початок розвитку у нашій державі золотодобувної галузі (1999)

28 – 75-річчя з дня народження Ніни Миколаївни Єрошевої, заслуженого працівника культури України. Народилася на станції Чернянка Курської області (Росія). З 1952 р. присвятила себе бібліотечній справі на Закарпатті (1929)

у березені відзначається:

5-річчя створення документального фільму про події Карпатської України до 60-річчя з дня проголошення (1999)

КВІТЕНЬ

1 – 130-річчя з дня народження Дюли Ійяса (Яцик), письменника, художника. Народився в Ужгороді (1874-1943)

8 – 220-річчя з дня народження Ласла Бемера, римокатолицького єпископа, значна частина життя якого пов'язана з Ужгородом. Народився в Кішбако (нині Угорщина) (1784-1862)

8 – 75-річчя з дня народження Юрія Дмитровича Туряниці, фольклориста. Народився у с.Кальник на Мукачівщині (1929)

8 – 55-річчя з дня народження Золтана Мігаля Нодя, письменника, редактора журналу "Együtt". Народився у с.Бакта Берегівського р-ну (1949)

11 – 160-річчя з дня народження Аладара Дьєрдья, письменника, журналіста, який переклав на угор. мову "Мертві душі" М.Гоголя. Народився у м.Хуст (1844-1906)

14 – 85-річчя з дня народження Петра Юрійовича Стерча, одного з найактивніших учасників національно-визвольних змагань 30-х років XX ст. на Закарпатті. Народився у с.Кузьмин на Мукачівщині (1919-1987)

14 – 60-річчя з дня народження Михайла Миколайовича Михайлюка, скульптора. Народився у с.Пашутинці Красилівського р-ну Хмельницької області (1944)

17 – 70-річчя з дня народження Володимира Івановича Лендела, відомого фізика-теоретика, доктора фізико-математичних наук, професора. Народився у м.Іршава (1934)

19 – 125-річчя з дн народження Юлія Бращайка, політичного і культурного діяча, незмінного голови товариства "Просвіта" у 20-30-х рр. XX ст. Народився у с.Глибоке Ужгородського р-ну (1879-1955)

22 – 85-річчя з дня народження Костя (Костянтина) Леонідовича Дрока, поета. Народився у м.Луганську (1919)

22 – 155 років тому революційні війська, керовані майором Йосифом Мартіні, спільно з мукачівськими добровольцями-ополченцями на чолі з А.Андрійковичем завдали поразки австрійським військам генерала Баркова біля Підгорянського мосту (1849)

25 – 70-річчя з дня народження Юрія Васильовича Сухана, прозаїка. Народився у с.Чинадієво на Мукачівщині (1934-1975)

24 – 50-річчя з дня народження Андора Тарці, поета, редактора, перекладача. Народився в Ужгороді (1954)

у квітні відзначається:

205 років тому у м.Кошице видано латиномовну працю І.Базиловича "Короткий нарис фундації Теодора Корятовича" (1799)

210 років тому засновано Ужгородську греко-католицьку учительську семінарію (1794)

ТРАВЕНЬ

2 – 140-річчя з дня народження Дьєрдя Чурговича, греко-католицького теолога, заступника голови клубу ім. Г.Дайки, поета, письменника. Народився у Парасні (1864)

4 – 60-річчя з дня народження Юрія Івановича Сяркевича, живописця. Народився у м.Жовква Львівської обл. (1944)

4 – 240-річчя з дня народження Петра Дмитровича Лодія, вченого і педагога, філософа. Народився у с.Збой Земплинського комітату (Словаччина) (1764-1829)

4 – 95-річчя з дня народження Петра Васильовича Лінтура, вченого-фольклориста. Народився у с.Горонда на Мукачівщині (1909-1969)

8 – 80-річчя з дня народження Семена Йосиповича Мальчицького, художника. Народився у смт. Великий Березний (1924)

8 – 85 років тому Центральна Руська Народна Рада прийняла рішення про входження Закарпаття до складу Чехословаччини на автономних правах (1919)

18 – 5 років тому за участі мерів 40-а міст відбувся перший форум міст-партнерів України, Угорщини, Словаччини, організований Закарпатським регіональним відділенням Асоціації міст України, Ужгородською міською радою за сприяння Карпатського фонду (1999)

19 – 70-річчя з дня народження Яноша Фейеша, перекладача, редактора видавництва "Карпати"; з 1978 р. упорядника видання "Kalendárium". Народився у с.В.Добронь Ужгородського р-ну (1934)

22 – 60-річчя з дня народження Жужанни Ортутай, художниці. Народилася у м.Берегово (1944)

26 – 115-річчя з дня народження Сидора Білака, поета, фольклориста. Народився у с.Лисичево на Іршавщині (1889-1944)

28 – 120-річчя з дня народження Едуарда Бенеша, відомого чехословацького політика, співпрацівника і продовжувача політики Т.Г.Масарика. На заключному етапі другої світової війни Е.Бенеш підписав чехословацько-радянський договір, згідно з яким Закарпатська Україна ввійшла до складу СРСР (1884-1948)

28 – 1110-річчя першої згадки про Мукачево (894)

ЧЕРВЕНЬ

1 – 95-річчя з дня народження Василя Жупана, педагога, підпільника. Народився у с.Барбово (раніше Бородівка) на Мукачівщині (1909-1944)

2 – 65-річчя з дня народження Івана Васильовича Бровді, художника. Народився у с.Онок Виноградівського р-ну (1939)

3 – 120-річчя з дня народження Івана Прокоповича Локоти, учасника революційного руху на Закарпатті в дорадянський час. Народився у с.Великий Бичків на Рахівщині (1884-1942)

5 – 265-річчя від дня смерті Івана Олексійовича Зейкана, культурно-освітнього діяча Закарпаття кінця XVII-початку XVIII ст. Народився, ймовірно, у с.Карачин на Виноградівщині (1670-1739)

6 – 55-річчя з дня народження Марії Зубанич, солістки філармонії, заслуженої артистки України, лауреата премії ім.Д.Вакарова, премії ім.Д.Задора. Народилася у с.Малий Березний на Березнянщині (1949)

6 – 110-річчя з дня народження Луки Васильовича Дем'яна, прозаїка. Народився у с.Верхні Ворота Воловецького р-ну (1894-1968)

15 – 85-річчя з дня народження Миколи Терентійовича Шаповала, поета. Народився у с.Перша Багачка Решетилівського р-ну на Полтавщині (1919-1982). Був кореспондентом газети "Молодь України" по Закарпатській обл.

17 – 80-річчя з дня народження Володимира Івановича Ладижця, поета, прозаїка. Народився у с.Харківці, Старокостянтинівського р-ну, Хмельницької обл (1924-1991)

22 – 60-річчя з дня народження Петра Андрійовича Фелдеші, графіка. Народився у м.Мукачево (1944)

22 – 100-річчя з дня народження Йосипа Васильовича Жупана, прозаїка. Народився у с.Бородівка Мукачівського р-ну (1904-1987)

22 – 110-річчя з дня народження Миколи Петровича Долинаая, депутата Сойму Карпатської України, Міністра охорони здоров'я і соціального забезпечення в уряді Юліана Ревая. Народився у с.Довге Поле Мараморошського округу (нині Румунія) (1894-1970)

24 – 65-річчя з дня народження Петра Івановича Часто, прозаїка. Народився у Долгобичі (нині територія Польщі) (1939)

28 – 59-річчя возз'єднання Закарпатської України з Україною (1945)

29 – 120-річчя з дня народження Ерне Сепа, видатного письменника, поета. Народився у м.Хуст (1884-1953)

у червні відзначається:

20-річчя з дня заснування Угорського Літературного клубу ім.Дюли Іллеша. Заснований у м.Берегово (1984)

55-річчя заснування газети "Вісті Ужгородщини". З червня 1949 року газета виходила під назвою "Вогні комунізму" й друкувалась українською мовою. Угорськомовний дубляж ("A Kommunizmus Fényei") друкується із 1952 року. Із 1990 року часопис має нову назву "Вісті Ужгородщини" (1949)

ЛИПЕНЬ

1 – 70-річчя з дня II з'їзду української молоді Закарпаття (1934)

6 – 130-річчя з дня народження Іоанна Бокшая, композитора, диригента, священика. Народився у м.Хуст (1874-1946)

6 – 50-річчя з дня народження Степана Степановича Керестена, кандидата педагогічних наук, доцента кафедри педагогіки та психології УжНУ. Народився у с.Бакош Берегівського р-ну (1954)

7 – 75-річчя від дня І-го з'їзду української молоді Закарпаття в Ужгороді (1929)

8 – 105-річчя з дня народження Петра Міговича, поета, прозаїка, драматурга. Народився у с.Горбки Виноградівського р-ну (1899-1967)
Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік".

11 – 110-річчя з дня народження Петра Петровича Сови, громадсько-політичного діяча, краєзнавця. Народився у с.Нові Замки під Комарном (нині Словаччина) (1894-1984)

16 – 90-річчя з дня народження Михайла Івановича Томчанія, прозаїка. Народився у с.Горяни поблизу Ужгорода (1914-1975)

18 – 65-річчя з дня народження Лариси Олександрівни Бровді, художниці. Народилася у м.Ашгабад (Туркменія) (1939)

20 – 5-річчя заснування газети "Ужгород" Ужгородською міською радою та виконкомом (1999)

21 – 95-річчя з дня народження Золтана Івановича Шолтеса, художника. Народився у с.Прикопа (Чехословаччина) (1909-1990)

24 – 85-річчяз дня народження Ганни Василівни Божук, науковця. Народилася у с.Малий Бичків Рахівського р-ну (1919-2003)

26 – 105-річчя з дня народження Юліана Івановича Ревая, відомого закарпатського політичного і культурного діяча та педагога. Народився у с.Мирча на Великоберезнянщині (1899-1979)

26 – 10-річчя заснування газети "Карпатський голос" (1994)

26 – 75-річчя з дня народження Василя Івановича Холода, казкаря. Народився у с.Монастирець Хустського р-ну (1929)

27 – 140-річчя з дня народження Василя Миколайовича Гаджеги, вченого і громадського діяча. Народився в с.Руська Поляна (колишня Мараморошчина) (1864-1938)

29 – 175-річчя з дня народження Андрія Івановича Ріпая, педагога, публіциста і редактора першої на Закарпатті педагогічної газети "Учитель" (1867). Народився у с.Улич-Криве на Снинщині (нині Словаччина) (1829-1914)

29 – 105-річчя з дня народження Івана Фірцака (Кротона), неперевершеного силача, людини-легенди. Народився у с.Білки на Іршавщині (1899-1970)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік".

31 – 95-річчя з дня народження Олександра Івановича Сливки, прозаїка, драматурга. Народився у с.Золотарьово Хустського р-ну (1909)

31 – 155-річчя від дня смерті Шандора Петефі, угорського поета, революціонера, основоположника угорської національної літератури. Народився у містечку Кішкереш (1823-1849)

у липні відзначається:

15-річчя з дня заснування Товариством угорської культури Закарпаття свята, на честь Ференца Ракоці II (1989). Проходить у смт.Вилок Виноградівського р-ну

СЕРПЕНЬ

1 – 115-річчя з дня народження Корнила Романовича Заклинського, літературознавця, фольклориста, перекладача. Народився у Львові (1889-1966)

2 – 90-річчя з дня народження Іллі Васильовича Волощука, літературознавця. Народився у с.Нанково Хустського р-ну (1914-1997)

2 – 70-річчя з дня народження Іллі Івановича Ільницького, прозаїка, журналіста. Народився у с.Люта Великоберезнянського р-ну (1934-2002)

3 – 85-річчя з дня народження Петра Степановича Продана, поета. Народився у с.Горбки Виноградівського р-ну (1919)

5 – 130-річчя з дня народження Бейли Токача, видатного архітектора, художника. Народився у м.Мукачево (1874-1940)

19 – 80-річчя з дня народження Степана Степановича Молдавчука, коломийкаря. Народився у м.Тячів (1924).

19 – 125-річчя з дня народження Івана Івановича Григи, відомого громадсько-політичного і культурного діяча. Народився у с.Верхні Верецьки (нині Верхні Ворота) Воловецького р-ну (1879-1939)

25 – 15-річчя з дня заснування Ужгородської міської організації Народного Руху України (1989)

31 – 90-річчя з дня народження Михайла Петровича Лялька, прозаїка. Народився у с.Волосянка Великоберезнянського р-ну (1914-1992)

у серпні відзначається:

15-річчя з дня заснування журналу "Hatodik Sip", форуму закарпатської угорської літератури (1989)

ВЕРЕСЕНЬ

1 – 90-річчя з дня відкриття в Мукачеві угорської вчительської семінарії (1914-1918)

3 – 255-річчя з дня народження Олександра Брадача. Народився у с.Камінка на Спіші. Закінчив духовну семінарію у Відні. З 1777 р. – парох, а відтак і канонік кафедрального собору в Ужгороді. У 1809-1815 рр. був генеральним вікарієм Мукачівської єпархії. За його управління із західних частин Мукачівської єпархії була створена Пряшівська єпархія (1749-1815)

7 – 60-річчя з дня народження Ласла Івановича Гайду, живописця. Народився у м.Ужгород (1944)

10 – 85 років тому підписаний Сен-Жерменський мирний договір, за яким Закарпаття увійшло до складу Чехословацької республіки на правах автономії (1919)

11 – 90-річчя з дня народження Василя Юрійовича Фенича, прозаїка. Народився у с.Ільниця на Іршавщині (1914-1949)

19 – 185-річчя з дня народження Олександра Івановича Павловича, поета, письменника, журналіста, громадського діяча. Народився у с.Шаришське Чорне (Східна Словаччина) (1819-1900)

19 – 75-річчя з дня народження Олександра Калмановича Алмаші, доктора економічних наук, професора економічного факультету УжНУ. Народився у м.Берегово (1929)

21 – 145-річчя з дня народження Ілки Палмаї, актриси, примадонни оперети, письменниці. Народилася у м.Ужгород (1859-1945)

26 – 235-річчя з дня народження Михайла Андрійовича Балудянського, вченого культурно-освітнього і громадського діяча. Народився у с.Ольшава Бардіївського округу (тепер Словаччина) (1769-1847)

27 – 5 років тому згідно Указу президента України статус Національного надано природному паркові "Ужанський", що входить до складу єдиного в світі біосферного заповідника "Східні Карпати" і тісно співпрацює з екологічними установами Словаччини та Польші (1999)

28 – 150-річчя з дня народження Гната Гнатовича Рошковича, живописця. Народився у Славковцях (Східна Словаччина) (1854-1915)

30 – 95-річчя з дня народження Івана Івановича Гарапка, скульптора. Народився у с.Завидово Мукачівського р-ну (1909-2002)

у вересні відзначається:

80-річчя з дня випуску першого номера "Віночка для підкарпатських діточок" за 1924 рік. "Віночок" видавався в Ужгороді від 20 лютого 1920 року. Після смерті редактора Ярослава Розводи (31 жовтня 1920 р. журнал редагував Іван Панькевич, який через обтяженість науковою роботою не зміг забезпечувати його вихід до кінця 1922-1923 навчального року і наступного навчального року часопис для малечі не видавався. У вересні 1924 року його випуск відновив Олександр Маркуш.

"Віночок" виходив як прилога "Нашого рôдного краю" до лютого 1927 року, а далі злився з ним, ставши журналом у журналі (1924)

ЖОВТЕНЬ

Перша неділя жовтня – святкування дня Ужгорода

1 – 145-річчя з дня народження Євменія Івановича Сабова, літературознавця і фольклориста. Народився у с.Верб'яж на Воловеччині (1859-1934)

5 – 50-річчя з дня народження Мігаля Товта, інженера-будівельника, політика, юриста. Народився у с.Косино Берегівського р-ну (1954)

7 – 160-річчя з дня народження Євгена Андрійовича Фенцика, письменника, культурного і громадського діяча. Народився с.Мартинка на Іршавщині (1844-1903)

7 – 65-річчя з дня народження Володимира Михайловича Матіїва, поета. Народився у с.Нижня Рожанка Сколівського р-ну на Львівщині (1930-1985)

10 – 65-річчя з дня народження Золтана Йожефовича Фабрі, доктора біологічних наук, професора кафедри білогії УжНУ. Народився у м.Мукачево (1939)

10 – 15-річчя з дня заснування Ужгородського Гунгарологічного Центру (1989)

12 – 90-річчя з дня народження Михайла Максимовича Дашковського, старійшини української журналістики, заслуженого працівника культури України. Народився у с.Колоденці на Вінничині. Працював редактором мукачівської міської газети "Прапор Перемоги" (нині "Панорама" (1914)

14 – 80-річчя з дня народження Казимира Івановича Гурницького, поета. Народився у с.Шаровечка Проскурівського р-ну Кам'янець-Подільської обл. (нині Хмельницького р-ну, Хмельницької обл.) (1924)

23 – 80-річчя з дня народження Василя Лазаревича Микитася, вченого, літературознавця і педагога. Народився у с.Жовте П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл. (1924-1999)

24 – 5 років тому в с.Лісковець (на Міжгірщині) відкрито барельєф листоноші Ф.Марковичу – верховинському послідовнику легендарного листоноші Ф.Фекети. Автор барельєфу – уроженець села, відомий скульптор М.Белень (1999)

26 – 125-річчя з дня народження Шарі Федаки, актриси. Народилася у м.Берегово (1879-1955)

27 – 60 років тому Закарпаття визволено від фашистських окупантів (1944)

29 – 190-річчя з дня народження Якова Федоровича Головацького, відомого українського та російського етнографа, історика, фольклориста, літературознавця та поета. Значне місце у науковій спадщині Я.Ф.Головацького займає історія та культура Закарпаття (1814-1888)

у жовтні відзначається:

15-річчя створення соціально-культурного товариства румунів Закарпаття ім.Г.Кошбука (1989)

5-річчя від створення Закарпатского товариства Російської культури "Русский дом" (1999)

ПИСТОПАД

3 – 60-річчя з дня виходу першого номера відновленої газети "Закарпатська правда" під редакцією Івана Туряниці (1944)

5 – 80-річчя з дня народження Ганни Андріївни Горват, заслуженої художниці України. Народилася у м.Берегово (1924)

7 – 195-річчя від дня смерті Андрія Федоровича Бачинського, визначного публіциста і просвітителя Закарпаття XVIII ст. Народився у с.Бенятино Михайловецького округу на Східній Словачині (1732-1809)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2002 рік".

7 – 105-річчя з дня народження Дмитра Миколайовича Поповича, прозаїка. Народився у с.Онок на Виноградівщині (1899-1968)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік".

9 – 115-річчя з дня народження Івана Петровича Васька, поета. Народився у с.Заріччя Іршавського р-ну (1889-1967)

12 – 60 років тому обрано Народний комітет Ужгорода (1944)

16 – 110-річчя з дня народження Євгена Недзельського, русофільського вченого, вихідця із Північно-Східної України. Народився у с.Іванівці Сумського повіту Харківської губернії (1894-1961). Він є автором багатьох праць з історії Підкарпатської Русі, в т.ч. "Очерк карпаторусской литературы" (1932), "Угро-русский театр" (1941), "І.А.Сільвай" (1957)

17 – 75-річчя з дня народження Івана Амбруша, художника. Народився у с.Солонці Ужгородського р-ну (1929)

19 – 215-річчя з дня народження Михайла Михайловича Лучкая, лінгвіста, фольклориста, історика. Народився у с.Великі Лучки на Мукачівщині (1789-1843)

20 – 250-річчя з дня народження Григорія Тарковича, громадсько-культурного діяча. Народився у с.Пасіка на Свалявщині (1754-1841)

26 – 60-річчя з дня прийняття Першим з'їздом народних комітетів Закарпатської України Маніфесту про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною (1944)

ГРУДЕНЬ

6 – 70-річчя з дня народження Міклоша Балога, письменника, поета. Народився у смт.Королево Виноградівського р-ну (1934)

7 – 95-річчя з дня народження Зореслава (у миру Степан Сабол), поета. Народився в м.Пряшів (Словаччина) (1909-2003)

8 – 60-річчя з дня народження Василя Івановича Ігната, поета. Народився у с.Стеблівка Хустського р-ну (1944-1990)

11 – 170-річчя від дня смерті Івана Федоровича Фогорашія (Бережанина), мовознавця, історика і громадського діяча. Народився у с.Великі Ком'яти на Виноградівщині (1786-1834)

13 – 120-річчя з дня народження Анатолія Васильовича Флоровського, російського історика-славіста. Народився у м.Одеса (1884-1968). Цікавився історією Закарпаття. Декілька разів особисто побував на Закарпатті. Написав і опублікував на цю тему дві цікаві статті: "Заметки И.С.Орлая о Карпатской Руси" ("Карпатскій свѣтъ", 1928, № 9) та "Карпаторосс И.А.Зейкан – наставник императора Петра II" ("Карпаторусский сборник. Подкарпатская Русь в честь президента Т.Г.Масарика 1850-1930 гг." (Ужгород, 1931)

13 – 80-річчя з дня народження Леоніда (Леонарда) Валентиновича Уральського, прозаїка. Народився у Гагарині Смоленської обл. (Росія) (1924)

13 – 175-річчя з дня смерті Василя Довговича (справжнє прізвище – Довганич), філософа і поета. Народився у с.Золотарьово (нині Хустський р-н) (1783-1849)

Текстова довідка: "Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2003 рік".

14 – 80-річчя з дня народження Юрія Мелітоновича Ломсадзе, видатного фізика-теоретика вченого і педагога. Народився у м.Баку (Азейбарждан). Одного із фундаторів наукових досліджень на фізичному факультеті УжНУ (1924-1988)

14 – 70-річчя з дня народження Василя Івановича Кохана, поета, прозаїка. Народився у с.Обава Мукачівського р-ну (1934)

15 – 190-річчя від дня смерті Івана Югасевича-Склярського, фольклориста, іконописця. Народився у м.Прикра, Земплинської жупи (нині Словаччина). З 1795 і до 1814 року жив і працював у с.Невицьке (нині Ужгородський р-н) (1741-1814)

16 – 95-річчя з дня народження Миколи Бандусяка, закарпатоукраїнського громадсько-культурного і політичного діяча. Народився у смт.Ясіня Рахівського р-ну (1909)

28 – 65-річчя з дня народження Христини Роман, казкарки. Народилася у с.Драгово Хустського р-ну (1939)

29 – 80-річчя з дня народження Єне Нодя, педагога. Народився у с.Чорний Потік Виноградівського р-ну; живе у м.Ужгород (1924)

31 – 65-річчя з дня народження Михайла Миколайовича Митровки, заслуженого працівника культури України. Народився у с.Киблярі Ужгородського р-ну (1939)

у грудні відзначається:

10-річчя створення товариства угорських бібліотекарів Закарпаття (1994)

ГРУДЕНЬ

У 2004 РОЦІ ВІДЗНАЧАЄТЬСЯ

15-річчя від створення товариства угорської культури Закарпаття (1989)

60-річчя заснування газети "Молодь Закарпаття" (1944)

65-річчя від дня смерті Антала Маргіттої (Гербера), вченого-ботаніка, який здійснив публікації про флору багатьох географічних пунктів області (1880-1939)

65-річчя з дня народження Йозефа Сірка, доктора філософських наук, доцента Українського вільного університету у Мюнхені, засновника товариства німецько-українських зустрічей "Діалог". На Закарпатті його особливо добре знають за теперішніми благодійними справами. Він приїжджав на Закарпаття більше 46 разів із гуманітарною допомогою. Народився в Ублі (тепер Словаччина) (1939)

75 років тому почав діяти Бедевлянський (чоловічий, православний) монастир Тячівського р-ну (1929)

75 років тому було збудовано перший на Закарпатті аеропорт (в Ужгороді) (1929)

90-річчя з дня народження Андрія Андрійовича Цуги, одного з керівників національно-визвольного руху в роки Другої світової війни. Народився у с.Малий Березний (1914-1945)

100 років тому була збудована одна з найпримітніших будівель центру Ужгорода – синагога, тепер Ужгородська обласна філармонія (архітекторами Д.Паппом та Ф.Саболчі, у псевдомавританському стилі) (1904)

130 років тому винахідник А.Єнковський із села Стеблівка Хустського р-ну винайшов машину для механізованого збирання пшениці (1874)

130-річчя від дня смерті Андрія Миколайовича Дешка, мовознавця, етнографа. Народився у с.Дешковиця поблизу Іршави (1821-1874)

135 років тому в Ужгороді почав діяти перший на Закарпатті лісопильний завод (1869)

160 років тому зроблено печатку нинішнього села Імстичево (Іршавського р-ну) за всіма правилами феодальної сфрагістики: зображено лева, що стоїть на задніх лапах із шаблею в передніх. Напис угорською мовою: "Печать поселення Містіце. 1844" (1844)

160-річчя з дня народження Нандора (Фердинанда) Плотені, всесвітньо відомого скрипаля і піаніста. Народився у м.Мукачево (1844-1933)

160 років тому зроблено печатку нинішнього села Ільниця (Іршавського р-ну) за всіма правилами феодальної геральдики: щит увінчано дворянською короною, а на ньому зображено вівцю (символ чистоти, цнотливості). Напис угорською мовою: "Печать поселення Ілонци. 1844" (1844)

170-річчя з дня народження Івана Данилович-Коритнянського, священика, драматурга. Народився у с.Страське, колишньої Земплинської столиці (Словаччина) (1834-1895)

185-річчя з дня народження Миколи Нодя, літератора, музиканта, громадського діяча. Народився в угорському містечку Вошвар (1819-1862)

190 років тому між Мукачевом і Оросвиговом бів відкритий 170-метровий міст, побудований на кошти графа Шенборна (1814)

200-річчя з часу видання А.Бачинським 5-томної "Біблії" (1804)

205-річчя від дня смерті Івана Пастелія, автора художніх та історичних творів. Народився у с.Мала Пастіль Перечинського р-ну (1741-1799)

205-річчя з дня виходу першої книги Іоаникія Базиловича "Короткий нарис фундації Теодора Корятовича" (1799)

210-річчя з дня народження Костянтина Матезонського, диригента та керівника першого на Закарпатті поліфонічного (чотириголосого) хору "Гармонія" (з 1838 р.) в Ужгороді (1797-1858)

215-річчя з дня народження Федора Фекете, листоноші з с.Тур'я Ремета, який упродовж багатьох літ доставляв своїм односельчанам пошту із Перечина. Вдячні односельчани виготовили та

встановили на стіні сільської церкви пам'ятну меморіальну дошку із написом: "Федору Фекете". Це єдиний у світі пам'ятник, на честь простого листоноші (1789-1839)

245-річчя з дня народження Ференца Казінці, угорського поета. Листування Ф.Казінці з мукачівським єпископом А.Бачинським, вперше опубліковане професором Я.І.Штернбергом, засвідчує, що він глибоко цікавився історією і культурою Закарпаття, його конфесійними проблемами (1759-1831)

275-річчя від дня смерті Лотар-Франца Шенборна, єпископа бамберзького (?-1729). У 1728 р. одержав від віденського двору найбільше володіння Ференца Ракоці II з центром у Мукачеві. Так був покладений початок династії Шенборнів на Закарпатті. Ім'я Шенборн носить одне із сіл поблизу Мукачева (колишнє Нове Село)

355-річчя першої письмової згадки про с.Буковець Міжгірського р-ну (1649)

375-річчя першої письмової згадки про с.Хижа Виноградівського р-ну (1629)

375-річчя з дня народження Іштвана Дьєндєші, популярного угорського поета XVII-XVIII ст., автора відомої поеми "Муранська Венера". Народився в Ужгороді на Радванці (1629-1704)

385-річчя першої письмової згадки про с.Новоселиця Виноградівського р-ну (1619)

405-річчя першої письмової згадки про с.Тихий Великоберезнянського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Голятин Міжгірського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Майдан Міжгірського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Новоселиця Міжгірського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Люта Великоберезнянського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Сіль Великоберезнянського р-ну (1599)

405-річчя першої письмової згадки про с.Присліп Міжгірського р-ну (1599)

445-річчя першої письмової згадки про с.Стужиця Великоберезнянського р-ну (1559)

455-річчя першої письмової згадки про с.Волосянка Великоберезнянського р-ну (1549)

455-річчя першої письмової згадки про с.Солочин Свалявського р-ну (1549)

505-річчя першої письмової згадки про с.Ярок Ужгородського р-ну (1499)

585-річчя першої письмової згадки про с.Добрянське Тячівського р-ну (1419)

590-річчя від дня смерті Федора Корятовича, князя, громадського і політичного діяча, що залишив вагомий слід в історії Закарпаття. Народився і виріс на Білій Русі (?-1414)

595-річчя першої письмової згадки про с.Зарічево Перечинського р-ну (1409)

595-річчя першої письмової згадки про с.Кострино Великоберезнянського р-ну (1409)

595-річчя першої письмової згадки про с.Баранинці Ужгородського р-ну 1409)

595-річчя першої письмової згадки про смт.Великий Березний (1409)

615-річчя першої письмової згадки про с.Вонігово Тячівського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Папі Берегівського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Вільхівці Тячівського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Теребля Тячівського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Стеблівка Хустського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Сокирниця Хустського р-ну (1389)

615-річчя першої письмової згадки про с.Боронява Хустського р-ну (1389)

630-річчя першої письмової згадки про с.Гать Берегівського р-ну (1374)

630-річчя першої письмової згадки про с.Великий Бичків Рахівського р-ну (1374)

635 років тому п'ять перших поселенців: Юрій Андришин, Микула Паш, Іван Лукач і Тоні Якобець (пізніше Комендар Тоні), під керівництвом Івана Буща заснували село Бушта (Бушгафолу) Тячівського р-ну (1369)

640-річчя першої письмової згадки про с.Невицьке Ужгородського р-ну (1364)

675-річчя першої письмової згадки про с.Нижні Ремети Берегівського р-ну (1329)

685-річчя першої письмової згадки про с.Чорнотисово Виноградівського р-ну (1319)

720-річчя першої письмової згадки про с.Ратівці Ужгородського р-ну (1284)

730-річчя першої письмової згадки про Невицький замок (1274)

735-річчя першої письмової згадки про с.Бене Берегівського р-ну (1269)

2004 PIK

КРАЄЗНАВЧІ ЗНАМЕННІ ДАТИ

СІЧЕНЬ: 2

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ БУРЧ: 85-річчя з дня народження живописця (1919-1993)

Мені особливо приємно писати про В.В.Бурча, бо він був моїм учителем у Іршавській семирічці і директором школи. Надзвичайно ерудована, щира, добра людина, талановитий художник, музикант, прекрасний педагог. Паросток його світлого таланту виріс з бокшаївсько-ерделівського могутнього кореня.

Народився Василь Бурч 2 січня 1919 р. у благодатній селянській сім'ї у с. Смологовиця Іршавського району. Навчався в Мукачівській учительській семінарії. Його викладачами малювання і методики викладання цього предмета були чехи Вордлічек і Пржикріл. Їх ставлення до обдарованого юнака було теплим, приязним. Вони допомагали йому матеріально у придбанні засобів для роботи в галузі образотворчості.

Під час Другої світової війни В.В.Бурч був розвідником у партизанському загоні Д.Усти-Прищепи. За служіння Вітчизні нагороджений шістьма медалями.

У 1947 р. Василь Бурч закінчив професіональні курси викладачів малювання та дискриптиви, керівниками яких були видатні закарпатські художники й педагоги Йосип Бокшай і Адальберт Ерделі. З останнім Бурч зустрічався вдома на Іршавщині, неодноразово спілкувався.

Домінанту його життєтворчості складає педагогічна діяльність. Працював учителем у Ясіня-Лазищинській школі на Рахівщині, Ліктянській школі, що на Іршавщині, в Колочавсько-Тазівській школі на Міжгірщині, Котельницькій школі на Воловеччині, багато років віддав учителюванню й керівництву школами у м. Іршаві. П'ятнадцять літ він обіймав посаду заступника, а пізніше завідуючого обласним відділом народної освіти. На цій роботі він дбав про

© С.Жупанин, 2003.

будівництво нових шкіл, про навчання дітей-сиріт, дітей ромського населення. Сприяв засвоєнню вчителями інноваційних технологій, вдосконаленння навчально-виховного процесу, розгортанню діяльності позашкільних закладів освіти. Дбайливо підбирав педагогічні кадри, турбувався про підвищення їхньої кваліфікації.

Ніколи не засиджувався в начальницькому кріслі. Часто виїжджав у далекі гірські села, відвідував уроки, оглядав матеріальні бази шкіл. Вів переговори з головами колгоспів, сільрад про спорудження нових шкільних приміщень, забезпечення шкіл і вчителів паливом, а учнів – молоком на другий сніданок, обідами. Його педагогічне кредо: допомагати кожній дитині стати щасливою людиною. Особливу турботу він виявляв про сиріт.

У 1975 р. В.В.Бурч очолив Мукачівське педучилище. Свої зусилля спрямував на підготовку вчителів початкових класів не тільки для україномовних, а й угорськомовних шкіл, на оптимізацію навчально-виховного процесу в цілому, на розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів. З його ініціативи в училищі було відкрито відділення музики і співів. У педучилищі він невтомно трудився до виходу на пенсію. Але відпочивати не збирався, бо у нього було і друге покликання – праця живописця. Ще в 1969 р. його прийняли в члени Спілки художників України. Працював він переважно олією та аквареллю. Найбільш відомі його пейзажі: "Магнолія", "Оновлене місто", "На Міжгірщині", "Скелястий берег Тиси", "Осінь у Невицькому", "Вівці на полонині" та ін.

Чарують зір змальовані Бурчем неповторні закарпатські краєвиди, світлі гори, ясні долини, лісові зарості, срібні поверхні озер, річок, у яких віддзеркалились зелені крони кущів і дерев. На полотнах Бурча широким мазком пензля розкрито дивосвіт закарпатського реалістичного пейзажу, характерними особливостями якого є свіжість, чистота поліхроматичних барв, пленерна відкритість, багатство палітри. І хоч ліричний струмінь пейзажів Василя Бурча не дуже показний, з виду скромний, але він виразно розкриває красу рідного краю в різні пори року і доби.Малював В. Бурч і портрети, натюрморти.

На полотні "Під вечір" у підніжжі гір, в променях призахідного сонця видно початок села, старенькі дерев'яні хати, похилені дошки плотів.Типовий сільський пейзаж. Тепла, рідна серцю картина.

Пейзажні полотна Василя Васильовича Бурча близькі мені тому, що він був моїм учителем природознавства. Не раз спонукав

учнів до спостережень за красою природи, до написання етюдів, віршів і пісень про красу довкілля. Першим високо оцінив мої творчі спроби.

Працюючи завідуючим обласним відділом освіти, В.В.Бурч дав мені характеристику-рекомендацію і направлення для вступу в аспірантуру НДІ педагогіки України.

Освітне значення живописних полотен В.Бурча полягає в тому, що школярі, студенти мають можливість детальніше вивчати на його зразках зображення простору на площині, закони перспективи, кольорову гаму, нюанс, контраст, масштаб. Вони виразніше розрізняють види пейзажів, зокрема гірського, міського, сільського набувають навиків створювати палітри теплої, холодної кольорової гами, порівнювати контрасти кольору, світлоти, насиченості. У дітей і юнацтва розвивається асоціативно- образне мислення, розвивається художньо- естетичне ставлення до природи і мистецтва, розвиваються здібності продуктивної художньої творчості, еколого-естетична культура.

В.В. Бурч був прекрасним музикантом, керівником хорів. Сам чудово грав на скрипці, писав пісні на слова закарпатських поетів, записував музичний фольклор у селах. Крім того, він був досвідченим словесником, закінчив філологічний факультет Київського Національного університету ім.М.Драгоманова (тодішня назва – педінститут ім.Горького), знав латинську, угорську, словацьку мови, викладав російську мову та літературу. Йому було присвоєно звання заслуженого вчителя України, уряд нагородив його орденом "Знак пошани".

Василь Васильович Бурч – видатний освітянин, славетний український художник. Його живописні полотна закуплені музеями в Японії, Алжиру, Канади та ряд інших країн, зберігаються в кращих художніх музеях України.

СТЕПАН ЖУПАНИН

Джерельні приписи:

1. Бурч Василь Васильович// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат. орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 54.
2. Хланта О. Освітянин, художник, громадський діяч: До 80-річчя з дня народж. Василя Бурча// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. П.Федака.- Ужгород: "Просвіта", 1999.- С. 31.

* * *

3. Не стало Василя Бурча: Некролог// Карпат. Україна.- 1993.- 8 лип.
4. Хланта О., Звонар І. Усе життя його – таланту променя зблиск: [В.В.Бурч – освітянин, худож., музикознавець]// Новини Закарпаття.- 1999.- 14 січ.

СІЧЕНЬ: 8

ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА:
85-річчя від дня проголошення (1919)

Гуцульська Республіка – це державно-політичне утворення, яке існувало з листопада 1918 до червня 1919 рр. на Рахівщині та значній частині Мараморощини з центром у с.Ясіня. Історичні події завершення Першої світової війни та краху Австро-Угорської монархії сприяли процесу самоутвердження багатьох європейських націй. Не стояли осторонь цих доленосних подій і закарпатці. Власне, ідея створення самостійної Гуцульської Республіки виникла стихійно. До Ясіня повертались колишні військові австро-угорської армії і формували основу загонів народного самозахисту (міліції). Керівництво цими загонами було довірено авторитетній та здібній людині, колишньому офіцеру Степанові Клочураку, постать якого відіграла ключову роль у становленні Гуцульської Республіки. Оскільки ситуація в краї була нестабільною і невизначеною, а влада все більше втрачала авторитет, загони народної міліції в с.Ясіня почали роззброювати угорську жандармерію. Управління суспільними справами переходило до рук місцевих жителів. Таким чином почалося мирне повстання ясінянців, які проявили спокій та дисципліну у важкий історичний момент.

8 листопада 1918 р. відбулися всенародні збори в Ясіня, які прийняли одноголосне рішення про об'єднання з Україною. Керівні функції 20-тисячним населенням були покладені на своєрідний парламент – новостворену Українську національну раду, що складалася із 42 членів (38 українців, 2 німці, 3 євреї). На першому засіданні було обрано секретаря ради (Микола Сабадюк), старосту (Дмитро Іванюк), заступника старости (Юрій Кабалюк) та членів Головної управи (Степан Клочурак, Василь Климпуш, Іван Марусяк, Іван Тимчук та ін.). На засіданні ради (всі засідання були відкритими) також вирішили передати урядові Західно-Української

© М.Токар, 2003.

Народної Республіки рішення ясінянських гуцулів про возз'єднання з Україною. Виконавча влада належала комісіям (секціям), голови яких повинні були звітувати перед Головною управою. Це Д.Іванюк – голова ради, адміністративної секції, І.Пасулько – шкільної, І.Тимчук – лісової, В.Климпуш – торговельної, Ю.Кабалюк – харчової та ін. Діяли також секції лісових робіт, військова, дипломатична, внутрішня, господарська тощо. Ці елементи державотворення доповнювалися існуванням збройних сил (міліції та прикордонників), що мали відзнаки Української армії. Навчання у школах велося українською мовою. Проте угорський уряд направив багаточисельну каральну експедицію, щоб приборкати вільнодумних гуцулів. Тому С.Клочурак із іншими членами народної ради вирішили остаточно покінчити з угорським режимом шляхом збройного повстання спільно з урядовими військами ЗУНР. Повстання почалося в різдвяну ніч 6-7 січня 1919 р. і завершилося перемогою. Наступного дня, 8 січня, народна рада в с.Ясіня проголосила самостійну і незалежну Гуцульську Республіку і стала її законодавчим і виконавчим органом. С.Клочурак був обраний на посаду прем'єра, військового коменданта і голови ради (фактично він перейняв функції Президента Гуцульської Республіки). Після цього було оголошено про збройний виступ проти угорців з метою звільнення всієї території Потисся аж до Сиготу. Невдовзі повстанцями були захоплені Рахів (14 січня), Требушани, Вишаву, Луг, Великий Бичків (15 січня) та ін. Однак у Сиготі 16-17 січня гуцульські війська зазнали поразки і відступили. Незважаючи на це, Гуцульська Республіка не припинила свого існування. До її складу й надалі приєднувалися нові території (Кваси, Білин, Богдан та ін.). 21 січня 1919 р. делегація Гуцульської Республіки взяла участь у Всенародному Хустському Конгресі, який підтвердив бажання закарпатців жити в єдиній і соборній Україні.

Гуцульська Республіка проіснувала до 11 червня 1919 р., до повної окупації Ясіня румунськими військами, які розпочали репресії щодо гуцульських керівників.

МАРІАН ТОКАР

Джерельні приписи:

1. Боднар В., Вегеш М., Худанич В. Гуцульська Республіка (1918-1919)// Історія української державності: (Навч. посіб. для студентів).- Ужгород, 1996.- С. 129-139.

2. Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії нац.-визвол. боротьби закарпат. українців/ Під ред. д-ра іст. наук, проф. М.М.Вегеша.- Ужгород: Карпати, 2002.- 709 с.
Зі змісту: [Про Гуцульську Республіку].- С. 104-113.
3. Гренджа-Донський В. Назустріч волі: Зб. оповід. з часів революції з рр. 1918-1919.- Ужгород, 1930.- 39 с.
4. Гуцульська Республіка// Гренджа-Донський В. Твори: Т. VII. Оповідання. Переклади.- Вашінгтон, 1986.- С. 91-94.
5. Підкова І.З., Шуст Р.М. Гуцульська Республіка// Довідник історії України. Т. І. (А-Й).- К.: Вид-во "Генеза", 1993.- С. 167.
6. Піпаш В.В. Гуцульська Республіка – предтеча Карпатської України// Українські Карпати: Матеріали міжнар. наук. конф. "Українські Карпати: етнос, історія, культура" (Ужгоро, 26 серп.-1 верес. 1991 р.).- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 413-419.
7. Писар М.Ю. Степан Клочурак (1895-1980)// Історія України в історичних портретах: Зб. наук. праць.- Ужгород, 1996.- 181 с.
Зі змісту: [Про Гуцульську Республіку].- С. 81-83.
8. Сас Ф. Син Гуцульської Республіки// Календар "Просвіти" на 1995 р./ Упоряд. П.Федака, Й.Баглай.- Ужгород: Ґражда, 1995.- С. 187-188.

* * *

9. Бедзір В. Разом – до нових висот: [Урочистості з нагоди 83-ї річниці Гуцульської Республіки]// Україна і світ сьогодні.- 2002.- 26 січ.- С. 2.
10. Бойчук В. Майже шість місяців проіснувала Гуцульська Республіка... і була придушена// Срібна Земля.- 1993.- 19 січ.
11. Вегеш М., Писар М. Гуцульська Республіка// Карпат. Україна.- 1994.- 7 лип., 14 лип., 21 лип.
12. Гранчак І. Гуцульська Республіка: [До 80-річчя з дня проголошення]// Новини Закарпаття.- 1999.- 23 січ.
13. Гуцульська Республіка – предтеча єдиної України [листоп. 1918-трав. 1919]// Слово.- 2002.- 24 січ.
14. Жегуц І. Слідами Гуцульської Республіки: [З історії краю]// Закарпат. правда.- 1992.- 11 серп.
15. Масляник О. Гуцульська Республіка: повернення з забуття// За вільну Україну.- 1991.- 31 січ.
16. Мідянка П. Топос корчмаря Давида: Гуцульщина на межі тисячоліть// Срібна Земля-Фест.- 1997.- 1-7 трав.
17. Мушинка М. Гуцульська Республіка: Сторінки історії// Наш рідний край.- 1998.- № 4.- С. 22-24.
18. Піпаш В. 80 років Республіці Гуцулів// Карпат. голос.- 1998.- 14-20 листоп.
19. Піпаш-Косівський В. Історія повертається народові: Відзначено 71-у річницю з часу утворення Гуцульської Республіки// Дзвін.- 1990.- № 7.- С. 99.

ЯКІВ ІСАКОВИЧ ШТЕРНБЕРГ: 80-річчя з дня народження історика, літературознавця (1924-1992)

В літопис Ужгородського національного університету вписано імена кращих його представників. Серед них чільне місце займає відомий вчений, педагог, громадянський діяч, доктор історичних наук, професор Яків Ісакович Штернберг (1924-1992). На жаль, йому не судилося дожити до свого 80 – річчя. Тому вважаємо своїм обов'язком розповісти про старшого колегу, вчителя і просто непересічну особистість.

* * *

Яків Штернберг народився 10 січня 1924 року у м.Великий Варадин (тепер м. Орадеа в Румунії) в родині торговця. У рідному місті закінчив гімназію. У 1940 році разом з двома старшими братами і молодшою сестрою переїхав у молдавське місто Бендери. У роки Великої Вітчизняної війни перебував у Киргизії, де трудився на різних роботах. У той же час зміцнювалось бажання стати істориком. Його мрія збулася у 1949 році, коли закінчив Ленінградський університет.

Здобувши фах історика, Яків Ісакович Штернберг назавжди пов'язав свою долю з Ужгородським університетом. Тут він пройшов шлях від старшого лаборанта до професора кафедри загальної історії. За цей період захистив кандидатську (1955 р.) і докторську (1970 р.) дисертації. З 1990 року Я.І.Штернберг працював старшим науковим співробітником Центру гунгарології при УжДУ. На жаль, 12 лютого 1992 року невблаганна смерть обірвана його життя у розквіті життєвих і творчих сил, не дозволивши реалізувати чимало ідей та планів.

* * *

Професор Я.І.Штернберг – відомий вчений. Він зробив вагомий внесок у дослідження багатьох проблем. Передусім треба згадати його студії, пов'язані із вивченням різних аспектів національно – визвольної війни угорського народу 1703-1711 років. Ця тема грунтовно досліджена у кандидатській дисертації ("Визвольна війна в Угорщині і російсько – угорські відносини на початку XVIII століття").

© І.Мандрик, © М.Олашин, 2003.

Крім того, з цієї проблеми вченим написано розділи у солідних колективних працях – "Очерки новой и новейшей истории Венгрии" (Москва, 1963) і "История Венгрии" (Москва, 1971.- Т.І). Ряд статей дослідником було опубліковано в "Наукових записках Ужгородського університету", історичних часописах, тематичних збірниках, на сторінках періодичних видань.

Вчений досліджував й окремі сторони угорської національно – визвольної революції 1848-1849 років. Зокрема він відшукав і частково опублікував чисельні архівні документи, зміст яких засвідчує прихильне ставлення переважної частини населення Російської імперії до визвольної боротьби угорського народу.

У науковій спадщині Я.І.Штернберга важливе місце посідають праці, присвячені проблемі російсько – угорських і українсько – угорських зв'язків. Саме ця проблема розкривається у його докторській дисертації ("Суспільні і культурні зв'язки між Росією і Угорщиною в другій половині XIX – перші роки XX століття") та чотирьох монографіях (перші три написані угорською мовою): "Дороги й зустрічі: (Нариси з історії російсько – українсько – угорських зв'язків)" (Ужгород, 1971), "Шляхи, зустрічі, люди: Нариси з історії російсько – угорських і українсько – угорських зв'язків" (Ужгород; Будапешт, 1974), "Спадщина минулих століть: Статті з історії російсько – угорських і українсько – угорських зв'язків" (Будапешт; Ужгород, 1981), "Мир поэзии и дружбы: (Поиски и находки)" (Ужгород, 1979). Перераховані дослідження охоплюють значний відрізок часу – від XI до середини XIX століть і зберігають, в основному, свою наукову цінність дотепер.

Я.І.Штернберг присвятив низку студій видатним представникам угорського, російського і українського народів. У своїх працях він торкався окремих сторін життя і діяльності Ш.Петефі, М.Йокаї, Л.Франкеля, М.Зічі, Ш.Телекі, О.Ашбота, Б.Бартока, Й.Гвадані, Л.Кошута; О.І.Герцена, М.В.Гоголя, М.О.Некрасова, О.С.Пушкіна, Л.М.Толстого, М.Г.Чернишевського, Г.С.Сковороди, І.Я.Франка, Т.Г.Шевченка та ін.

Наш колега скрупульозно вивчав і проблеми історії Закарпаття. Найбільше його увагу привертали події, пов'язані з початком у краї війни 1703-1711 років ("Перша перемога визвольної війни Ракоці біля Тиси (1703 р.)", "Облога Ужгородського замку в 1703-1704 рр.", "Справа розпочалась з переправи біля Тиси", "Шаланки у визвольній війні Ракоці" та ін.). Досліджував він і соціальні рухи

на Мараморощині 1784 року ("Відгуки на Закарпатті про селянську війну 1784 р. в Трансільванії"), погіршення становища трудящих регіону у той же період ("Голод на Закарпатті в 80-х роках XVIII ст."). Писав й про кращих представників історичного Закарпаття – А.Ф.Бачинського, Ю.І.Гуцу-Венеліна, І.С.Орлая, П.Д.Лодія, А.М.Дешка, В.Довговича (Довганича), О.В.Духновича, М.М.Лучкая, Ю.Ю.Жатковича, А.Шаша… Крім того, був співавтором колективної праці "Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область" (Київ, 1969; 1982). Тут вміщено його нариси про Чоп і Вишково. А ще вчений дуже багато зробив в плані дослідження геральдики, емблематики і сфрагістики Закарпаття.

Суттєвими є здобуття Я.І.Штернберга і у галузі філологічної науки. У цьому контексті дамо тільки короткий перелік студій вченого. Це такі публікації, як "Перший збірник українських народних пісень угорською мовою", "Угорський поет Янош Арань про українські народні пісні", "Перша угорська граматика в Росії", "Рукопис 1815 р. українського вченого М.Лучкая (про ефіопські мови)", "Чотиримовний словник М.Лучкая", "Угорська граматика" 1856 року на російській мові, її автор", "До історії перших перекладів творів Івана Франка на угорську мову", "До питання про переклади творів О.Духновича на угорську мову" та ін. Зміст цих розвідок переконливо доводить той факт, що Яків Ісакович чудово розбирався не тільки в історії, але й у питаннях мово – та літературознавства.

Підкреслимо, що наукові студії Я.І.Штернберга вирізнялися актуальністю, новизною проблематики, вагомою джерельною базою, аргументованими висновками і узагальненнями.

* * *

Вагомими були й педагогічні здобутки нашого наставника. Тисячі випускників історичного факультету Ужгородського університету із захопленням слухали його лекції з нової історії, допоміжних історичних дисциплін та спецкурсів. Вони відзначалися високим науковим рівнем, логічністю викладу, аргументованістю думки. Викладач вчив студентів думати, аналізувати, шукати зв'язки із раніше вивченим матеріалом, узагальнювати факти. А ще Я.І.Штернберг був автором низки методичних посібників, співавтором підручника "Історія Угорщини", написаного для вчителів та учнів угорськомовних шкіл Української РСР. Керував написанням курсових, дипломних і дисертаційних робіт. Він поважав

студентів, завжди прислуховувався до їх думки, і, по можливості, враховував її.

* * *

Активним був наш колега і у громадській роботі. Він обирався членом Гунгарологічної ради СРСР, Всесвітнього союзу угорських істориків, Товариства по вивченню спадщини Шандора Петефі при Академії наук Угорщини, Товариства культури угорців Закарпаття. Протягом багатьох років очолював методичну раду історичного факультету Ужгородського університету, керував роботою студентських наукових гуртків. До громадської роботи Яків Ісакович ставився дуже сумлінно і це завжди давало позитивні результати.

* * *

Одинадцять років минуло з того дня, коли наш учитель і колега відійшов у вічність. Але пам'ять про нього тільки зміцнюється з плином часу. Вчені використовують його праці, педагоги – запозичують елементи педагогічного досвіду, а просто знайомі – бережуть світлі спогади про зустрічі з цією Людиною. І так буде ще дуже – дуже довго. Бо добро, посіяне професором Я.І.Штернбергом, проросло сторицею у душах його вихованців.

ІВАН МАНДРИК,
МИКОЛА ОЛАШИН

Джерельні приписи:

1. Штернберг Я. Мир поэзии и дружбы: Поиски и находки/ Вступ. статья К.А.Шаховой.- Ужгород: Карпати, 1979.- 192 с.: іл.+ 24 л. іл.
2. Штернберг Я. Краєзнавство в працях професора Я. І. Штернберга: Бібліогр. покажч/ Уклад.: Л.О.Мельник, О.Д.Закривидорога. - Ужгород, 1992.- 27 с.

* * *

3. Штернберг Я. Общественная мысль Венгрии и русско-венгерские культурные связи в XVIII-начале XIX вв.// Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 4.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 1999.- С. 5-16.
4. Професор Штернберг Яків Ісакович: Бібліогр. покажч. (До 70-річчя з дня народж.)/ Ужгород. держ. ун-т; Уклад.: О.Д.Закривидорога, І.О.Мандрик та інш.- Ужгород, 1994.- 90 с.- (Вчені Ужгород. ун-ту).

* * *

5. Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV- І пол. XX ст.): Наук-популяр. вид.- Київ: Брама, 2001.
   Зі змісту: [Геральдика Закарпаття представлена наук. дослідженнями Я.Штернберга].- С. 100, 106, 107, 112, 193, 233, 239, 246, 277, 345, 346, 373.

* * *

6. Закривидорога О. Яким він був професор Яків Штернберг// Орбіталогос.- 1997.- 18 верес.
7. Зимомря М. Де не гасне вогонь у храмі... До 75-річчя з дня народж. Якова Штернберга, професора// Вісті Ужгородщини.- 1999.- 16 січ.
8. Зубач В. Краевед Яков Исакович// Единство-плюс .- 1994.- 15 января.
9. Кіш Є., Олашин М. Видатний історик: До 70-річчя з дня народж.// Еврейские вести.- 1994.- 15-16 августа.
10. Мандрик І., Олашин М. Відданість покликанню, пронесена через усе життя (До 75-річчя з дня народж. проф. Я.Штернберга)// Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 4.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 1999.- С. 20-24.
11. Мандрик І., Олашин М. Яків Штернберг// Ужгород. ун-т.- 1994.- 8 верес: портр.
12. Мешко І. Згадуючи Якова Штернберга// Закарпат. правда.- 1994.- 16 верес.
13. Олашин М. Професор Я.І.Штернберг як дослідник національно-визвольної війни угорського народу 1703-1711 рр.// Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 4.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 1999.- С. 31-34.
14. Олашин М. Слово об учителе: [Я.И.Штернберг]// Единство-плюс .- 1997.- 15 лют.
15. Павленко Г.В. Я.І.Штернберг як дослідник історії угорсько-російських відносин нового часу// Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 4.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 1999.- С. 25-30.
16. Падяк В. Душа і тіло професора Штернберга (10.01.1924-13.02.1992)// Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 4.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 1999.- С. 28-30; Теж саме, скорочений варіант// РІО-інформ.- 1999.- 23 січ.
17. Shternberg, Iakiv// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 428-429.

СІЧЕНЬ: 12

АНТОНІЙ ГОДИНКА:
140-річчя з дня народження історика, вченого (1864-1946)

Народився 12 січня 1864 р. у с.Ладомирів (нині Словаччина) на Земплинщині в родині греко-католицького священика Романа Годинки. Коли у 1874 р. батько отримав призначення у Сокирницю (Хустський район) Антон, вже завершив навчання у початковій школі. Згодом він вступає до Ужгородської гімназії, а після її закінчення навчається в тутешній семінарії. Здібного юнака швидко

© Й.Кобаль, 2003.

запримітили й направили для продовження студій у Будапешт на теологічний факультет університету ім. Петера Пазманя (1882 р.). Тут майбутній вчений активно включається в студентське життя, зокрема Школу церковної літератури, у виданні якої побачила світ його перша наукова праця "Боротьба нашої церкви проти богумільських єретиків у Боснії" (Будапешт, 1887, 114 с., на угорській мові). Тож закінчивши теологічні курси у 1886 р.

Антон Годинка не висвячується на священика, а вирішує зайнятися наукою. Пробувши деякий час вдома, на обійсті батька в Сокирниці, де займався перекладами церковної літератури, він влаштовується працювати у бібліотеку ім. Сечені в Будапешті (1888 р.). Ще через рік А.Годинка отримує стипендію для навчання у Віденському Інституті австрійських історичних досліджень. У столиці Австро-Угорської монархії молодий дослідник вивчає дипломатику й палеографію, є активним учасником семінарів знаменитого славіста Ватрослава Ягіча. Наслідком його пошукових робіт стала дисертація "Джерела і початковий період історії Сербії", яку захистив у 1891 році.

Наукова діяльність А.Годинки привернула увагу відомих угорських істориків – Лайоша Таллоці та Вілмоша Фракної. Завдяки останньому 1892 року його призначають завідуючим фідеокомісійної бібліотеки імператорської родини (працював тут до 1906 р.), а через кілька років (у 1895-1896 рр.) він стає першим стипендіатом Угорського історичного інституту в Римі (Італія). За час перебування у "вічному місті" А. Годинка три рази побував на аудієнції у тодішнього Папи Римського Лева XIII. У 1901 р. дослідник отримує диплом доктора філософії, а у 1905 р. звання приват-доцента Будапештського університету. Успішна наукова кар'єра значно розширила його можливості у виборі місця роботи. З 1906 року він уже професор Братиславської юридичної академії, а з 1912 р. тут же обіймає посади завідуючого кафедри та декана (1918-1919 рр.) університету ім. Єлизавети. Це – найбільш плідний період наукової діяльності вченого. Одна за одною виходять з друку фундаментальні праці А. Годинки з історії південних слов'ян, церковної історії та слов'яно-угорських зв'язків, які заслужено принесли йому визнання як в межах Угорщини (у 1910 р. він був обраний членом-кореспондентом Угорської Академії Наук), так і на міжнародній арені ("Історія мукачівської греко-католицької єпархії".- Будапешт,

1909.- 856 с.(на угорській мові); "Збірник грамот мукачівського єпископства східного обряду".- Ужгород, 1911.- 668 с.; "Витяги з руських літописів стосовно історії Угорщини".- Будапешт, 1915.- 510 с.; "Додатки до історії Ужгородського замку і Домінії та міста Ужгорода".- Ужгород, 1918.- 101 с. (на угорській мові).

Після першої світової війни у житті А.Годинки настають радикальні зміни. Відмовившись співпрацювати з чехословацькими властями, відкинувши пропозиції перейти до Карлового університету в Празі, вчений перебирається в Будапешт. Після кількох важких років у 1923 р. переїжджає у м.Пейч, де отримав кінцеву прописку перевезений з Братислави університет ім. Єлизавети. Тут він очолює кафедру, потім стає деканом, а у 1932-1933 роках і ректором. Остання посада була данина його заслугам як педагога, а звання дійсного члена Угорської Академії Наук (1933 р.) визнавало заслуги А.Годинки як науковця. У 1934 році він виходить на пенсію, отримавши при цьому від регента Угорщини Міклоша Горті високу державну нагороду – Угорський хрест "За заслуги" II ступеня.

Протягом 1920-х – сер. 1930-х років А.Годинка зосередив свою наукову діяльність переважно на угорській історії, історії м. Пейч та закарпатських українців. У його творах і публічних виступах все частіше проявляються політичні мотиви. Він навіть змінив свою національну ідентичність з "русинської" на "угорську", що не заважало йому бути одночасно активним прихильником ідеї окремого так званого "рутенського (русинського)" народу.

Після виходу на пенсію дослідник переїхав жити в Будапешт, де й помер 15 липня 1946 року. В останні роки свого життя він продовжував активну наукову діяльність, а у 1941-1943 рр. навіть очолював створене в Ужгороді Підкарпатське общество наук, яке попри свої явні політичні цілі зробило багато для розвитку місцевої науки і культури.

Антон Годинка – видатна постать закарпатської історичної науки. Він разом з Олексієм Петровим заклав підвалини критичного підходу в осмисленні минулого нашого краю. Величезна ерудиція, феноменальна пам'ять, знання багатьох мов (німецька, французька, латинська, італійська, румунська, чеська, польська, сербська, хорватська, словацька), володіння джерелами, педагогічний хист, простота й людяність у спілкуванні, педантність й любов до

рідного краю – ось, що характеризувало цю людину в першу чергу. Його політичні погляди і переконання в даному контексті відіграють другорядну роль.

ЙОСИП КОБАЛЬ

Джерельні приписи:

1. Вибрані рукописі Антонія Годинкы/ Уклад. Іштван Удварі.- Ніредьгаза.- 1992.- 108 с.
2. Годинка А. Пісні наших предків: Сто наших співанок/ Підготов. текстів Ю.Туряниці, І.Удварі, С.Арпи; Вступ. сл. "Антон Годинка – дослідник" (с. 5-14) І.Удварі; Упоряд. та післямова "Народно-пісенний ужинок Антонія Годинки" (с. 147-161) Ю.Туряниці.- Будапешт-Ужгород: Інтермікс, 1993.- 167 с.
3. [Годинка Антоній]. Утцюзнина, ґаздуство и прошлость южнокарпатськыхъ русинувъ/ Під псевд.: Сокырныцькый сирохманъ.- Факс. вид з вид-ня: Будапешт, 1923/ Післямова «Антоній Годинка (1864-1946) велика постава русинської історіографії» Іштвана Удварі.- [Ніредьгаза, 2000.- 144 с.].
4. Hodinka A. Rusyin-magyar-Igetá = Годинка Антоній. Русинсько-мадярський словарь глаголув/ Публікатор та ред. І.Удварі.- Nyíregzháza, 1991.- 436 с.

* * *

5. Годинка Антон// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 136-137.
6. Годинка Антоній Роман// Нариси історії Закарпаття. Т. II (1918-1945).- Ужгород, 1995.- С. 555-556.
7. Годинка Антон// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 155-156.

* * *

8. Угляренко П. Сто наших співанок// Новини Закарпаття.- 1993.- 28 верес.
9. Антоній Годинка (1864-1946) велика постава русинської історіографії// Удварі І. Образчикы з історії пудкарпатськых Русинув. XVIII. столїтіє: Изглядованя з історії культуры и языка/ Вступ І.Керчі; Спередслово Дюлы Віґы; Мапы Жолта Ботлика.- Ужгород: Удавательство В. Падяка, 2000.- С. 41-59.
10. Антоній Годинка: Книга кириличних документув Русинув Мадярщини// Там само.- С. 60-64.
11. Hodinka, Antal// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 190-191.

СТЕПАН СТЕПАНОВИЧ ШТЕФУРОВСЬКИЙ: 90-річчя з дня народження вченого (1914-1996)

Степан Степанович Штефуровський – постать дещо неординарна: інтелігент, педант, філософ, аристократичні манери поведінки, з дотепним гумором, не балакучий, але співрозмовником був щирим, хоча мудро "оминав" політичні теми… На це у нього були й підстави. На його життєвому шляху були злети, визнання, як і непошанування…

Народився С.Штефуровський 16 січня 1914 року в Ужгороді в шляхетній родині службовця лісової управи. Ріс кмітливим, більше часу віддавав читанню книжок, а ще грі в шахи. Шахами захоплювався усе життя. "Шахи – це філософія, як і життя, незбагненна константа," – скаже він згодом.

У старших класах Ужгородської гімназії захопився історією філософії, зокрема, України. Його полонила постать Григорія Сковороди.

Після гімназіальної матури вибір С. Штефуровського був зроблений легко – Празький університет, факультет філософії й германістики. Згодом переводиться до Братиславського університету, який успішно закінчує в 1937 році. Поміж тим, у 1935-1936 н.р. він поглиблює студії з філософії й германістики в Берлінському університеті. У червні 1937 року завершує університетські студії, а його магістерська робота: "Григорій Сковорода: життя і творчість" відзначена найвищою оцінкою.

З вересня 1937 року С.Штефуровський професор філософії, психології і німецької мови Ужгородської гімназії. Молодий професор гімназії настирливо продовжує дослідження спадщини Григорія Сковороди. У грудні 1942 року захищає докторську дисертацію, в Дебреценському університеті: "Григорій Сковорода: філософ і громадсько-політичний діяч".

З 1945 по 1947 роки – він викладач Ужгородського педагогічного училища, обирається депутатом і членом міськвиконкому м.Ужгорода. З вересня 1947 року – викладач Ужгородського держ-університету. Але тодішня радянська влада (1944-1990), на жаль,

© Ф.Куля, 2003.

не визнала дорадянських наукових ступенів і звань учених краю. Серед них був і С.Штефуровський.

С.Штефуровський знаходить у собі силу волі і творчий інтерес. Він спрямовує свій вибір на діалектологію й першим започатковує дослідження історії заселення, мови і духовної культури німецького етносу краю. Перша його розвідка на згадану тему "До питання німецької колонізації і німецьких діалектів на Закарпатті у XVIII-XIX ст." – і нині є відправною точкою кожного германіста-діалектолога. Він співавтор першого в Україні угорсько-українського словника (Будапешт–Ужгород, 1961). С.Штефуровський – автор цілої низки статей і розвідок із діалектології.

Науково-педагогічна праця Штефуровського не пройшла непоміченою. У 1965 році йому присвоєно наукове звання доцента без захисту дисертації. У 1964 році в УжДУ вперше відкрито факультет романо-германської філології й кафедру німецької філології, а її першим завідувачем було обрано С.Штефуровського. Упродовж 11 років (1964-1975) він завідував кафедрою і щедрістю свого таланту, досвіду роботи ділився з нами, молодими викладачами, випускниками Львівського й Чернівецького університетів. У всьому ми відчували його плече підтримки, ба, навіть і захисту. Як завідувач кафедри він уміло з якоюсь тільки йому притаманною настирливістю прищеплював нам, молодим, навики і любов як до науково-пошукової, так і нелегкої педагогічної праці у вузі.

16 березня 1996 року на 82-му році життя він тихо, як і жив, відійшов у вічність, залишив по собі добру наукову й просвітянську сторінку в історії краю. Похований в Ужгороді, в сімейному склепі на "Кальварії".

ФЕДІР КУЛЯ

Джерельні приписи:

1. Штефуровський С.С. До питання німецької колонізації і німецьких діалектів на Закарпатті у XVIII-XIX ст.// Наук. зап. УжДУ. Сер.: Історична. Т. XXX.- Ужгород: Вид-во УжДУ, 1957.- С. 203-208.

* * *

2. Куля Ф.А., Кашула І. Степан Штефуровський – дослідник і популяризатор спадщини Г.Сковороди в Закарпатті у міжвоєнний період// Мандрівний Університет України: Тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 200-річчю від дня смерті Г.Сковороди.- Ужгород, 1995.- С. 16-18.
3. Куля Ф. Степан Штефуровський// Педагоги-науковці. Ч. 2/ Ужгород.

держ. ун-т; Редкол.: В.Ю.Сливка, В.В.Туряниця, І.М.Сенько.- Ужгород, 2000.- С. 135-140.
4. Куля Ф.А. Мудрість і краса: вченому Штефуровському – 80// Новини Закарпаття.- 1994.- 15 січ.

СІЧЕНЬ: 17

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ (Іван Іванович Рошко): 85-річчя з дня народження поета (1919-1942)

Іванові Ірлявському (Іванові Івановичу Рошкові) належить чільне місце у літературі, як і в громадському, суспільному житті Закарпаття і всієї України 30-х – початку 40-х років XX ст.

Він народився у передгір'ї Карпат, на Ужгородщині, у мальовничому селі Ірлява, розсіченому на дві нерівні частки річкою Старою. На більшій, правобережній, горбистій знаходилися церква й школа, звідси, одразу за обійстями, церквою й дзвіницею, видніються знамениті середнянські виноградники. На меншій з рядочком хат на березі річки починається долина, що через низини села Мукачівщини й Ужгородщини тягнеться до Латориці й Тиси і далі, далі аж до Дунаю. Тут, край села, поруч із берегом стояла й давня дерев'яна хата його батька Івана Рошка. Нині хіба старезні верби та вільхи над Старою, може, вже й не свідки Іванового дитинства, проте з того давнього кореня, пам'ятають, як він весною та влітку сидів на березі річки у мрії, снував думи-рядки, що відтак стали віршами:

Мої будні п'яніли від долі
у розмаю, в весняних вінках,
там, де простір ширяє на доли,
там, де закрут, де рідна ріка…

… Я із серцем схвильованим слухав,
біля мене шуміла вода;
що не знав я милішого друга,
тому часто над нею сідав.

Мені вільха, що воду корінням
ссала в себе, співала тоді,
як роками зростають горіння,
як пориви живуть молоді.

© Федака Д., 2003.

Мої будні, мої побратими,
не тужили, а гордо росли,
і в них дух заплідnився єдиний,
наче соки весною до слив.

Прожив він надто мало. Встиг дивовижно багато.

Народна (початкова) школа в Ірляві, Ужгородська горожанка, Мукачівська торговельна академія дала йому не тільки освіту, але й гарт патріотичного, національного виховання. Після закінчення Торговельної академії у 1938 р. одразу почав працювати у Підкарпатському банку в Ужгороді, а з набуттям Підкарпатською Руссю восени 1938-го автономії й формуванням Карпатської України став одним із її будівничих і захисників в Ужгороді, а відтак у Хусті. Після кривавої розправи сфашизованої Угорщини над Карпатською Україною він через Югославію та Німеччину добирається до Праги, де з літа 1939-го по осінь 1941-го наполегливо займається літературною творчістю та журналістською працею в журналі "Пробоєм" і газеті "Наступ", а також додатку до останньої – часописі українознавства "Націоналіст". Десь у вересні 1940-го в одній із похідних груп ОУН шлях Івана Ірлявського проліг в Україну, в Київ. Тут разом із краянином-журналістом Іваном Рогачем, його сестрою Ганною, сином Олександра Олеся – Олегом Ольжичем та іншими патріотами з українського антифашистського підпілля в умовах фашистської окупації вони займаються відродженням Соборної України, її громадського й духовного, літературно-мистецького життя. Іван Ірлявський, зокрема, редагує літературний додаток до редагованої Рогачем щоденної газети "Українське слово" – "Література і мистецтво", працює секретарем щойно створеної Спілки письменників. Розбудова української державності зовсім не входила в плани гітлерівської Німеччини, і на початку лютого 1942 р. Івана Ірлявського разом із товаришами арештувало гестапо. Кажуть, йому запропонували редакторство уже сфашизованої Рогачової газети – "Нове українське слово", від чого навідріз відмовився.

21 лютого 1942 р. життя Івана Ірлявського та його товаришів обірвала гестапівська куля у Бабиному Яру під Києвом.

Нам у спадок він передав свою поетичну та публіцистичну спадщину, яка за радянських часів була під забороною.

Один із представників Празької школи української поезії, Іван Ірлявський саме під цим псевдонімом входив у літературу ще як

учень Торговельної академії із середини 30-х років в оточенні поетів-земляків В.Гренджі-Донського, Зореслава, Ю.Боршоша-Кум'ятського, М.Рішка, І.Колоса, А.Гарасевича. Благотворний вплив на його становлення й розвій із самого початку й упродовж усього творчого шляху мали Олег Ольжич та Леонід Мосендз – чільні представники празької школи української поезії, а також літературні критики О.Лащенко та М.Мухин. За життя поет видав три поетичні книги – збірки "Голос Срібної Землі" (1938), "Моя весна" (1940), поему "Вересень" (1941); четверта вийшла, як уже належав Вічності – "Брості" (1942), її встиг вивезти перед арештом автора редактор часопису "Пробоєм" Федір Гайович; у Києві була завершена також у рукописі історіософська поема "Послідній із роду", над якою поет почав працювати ще в Празі – рукопис загубився у вирі війни. Публіцистика І. Ірлявського друкувалася в періодиці.

Після мізантропічного гестапівського смертельного пострілу та багаторічного радянського полону ім'я Івана Ірлявського у всім його багатоманітті неквапно повертається додому, у рідні пенати, в Україну, за щасну державницьку долю якої він положив на плаху своє квітуюче молодістю життя. Весною 2002 року на Закарпатті започатковано конкурс художнього слова імені Івана Ірлявського, який продовжився 2003-го і стає традиційним. Згідно з розпорядженням Закарпатської облдержадміністрації у 2002 р. до читача прийшла найповніша книга його творів (Ірлявський І. Брості: Твори.-Ужгород: ВАТ Видавництва "Закарпаття", 2002.- 268 с.), планується встановлення пам'ятного знака в рідному селі.

ДМИТРО ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Ірлявський І. Брості: Твори/ Упорядкув., вступ. ст. та прим. Д.М.Федаки.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- 268 с.: іл.

* * *

2. Ребрик Н. Іван Рошко (Ірлявський): "...Ірлявські дзвони в моїм серці чути...": Життєвий і творчий шлях поета.- Ужгород: Гражда, 2000.- 141 с.- (Шкільна сер. Вип. 8).

* * *

3. Балега Ю.І. Поезія Івана Ірлявського// Наук. вісн. УжДУ. Сер.: Філологія. Вип 3.- Ужгород: Вид-во УжДУ, 1998.- С. 51-56.
4. Бажанський М. Поет суворих строф і радісних ідилій: [І.Ірлявський]// Моя Карпатська Україна.- Київ-Нью-Йорк: Світовид, 1995.- С. 102-106.

5. Д.Ф.Іван Ірлявський (17.01.1919-20.02.1942)// Календар "Просвіти" на 1994 рік/ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 27-28.
6. Ірлявський І. [Коротка біографія. Вірші]// Моя Карпатська Україно: Поетич. антол./ Упоряд. та післяслово І.Ребрика.- Ужгород: МП "Бокор", 1992.- С. 57-76, 186-197.
7. Іван Ірлявський (І.Рошко). 1919-1942// Муза любові й боротьби: Укр. поезія празької школи/ Упоряд., ст. й прим. М.Неврлого.- К.: Укр. письм., 1995.- С. 124.
8. Іван Ірлявський (Рошко): (Жили і поховані в Києві)// Пагиря В., Роглев Х. Від Карпат – до Дніпра: Нариси про закарпат. "киян".- Ужгород: Патент, 1997.- С. 33-34.
9. Козак М. Автор і ліричний герой у поезії І.Ірлявського// Закарпаття в складі Чехословаччини: Проблеми відродження і національного розвитку: Доп. наук. семінару, присвяч. 80-й річниці утворення Чехословаччини. Ужгород, 28 жовт. 1998 р.- Ужгород, 1999.- С. 211-217.
10. Пагиря В. Іван Ірлявський (Рошко)// Відлуння Карпат.- Ужгород, 1994.- С. 70-71.

* * *

11. Весна Івана Ірлявського: У Середньому визначили кращого читця області// Світогляд.- 2003.- 31 трав.
12. Гаврош О. Розстріляна поезія: Уперше в Україні вийшли зб. Івана Ірлявського// Ужгород.- 2000.- 23 груд.
13. Іваньо В. Соловей з-під Маковиці: [Про І.Ірлявського]// Карпат. край.- 1995.- № 9-12.- С. 21.
14. Михайлова Н. Світлий спомин про сина Срібної Землі: II обл. конкурс худож. слова ім.І.Ірлявського "Моя весна"// Вісті Ужгородщини.- 2003.- 31 трав.
15. Мишанич О. Голос Срібної землі: [До 70-річчя з дня народж. Івана Ірлявського]// Закарпат. правда.- 1990.- 24 лют.
16. Офіцинський Р. Обрії Івана Ірлявського: [До 75-річчя з дня народж.]// Новини Закарпаття.- 1994.- 15 січ.
17. Передвесняні "Брості": [Нове вид. І.Ірлявського "Брості"]// Закарпат. правда.- 2003.- 13-19 берез.
18. Ребрик А. Іван Ірлявський: "...за прийдешні могутності дні...": [До 80-річчя з дня народж. поета]// Старий Замок.- 1999.- 28 січ.
19. Руснак М. Іван Ірлявський повертається у слові: [Вийшла найповніша кн. розстріляного поета (І.Ірлявський "Брості" (Ужгород, 2002)]// Фест.- 2002.- 19-25 груд.
20. Самчук У. На коні вороному: спомини і враження// Дзвін.- 1994.- № 6.- С. 90.

21. Сенько І. Повернення із забуття: [Про поета І.Ірлявського]// Новини Закарпаття.- 2003.- 18 січ.
22. Скунць П. "Брості", зупинені у зрості: Щойно видано зб. І.Ірлявського "Брості"// Карпат. Україна.- 2002.- 26 груд.
23. Угляренко П. Ревекка та Іван: [Про невідому київську сторінку з життя Івана Ірлявського]// Карпат. край.- 1995.- № 9.- С. 22-25.
24. Федака Д. Співець Карпатської України: [І.Ірлявський]// Карпат. Україна.- 1994.- 13 січ.
25. Хланта І. Найповніше видання творів Івана Ірлявського: [Про кн. І.Ірлявського "Брості"]// Срібна Земля.- 2002.- 1 лют.
26. Червак Б. Голос Срібної землі: (Іван Ірлявський – поет і громадянин)// Укр. слово.- 1997.- 31 лип.- С. 5.

СІЧЕНЬ: 21

ІМРЕ РЕВЕС:
145-річчя з дня народження художника (1859-1945)

Імре Ревес – видатний закарпатський художник-реаліст, майстер портретного, історичного й особливо жанрового живопису. Більшість його полотен мають гостру соціальну направленість. Картини Ревеса представлені в багатьох музеях світу. Працював також як ілюстратор. В історію живопису увійшов ще й як видатний педагог, вчитель цілого покоління угорських та закарпатських художників. Свої ранні картини підписував псевдонімом Чебраї. Можливо, тому, що в Угорщині тоді вже був один загальновідомий Імре Ревес – історик і богослов.

Народився художник 21 січня 1859 року в місті Шатораляуйгей (Нове місто над Шатром) Земплинської жупи. Досить швидко родина перебралася до Севлюша (нині Виноградів). Тут, на півдні нинішньої Закарпатської області, й минули дитячі роки майбутнього художника. Сюди він регулярно навідувався протягом усього життя, особливо часто – у першому десятилітті XX століття. Тут і доживав віку.

Найпершим його вчителем був угорський художник-педагог Гріпенкерл, який одразу оцінив талант юнака. Далі Імре переїхав із Будапешта до Сату-Маре, де вчився у Кароліни Пални. Та теж із симпатією поставилася до здібного учня й усіляко його підтримувала. У 1875-1877 роках Ревес учився у Леопольда Мюллера у

© О.Гаврош, 2003.

Віденській Академії мистецтв. За одну із своїх перших великих картин "Перше питання" він отримав академічну премію. У 1877-1878 роках продовжив освіту в Інституті мистецтв у Будапешті (згодом його було реорганізовано в Угорську Академію мистецтв). У 1879-1882 р. знову навчається у Віденській Академії. Протягом 1882-1884 років удосконалюється у студії свого знаменитого земляка Міхая Мункачі в Парижі. За картину "Корчма" І.Ревес отримав премію ім.Мункачі у сумі 6000 франків. Монументальну історичну картину І.Ревеса "Петефі серед народу" (1887) придбав Лондонський музей мистецтв.

Наприкінці XIX ст. в угорському реалістичному живописі різко зростає інтерес до соціальної тематики. Останньою великою роботою М.Мункачі стала 1895 р. не цілком завершена картина "Страйк". І.Ревес услід за своїм учителем пише співзвучну картину "Хліба!" (1899), присвячену голодним бунтам, що тоді були поширеними в Угорському королівстві, особливо у верховинських комітатах.

Протягом 1903-1921 років був професором Угорської Академії мистецтв, де його учнями стали засновники закарпатської школи живопису А.Ерделі, Й.Бокшай, Е.Грабовський. З 1921 року І.Ревес жив і працював у Севлюші. Водночас залишався керівником вузівської художницької колонії в Кечкеметі, що діяла під егідою Угорської Академії Мистецтв. На цій посаді І.Ревес залишався до 1932 року. Але і після виходу на пенсію продовжував до 1939 року приїжджати до Кечкемета вже як простий учасник пленерів. Через Кечкемет у різні роки пройшли практично всі відомі закарпатські майстри пензля.

У своїх творах І.Ревес відображав переважно життя простого народу, причому майстер полюбляв драматичні сюжети "Скандал у корчмі", "Іменем закону", "Суперник поневолі". Особливо показова в цьому плані картина "Дезертир" (1887), представлена у Закарпатському художньому музеї (ЗХМ). За неї він отримав бронзову медаль на Паризькій виставці 1889 року. В цьому творі художник ставить гострі питання сьогодення, акцентує на проблемі, пропонує усім замислитися над тим, що відбувається у війську й суспільстві в цілому.

Не оминув І.Ревес й етнографічної тематики. Одна з найвідоміших його картин – "Сільський бубнар". Інша знана картина І.Ревеса у ЗХМ – "Під шатром" (1903). Простий на перший погляд,

позірно примітивний сюжет обертається оповіддю про несхожість людей, взаємодоповнюваність різних натур.

Історичні картини І.Ревеса присвячені переважно найромантичнішій події угорської історії – національній революції 1848-1849 років, зокрема, постаті Шандора Петефі, до котрої художник постійно повертався – "Петефі серед народу" (1884), "Петефі перед боєм" (1896), "Петефі у таборі".

Помер І.Ревес 23 вересня 1945 року у Виноградові, де і похований. (У російській літературі наводиться помилкова дата смерті – 3 лютого). На зламі 40-50-х років працівники Закарпатського художнього музею заходилися збирати полотна й малюнки художника. Музей одразу закупив 30 робіт майстра. Головна заслуга в цьому належить тодішнім працівникові музею Й.Барті й директорові Л.Шандору. Потім і Ермітаж купив 30 творів І.Ревеса, які виставлені у відділі угорського живопису. У 1989 році відбулася меморіальна виставка І.Ревеса в його рідному місті Шатораляуйгеї. А 24 січня 1994 р. в ужгородському МП "Галерея" відбулася ювілейна ретроспективна виставка творів Імре Ревеса з фондів ЗХМ та приватних колекцій. На Закарпатті створено Спілку угорських художників ім.Ревеса, яка регулярно проводить пленери й виставки.

ОКСАНА ГАВРОШ

Джерельні приписи:

1. Сташко Ю. Имре Ревес.- Москва, 1958.- 49 с.

* * *

2. Закарпатський художній музей: Альбом.- К.: Мистецтво, 1984.- 119 с. Зі змісту: [Про Імре Ревеса].- С. 9.
3. Островський Г. Образотворче мистецтво Закарпаття.- К.: Мистецтво, 1974.- С. 198.
   Зі змісту: [Про Імре Ревеса].- С. 28-29.
4. Ревес Імре// Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 488.
5. Ревес Імре// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 148-149.
6. Ревес Имре// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 321.

* * *

7. Берец М. Імре Ревес – продовжувач реалістичних традицій Мігая Мункачі// Новини Закарпаття.- 1988.- 11 лип.
8. Знаменская Н., Сташко Ю. Малоизвестные работы И.Ревеса// Искусство.- 1954.- № 2.

9. Крюжель В. Пам'яті Імре Ревеса// Вісті Ужгородщини.- 1994.- 29 січ.
10. Нова зустріч з Імре Ревесом: [Вист. полотен та ескізів митця]// Закарпат. правда.- 1994.- 29 січ.
11. Солехман М. Його мистецтво розумів і любив народ: [Імре Ревес]// Вечір. Севлюш.- 1999.- 6 листоп.

ЛЮТИЙ: 1

ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА РУДЛОВЧАК:
85-річчя з дня народження літературознавця (1919)

Недавня зустріч з О. Рудловчак у її охайній оселі на достатньо шумкій вулиці у центральній частині Пряшева розпочалася з кави, яку гостинна господарка вправно приготувала, поки я розглядав інтер'єр кімнати, в якій давно не був. Планувалось, що цей недільний візит, завчасно домовлений, триватиме годину-півтори, але коли я глянув на годинник, виявилось, що ми спілкуємось вже шість годин! Неймовірно, але вони пролетіли, як одна приємна мить!

О.Рудловчак – чудовий співрозмовник, а коли вже зайде мова за улюблене карпатознавство, а ще й гість на карпатознавстві знається, тоді вже інші теми просто забуваються.

Без перебільшень, у царині карпатознавства О.Рудловчак непереверщений авторитет. Її науковий внесок за більше як півстоліття гідний подиву. Нещодавно видана в Ужгороді бібліографія праць дослідниці, до якої автор цих рядків має пряме відношення, налічує понад триста позицій: монографії, розділи у колективних збірниках, укладені хрестоматії, літературні антології та репертуарні збірники, кілька бібліографічних праць та шкільних підручників, наукові розвідки, науково-популярні статті, рецензії, віднайдені та опубліковані рукописні праці наших будителів... Майже все, що вийшло з-під пера дослідниці, має відбиток фундаментальності, а тому її праці завжди у пошані в колах академічних науковців, вони на книжкових полицях найпрестижніших бібліотек Європи та приватних бібліофілів, за працею дослідниці пильно слідкують інші спеціалісти з історії культури та літератури Підкарпаття, на її дослідження активно посилаються у своїх розвідках історики, етнографи, фольклористи, літературознавці, педагоги, журналісти як Словаччини й України, так й інших регіонів. Тому не дивно, що

© В.Падяк, 2003.

реєстр ювілейних статей, матеріалів про життя та діяльність О.Рудловчак у бібліографії налічує понад дві сотні позицій, але й він неповний. Її персоналія внесена до енциклопедичних словників Словаччини, Угорщини, Канади. А до того б варто було додати й півгодинний документальний телефільм "Олена Рудловчак: відроджене карпатознавство", який у 2002 році відзнято на Закарпатському облтелебаченні (автор сценарію та ведучий В.Падяк, постановник Н.Якушко, режисер А.Стольц, оператори В.Дуда та І.Товт). Фільм неодноразово демонструвався по місцевому телебаченню, а дві його презентації пройшли майже одночасно в Ужгороді та Пряшеві та викликали позитивні емоції телеглядачів і прихильні оцінки газетярів. Нарешті, як не згадати й таку наукову подію як Рудловчаківські наукові читання. Уперше вони пройшли 2 лютого 1999 року у приміщенні Наукової бібліотеки Ужгородського університету під час святкувань науковою громадськістю краю 80-річчя з дня народження О.Рудловчак. Тоді ж учасники наукової конференції прийняли рішення ініціювати звернення до ректора Ужгородського університету про присвоєння Олені Рудловчак звання Почесного доктора наук УжНУ. У цьому плані надзвичайно плідним виявився 2001 рік. 25 січня вчена рада УжНУ оголосила своє рішення присвоїти О.Рудловчак звання свого Почесного доктора наук (Doctor Honoris Causa). На початку грудня побачила світ уже згадувана книга "Олена Рудловчак: бібліографія праць та літопис життя", укладачі О.Закривидорога, Л.Ільченко, В.Падяк. Презентація цієї книги у часі співпала з проведенням Других Рудловчаківських карпатознавчих читань, які відбулися 27 грудня у приміщенні Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки і на яких повагу до наукового подвигу О.Рудловчак своєю присутністю засвідчили найповажніші вчені нашого краю.

Долю не обирають. Так сталося, що Олена Рудловчак (дівоче прізвище Микита), яка народилась 1.02.1919 р. у м.Мукачево, все свідоме життя прожила за межами рідного краю. Після закінчення в Мукачеві початкової школи та гімназії поступила на навчання до Карлового університету в Празі (1937). Після віденського арбітражу та розшматування Чехословаччини у 1938-1940 рр. повернулась на батьківщину, де працювала сільським учителем. Слідом за чоловіком Андрієм Рудловчаком, службовцем Словацького радіо (керував редакцією передач для Підкарпатської Русі, а ще раніше був відомим футболістом – правим півзахисником СК "Русь")

виїхала до Словаччини. У Братиславі отримала право закінчити вищу освіту – філософський факультет Словацького університету. Після війни (з 1949 р.) сім'я Рудловчак переїхала працювати у Пряшів, де разом із чоловіком працювала на радіо.

Без вагань обрала для себе наукову стежку, у 1954-1957 рр. в аспірантурі, у 1960 р. захистила кандидатську дисертацію. У 1960-1966 рр. вона ст. викладач кафедри української мови філософського факультету Університету П.-Й.Шафарика у Пряшеві, а у 1966-1984 рр. там же завідуюча Дослідним кабінетом україністики.

Для наукового опрацювання О.Рудловчак завжди обирала найскладніші теми, працювала над ними дуже ретельно, роками і десятиліттями, піднімаючи пласт за пластом архівні матеріали, охоплюючи нові й нові суміжні теми. Так, з-під її пера з'явились антології "Зелений віночок – червені квіточки" (1965) і "Поети Закарпаття" (1965, спільно з В.Микитасем), "Ю.І.Ставровський-Попрадов: Життя, творчість, твори" (1984), "До історії вивчення закарпатоукраїнського фольклору і етнографії в XIX та на поч. XX ст." (1976), "Шляхи російського друкованого слова до закарпатських українців..." (1988), "Газета "Свет" і її попередники. Бібліографія матеріалів "Света" (1985), "Йосиф Гаганець і чотири товариства закарпатських українців" (1996-1998), монографія "Біля джерел сучасності" (1981) тощо.

Є в О.Рудловчак у науці особлива привада: Олександр Духнович! Скільки часу віддано цій темі, скільки уваги приділено цій ключовій і епохальній постаті русинської історії. Статті про нього, аналіз розшуканих його рукописів, вичерпні коментарі до його творів – усе це (десятки публікацій!) лише своєрідний пролог до унікальної академічної праці – багатотомного видання творів Олександра Духновича. Усе, що зроблено О.Рудловчак поза цією темою – лише своєрідне інтермеццо між першим (1968) і третім (1989) томами, і четвертим томом, працю над яким дослідниця вже завершує.

ЮНЕСКО оголосило 2003 рік роком О.Духновича. А це значить, що будитель є достатньо відомою постаттю світової культури і репрезентує наш край у розмаїтті інших націй і народів. І хіба не Олені Рудловчак ми маємо бути вдячними за багаторічну популяризацію імені, життя і творчого доробку Духновича?!

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. До історії вивчення закарпатоукраїнського фольклору і етнографії в XIX та на початку XX ст.// Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. № 7/ Ред. Іван Русинко.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1976.- С. 379-386.
2. Біля джерел сучасності: Розвідки, статті, нариси.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1981.- 415 с.
3. Юлій Іванович Ставровський-Попрадов. Життя, творчість, твори/ Пер. і переспіви поезій Юрія Шкробинця та Володимира Фединишинця; Впоряд., пер. прози, "Від редакції", "Серед лихої зими він сподівався весни": Вступ. розвідка О.Рудловчак/ Наук.-популярна б-ка ЦК КСУТ, № 17.- Пряшів, 1984.- 208 с.
4. Йосиф Ґаганець і чотири товариства закарпатських українців: [Монографія, у продовженнях]// Дукля.- 1996.- № 2.- С. 41-51; № 3.- С. 40-50; № 4.- С. 40-46; № 5.- С. 43-52; № 6.- С. 47-55.- № 1.- С. 39-47; № 2.- С. 25-33.
5. Хрестоматія нової закарпатської української літератури. (Друга половина XIX сторіччя): Посіб. для студентів вищих учб. закладів, учнів старших класів серед. шк., учителів та працівників культурно-освітніх установ/ Упоряд.: Ю.А.Бача, О.М.Рудловчак.- Bratislava: Slovenskй pedagogickй nakladatul'stvo, 1964.- 282 с.
6. Олександр Духнович. Твори. В 4-х тт.- Т. 1./ Упоряд., авт. коммент. і слов.: О.Рудловчак, В.Микитась; Автор вступ. нарису О.Рудловчак.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968.- 791 с.
7. Олександр Духнович. Твори. В 4-х тт.- Т. 3.: [Упоряд. вид., вступ. нариси, приміт., коммент. та слов. О.Рудловчак.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1989.- 608 с.
8. Олександр Духнович. Твори/ Упоряд. і підготовка текстів О.М.Рудловчак; Вступ. ст. Ю.А.Бачі; Приміт. Д.М.Федаки.- Ужгород: Карпати, 1993.- 250 с.
9. Поети Закарпаття: Антол. закарпатоукраїнської поезії (XVI ст.-1945 р.)/ Підгот. текстів, упоряд., приміт. і вступ. ст. В.Микитася та О.Рудловчак.- Братіслава: Слов. пед. вид-во, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1965.- 645 с.

* * *

10. Олександр Духнович і Старинська долина: (До твору "О народах крайнянських)// Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. № 9. Кн. 2.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1979.- С. 17-36.
11. Закарпатоукраїнські фольклористи і їх фольклорні записи 50-60-х років минулого сторіччя в рукописних фондах Якова Головацького: Ч. II/ Впорядкув., вступ. розвідка, приміт. і коммент. О.Рудловчак// Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. № 11.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1983.- С. 183-493.: іл.

* * *

12. Закривидорога О., Ільченко Л., Падяк В. Олена Рудловчак: Бібліографія праць та літопис життя: Видається з нагоди присвоєння Олені Михайлівні Рудловчак звання Почесного доктора наук УжНУ/ Вступ. слово Д.Данилюка; Вступ. розвідка В.Падяка.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001.- 160 с.: іл.
13. Рудловчак Олена, літературознавець// Хланта І.В. Література Закарпаття у XX столітті: Бібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 618-625.

* * *

14. Бобер Л. Ода карпатознавцю// Соціал-демократ.- 2002.- 12 січ.- С. 12.
15. Бобер Л. Про людину наукового подвигу: В Ужгороді та Пряшеві презентували фільм про О.Рудловчак// Соціал-демократ.- 2002.- 1 черв.
16. Дзюба І. У контексті слов'янських літератур: [Висока оцінка наук. доробку О.Рудловчак]// Літ. Україна.- 1983.- 1 верес.- С. 2, 7; Теж саме// Дукля.- 1984.- № 3.- С. 71-74.
17. Зимомря М. Намисто її життя та праці: Слово про книжку, присвяч. О.Рудловчак// Срібна Земля.- 2002.- 8 черв.
18. Микитась В. Тепла рука соратника ціни не має: [Про вшанування О.Рудловчак з нагоди її 70-річчя]// Дружно вперед.- 1989.- № 4.- С. 8-9.
19. Пагиря В. Дружні зв'язки з Оленою Рудловчак// Новини Закарпаття.- 2002.- 31 січ.
20. Олена Рудловчак – визначний карпатознавець// Пагиря В. "Я світ узрів під Бескидом...": Сторінки історії.- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 143-146.
21. Падяк В. Листи Олени Рудловчак на батьківщину. (Відгуки визначного карпатознавця на наукові здобутки закарпатських вчених останнього часу)// Наук. вісн. Ужгород. держ. ун-ту. Сер.: Історія. Вип. 5: До 55-річчя заснування Ужгородського державного університету та історичного факультету.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2000 р.- С. 42-55.
22. Федінишинець В. Закорінена в отчий край// Срібна Земля.- 2002.- 15 черв.- С. 13.
23. Федінишинець В. Телебенефіс почесного професора – доктора УжНУ, або закорінена в отчий край: [Телефільм про О.Рудловчак "Відроджене карпатознавство"]// Погляд.- 2002.- 27 черв.
27. Rudlovchak, Olena// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 396.

ЛЮТИЙ: 4

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР "НОВА СЦЕНА": 70-річчя від дня заснування (1934)

Серед найяскравіших здобутків в історії національно – культурного відродження в Закарпатській Україні першої третини XX ст. було створення цілої низки українських професійних театрів, серед яких найпопулярнішими були "Руський театр товариства "Просвіта" в Ужгороді та "Український театр "Нова сцена" у Хусті. Відразу маємо зазначити: якщо "Руський театр товариства "Просвіта" комплектувався за рахунок артистичних сил із Наддніпрянської України та Галичини, яких революційна хуртовина 1917-1920 років загнала на територію Чехословаччини, то театр "Нова сцена" у Хусті був першим професійним українським театральним колективом на Закарпатті, організованим на базі місцевих артистів. Отже, український професійний театр у Закарпатському краї пройшов творчий шлях від "Руського театру товариства "Просвіта" до "Українського театру "Нова сцена", від заснування якого виповнюється в лютому 70 років.

Творча передісторія Хустського театру "Нова сцена" фактично починається в 1927 році, коли відомий театральний діяч Юрій Шерегій організував при "Союзі підкарпатських руських студентів у Празі " аматорський драматичний гурток "Верховина", що у 1930 році прибрав собі нову назву – "Веселка" з театральною управою у складі Юрія Шерегія (голова), Степана Петрашка (секретар) та Ростислави Барчак (скарбник).

Якщо колектив "Верховини" здебільшого перебував у Празі й на Закарпаття приїжджав лише у канікулярний період, то "Веселка" розгорнула свою діяльність у рідному краї. Уже в 1933 році на базі "Веселки" за участю українського учительства й учнів Великого Бичкова, Хуста та навколишніх сіл була організована спершу драматична секція при "Пласті", а згодом – театральна дружина при філії "Просвіти" у Хусті, яка й дістала назву "Український театр "Нова сцена".

4 лютого 1934 року на установчих зборах у Хусті було створено театральний колектив "Нова сцена", першою виставою якого була українська народна опера "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемовського. З цією виставою закарпатські аматори роком

© Й.Баглай, 2003.

раніше виступили на світовому Джемборі в Гаделле поблизу Будапешта. Головні ролі у "Запорожці за Дунаєм" виконували: Юрій Шерегій – Карась, Марія Шерегій – Одарка, Ольга Шпірій – Оксана, Юрій Шпірій – Андрій, Іван Сас – султан, Йосип Будай – Ібрагім-алі, Йосип Ондьол – Гасан. Режисером вистави був Юрій Шерегій, диригував Євген Шерегій, танці підготував відомий у краї учитель хореографії Андрій Кість.

Упродовж кількох років становлення й діяльності театр "Нова сцена" фактично був на правах пересувного чи мандрівного театру, який наполегливою пропагандою кращих зразків української та світової драматургії й музики проводив серед населення Закарпатського краю велику просвітницьку роботу.

У листопаді 1938 року уряд Карпатської України надав "Новій сцені" статус стаціонарного державного театру з офіційною назвою "Український національний театр "Нова сцена". Театральний сезон у новому статусі "Нова сцена" почала виставою "Запорожець за Дунаєм" 26 листопада 1938 року. На виставі були представники влади Карпатської України на чолі з прем'єром Августином Волошином.

Творчий колектив "Нової сцени" у період із листопада 1938 до березня 1939 років складали режисери Ю.Шерегій і М.Аркас, композитор і диригент Є. Шерегій, балетмейстер В.Лібовицький, художники М.Тушицька і М.Михалевич, актриси й актори М.Шерегій, М.Долинай, В.Лакатош, М.Кукурудза, В.Богданів, О.Батько, І.Желтвай, М.Павлюк, М.Обручар, О.Павлюк, І.Шутко, Д.Цугорка, Г.Божок, М.Цірікус, С.Приходько і В.Йосипчук.

Репертуар театру "Нова сцена" у різні періоди його діяльності складали твори української й світової класики "Наталка Полтавка" І.Котляревського, "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемовського, "Чорноморці" М. Лисенка, "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці" і "Маруся Богуславка" М.Старицького, "Нахмарило" Б.Грінченка, "Запорізький скарб" К.Ванченка, "Над Дніпром" О.Олеся, "Як сади зацвітуть" В.Гренджі-Донського, "Неофавстіада" та "Місяць і зоря" М. Чирського з музикою М.Аркаса, "Танго для тебе" Ю. і Є.Шерегіїв, "Біла хвороба" К.Чапека, "Барон Кіммель" В.Колло та інші.

13 березня 1939 року відбулася генеральна репетиція вистави "Гайдамаки" Т.Шевченка (інсценізація й постановка В.Лібовицького, художнє оформлення М.Тушицької, диригент Є.Шерегій). На жаль, гайдамаки на сцену не вийшли... На ранок над Хустщиною

пролунали постріли, і Карпатська Україна була жорстоко потоплена у крові її кращих синів і дочок. Трагічний фінал Карпатської України став заразом смутним фіналом театру "Нова сцена"...

ЙОСИП БАГЛАЙ

Джерельні приписи:

1. Шерегій Ю. Нариси українських театрів Закарпатської України до 1945 року.- Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто–Пряшів–Львів, 1993.- С. 243-247, 256-298, 301-323.

* * *

2. Баглай Й. Августин Шерегій – видатний режисер, актор і драматург// Календар "Просвіти" на 1993 рік/ Упоряд. П.Федака.- Ужгород: Патент, 1993.- С. 39-41.
3. Баглай Й. Євген Шерегій – у театральному житті Закарпаття: [До 90-річчя від дня народж. митця]// Календар "Просвіти" на 2000 рік/ Упоряд. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 2000.- С. 18-21.
4. Баглай Й. Повноліття театру// Руснак В. Театр Срібної землі.- Ужгород, 1996.- С. 12-14.
5. Баглай Й. Просвітянський театр на Закарпатті// Календар "Просвіти" на 1991 рік.- Ужгород, 1991.- С. 78-81.
6. Баглай Й. Український театр "Нова сцена" в Хусті// Тези доп. І-ї народознав. наук.-практ. конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. Михайла Лучкая. 17-18 листоп., 1989 р.- Ужгород, 1989.- С. 39-41.
7. Баглай Й. Український державний національний театр "Нова сцена" у творенні Карпатскої України// Наш рідний край: Краєзнав. журн. для підлітків та юнацтва. Річник І (XVIII).- 1999.- лют.-берез. № 6-7.- С. 25-27.
8. Баглай Й. Юрій Августин Шерегій// Матеріали наук. конф., присвяч. пам'яті Івана Панькевича (24-25 жовт. 1992 р.).- Ужгород, 1992.- С. 233-238.

* * *

9. Баглай Й. Будівничий українського театру в Закарпатському краї: [До 90-річчя з дня народж. Євгена Шерегія]// Срібна Земля.- 1999.- 30 груд.
10. Баглай Й. Один із корифеїв українського театру: [До 90-річчя з дня народж. Юрія Шерегія]// Срібна Земля.- 1997.- 18 січ.
11. Баглай Й. Один із творців театру "Нова сцена" в Хусті: [До 90-річчя з дня народж. Євгена Шерегія]// Вісн. Хустщини.- 2000.- 6 січ.
12. Баглай Й. Сини твої, Україно!: [До 85-річчя з дня народж. Юрія Августина Шерегія]// Закарпат. правда.- 1992.- 18 січ.
13. Баглай Й. Творець "Нової сцени": [Августин Шерегій – знаний і незнаний]// Карпат. край .- 1992.- 26 трав.
14. Sheregii, Iurii-Avhustyn// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 424-425.

АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ КРАЛИЦЬКИЙ: 110-річчя від дня смерті прозаїка, етнографа, фольклориста, журналіста (1834(1835?)-1894)

А. Кралицький – за іронією долі – один із найуславленіших за життя русинських прозаїків XIX століття, а сьогодні майже забута постать вітчизняної історії та культури. Це правда, що час від часу в пресі з'являються публікації про нього, та й автор цих рядків дещо додав у цьому напрямку, видавши книгу вибраних творів письменника та уклавши, у співавторстві з Л.Ільченко, бібліографічний покажчик його праць. Іронія в тому, що час, той самий час, що нещадно перетворює на попіл справи посередні, що відмовляє у праві на вічність авторам бездарним, із самим Кралицьким ніби й не конфліктує. Випробування часом Кралицький вже витримав, але його багатотомна спадщина чекає на дослідника та на кращі фінансові можливості видавців. А вони все не приходять...

Кралицький народився 12 лютого 1834 р. (за іншим джерелом – у 1835 р.) в с.Чабини (нині Вишні Чабини, Словаччина) у верхів'ях річки Лаборець, по обох берегах якої на своїй батьківській землі живуть русини. Початкову освіту здобув у сусідньому селі Красний Брод, відомому далеко за межами Австрійської імперії Краснобродським монастирем – визначним культурним і духовним осередком тодішньої Угорської Русі (території русинів), у якому проходили підготовку до майбутнього чернечого життя молоді юнаки і в якому (дещо пізніше) визначний будитель О.Духнович заснував першу на Підкарпатті публічну (загального типу) бібліотеку.

Сімнадцятирічним хлопцем (1851 р.) знаходимо його в Краснобродському монастирі як кандидата у ченці й учителя катехизму в школі при монастирі. Продовжує студії також у Марія-Повчанському (1854-1856) та знов у Краснобродському (1856-1858) монастирях.

Весною 1858 року в Пряшеві відбулося його постриження у ченці, саме тоді Кралицький, який від народження мав ім'я Олександр, обирає для себе монаше ім'я – Анатолій. Висвятив Кралицького пряшівський єпископ Й.Гаганець. Наприкінці того ж року чернець відбуває до Марія-Повчанського монастиря вже як викладач церковної історії та канонічного права.

© В.Падяк, 2003.

Проте розквіт творчої діяльності А.Кралицького пов'язаний із мукачівським періодом життя ченця. У 1863 р. він потрапляє до тамтешнього монастиря як наставник кандидатів у ченці, далі служить як "ігуменский тайник" (секретар ігумена), а з 1869 р. до кінця свого життя є ігуменом (управителем) монастиря. (У 1888 р. виборчий Собор іноческого чину, який відбувся в Марія-Новчанському монастирі, подовжив повноваження Кралицького на посаді ігумена Мукачівського монастиря). Вищий сан – протоігуменство – не прийняв. Помер 11 лютого (30 січня за ст. стилем) 1894 р., похований у крипті під монастирською церквою.

Велику роль у формуванні світогляду А.Кралицького відіграв визначний діяч краю О.Духнович, який першим помітив здібності юнака та його хист до літератури та історії рідного краю. Кралицький же сприймав Духновича своїм наставником і впродовж життя, навідуючи Пряшів, не забував зустрічатися з ним, популяризувати його творчість, а по смерті Духновича подав перші його біографії.

Кралицький увійшов у літпроцес як автор низки романтичних оповідань, але сучасники сприймали його також як талановитого етнографа, журналіста, історика-русиніста, літературознавця та популяризатора російської літератури. Але щоб не робив Кралицький, він прагнув своєю творчістю впливати на зростання свідомості краян, сприяти культурно-національному відродженню русинів як одного з чисельних національно пригнічених слов'янських етносів в Австрії. При цьому А.Кралицький, як і решта будителів-сучасників, із надією орієнтувався на Росію як єдину в Європі незалежну слов'янську (до того ж, східнослов'янську) державу... І це у тодішніх політичних умовах було природнім явищем не тільки для русинів, але і решти слов'янських народів, авторитет Росії поміж яких був достатньо високим. Ідея слов'янської солідарності залишалась визначальною у суспільно-політичних орієнтирах інтелігенції тих народів, і це накладало відбиток на всю їх творчу діяльність, політичні смаки, естетичні орієнтири та мовні засади. Ось чому й А.Кралицький, у дусі ідей слов'янської єдності, в своїй творчості багато уваги приділяв питанням історії, культури та сьогодення слов'янських народів, зав'язав тісні контакти та дружні зв'язки з представниками інтелігенції слов'янофільської орієнтації у Львові, Петербурзі, Москві, Києві, а також зі словацькими та чеськими літераторами; зрозуміло, що й зі слов'янськими діячами у

Відні та Будапешті. Ця обставина дозволила Кралицькому бути представленим на сторінках преси цих регіонів. Особливо багато творів він надрукував у львівських виданнях "Зоря Галицкая яко альбум на год 1860", "Галичанин", "Слово", "Новый пролом", "Новый Галичанин", "Беседа", "Науковый сборник", у віденських виданнях "Вестник...", "Отечественный сборник", "Золотая грамота", у петербурзькому виданні "Славянский сборник", але більше всього – на сторінках місцевої преси: у газетах "Свѣтъ", "Новый свѣтъ", "Карпатъ", "Листокъ", у календарях-щорічниках (месяцословах) тощо.

За життя А.Кралицькому вдалося видати понад 300 публікацій – оповідань, нарисів, статей, повідомлень, наукових розвідок, етнографічних досліджень, фольклорних записів, коментарів до віднайдених рукописів тощо.

Художню спадщину письменника складають оповідання "Пастырь в полонинах", "Федор Петрюк", "Князь Лаборець", "Казнь неба", "Не ходи, Грицю, на вечорниці!", "Свято-Юрский монастырь в Ливадии", "Абеляр и Гелоиса", "Дяк", "Прометей", "Мойсей", "Сельский учитель", "Иван", "Пиявица", "Распятие перед судом", "Бритва и мыло", "Султанский суд", "Югославянские амазонки", "Экзекутор", "Фон Минкач", "Житейские дрязги" тощо.

До цього часу залишаються важливими етнографічними джерелами його праці "Русины Лаборские в Угорщине", "Свадебные обряды у Лаборских Русинов", "Дело русского мужика зимой", "Свадебные обряды у Шаришских Словаков", "Этнографические мелочи из быта Угорских Словаков", "О современном положении русских в Угрии".

Праці Кралицького є важливим джерелом минулого русинів, їх культурних пам'яток, визначних постатей народу, монастирів тощо. А це десятки праць про всі монастирі Угорської Русі, нариси про єпископа В.Поповича, протоігуменів М.Шугайду, М.Микиту, І.Зейкана, І.Скрипку, І.Базиловича, діячів А.Коцака, Ю.Гуцу, П.Лодія, М.Балудянського, О.Духновича, І.Раковського, Т.Легоцького та ін. Особливо цінні спостереження А.Кралицького з приводу інтересу до русинів інших народів, наприклад, його відгуки на систематичні розвідки угорських учених на сторінках будупештських журналів, працю про русинів словацького історика Ф.Сасінка, палеографічне дослідження Мукачівського псалтиру російськими

вченими І.Срезневським та І.Соколовим, німецькомовне видання про русинів, що з'явилось у Відні тощо.

Так багато було зроблено письменником в ім'я свого народу... І де це все сьогодні можна прочитати? Хіба що в архівах! Але архіви – це привілей для обраних. А іншим доведеться дочекатись... кращих часів. Ось чому так сумно зустрічати черговий подвійний ювілей народного будителя А.Кралицького.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Кралицький А. " Кому мила єсть отчина ..." : Оповідання/ Упоряд. текст., вступ. ст. "Герой, що оберіг своє кохання" (С. 5-16), приміт. В.Падяка.- Ужгород, 1998.- 112 с.
2. Кралицький А. [Вибрані твори]// Голенда Й. Анатолій Кралицький: Розвідка і вибрані твори.- Братіслава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1984.- С. 101-230.
3. Кралицький А. Воспоминание// Тиса.- 1995.- № 101-102.
4. Кралицький А. Из воспоминаний 50-х годов угрорусса// Тиса.- 1995.- № 1-2.- С. 133-135.

* * *

3. Падяк В., Ільченко Л.О. о[тець] Анатолій Кралицький: Бібліогр. покажч./ Вступ. ст. "Анатолій Кралицький – невідомий та забутий: Спроба бібліографічного опису" (с. 3-16) В. Падяка.- Ужгород, 1994.- 112 с.
4. Кралицький Анатолій Федорович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 100.
5. Кралицький А.Ф.// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 224.

* * *

6. Бабота Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття.- Братислава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братиславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1994.- С. 102-146.
7. Падяк В. "Анатолій Кралицький"// Закарпат. правда.- 1985.- 4 груд.- Рец. на кн.: ГолендаЙ. Анатолій Кралицький: Розвідка і твори.-Пряшів, 1984.
8. Падяк В. «Дух народной жизни...»// Тиса.- 1995.- № 1-2.- С. 132; 1996.- № 1-2.- С. 96-100.
9. Падяк В. Жреці та вандали: Навколо Мукачівського псалтиру: [Історико-літ. нарис про віднайдений А.Кралицьким рукопис XVI ст.]// Карпат. край.- 1993.- № 1 (січ.).- С. 14 - 15 ; № 2 (лют.).- С. 9-11; № 3 (берез.).- С. 8-9; № 4-6 (квіт.-черв.).- С. 41-43.
10. Падяк В. З історії діяльності Слов'янських комітетів поміж русинів: невідоме листування А. Кралицького з М. Раєвським 1865-1866-го років//

Ідеї слов'янської єдності та суспільна думка на Закарпатті в XIX-XX ст.: Доп. наук. семінару, присвяч. 150-річчю Слов'янського з'їзду в Празі.- Ужгород, 1999.- С. 62-78.
11. Падяк В., Ільченко Л. Кралицький і III-є тисячоліття// Карпатський край.- 1995.- № 1-4.- С. 128-129.
12. Падяк В. Невідомий фотограф Анатолій Кралицький: [Про фотографічні зацікавлення та аналіз рукописного зошита з фотографії]// Науковий збірник Музею української культури у Свиднику.- Словац. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві. - 1992. - Т. 18. - С. 199-202.
13. Штернберг Я.І., Падяк В.І. Невідома рукописна спадщина А.Кралицького в архівах України, Росії та Угорщини// Carpatica-Карпатика. Вип 3. До 50-річчя Ужгрод. держ. ун-ту.- Ужгород, 1995.- С. 160-168.

ЛЮТИЙ: 13

ІВАН АНТОНОВИЧ СІЛЬВАЙ (Уріїл Метеор): 100-річчя від дня смерті письменника, громадського діяча (1838-1904)

Молоді уніатські священики, відчувши вітер перемін у Європі, свідомо стали на стежину національно-культурного піднесення свого народу – підкарпатських русинів – і дружньо взялись за розпочату справу, аби не відстати від інших слов'янських народів Австрійської імперії, які вже заявили про себе важливими здобутками у той час, коли в імперії намітився розкол і спроби Габсбургів шляхом компромісів із Будапештом зберегти державу. Негативне ставлення свого часу до слов'янських рухів із боку угорської революційної влади, а потім і небажання Габсбургів мати Руський (русинський) національний округ, тріумфальна перемога над угорцями російської армії генерала Паскевича та умови дуалізму стали визначальними віхами національно-державницької орієнтації русинської інтелігенції на наступне півстоліття. Цю інтелігенцію, яка визначилась у своїх симпатіях до Росії як до могутньої слов'янської держави і визначилась у бажанні працювати на користь ідеї слов'янського єднання як безальтернативної ідеї в умовах австро-угорської угоди, ми, зазвичай, називаємо будителями.

Полум'яним і безстрашним патріотом Угорської Русі був отець Іван Сільвай – поет, прозаїк, публіцист, журналіст, громадський діяч. Народився він 15 березня 1838 р. в с.Сусково (нині Свалявський р-н)

© В.Падяк, 2003.

у родині священика. Учився в Ужгороді, вищі класи гімназії закінчив у Сатмарі. Богословську освіту здобував у Пешті та Ужгороді. Приход отримав у рідному селі. Тоді якраз розгортало свою діяльність в Ужгороді Общество св. Василія Великого, було започатковано видання газети "Свѣтъ", активним автором якої й став І.Сільвай.

Поезії, написані російською мовою, хоча й не завжди досконалою, вабили читача свіжістю думок та філософськими спостереженнями, розкривали забуті сторінки крайової історії. Його публіцистичні статті загострювали увагу на потребах реформи освіти, збереження фольклору, заснування русинського театру, краєзнавчого музею, русинської політичної газети (тобто такої, яка б придбала кауцію – право висвітлювати на своїх сторінках політичні питання). Коли ж новопризначений (іменований світською владою, а не обраний кліром!) єпископ Мукачівської єпархії Стефан Панкович, відмовившись від захисту національних прав русинів, запопадливо став проводити урядову політику асиміляції (мадяризації) свого народу (під гаслами боротьби з москвофільством увів у богослужіння угорську мову!), одним із найрішучіших його опонентів став сусківський піп І.Сільвай. Тут хочеться згадати його памфлет "Люди в железных шляпах", який з'явився у газеті "Свѣтъ" и набув широкої популярності (1869). Основою сюжету стало зображення в алегоричній формі боротьби Панковича проти газети "Свѣтъ", навколо якої згуртувалась національно свідома інтелігенція. Дія відбувається в затишному куточку Європи, "новейшее его название есть Угорская Русь". Ця земля, як пише автор, позбавлена будь-якого світла, її не зігріває сонце. І живе на цій землі "железошляповый начальник" зі своїми підлеглими, і переконані вони, що "здешняя тюремная жизнь счастливее всех жизней". Але одного разу "какие-то незнакомые мятежники" відважились купити сонце, щоб висвітити ним весь небосхил. На захист темного царства стають його ідеологи – панове Нисюда, Нитуда, Морамуха, Чекейда, Вертопрах, Желтопупенко, Пиявичкин, Лицемерников, Ословский. Молоді реформатори звинувачені у державній зраді: "Некоторые лжепророки, замарав себя фосфором образованности, пришли меж нас, чтобы уверити прельщенный народ, будто бы народу полезно просвещение, образование, наука, письменность... Это дерзость, это разврат!" "Железошляповый начальник"

вирішує знищити "свет". Але старе царство вже слабе, воно не має сили боротись з новими людьми, за якими перемога. Сюжет був настільки прозорим для сучасників, що себе у творі побачив і сам єпископ, і його підлеглі. Той не залишився без відповіді – він спромігся покарати багатьох ініціаторів газети, яку з його волі незабаром (1871) і було закрито. Але до цього І.Сільвай ще встиг у тій же газеті, в семи її номерах, надрукувати памфлет "Крайцаровая комедия" (1870). "Диковинка" від Уріїла Метеора була ще більш критичною. Цього разу автор переносить дію з Угорської Русі до Індії у зфантазоване місто Люкварешш ("вариш" по-русинськи означає місто). Головний герой Вічпур, який в азіатському середовищі, поділеному на касти, є найвищим сановником, і тут своїми виразно зображеними негативними рисами нагадував єпископа Панковича. Твір набув широкого розголосу, Сільвай заявив про себе, як про талановитого письменника. Здавалось, покарання єпископа ось-ось наздожене сатирика. До цього він був готовий, але проявив характер. Коли "Свѣтъ" вже був закритий, і сатиричний часопис "Сова" на п'ятому номері перестав виходити, та навіть газета поміркованого напрямку "Новый свѣтъ", позбавлена широкої підтримки інтелігенції, повільно вгасла (1872 р.), Сільвай новий сатиричний твір друкує у львівській газеті "Слово". Оповідання "Однодневное царство" (1873 р.) – це твір опору латинізації, що насувалась, завдячуючи зрадницькій політиці єпископа Панковича, який впроваджував заміну юліанського календаря григоріанським, що в тодішніх умовах віддаляло вірників руської віри від православної церкви.

У 1873 р. І.Сільвай разом із А.Кралицьким – ігуменом Мукачівського монастиря пробують відновити видання газети "Свѣтъ", і від своєї ідеї відмовляються тільки тому, що у цей час засновується газета "Карпатъ". Видавець М. Гомічков виявився поміркованою людиною, тому автори часто використовували видання за межами Угорщини. Творча співдружність Сільвая й Кралицького проявилась у бажанні інформувати широку слов'янську громадськість про події та факти антирусинського спрямування в Угорській Русі, аби привернути увагу, в першу чергу, російської спільноти до регіону. Так, вони надіслали на початку 1874 р. у видання петербурзького Слов'янського комітету "Славянскій сборник", одним з засновників якого був А.Будилович (зять А.Добрянського), кілька статей. У першому томі (1875 р.) було надруковано під

криптонімом "NN" спільно написані статті "О современном положеніи Русских в Угріи" та "Словаки и Русскіе в статистике Венгріи", а окремо під псевдонімом "Уріил Метеор" статтю Сільвая "Положеніе Угорских Русских под управленіем Стефана Панковича, епископа Мукачевскаго".

Єпископ біснувався. У його можливостях було все – навіть позбавити Сільвая прихода. Мабуть, бунтівного попа від покарання врятувала швидка смерть єпископа в 1874 р.

Своїх переконань І.Сільвай не зрікся. Був добрим душпастирем до останнього дня життя, служив у селах Дусино, Тур'ї Ремети (1881-1899) і Нове Давидково (1899-1904).Чотири десятиліття він віддав літературі. Окрім вищеназваних, друкувався в часописах "Карпатъ" і "Листокъ", у щорічниках "Мѣсяцословах". У 1885 р. у зв'язку з 25-річним ювілеєм заснування у Львові газети "Слово" він разом із І.Раковським, А.Кралицьким, Є.Фенциком та О.Митраком надіслав у редакцію вітання та вірш "Колокола". Оскільки антислов'янська направленість політики Австро-Угорщини у той час уже навіть не вуалювалась, то з 1884 р. існував закон, який забороняв русинам Угорської Русі контактувати із львівськими слов'янофілами – співвітчизниками по Австро-Угорщині – і навіть передплачувати їх газети! Вітання "Слову" набуло політичного розголосу, єпископу І.Пастелію згори було наказано покарати всіх його учасників; до цього акту громадянського покарання підключилася й шовіністична преса Будапешта та Ужгорода. Будителі трималися гідно. Щодо І.Сільвая, то його було покарано, фактично, нізащо. Справа в тім, що львівський цензор цей вірш не пропустив – у номері під прізвищем автора було тільки біле поле.

Більшість творів І.Сільвая залишилася в рукописах. В останні роки життя він старанно переписав усе до 10-ти книг. Помер 13.02.1904 р. у Новому Давидкові, де й похований. За сто наступних років ніхто систематичне дослідження творчості І.Сільвая не проводив, окремі публікації, у минулому й сьогодні, лише засвідчують, що він і в наш час є найменш вивченою постаттю, якої цуралось і австро-угорське, й радянське, й українське літературознавство. Найбільш повним зібранням твори будителя з'явились у 1957 р. у Пряшеві, з докладною вступною статтею Є.Недзельського та передмовою В.Зозуляка.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Сильвай И.А. (Уриил Метеор). Избранные произведения/ Предисловие В.Зозуляка; Вступительная статья Е.Недзельского// Пряшев, 1957.- 410 с.

* * *

2. Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая.- Ужгород, 2000.- 118 с.
3. Сільвай (Сильвай) Іван Антонович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 158.
4. Сильвай Иван (псевдоним Уриил Метеор)// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 341.

* * *

5. Линтур П.В. Сатирические повести Ивана Сильвая// Доповіді та повідомлення УжДУ: Сер. філологічна- № 2.- Ужгород, 1958.- С. 30-32.
6. Іван Антонович Сільвай (Уріїл Метеор) (1838-1904)// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 203-211.
7. Сільвай Іван, поет: [Життєвий та творчий шлях І.Сільвая]// Микитась В. Галузка могутнього дерева: Літ. нарис.- Ужгород: Карпати, 1971.- С. 98-105.
8. Иван Сильвай// Сочка-Боржавин В. Будителі подкарпатськых русинов.- Ужгород, 1995.- С. 60-65.
9. Унікальні зібрання Василя Панкулича: [Знайдено рукопис Івана Сільвая]// Календар "Просвіти" на 2000 рік/ Упоряд. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 2000.- С. 170-174.

* * *

10. Басараб В. Шість томів мудрості: [І.А.Сільвай]// Тиса.- 1994.- № 3-4.- С. 64-65.
11. Орловська Н. Відкрито унікальну виставку Сільваїв: [Колекція творів худож. різьби по дереву Сільваїв]// Новини Закарпаття.- 1998.- 2 квіт.
12. Пагиря В. "Пісенник" Івана Сільвая: [Церк. пісні]// Благовісник.- 2001.- № 5.- С. 12.
13. Пагиря В. Сільвай повертається...: [Знайдені рукописи І.Сільвая]// Карпат. край.- 2000.- № 1-4.- С. 60-61.
14. Пам'яті Івана Сільвая: [Вечір вшанування пам'яті]// Новини Закарпаття.- 1998.- 26 берез.
15. Падяк В. Світлі й темні фарби великого протистояння: (Пам'яті антигероя, лжевладики Стефана Панковича): [Про протистояння будителів, у т.ч. І.Сільвая, єпископу С.Панковичу – активному провіднику проугорської урядової політики]// Новини Закарпаття.- 1991.- 15 трав.
16. Сочка-Боржавин В. Классик нашей литературы: [До 90 роков од дня кончины Ивана Сильвая]// Подкарпат. Русь.- 1994.- 17 февруара.
17. Сочка-Боржавин В. Світло Уріїла Метеора: [Про літ. спадщину І.Сільвая]// Новини Закарпаття.- 1993.- 13 берез.

18. Щербовецький В. Знахідка безцінного: [Рукопис Івана Сільвая]// Новини Закарпаття.- 1999.- 22 берез.
19. Sil'vai, Ivan// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 430-431.

ЛЮТИЙ: 17

ІВАН СЕМЕНОВИЧ ОРЛАЙ:
175-річчя від дня смерті культурно-освітнього діяча (1771-1829)

На зламі XVIII і XIX ст. політичні та національно-культурні умови на Закарпатті були такими, що талановитій молоді важко було реалізувати свої творчі здібності. Зокрема, в 1784 р. в Угорщині, в т.ч. і на Закарпатті, загальнодержавною мовою стала німецька, а з 1791 р. в освітніх закладах – угорська. Тому чимало закарпатців емігрувало в Україну й Росію. Тут вони ставали відомими вченими, організаторами культурно-освітнього й наукового життя. Першим емігрантом став І.С.Орлай, якщо не враховувати І.Зейкана, який працював у Росії вихователем при дворі Петра І ще на початку XVIII ст.

Іван Семенович, за його ж даними, народився в 1771 р. в с.Давидково на Мукачівщині "від благородних батьків" . Батько у 1753-1768 рр. був священиком у селі Паладь на Ужгородщині, а в 1789-1800 рр. – у Новому Давидкові на Мукачівщині. Згодом переведений на роботу в Хуст. І.Орлай навчався в Ужгородській гімназії і в ліцеях міст Карей і Варадин (на території Румунії). Вищу освіту здобув у Львівському університеті, де навчався на філософському й богословському факультетах. Разом з іншими закарпатцями зарекомендував себе здібним студентом, про що свідчить такий факт. У 1787 р. австрійський імператор Йосиф II під час відвідин університету попросив професора І.Феслера представити йому кращих студентів. Були представлені троє, і всі закарпатці – І.Орлай, П.Лодій, В.Кукольник. П.Лодія було залишено в університеті викладачем філософії.

Однак творче зростання професорів-русинів не відповідало інтересам університетського польсько-німецького керівництва, яке всіляко обмежувало їх права. І.Орлай неодноразово намагався

© Д.Данилюк, 2003.

влаштуватися у світський педагогічний заклад в Угорщині, але всі спроби закінчилися невдачею. Тому в 1791 р. виїхав до С.-Петербурга, де вступив у Медичну академію, а після її закінчення ще три роки удосконалював свої знання у Відні. Повернувшись у Росію, написав і в 1806 р. у Дерптському університеті, одному з найкращих у Російській імперії, захистив дисертацію на звання доктора медицини й хірургії. Його досягнення в галузі медицини були відзначені затвердженням у 1808 р. ученим секретарем медико-хірургічної академії, а в 1811 р. – редактором "Журнала врачебной науки". У 1807 р. його обрали членом "Московського общества испытателей природы", а Кенігсберзький університет присвоїв йому звання доктора філософії. За винятькові досягнення в галузі природознавства і філософії І.Орлай у 1810 р. був обраний почесним доктором Ерланзького та Ієнського (Німеччина) університетів. В останньому він познайомився із відомим поетом Й.Гете, з яким тривалий час листувався. Окремі листи сьогодні зберігаються в будинку-музеї поета у Веймарі.

Займаючи високі посади, він багато зробив для поліпшення системи медичної освіти в Росії. Як лікар Генерального сухопутного госпіталю, брав участь у Вітчизняній війні 1812 р., за що був нагороджений орденом і медаллю.

І.Орлай відзначився і як педагог-демократ. Він пропагував безстанову систему навчання і відстоював право дітей бідних батьків на навчання, бо серед них є чимало здібних до науки. З приводу цього справедливо запитував: "Хіба безсмертний наш Ломоносов не з рибальського куреня підніс себе славою вище багатьох багатіїв і дворян?" Педагогічний талант Івана Семеновича запримітило вище керівництво освіти і його в 1821 р. було призначено директором Гімназії вищих наук ім. Безбородька в Ніжині. На цій посаді він замінив другого закарпатця – В.Кукольника. І.Орлай розгорнув велику організаторську роботу по підбору молодих і здібних викладачів. Вони повинні були володіти глибокими знаннями з декількох галузей наук, щоб, у випадку хвороби когось, можна б його легко замінити. Така висока професійна підготовка забезпечувала і високу якість навчання. Не випадково Ніжинська гімназія згодом стала відомим навчально-методичним і науковим центром, при якому була відкрита кафедра слов'янознавства і на якій працювали відомі вчені-славісти. У різні часи тут навчалися корифеї української літератури Є.П.Гребінка і Л.І.Глібов, засновник нової білоруської

літератури Ф.К.Богушевич, близький товариш Т.Г.Шевченка М.М.Лазаревський. А в 1821-1825 рр. Івану Семеновичу судилося навчати й виховувати Миколу Гоголя. Батьки майбутнього видатного письменника постійно цікавилися навчанням та поведінкою сина. У одному з листів до них Іван Семенович повідомив: "Милостивый государь, почтеннейший друг Василий Афанасьевич! Я знаю сколь много любите Вы сына своего, а посему считаю, во-первых, нужным уведомить Вас, что он здоров и хорошо учится… Жаль, что Ваш сын иногда ленится, но когда принимается за дело, то и с другими может поравняться, что и доказывают его отличные способности". На базі гімназії у 1875 р. було відкрито історико-філологічний інститут князя Безбородька. Сьогодні – це Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя.

Педагогічну майстерність І.Орлай проявив і будучи директором Рішельєвського ліцею в Одесі в 1826-1829 рр. Його попередники, французи й німці, занедбали навчальний процес. Їм були байдужі національні інтереси Росії і вони використовували службове становище в корисливих цілях. Новий директор дав їм таку характеристику: "Сии наставники нередко насчет совести и стыда, испытав все непозволительные средства к обогащению себя в России, наконец принимаются за воспитание юношества, не имея никакого о том понятия". Новому директору вдалося підвищити якість викладання, виховати кваліфіковані кадри, зміцнити навчально-лабораторну базу. Все це дало можливість у 1864 р. реорганізувати Рішельєвський ліцей у Новоросійський університет.

І.Орлай, хоч і не був професіональним істориком, але виявив значний інтерес до минулого слов'ян. У 1826 р. він написав статтю "О Юго-Западной Руси", під якою розуміє територію по обидва боки Карпатських гір. Основний її зміст – це обгрунтування автохтонності слов'янського населення цих земель. Не міг учений обминути й історію рідного краю і в журналі "Северный вестник" (1804, Ч. 1,3) опублікував статтю "История о Карпато-Россах, или о переселении россиян в Карпатские горы и о приключениях с ними случившихся". Це було перше дослідження російською мовою, яке широко використав М.Карамзін у своїй "Истории государства Российского". Автор охарактеризував основні етапи історичного розвитку Закарпаття, обгрунтував право закарпатських русинів як нащадків "київських русичів" на політичне існування. Однак помилково вважав їх етнічною "отраслю русской народности". У 1828 р.

І.Орлай передав російському славісту І.Кеппену листа закарпатського філолога І.Фогорашія "В обще о различии славянских наречий, собственно же о мало и карпато или Угрорусских» з власноручною поміткою "Образец Карпаторусской словесности". Автор обгрунтовує не лише історичну спільність русинів по обидва боки Карпат ("карпато- или угро-россияне исходом своим малороссияне суть"), а й спільність їх мови ("беседа их по большей части малорусской совершенно есть"). За плідну діяльність на ниві історичної науки І.Орлая у 1809 р. було обрано членом Московського Товариства історії і старожитностей російських.

Слід відмітити і таку характерну рису діяльності І.Орлая, як палкий захист національної гідності свого народу, відсіч спробам іноземців виставити його темним і неосвіченим. Так, у рецензії на словник французького автора Мак-Карті він вказує, що закарпатці мають своїх письменників, вчених, які здобули загальне визнання як вдома, так і в Росії. Вони "не знаходяться в такому грубому неуцтві, як вважає пан письменник, бо вони користуються всіма вигодами освіти нарівні з пануючим народом – Угорцями і були і є настільки освіченими, що з цієї багаточисленної руської колонії вже при Петрі II знаходився в ролі його наставника один із Карпато-Росіян, по імені Зейкан. Крім цього відомо всім, що два карпаторуські вчені: таємний радник і Ст.Секретар Балудянський і статський радник Кукольник удостоєні бути наставниками по правознавству Великого князя Михайла Павловича" ("Карпатскій свѣтъ", 1928, № 9.- С. 1092).

І.Орлай переконував академічних урядовців Росії у наявності на Закарпатті талановитої молоді і рекомендував їм запросити її до викладацької і науково-дослідницької роботи у російських вузах. Рекомендація вченого була почута. За його порадою міністр духовних справ і народної освіти Голіцин звернувся із доповідною запискою до царя. Дозвіл було дано, і на виклик уряду в Росію емігрували М.Балудянський, П.Лодій, В.Кукольник та інші закарпатці. Згодом було опубліковано повідомлення "О выгодах, предоставляемых профессорам из карпатороссов, приглашаемых к занятию праздных кафедр Казанского и Харьковского университетов".

І.Орлай з-поміж усіх закарпатців, котрі жили в Росії, зробив найбільше корисного для свого народу. Він не тільки залишив помітний слід в культурно-освітньому і науковому житті Росії, а й представив Закарпаття російській науковій громадськості. І.Франко

назвав його ім'я серед тих, які "ще й досі мають почесне місце в історії російського шкільництва і російської науки" (Т. 46, кн. 2.- С. 341). Помер І.С.Орлай на 58-му році в Одесі, де й похований.

ДМИТРО ДАНИЛЮК

Джерельні приписи:

1. Байцура Т. Иван Семёнович Орлай: Жизнь и деятельность.- Братислава-Пряшев: Словацкое педагогическое общество в Братиславе; Отдел украинской литературы в Пряшеве, 1977.- 237 с.

* * *

2. Заслуги И.С.Орлая в деле развития медицины и исторических знаний// Байцура Т. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века.- Братіслава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1971.- С. 228 с.
2. Байцура Т. И.С.Орлай и его вклад в развитие исторических знаний// Наук. зб. Музей. укр. культури у Свиднику. Т. 8.- Братіслава-Пряшів, 1976.- С. 75-95.
3. Байцура Т. Педагогические взгляды и педагогическая деятельность И.С.Орлая в России// Наук. зб. Музей. укр. культури у Свиднику. Т. 7.- Братіслава-Пряшів, 1976.- С. 251-275.
4. К истории медицины на Украине.- Львов, 1961.- 496 с.
   Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 315.
5. Куля Ф. Закарпатська Гетеніана.- Ужгород, 1999.- 46 с.
   Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 3.
6. На перехресті шляхів: [Життя та діяльність І.С.Орлая]// Задорожний В.Є., Мазурок О.С., Шульга І.Г. Зоря незгасна.- Ужгород: Карпати,1986.- С. 35-37.
7. Орлай Іван Семенович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 130-131.
8. Орлай Іван Семёнович// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 286.
9. Послужной список И.С.Орлая// Свѣтъ.- 1870.- Ч. 12.
10. Свенцицкий И.С. Обзор сношений Карпатской Руси с Россией в 1-ю половину XIX в.- Санкт-Петербург, 1906.- 206 с.
    Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 31.
11. Свенцицкий И.С. Материалы по истории возрождения Карпатской Руси.- Львов, 1905.- 234 с.
    Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 48.
12. Сенько І.М. Коли і де народився І.Орлай?// Земля з іменем: Краєзнав. студії.- Ужгород: Патент, 1998.- С. 48-50.
13. Finkel Ludnik, Starzynski Stanislaw. Historia uniwersytetu Lwowskego.- Lwow, 1894.- S. 88.
14. Философская культура Украины и отечественная общественная мысль XIX вв.- К.: Наук. думка, 1990.- 268 с.

Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 33.
5. Франко І. Зібрання творів у п'ятидесяти томах.- К., 1986.- Т. 46, кн. 2.- 346 с. Зі змісту: [Про І.Орлая].- С. 341.

* * *

6. Алмашій М. У чужому класі: [Прагматична педагогіка І.С.Орлая]// Карпат. край .- 1995.- № 1-4.- С. 44-45.
7. Пагиря В. Іван Орлай: [Культ.-освіт. діяч Закарпаття]// Карпат. Україна.- 2000.- 17 лют.
8. Петухов Е.В. Гимназия высших наук князя Безбородко в Нижине// Журнал Министерства народного просвещения.- Санкт-Петербург, 1895.- Ч. CCCI, сентябрь.- С. 76.
19. Супронюк О. Фольклористична діяльність Платона Лукашевича: ранній період: [У т.ч. про І.Орлая]// Нар. творчість та етнографія.- 1991.- № 5.- С. 13-19.
20. Флоровский А. Заметки И.С.Орлая о Карпатской Руси (1828).- Карпатскій свѣтъ.- 1928.- № 9.- С. 1092.

ЛЮТИЙ: 20

МІХАЙ МУНКАЧІ (Ліб): 160-річчя з дня народження живописця (1844-1900)

Непереборне бажання вільної самореалізації часто заставляє видатних митців мандрувати по світу у пошуках ідеалу. Така доля спіткала і нашого земляка – видатного художника XIX ст., фундатора угорської національної школи реалістичного живопису Міхая Мункачі (справжнє прізвище – Ліб).

Міхай Мункачі народився 20 лютого 1844 року в м.Мукачево в родині дрібного службовця. Хлопець рано осиротів, тому дитячі та юнацькі роки проходили в одинокості й виснажливій праці за шматок хліба. Міхай виростав мовчазним і понурим, однак це не завадило розвиткові тонкої спостережливості й умінню дивитись на світ власними очима, що в подальшому буде визначальним для його творчості.

У 17-річному віці юнак починає брати уроки у місцевого живописця Франца Фішера, а згодом – у мандрівного художника Елека Сомоші.

У XIX ст. на Закарпатті ще не визріли суспільно-соціальні передумови для формування самостійної школи живопису. Тому багато

© Т.Росул, 2003.

уродженців нашого краю пов'язували своє життя з Росією, Угорщиною чи іншими європейськими країнами. Серед них був і М.Мункачі. Але корінням він міцно вріс у рідну землю. Художник завжди з особливою теплотою згадував свою батьківщину і в 1868 р., бажаючи прославити рідне місто, вибрав собі псевдонім – Мункачі.

Перші спроби відтворити світ і зафіксувати побачені й відчуті тут образи припадають на 60-ті рр. XIX ст. ("Великодні поливання", "Повінь", "Буря в степу"). Саме з тих часів починає увиразнюватись його неповторна творча манера, в якій органічно поєднуються струнκість композиції, чіткий малюнок, насичений колорит.

1863 рік став переломним у житті Міхая – він переїжджає до Будапешта. Талант юнака помічають керівники угорської Академії мистецтв, які скеровують його на навчання до Відня. Протягом 1864-1868 рр. М.Мункачі опановував ази живопису у Віденській, Мюнхенській, Паризькій та Дюссельдорфській академіях мистецтв. Майстерність художника швидко зростає й у 1870 р. на виставці Великого паризького салону йому присуджена Золота медаль за картину "Камера смертника". Це надихнуло митця на нові роботи. Із запалом М.Мункачі створює полотна, які принесли йому світову славу: "Позіхаючий підмайстер", "Жінки скубуть корпію", "Селянка з хмизом", "Каштанова алея", "Річковий пейзаж", "Мільтон", "Христос перед Пилатом", "Голгофа", "Прихід угорців на свою батьківщину" та ін.

Безсумнівний талант непересічної особистості М.Мункачі притягував до себе творчу інтелігенцію. Серед друзів художника були письменник Мор Йокаї, вчений-географ Єне Зічі, редактор журналу "Nady Világ" Дегре Алайош. Визначний угорський композитор і піаніст Ференц Ліст присвятив М.Мункачі свою шістнадцяту "Угорську рапсодію". Живописець, у свою чергу, теж прагне створити портрети визначних людей. Так з-під його пензля народжуються портрети Ф.Ліста, Л.Пала, картина "Смерть Моцарта", в яких поєднуються тривожний порив, безпристрасність, замкнутість і загадковість. Саме у таких портретах у всій повноті й силі розкривається майстерність художника й своєрідність його творчого світогляду.

Художник залишив після себе близько 600 картин, які увійшли у золотий фонд європейського мистецтва. Майстер працював у реалістичній манері. У його творчості вона відкриває невичерпні можливості відображення краси й неповторності людської особистості. Роботи художника підносять людину, котра з ними спілкується. Його

живопис вражає вмінням бачити велике у малому, високе – у скромному. Художник вклав у картини частину себе, тому його роботи знаходять відгук у душі кожного глядача.

Помер М.Мункачі 1 травня 1900 р., похований у Будапешті.

ТЕТЯНА РОСУЛ

Джерельні приписи:

1. Мункачі (Ліб) Міхай// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 123-124.
2. Мункачи Михаил (Либ) Михай// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 268.
3. Міхай Мункачі, значить Мукачівський. Роль німецької культури у формуванні Мункачі як художника// Павленко Г.В. Німці на Закарпатті.- Ужгород, 1995.- С. 48-60.

* * *

4. Художник Міхай Мункачі// Пагиря В., Ціцак В. Мукачево: Історія міста над Латорицею.- Ужгород: Карпати, 1996.- С. 63-65.

* * *

5. Делеган М. Гортаючи сторінки минулого...: [Із життя Міхая Мункачі]// Панорама.- 1994.- 16 квіт.
6. Дворниченко В. П'єдестал йому – усе місто!: [Про худож. М.Мункачі]// Мукачево.- 1994.- 24 лют.
7. Керекеш П. Співець народної долі: [М.Мункачі]// Панорама.- 1994.- 19 лют.
8. Рішко М. Третє повернення Міхая Мункачі: [З нагоди 150-річчя]// Новини Закарпаття.- 1994.- 1 берез.
9. Чуття духовного пориднення: Святкування 150-річчя з дня народж. М.Мункачі// Панорама.- 1994.- 22 лют.

ЛЮТИЙ: 20

ІВАН ЮРІЙОВИЧ КЕРЧА:
90-річчя з дня народження поета (1914-1951)

Народився Іван Керча 20 лютого 1914 року в с.Страбичово на Мукачівщині. Здобувши високу освіту у Празі (закінчив Карлів університет), успішно дебютувавши в авторитетних колективних збірниках тогочасся, – мовби відчув трагічну долю своїх літературних побратимів, на дорозі яких стала Друга світова війна, окупація краю, коли один із псевдонімів придумав собі – Ваня Горемика.

© В.Фединишинець, 2003.

Символічно. Ще встиг закроїти себе як масштабний видавець: заснував "Бібліотеку угро-руських письменників" (понад 20 книжок побачили світ), а далі все пішло шкереберть. Як і в ровесників чи плюс-мінус однолітків, що вчилися і в Будапешті або де. Бо війна все перекреслила. А радянська влада спромоглася зробити з Івана Керчі культурно-освітнього чиновника Народної Ради.

Відомий професор філології Петро Лінтур посмертно видав збірку віршів Івана Керчі "Перед рассветом" (1964 р.) зі своєю вступною статтею, як завжди, ризикуючи потрапити в немилість офіційного радянського літературознавства.

Трагедія цього ошуканого радянською пропагандою покоління, можливості талановитих представників якого не розкрилися, а деякі й зовсім або сорок років мовчали, якщо пережили сталінські ГУЛАГи, – трагедія полягала в тому, що вони щиро вітали сонце зі Сходу, своє майбутнє пов'язували зі Сходом, а він приніс їм або вимушене мовчання, відхід від літературної праці, або згноїв їх у тюрмах.

Іван Керча – одна з найталановитіших постатей того нещасливого покоління. Він мислив масштабно, споглядаючи сучасну крайову літературу, добре знав свою локальну класику, що і тоді орієнтувалася на Захід, як когорта Будителів карпато-русинського народу на зразок словацьких і чеських колег. Все це діялося в європейському контексті.

Усвідомлюючи це все, тяжко було помирати Іванові Керчі. А помер він, напевне, і не без допомоги радянських спецслужб 17 жовтня 1951 р. Старі талановиті кадри не дуже влаштовували новий режим, що тяжко приживався у волелюбному краї, який давно жив за демократичних часів.

ВОЛОДИМИР ФЕДИНИШИНЕЦЬ

Джерельні приписи:

1. Керча И. Перед рассветом: Стихи.- Ужгород: Карпати, 1964.- 64 с.
2. Монисты: Стихи для детей/ Псевд.: Таня Верховинка. 2-е расширенное издание.- Ужгород, 1942.- 31 с.- (Библиотека современных угро-русских писателей, ч. 13).

* * *

3. Керча І. [Вірші]// Закарпатська поезія ХХ століття: Антол./ Упорядкув., передм. В.П.Густі.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 117-120.
4. Керча І. "Я решился уйти…»; Изменникам народа; Моя любовь; Рассвет: [Стихи]// Карпат. край .- 1991.- 14 трав.

5. Про час великого розсвіту: [Вірші поетів Д.Добоша, І.Керчі, І.Маріяш, М.Сокач]// Новини Закарпаття.- 1995.- 27 черв.

* * *

6. Керча Іван// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у ХХ столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 306-307.
7. Керча Иван// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 204.

* * *

8. Алмашій М. Постать знаменита, але маловідома…: До 80-річчя з дня народж. поета І.Керчі// Панорама.- 1994.- 19 лют.
9. Басараб В. Поети-Вакарівці: [Іван Керча, Микола Сокач]// Карпат. край.- 1991.- 14 трав.
10. Довганич О. Закарпатський Ікар: [І.Керча]// Новини Закарпаття.- 1994.- 19 лют.
11. Довганич О. У вогні боротьби: [До 85-річчя з дня народж. І.Керчі]// Новини Закарпаття.- 1999.- 25 лют.
12. Зубач В. Кому – Горький. А нам – Горькоуст: [И.Керча]// Единство-плюс.- 1993.- 10 июля.
13. Лужанський В. Вшанування ювіляра: [І.Керча]// Новини Закарпаття.- 1994.- 10 берез.
14. Пагиря В. Іван Керча// Прапор Перемоги.- 1990.- 15 трав.
15. Токарь Г. Один из многих забытых: 80 лет со дня рождения поэта, редактора, журналиста И.Керчи// Единство-плюс .- 1994.- 5 марта.
16. Фединишинець В. Творчі діти письм. І.Керчі// Айно.- 1998.- № 2-5.- С. 75-76.
17. Kercha, Ivan// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 224.

БЕРЕЗЕНЬ: 15

ЮРІЙ АНДРІЙОВИЧ ГОЙДА:
85-річчя з дня народження поета (1919-1955)

Коротка батькова біографія.

З висоти півстоліття, що минуло без нього, бачиться, наскільки складними, по вінця наповненими непередбачуваними подіями були роки його життя.

Народився Юрій Андрійович Гойда 15 березня 1919 р. у селянській сім'ї у с.Зняцево на Мукачівщині. Навчався в Ужгородській реальній гімназії. У 1944 р. закінчив природничо-географічний факультет Дебреценського університету.

© А.Гойда, 2003.

Після повернення додому працював викладачем географії у Мукачівській жіночій гімназії (пізніше – педучилище).

... Кінець 1944 року. В мукачівському кінотеатрі "Перемога" готується з'їзд делегатів народних комітетів. Найкращий клас Мукачівської жіночої гімназії запрошено виступити у концерті художньої самодіяльності. Юрія Гойду, як класного керівника, просять скласти вірша для воїнів-визволителів. Звичайно, це був вірш про країну Рад і про її вождя Йосифа Сталіна. У першу чергу це була вдячність за довгождане визволення від фашизму, а все інше було попереду, незрозуміле, але з надіями на позитивні зміни. Ніхто не чекав того, що приготували Сталін, Мехліс, Молотов і Брежнєв. Люди не чекали, що перед ними покладуть заготовлені заздалегідь у Кремлі дуже серйозні документи, які змінять долю Закарпаття. Підписували всі, навіть 16-річні дівчата, які разом із молодим класним керівником тільки й думали про одне – як вийти з приміщення неушкодженими. Цей випадковий історичний факт став визначальним у житті поета Юрія Гойди.

... Початок 1945 р.

До Юрія Гойди підходить його друг:

– Що будемо робити, Юрку?

– Кожен має робити те, що диктує йому совість, у нинішній ситуації маємо діяти так, щоб зберегти якомога більше нашого народу – кожен із нас на своєму місці. Прийшли далеко не ті, на котрих ми покладали великі надії, прийшли в наш край варвари, які живуть одним днем і не піклуються про майбутнє, навіть про своє.

Він так і діяв. З 1947 року Юрія Гойду постійно обирають депутатом обласної Ради народних депутатів, у тому ж році – відповідальним секретарем Закарпатського відділення Спілки письменників України. А ще він – член редакції журналу "Жовтень", редактор альманаху "Закарпаття". Попри все – вісім поетичних книжок за сім років, десяток пісень у співавторстві з композитором Д.Задором.

... Такі неоднозначні для нашого краю роки. Будувались нові дороги та школи – і називались "ворогами народу" люди, які насправді були його цвітом, відкривався університет – і перетворювались на склади десятки храмів.

Поет Юрій Гойда опинився у самому вирі змін. Як депутат обласної Ради народних депутатів, він вірив у нові перетворення, глибоко аналізував тогочасний стан рідного краю. Намагався зупинити етноцид, направлений проти населення Закарпаття, особливо

проти угорців та німців (швабів). Спустошені села "ворогів народу" активно заселялися верховинцями – так підступно, руками співгромадян, які століттями мирно проживали на Підкарпатській Русі, почалася спроба розпалювання національної ворожнечі. Масово використовувалася практика примусових робіт русинської молоді на шахтах Донбасу під формою "комсомольських путівок". Навіть підлітки притягалися до навчання у ФЗУ з подальшим направленням на шахти. Десятки тисяч молодих людей опинилися на довгі роки, або назавжди, за межами своєї батьківщини. Якщо останній німецький військовополонений покинув територію СРСР в 1947 році, то їх місця по відбудові народного господарства зайняли молоді закарпатці, приблизну кількість яких по цей день ганьбливо замовчує статистика. Відмова по відбуванню трудової повинності або втеча каралися тогочасними жорсткими законами і, зазвичай, кінчалася ГУЛАГами. Катастрофічно знищувався місцевий генофонд, що було започатковано на Дуклянському перевалі й відверто продовжувалося на "стройках родины". Планомірно повторювався сценарій Сталіна, аналогічний післявоєнним подіям у Кенігсбергзі (Калінінград) та Калінінградській області. Про Юрія Гойду прийнято говорити як про поета, але мало хто знає його активну діяльність як політика, як людину, котра до останнього подиху захищала інтереси закарпатців у той складний час. Постійне перебування в епіцентрі заполітизованого життя, з його характером, його порядністю й інтелігентністю давались нелегко. Ним започаткована можливість повернення молоді на батьківщину, призупинення практики примусових робіт на будовах СРСР, вирішення кадрової політики в керівництві області. Закарпатці, чи не найпершими в СРСР, дістали змогу виїжджати на заробітки в інші регіони держави, чим зменшилася проблема безробіття краю. Уся його діяльність як політика-громадянина була чітко аргументована і послідовна, що викликало ненависть у нових господарів краю, які прагнули будь-що зневажити місцеве населення, досягти будь-якими шляхами морально-психологічної зверхності, витіснити добре завченими прийомами "комуналок" на останні ролі корінне населення, прирікши його на тривале жебрацтво. Ця практика проводилася як на державному, так і на побутовому рівні, використовуючи новоприбуле цивільне населення зі Сходу.

... Весна 1955-року.

Балкон мого дитинства. Унизу двір нарсуду. Штабелі дров по-під стінами. Військові з охоронного взводу тюрми очікують "чорного ворона". На в'їзді загуркотів двигун автомобіля. Відразу, як звичай, клацають затвори карабінів, напружено застигають сторожові пси. З автофургона, схожого на "хлібовозку", вискакує сторожа, а за ними виходять дивні люди, підстрижені під "нульовку" в сірому одязі. Маховик судової машини щоденно, крім вихідних, крутиться не зупиняючись, хоч Сталін уже лежить в мавзолеї, Берія розстріляний, не зрозуміло хто і що цей Маленков. Згодом, через декілька хвилин, на другому поверсі будівлі вилітає віконна рама з шибками скла, а за нею... сіра постать, яка досягши низу, кривавим місивом розпластується на штабелях.

Мені, тоді шестирічному, ця картина видалась настільки страшною, що навіть батькові боявся переповісти. А на самому початку літа – 2 червня 1955 року – його раптова смерть, донині оповита покровом таємничості.

Ішов Юрію Гойді лише тридцять шостий рік. А нині було б вісімдесят п'ять. Як багато він міг би розповісти!

АНДРІЙ ГОЙДА

Джерельні приписи:

1. Гойда Ю. Вибране.- К.: Худ. л-ра, 1956.- 254 с.
2. Гойда Ю. Верховинський край: Поезії.- К.: Рад. письм., 1950.- 116 с.
3. Гойда Ю. Верховинська поема.- Ужгород: Кн.-газ. вид-во, 1949.- 80 с.
4. Гойда Ю. Весна Верховини: Вірші й поеми.- К.: Худ. л-ра, 1969.- 172 с.
5. Гойда Ю. Вибране: Вірші та поеми.- К.: Дніпро, 1989.- 168 с.
6. Гойда Ю. Високі дороги: Поезії.- Ужгород: Кн.-газ. вид-во, 1952.- 126 с.
7. Гойда Ю. Земле, любов моя: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1979.- 418 с.
8. Гойда Ю. Лірика.- Ужгород, 1954.- 72 с.
9. Гойда Ю. Під горою високою: Віршоване оповід.- Ужгород, 1955.- 28 с.
10. Гойда Ю. Поезії.- Ужгород: Кн.-газ. вид-во, 1962.- 302 с.
11. Гойда Ю. Рождение сказки: Стихи и поэмы/ Авторизованный перевод с украинского.- Москва: Советский писатель, 1955.- 128 с.
12. Гойда Ю. Серце, вічно гори!: [З неопублік. 1951-1955 рр.].- Ужгород, 1958.- 88 с.
13. Гойда Ю. Сонце над Карпатами: Поезії.- К.: Худ. л-ра, 1951.- 138 с.
14. Гойда Ю. Угорські мелодії: Поезії.- К.: Радян. письм., 1955.- 76 с.

* * *

15. Гойда Ю. [Вірші]// Закарпатська поезія XX століття: Антол./ Упорядкув., передм. В.П.Густі.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 149-153.

16. Гойда Ю. Проступіться, гори!; Бережемо від ночі сонце; Тигри задихаються; Я весь вогонь: [Вірші]// Новини Закарпаття.- 1994.- 15 берез.
17. Україні: [Вірш]// Друг читача.- 1990.- 25 січ.

* * *

18. Юрій Андрійович Гойда: До 70-річчя з дня народж.: Пам'ятка.- Ужгород, 1989.
19. Поп В. Юрій Гойда: Літ.-критич. нарис.- К.: Радян. письм., 1963.- 202 с.

* * *

20. Гойда Юрій Андрійович// Українські письменники: Біобібліогр. слов.: В 5-ти т.- К., 1960.- Т. 4.- С. 295-298.
21. З виступу закарпатського письменника Ю.Гойди на з'їзді Спілки письменників України (7 груд. 1948 р.)// Культурне життя в Україні. Західні землі: Док. і матеріали: Т. 1. 1939-1953.- К.: Наук. думка, 1995.- С. 585-587.
22. Ференц Н. Юрій Гойда (15.III.1919-2.VI.1955): До 75-річчя з дня народж.// Календар "Просвіти" на 1994 рік/ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 63-65.

* * *

23. Басараб В. Поет лишається поетом: До 75-річчя з дня народж. Ю.Гойди// Новини Закарпаття.- 1994.- 15 берез.
24. Кутинський М. Некрополь України: [У т.ч. Гойда Ю.А.]// Дніпро.- 1991.- № 1.- С. 203, 206.
25. Поп В. Серце з вогню: До 80-річчя з дня народж. Юрія Гойди// Новини Закарпаття.- 1999.- 16 берез.
26. Поп В. Талантом покликаний: [До 75-річчя Юрія Гойди]// Карпат. Україна.- 1994.- 31 берез.
27. Ференц Н. Я весь вогонь: Штрихи до творчої спадщини Юрія Гойди// Погляд.- 1999.- 29 трав.

БЕРЕЗЕНЬ: 18

АВГУСТИН ІВАНОВИЧ ВОЛОШИН: 130-річчя з дня народження президента Карпатської України, вченого-педагога (1874-1945)

У яскравій когорті визначних людей Закарпаття вагоме місце посідає Августин Волошин. З його іменем пов'язане піднесення рівня національної свідомості закарпатців, самоусвідомлення себе, як складової частини великого українського народу. А.Волошин був визначним педагогом, вченим, просвітником і видавцем.

© М.Вегеш, 2003.

Проблеми навчання і виховання посідали центральне місце в його багатогранній діяльності. Разом з тим, необхідно констатувати, що А.Волошин справедливо відноситься до тих впливових політиків свого часу, які протягом всього міжвоєнного періоду притримувалися прочехословацької орієнтації та мали чіткі українські погляди. Варто погодитися з висловлюванням сучасних вчених, що А.Волошин чистою політикою займався мало, однак, якби там не було, але він був причетний до всіх головних політичних віх в історії Закарпаття з 1918 р. до березня 1939 р.

Ще задовго до розвалу монархії Габсбургів, в 1915 р. Августин Штефан за дорученням саме А.Волошина поїхав до Відня і мав розмови з відомими українськими політичними діячами Є.Петрушевичем, К.Трильовським, Л.Бачинським, С.Смаль-Стоцьким. Йшлося про бажання закарпатських українців возз'єднатися з Соборною Україною. Цей факт ми навели не тільки тому, щоб підтвердити тезу про контакти між політичними діячами краю і Великої України ще задовго до 1918-1919 рр. Робимо це ще з однієї причини: окремі вчені твердять про раптову зміну орієнтації А.Волошина в 1919 р. Як видно, він вже в 1915 р., ще до розпаду Австро-Угорської монархії, притримувався орієнтації на Україну. 21 січня 1919 р. в Хусті відбулося засідання Всенародного Конгресу українського населення Закарпаття, на якому було прийнято рішення про возз'єднання краю з Україною. Саме газета "Руська Крайна", головним редактором якої був тоді А.Волошин, детально описала роботу Конгресу.

8 травня 1919 р. в Ужгороді відбулося об'єднання Пряшівської, Ужгородської (голова – А.Волошин) і Хустської народних рад, на основі яких виникла Центральна Руська Народна Рада. На її засіданні було прийнято рішення про входження Закарпаття до Чехословаччини на правах автономії. Виступаючи на засіданні Ради, соратник А.Волошина Михайло Бращайко недвозначно заявив, що 420 делегатів із всіх частин Закарпаття вирішили приєднати Угорську Русь до України. Цю злуку було неможливо здійснити внаслідок несприятливих воєнних подій. Але це серце і душу народу не змінило. Більшість політичних діячів краю, як і весь народ, розцінювали включення Закарпаття до Чехословаччини, як тимчасове явище. Таким чином, тільки неможливість возз'єднання Закарпаття з Україною привела до того, що стало можливим включення його до складу новоутвореної ЧСР.

Августин Волошин у ряді своїх робіт досить детально пояснив зроблений ним і його соратниками політичний вибір щодо подальшої долі Закарпаття. У "Споминах" він відзначав, що політична ситуація тоді була незрозумілою і все "завісило от міжнародної обстановки". Він не відкидав і той факт, що члени очолюваної ним Ужгородської ради покладали певні надії на демократичний уряд Угорщини, очолюваний М.Каролі. "І начался переговори з мадярським правительством, – писав А.Волошин, – котрі і довели до того, що Центральна Угорська Рада в Будапешті признала право русинів ко автономії, а після будапештського собранія русинів… був видан закон 10 з 24 децембра 1918 р. Єднако сей закон викликав у Раді остру критику… Кромі того, консервативна мадярська печать виступила остро проти сього закону", який лише на папері гарантував закарпатцям автономні права.

Після того, як 8 травня ЦРНР прийняла рішення про входження Закарпаття до складу ЧСР, "100 членна депутація дня 20 мая 1919 року понесла рішення общого собранія всіх руських рад до Праги і передала президенту Масарику". Серед членів делегації був і А.Волошин. Як оцінював майбутній президент Карпатської України цю подію? Даючи інтерв'ю американській газеті "День" в 1923 р., А.Волошин зробив вичерпну відповідь на питання: "Ци могла Підкарпатська Русь і Американські русини при даних обстоятельствах зділати луччий вибір, як соєдинитися в образі автономного штата з Чехословацькою Республікою?". "Мій коротенькій ответ такий: Не могла!" – однозначно заявив А.Волошин. Проаналізувавши всі можливі на той час варіанти вирішення "закарпатської проблеми", А.Волошин, зокрема сказав: "Пристали на се (входження Закарпаття до складу ЧСР – Авт.) всі Ради прото, ібо тоді вже стало ясним, що соєдиненіє наших земель з западними русинами – невозможно. Географічні, економічні і культурні інтереси наші тягли нас ко Чехословакії, де надіялисьмеся найти братської підпори для свободного развитія наших народних сил. Дотеперішній наш поступ доказує, що мимо всіх перепон, вибор сей був для нас єдинственно добрим".

Августин Волошин на цій позиції залишався постійно. У розмові з Вікентієм Шандором, яка відбулася в Празі у 1939 р., він відзначив" "Ми мусіли шукати якусь реальну розв'язку, притому не хотіли бути довше зв'язані з Мадярщиною, а наше з'єднання з Україною не було можливості здійснити, головну роль тоді повсюди

грала військова сила, якої у нас не було. Про чехів як народ ми дуже мало знали, але в той час це був єдиний правильний вихід із положення – зв'язати нашу долю із слов'янським народом". Переважна більшість сучасних дослідників сходяться на тому, що входження Закарпаття до складу Чехословаччини було правильним кроком, адже ця держава справедливо вважалася однією з найдемократичніших у світі. Тут діяла багатопартійна система, розвивалася освіта і культура. Невипадково, що А.Волошин вислав подяку уряду ЧСР вже тоді, коли ця держава припинила своє існування.

Про свою політичну діяльність А.Волошин дещо сказав слідчому МДБ СРСР майору Вайндорфу. У 1918-1921 рр. він взяв участь у об'єднанні Народних рад, про що вже йшлося, і був членом Директорії – тимчасового уряду Підкарпатської Русі на чолі з губернатором Григорієм Жатковичем, у 1925-1929 рр. був послом до чехословацького парламенту від Християнської народної партії, яку очолював протягом всього міжвоєнного періоду. Як посол, А.Волошин постійно відстоював інтереси Закарпаття, провів кілька помітних акцій. У 1926 р. він домігся введення в Закарпатті кооперативних законів, які захистили девальвовані після приєднання краю до Чехословацької республіки вклади закарпатських кооперативних спілок у будапештських банках. А.Волошин у парламенті розкрив наміри і зупинив агітацію деяких словацьких послів за перенесення столиці Підкарпатської Русі з Ужгорода до Мукачева, вигідну тим антизакарпатським силам, які хотіли приєднати Ужгород до Словаччини. Цю агітацію підтримали і закарпатські русофіли. У 1928 р. А.Волошин як посол домігся поширення на Закарпаття закону про державну допомогу священикам.

Отже, Августин Волошин зарекомендував себе як помітний політичний діяч Закарпаття в міжвоєнний період. Однак тріумф Волошина – політика припадає на 1938-1939 рр., коли він був призначений прем'єр-міністром Підкарпатської Русі, а 15 березня 1939 р. обраний президентом незалежної Карпатської України.

11 жовтня 1938 р. було сформовано перший автономний уряд Підкарпатської Русі, який очолив А.Бродій – представник русофільського напряму в краї. Августин Волошин посів крісло державного секретаря. 26 жовтня Андрія Бродія заарештувала чехословацька служба безпеки. Новим прем'єр-міністром Прага призначила А.Волошина – лідера українського напряму в краї. Він в присутності міністра Е.Бачинського, чеського генерала О.Сватека

і віце-губернатора краю О.Бескида склав присягу на вірність Чехословацькій республіці. У виголошеній 26 жовтня промові А.Волошин заявив, що забезпечить "народам Підкарпатської Русі їх культурні, національні та господарські здобутки... без різниці національної та релігійної". Як сприйняли закарпатські українці звістку про призначення А.Волошина прем'єр-міністром Василь Гренджа-Донський пригадував: "Люди з великої радости по вулицях обнімались, підкидували шапки вгору і плакали з великої втіхи. Я ще в житті не бачив такого захоплення, такого ентузіазму...".

А.Волошин сформував новий уряд виключно з представників українського напряму. Виняток становив, хіба що, Е.Бачинський. Закономірно, що це викликало велике незадоволення серед представників протилежного напряму як в краї, так і за його межами. Вважаємо, що А.Волошина важко в чомусь звинувачувати. По-перше, Прага переконалася у зраді керівників русофільства і більше не бажала ризикувати; по-друге, склад уряду був сформований у Празі. Остання постійно втручалася у внутрішні справи крайового уряду. Доказом цього є призначення в січні 1939 р. третім міністром Карпатської України чеського генерала Л.Прхали.

Зарубіжні журналісти, акредитовані в Карпатській Україні, давали високу оцінку Августину Волошину. Один із них відзначив: "Людина на своєму місці. Мало маємо людей такої ваги, як о.др.А.Волошин. Український народ Підкарпаття виявив для нього таку любов і таке признання, що назвав його "батьком народу". Редактор голландського часопису "Фолкен стаат" Германс заявив, що відвідини ним Закарпаття переконало його в тому, що "на цілій території Карпатської України панує взірцевий спокій і порядок, та що населення з найбільшим ентузіазмом працює для розбудови краю".

Уряду доводилося діяти в екстремальних умовах. Архівні джерела свідчать, що наприкінці 30-х років Карпатська Україна переживала глибоку економічну кризу. Її соціально-економічне становище особливо погіршилось після Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., коли до Угорщини відійшли Ужгород, Мукачево, Берегово з прилеглими до них округами. Нелегким було внутрішньополітичне становище краю: не припинялися напади на територію Карпатської України угорських і польських терористів, постійно велася антиукраїнська і античеська ворожа пропаганда, справжня листівкова і радіовійна. Політичну кризу в краї поглиблювали суперечності між чеським урядництвом і місцевим

населенням, а також численні конфлікти в самому українському таборі. В 1938-1939 рр. зіткнулися між собою представники двох поколінь: молоді радикали-націоналісти, які вимагали від уряду рішучих дій і старші за віком помірковані політики, які при допомозі маневрувань намагалися зберегти автономний статус краю. Яскравим представником останніх був і Августин Волошин.

Уже з перших днів свого прем'єрства А.Волошин почав орієнтуватися на Німеччину – єдину велику країну, яка обіцяла йому своє покровительство. Волошин все робив для того, щоб німецьке населення не відчувало ніяких проблем. Він навіть видав розпорядження, згідно з яким "всім громадянам німецької національності без огляду на їх державну приналежність дозволено організуватися в Німецькій партії по засадам національно-соціялістичним й організувати всі у цій партії звиклі партійні органи, якож і носити відзнаки і прапори з гаковим хрестом". Для того, щоб тримати під своїм контролем розвиток політичних подій в краї, до Хуста був призначений консулом німецький дипломат Г.Гофман. А.Волошин сподівався, що "його прихід до нас не є якась подорож з цікавости, але є студійною дорогою, яка буде мати свої конкретні наслідки для нашого краю, для нашого народу і для дальшої політики Німеччини супроти нас…". Певну роль у зближенні уряду Волошина з Німеччиною також відіграли керівні чини ОУН. Ця організація бачила в Німеччині рятівника Галичини від польського панування.

20 січня 1939 р. А.Волошин дав дозвіл створити політичну партію під назвою Українське Національне Об'єднання (УНО). Всі інші партії, які діяли на території краю до цього часу, за рішенням Праги, були заборонені. 24 січня був іменований центральний провід УНО, який очолив Ф.Ревай. 27 січня було сформовано список послів до Сойму Карпатської України, який відкривав А.Волошин. Вибори до Сойму були призначені на 12 лютого. Очевидець писав, що "результат недільних виборів... був так надзвичайно успішний і для українського народу та українців взагалі корисний, що заскочив своєю несподіванкою не тільки ворогів, але і приятелів Карпатської України". Із 92,5% населення, що взяли участь у виборах, 92,4% проголосували за УНО. Це була беззаперечна перемога.

Відкриття Сойму було призначене на 15 березня 1939 р. Ще напередодні його відкриття, 14 березня, А.Волошин проголосив самостійність Карпатської України, сповістивши про своє рішення МЗС Німеччини. Шістьом засіданням Сойму, які проходили

протягом трьох годин одного дня, випала доля бути історичними, бо на них були прийняті історичної ваги документи – про незалежність, державний устрій, назву, мову, герб, прапор і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був вибраний президент. Ним став А.Волошин, за якого проголосували всі посли. Сойм проходив у той час, коли угорська армія вже вторглася на територію Карпатської України. Молода незалежна держава, так і не розпочавши свою діяльність, припинила своє існування. Останні захисники Карпатської України 17 березня 1939 р. припинили опір. У краї встановився жорстокий окупаційний режим.

В 1939-1945 рр. А.Волошин проживав у Празі, працюючи професором Українського Вільного Університету. 15 травня 1945 р. він був заарештований співробітниками КДБ СРСР і вивезений в Москву. Перший допит А.Волошина в Лефортівській тюрмі був проведений 22 травня, після чого послідували наступні – 24 травня, 5, 9, 12, 14, 19 і 20 червня 1945 р. 20 червня 1945 р. А.Волошину було представлено обвинувачення, згідно з яким він "проводив ворожу діяльність проти Радянського Союзу". Після останнього допиту здоров'я А.Волошина різко погіршилося і його перевезли в Бутирську тюрму, де була лікарня. В ній він і помер 19 липня 1945 р. о 15 год. 20 хвилин від паралічу серця.

Так закінчилося життя славного сина українського народу, президента Карпатської України Августина Волошина. У "Заповіті", написаному 19 серпня 1944 р. в Празі, Волошин писав, що "лиш загально християнська етика, що стоїть над народами й державами, може забезпечити й нашому народові почесне місце в родині цивілізованих націй". До цього ми повинні прагнути.

МИКОЛА ВЕГЕШ

Джерельні приписи:

1. Волошин А.І. Вибрані твори/ Упоряд., вступ. ст. та прим. О.В.Мишанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- 528 с.: іл.
2. Волошин А. Твори/ Упоряд., передм. та прим. О.Мишанича, П.Чучки.- Ужгород: Ґражда, 1995.- 447 с.: іл.
3. Вегеш М., Туряниця В. Августин Волошин: Бібліогр. покажч.- Ужгород, 1994.- 25 с.
4. Вегеш М., Туряниця В. Короткий життєпис Августина Волошина (1847-1945).- Ужгород: Патент, 1995.- 28 с.
5. Вегеш М., Туряниця В., Чаварга І. Смерть президента (Останні дні життя

і смерть президента Карпат. України Августина Волошина).- Ужгород, 1995.- 49 с.
6. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- 100 с.
7. Кляп М.І. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919-1939).- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001.- 152 с.; іл.
8. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- 48 с.

* * *

9. Бажанський М. Мої зустрічі й розмови з отцем Августином Волошином// Моя Карпатська Україна.- Київ-Нью-Йорк: Світовид, 1995.- С. 10-19.
10. Баяновська М. Августин Волошин про соціальне виховання// Календар "Просвіти" на 1998 рік/ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1998.- С. 71-73.
11. Волошин Августин// Токар М. Проукраїнські політичні партії Закарпаття в 1919-1939 рр.- Ужгород, 2001.- С. 131-132.
12. Августин Волошин і товариство "Просвіта"// Федака П. Пам'ять рідної землі.- Ужгород, 1996.- С. 251-258.
13. Кляп М. Деякі питання історії церкви Закарпаття в працях А.Волошина// Ужгородській унії – 350 років: Матеріали міжнар. наук. конф., Ужгород, квіт. 1996 р.- Ужгород, 1997.- С. 114-116.
14. М.В. Останні дні президента Карпатської України: до 50-річчя смерті о.Августина Волошина// Календар "Просвіти" на 1995 рік/ Упоряд. П.Федака, Й.Баглай.- Ужгород: Гражда, 1995.- С. 135-137.
15. Сенько І. Августин Волошин – автор і упорядник підручників// Земля з іменем: Краєзнав. студії.- Ужгород: Патент, 1998.- С. 83-88.
16. Тарасюк В.Ю. Майстерність А.Волошина-публіциста// Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Філологія. Вип. 4.- Ужгород, 2000.- С. 117-120.
17. Тарасюк В. Про журналістську діяльність Августина Волошина// Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Філологія. Вип. 5.- Ужгород, 2000.- С. 143-147.
18. Туряниця Ю.Д. Августин Волошин про Антонія Годинку// Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Філологія. Вип. 4.- Ужгород, 2000.- С. 120-123.
19. Федака П. Подвижник "Просвіти": Визначні постаті української історії: до 125-річчя від дня народж. Августина Волошина// Календар "Просвіти" на 1999 рік/ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 68-72.
20. Чаварга І.М., Виноградов С., Гичка А. Роль Августина Волошина у героїчній та трагічній долі Карпатської України// Українські землі в роки Другої світової війни: Наук.-метод. зб. матеріалів конф.- Ужгород, 1998.- С. 41-48.
21. Чучка П., Августин Волошин і питання української мови на Закарпатті:

Історія// Від наук. т-ва ім.Т.Шевченка до Укр. вільного ун-ту: Міжнар. конф.- К., 1992.- С. 247-255.

* * *

22. Бабець П. Крізь сальви надій і зради: [А.Волошин]// Карпат. край .- 1998.- № 1-2.- С. 20.
23. Бандусяк М. Чому теолог і педагог Волошин став жертвою омани?: Погляд очевидця// Фест.- 1999.- 22-28 лип.
24. Бернаркова Т. Професор д-р отець Августин Волошин останній ректор УВУ в Празі// Визвольн. шлях.- 1997.- № 5.- С. 595-601.
25. Білецький П. Чи прийме Ужгород у свою сім'ю Волошина? або дещо про проблеми місцевого пам'ятникобудування// Фест.- 2002.- 18-24 лип.
26. Болдижар М. Августин Волошин і Український вільний університет// Новини Закарпаття.- 2000.- 19 серп.- С. 14.
27. Вегеш М., Горват Л. Виповнилося 125 років від народин Августина Волошина: [Що нового про його життя повідають архіви]// Срібна Земля-Фест.- 1999.- 18-24 берез.
28. Вегеш М. Нові архівні матеріали про останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина// Срібна Земля.- 1996.- 16 берез.
29. Вегеш М. Щодо постаті Августина Волошина// Погляд.- 1999.- **27 квіт.**
30. Чи стане Ужгород містом Августина Волошина?: [Про створення музею// Ужгород.- 2001.- 26 трав.
31. Годьмаш П. А.Волошин був шпигуном Відня чи Берліна?// Карпат. євроміст.- 2002.- 10 серп.
32. Годьмаш П. Дайте спокій Августину Волошину: повага як рекламний трюк// Карпат. євроміст.- 2002.- 7 листоп.
33. Годьмаш П. Джерельні удачі Карпатської України: [А.Волошина]// Карпат. євроміст.- 2002.- 27 лип.
34. Грицищук Т. Меморіальну кімнату-музей Президента Карпатської України Августина Волошина відкрито в Ужгороді// Молодь Закарпаття.- 2002.- 16 берез.
35. Делеган М. "Признаємо его отлично квалификованным…»: [А.Волошин]// Карпат. край .- 2002.- № 1-4.- С. 27-31.
36. Маргітич І.О. Закарпатський будитель -- о.Др. Августин Волошин// Чорна гора.- 2002.- 30 серп.
37. Олашин М. Через смерть – у безсмертя: [Августин Волошин]// Новини Закарпаття.- 1995.- 1 серп.
38. Остання світлина Августина Волошина: тепер Закарпаття має її копію// Фест.- 1999.- 22-28 лип.
39. Пагиря В. Де похований Августин Волошин// Новини Закарпаття.- 1997.- 28 черв.

40. Пам'ятник президенту Карпатської України// Уряд. кур'єр.- 23 серп.
41. Положення про премію Августина Волошина/ Затвердж. ухвалою ради Закарпат. крайов. культ.-освіт. т-ва "Просвіта" 04.04.2000 р. № 1// Просвіта.- 2001.- № 1.- С. 2.
42. Романюк Л. Ювілей Срібної землі: [Отець, д-р Августин Волошин і відродження Закарпаття]// Укр. слово.- 1998.- 31 груд.
43. Росія передала реліквії: [Особисті речі президента Карпат. України Августина Волошина]// Карпат. голос.- 1999.- 17-23 лип.
44. Удовиченко А. Герой Украины родом с Карпат: [А.Волошину присвоили звание Героя Украины]// Киевские ведомости.- 2002.- 21 берез.
45. Федака П. Великий син Срібної землі: До 55-річчя смерті Августина Волошина// Срібна Земля.- 2000.- 22 лип.
46. Федака П. Як створювався меморіальний музей Августина Волошина в Ужгороді// Просвіта.- 2002.- № 1.

КВІТЕНЬ: 8

ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ ТУРЯНИЦЯ:
75-річчя з дня народження фольклориста (1929)

Помічено, що люди, які з'явилися на світ весною й виколисали їх гори-долоні первозданної матінки-природи, гуманні у вчинках, розсудливі в діях, щирі у взаєминах, спраглі до знань, поспішні на творення добра. Саме такими якостями володіє Юрій Дмитрович Туряниця, ще з дитинства, винісши любов до трудової людини, до праці, до природи, народної пісні, краси в усіх її проявах.

Ю.Д.Туряниця народився 8 квітня 1929 року в с.Кальник на Мукачівщині в селянській родині. Закінчив філологічний факультет Ужгородського держуніверситету (1953). Працював учителем української мови та літератури в Хустській середній школі № 1, потім три роки навчався в аспірантурі при кафедрі української літератури УжДУ. Оскільки вважався неблагонадійним, не отримав направлення на роботу і п'ять місяців перебивався випадковими заробітками.

З березня 1957 року призначений директором Дубриницької СШ. У квітні 1960 року прийнятий викладачем на кафедру української літератури УжДУ, на якій працює й нині. 1970 року захистив кандидатську дисертацію на тему "Українські народні пісні про рекрутчину і солдатчину". З 1973 року – доцент кафедри української літератури УжДУ. Читає курси "Українська народнопоетична

© І.Хланта, 2003.

творчість", "Українська література 1-ї половини XIX століття", "Методика викладання української літератури в середній школі", спецкурс "Українська дитяча література".

Варто наголосити, що працюючи вчителем, директором школи, викладачем університету, він постійно вів боротьбу за чистоту української мови. За тих часів, коли вболівання за рідну культуру і мову багатьма представниками офіційних властей (та навіть і колег-педагогів) охрещувалося "націоналізмом" (а на додачу – "українським буржуазним") він уперто й цілеспрямовано закликав учнів, учителів, студентів до шанування рідної мови й духовної спадщини і сам був у цьому зразком.

Студенти-філологи, вихованці Юрія Дмитровича, працюють у багатьох школах не тільки нашої області, а й далеко за її межами. Вони із задоволенням згадують, що його лекції, практичні й семінарські заняття були цікаві й оригінальні. Вони бездоганно організовані, насичені величезним фактичним матеріалом, різноманітними новаторськими, естетичними прийомами, що сприяє зацікавленій, продуктивній роботі студентів, міцному закріпленню відповідних тем. Літературознавчі та фольклористичні статті публікує з 1952 року в обласних газетах, журналі "Народна творчість та етнографія", міжвідомчому збірнику "Українське літературознавство" та інших наукових виданнях.

Ю.Д.Туряниця із задоволенням згадує, що любов до записування народнопоетичної творчості прищепив йому ще в студентські роки викладач університету, відомий фольклорист М.Г.Ясько. У той час майже всі студенти почали записувати пісні. Однак після закінчення вузу чи не єдиний Юрій Дмитрович залишився вірним своєму покликанню на все життя. Він об'їздив усі райони області, найвіддаленіші села, наприклад, Тітківці Міжгірського, Богдан Рахівського районів, фіксуючи пісні різних жанрів та прозові народні твори. Чимало їх передано до рукописного відділу Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології Національної Академії наук України ім.М.Т.Рильського, значна частина зберігається в домашньому архіві й чекає своєї публікації.

Звичайно, деякі фольклорні записи Ю.Туряниці побачили світ у збірниках "Закарпатські пісні та коломийки" (1965), "Колядки та щедрівки" (1965), "Легенди Карпат" (1968), "Коломийки" (1969), "Легенди нашого краю" (1972), "Співанки-хроніки" (1972), "Рекрутські та солдатські пісні" (1974), "Легенди та перекази" (1985).

З пісенних жанрів найбільше зацікавили Ю.Д.Туряницю рекрутські та солдатські пісні. Вони стали темою його дисертації, яку він успішно захистив у 1970 році. У своїй науковій роботі він проаналізував пісні, що друкувалися у фольклорних збірниках М.Максимовича, П.Чубинского, Я.Головацького, Б Грінченка, О.Кольберга, Ф.Колесси, В.Гнатюка та ін., а також власні записи, які становлять переважну більшість. Крім цього, він вдало робить аналіз тематичного розмаїття та художніх особливостей українських пісень у порівнянні з чеськими, словацькими, польськими, угорськими та російськими. Його роботі дали позитивну оцінку такі відомі науковці, як О.І.Дей, М.М.Гайдай, М.С.Грицай, М.М.Плісецький, В.Л.Микитась. Можна висловити тільки жаль, що це вагоме наукове дослідження поки що не опубліковано.

Ю.Д.Туряниця провів значну роботу як упорядник та автор вступних статей фольклорних видань "Пісні Карпат" (1972), "Казки одного села" (1979), "Від пиття – нема пуття" (1987), "Колядки Закарпаття" (1992), "Антон Годинка. Пісні наших предків" (1993), "Майстер Іванко" (1993).

Науковець не обійдений увагою з боку фахівців та загалу. На згадані книги написано чимало змістовних, доброзичливих рецензій та відгуків, у яких високо оцінюється його фольклористична діяльність. Недарма незмінне кредо його життя – збирання й збереження кращих зразків народної мудрості, їх студіювання та популяризація, задля усвідомлення, відродження й примноження самобутніх традицій української народної культури. А це також студентські реферати, курсові та дипломні роботи, якими він керує, студентська фольклорна практика, яку проводить щороку у різних регіонах нашого краю.

Не можна не згадати, що книги Ю.Туряниці, його змістовні лекції, бесіди допомагають готувати молоді сили для майбутнього України, для її завтрашнього дня, розчищаючи у замулених серцях чисті джерела високого помислу. Він належить до тих, котрі сумлінно, самовіддано й щоденно без усяких кар'єристичних домагань і корисливих самозвеличень роблять конкретну справу на ниві духовного відродження Української держави.

Без сумніву, зроблене Ю.Туряницею на фольклористичній ниві долучиться своєю своєрідною, розкішною барвою до української фольклористики.

Сьогодні Ю.Д.Туряницю турбує чимало проблем, серед них "американізація" нашої культури та мистецтва, недостатня увага

до народної пісенності та народних традицій, брак коштів на публікацію фольклорних записів, що може призвести до втрати національної самобутності культури.

У розмові з нами Ю.Д.Туряниця відзначив, що його, як педагога, найбільше ранить і тривожить ситуація з молоддю. Бо ж у нинішніх умовах основні моральні цінності нерідко підмінюються дешевими замінниками. Молодим людям здається, що в житті все можна продати й купити, але з висоти своїх літ він упевнено стверджує, що тільки надійні й міцні знання можуть стати запорукою тривалого успіху в житті, а справжні чисті почуття – основою міцної сім'ї, чесність і порядність можуть дати душевний спокій людині. А все це разом і є основними людськими цінностями, за які й варто боротися.

ІВАН ХЛАНТА

Джерельні приписи:

1. Від пиття – нема пуття: Народнопоетична творчість проти пияцтва та алкоголізму/ Упоряд., вступ. ст. "Народ проти пияцтва і п'яниць" (С. 5-11), приміт. та словник Ю.Д.Туряниці.- Ужгород: Карпати, 1987.- 168 с.: іл.
2. Колядки Закарпаття/ Упоряд., вступ. сл. "Новоріздвяні обряди і пісні Закарпаття" (с. 5-23), запис. і підгот. текстів Ю.Д.Туряниці; Підгот. й оформл. нот. матеріалів С.С.Арпи.- Ужгород: Карпати, 1992.- 192 с.: іл.
3. Майстер Іванко: Укр. нар. казки. Для дітей. мол. шк. віку/ Упоряд. та підгот. текстів Ю.Д.Туряниці; Худож.-оформл. А.М.Медвецька.- Ужгород: Карпати, 1992.- 46 с.: іл.
4. Пісні наших предків: Сто наших співанок/ Підготов. текстів Ю.Туряниці, І.Удварі, С.Арпи; Вступ. сл. "Антон Годинка – дослідник" (с. 5-14) І.Удварі; Упоряд. та післямова "Народнопісенний ужинок Антонія Годинки" (с. 147-161) Ю.Туряниці.- Будапешт-Ужгород: Інтермікс, 1993.- 167 с.
5. Пісні Карпат/ Упоряд.: М.О.Ревицький, А.Ф.Яківчук – пісень Буковини; Ю.Д.Туряниця – пісень Закарпаття; М.І.Кубик – пісень Прикарпаття.- Ужгород: Карпати, 1972.- 222 с.

* * *

6. Кальницький П. Фольклорист, літературознавець, педагог: До 70-річчя від дня народж. Ю.Туряниці// Календар "Просвіти" на 1999 рік/ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 96-97.
7. Юрій Туряниця// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біо-бібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 704.

* * *

8. Логойда Н. Фольклор – його спрагла душа: До 70-річчя Юрія Туряниці// Новини Закарпаття.- 1999.- 15 квіт.

9. Пойда С. Барвистий вінок духовної культури: [Про кн. "Колядки Закарпаття", запис і підгот. текстів Ю.Туряниці]// Карпат. Україна.- 1993.- 8 квіт.
10. Сенько І. Скарби фольклориста: [До 70-річчя Ю.Д.Туряниці]// Ужгород. ун-т.- 1999.- 22 квіт.
11. Угляренко П. У сині гори: [Про Ю.Туряницю]// Новини Закарпаття.- 1994.- 13 серп.

КВІТЕНЬ: 14

ПЕТРО ЮРІЙОВИЧ СТЕРЧО:
85-річчя з дня народження громадсько-політичного діяча (1919-1987)

Видатний історик Карпатської України Петро Юрійович Стерчо народився 14 квітня 1919 року в с.Кузьмин (нині Мукачівського району) в заможній землеробській родині Юрія Стерча й Олени Молнар. Початкову освіту отримав у рідному селі, 1934 р. закінчив у Мукачеві горожанку, а потім Мукачівську торговельну академію 1940 р. (коли її вже було евакуйовано до Братислави), а 1949 р. – Українську вищу економічну школу в Мюнхені, згодом ще університет Нотр-Дам у США. Ще юнаком вступив до українських патріотичних організацій "Пласт" і "Просвіта", працював у Етнографічному товаристві Підкарпатської Русі.

З листопада 1938 р. працював у Хусті у відділі преси та інформації при Президії влади, де займався переважно стенографуванням. Вступив до Карпатської Січі, був активним агітатором під час виборів до Сойму Карпатської України, уповноваженим виборчої комісії с.Вишня Визниця під Чинадієвим. У середині березня 1939 р. зі зброєю боронив свою державу, але мусив відступити до Словаччини, де стараннями його вчителя А.Штефана та дипломата В.Шандора уникнув репресій і завершив навчання в Торговій академії.

1940-1942 р. мешкав у Лінці (Австрія), де вступив до ОУН. За її дорученням 1942-1944 рр. викладав у торговельній школі в Бережанах. Наприкінці 1944 р. перебрався до Австрії, звідки виїхав до Мюнхена, в американську зону окупації, 1949 р. захистив у Мюнхені дисертацію "Місце і суть грошей у світлі їхніх функцій" і став доктором економіки. У Мюнхені став співзасновником Українського Студенстського Товариства "Січ", об'єднання студентських товариств "Зарево", очолював Українську студенстську громаду.

© С.Федака, 2003.

1950 р. виїхав до США через загрозу депортації. 1955 р. набув американського громадянства. Захистивши дисертацію на ступінь доктора політичних наук, почав викладати у коледжі св.Вікентія (Латбор, Пенсильванія). З 1963 р. професор економіки в університеті Дрекслера (Філадельфія). Брав участь у роботі більшості організацій української діаспори – Карпатського дослідного центру ім.Ю.Ревая, Україно-американській асоціації університетських професорів, громадських комітетах по відзначенню 1000-ліття хрещення України, по голодомору 1933 р. тощо. Був головою контрольної комісії Братства Січових Стрільців, членом Проводу ОУН, президії Всеукраїнської Національної Ради, секретаріату Світового конгресу вільної України, екзекутиви Українського конгресового комітету Америки, дирекції Українського Американського допомогового комітету.

У США створено головні праці історика. Його публіцистику друкували часописи "Свобода", "Новий шлях", "Українське слово", "Народна воля", "Свобода Америки", "Розбудова держави", "Український квартальник". До останніх днів він лишався головним редактором журналу "Самостійна Україна". Найбільшим же його твором стала монографія "Карпато-Українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках". Дослідження було написано ще 1954 р., коли автор навчався в університеті Нотр-Дам (штат Індіана), і присвячено 15-річчю Карпатської України. Проте видати її вдалося лише до наступного ювілею – 1965 р. у Торонто, у видавництві Наукового товариства ім.Шевченка. На порозі дев'яностих років кілька примірників цього видання, що різними оказіями потрапили на Закарпаття, були одним із основних джерел відомостей про той спалах нашої державності. 1971 р. цю ж книжку, перероблену і доповнену, видано у Нью-Йорку англійською мовою під назвою "Дипломатія подвійної моралі". П.Стерчо написав передмову до першовидання щоденника В.Гренджі-Донського "Щастя і горе Карпатської України" (у 8-му томі "Творів" останнього). На останньому році життя П.Стерчо редагував монографію професора М.Стахова "Христова Церква в Україні".

Помер історик у Нарберзі (штат Пенсильванія) 18 червня 1987 р. (інколи неправильно вказують 18 травня), залишивши двох доньок і сина, які лише через кілька років змогли вперше відвідати Україну. Сучасний продовжувач справи П.Стерча історик М.Вегеш

справедливо назвав ювіляра "родоначальником вивчення соціально-економічного і національно-культурного розвитку Карпатської України".

СЕРГІЙ ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Стерчо П. Августин Волошин// Календар-альманах "Нового шляху".- Б.м., 1974.- С. 36-37.
2. Стерчо П. Героїчний змаг Срібної землі до волі// Альманах "Провідіння" на рік 1969.- Філадельфія, 1969.- С. 85-106.
3. Стерчо П. Карпато-Українська держава/ Репринт. вид.- Львів: За вільну Україну, 1994.- 288 с.
4. Стерчо П. Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках.- Торонто: Наук. т-во ім.Т.Шевченка, 1965.- 288 с.
5. Стерчо П. Національне відродження Карпатської України// ОУН. 1929-1954.- Париж, 1955.- С. 187-212.
6. Стерчо П. Урядова координація операцій мадярських і польських терористів у Карпатській Україні в 1938-1939 р.- Філадельфія, 1971; Те саме// Державність.- 1993.- № 1.- С. 15-24.
7. Stercho P. Diplomacy of Double Morality.- New York, 1971.

* * *

8. Стерчо П. Допомога організації Державного Визволення України Карпатській Україні// Самостійна Україна.- Чикаго.- 1955.- № 4-5.
9. Стерчо П. Масарик і Карпатська Україна// Самостійна Україна.- Чикаго.- 1961.- № 3-4.
10. Стерчо П. Словацько-українські взаємовідносини, 1938-1939// Сучасність.- Мюнхен.- 1965.- № 9.- С. 85-101.

* * *

11. Вегеш М.М. Петро Стерчо// Вегеш М.М. Історичні дослідження.- Т. 5.- Ужгород, 2000.- С. 31-32.
12. Вегеш М.М. Горват Л.В. Петро Стерчо (1919-1987)// Укр. іст. наука у сер. XIX – на поч. XX ст.- Ужгород, 2000.- С. 88-93.
13. Кальницький П. Ціле життя працював для України: (До 80-річчя з дня народж. Петра Стерча)// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 105-107.
14. Стерчо Петро// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 353.

* * *

15. Божук Г. Літописець Карпатської України: [До 80-річчя з дня народж. П.Стерча]// Самостійна Україна.- 1999.- № 4.- С. 13-16.

16. Вегеш М.М. Найвидатніший історик Карпатської України: [Петро Стерчо]// Старий Замок.- 1999.- 22 квіт.
17. Довгей В. Літописець Карпаської України: [П.Стерчо]// Закарпат. правда.- 1993.- 9 жовт.
18. Пагиря В. Професор Петро Стерчо: Подвижники боротьби за свободу// Новини Закарпаття.- 1999.- 27 лют.
19. Федака П. "...В чужині умру": [Про діяльн. громад. діяча П.Стерча]// Срібна Земля.- 1999.- 17 квіт.
20. Федака П. Визначний вчений, публіцист, громадсько-політичний діяч: [До 80-річчя з дня народж. Петра Стерча]// Моя газета.- 1999.- 13 січ.

КВІТЕНЬ: 19

ЮЛІЙ БРАЩАЙКО:
125-річчя з дня народження політичного і культурного діяча (1879-1955)

Юлій Бращайко, разом із своїм молодшим на чотири роки братом Михайлом, належать до найзначніших громадсько-культурних і політичних діячів Закарпаття XX ст. У тісній співпраці з Августином Волошином, Іваном Панькевичем, Василем Гренджою-Донським, Василем Гаджегою, Олександром Маркушем, Юліаном і Федором Реваями, Віктором Желтваєм та іншими подвижниками брати Бращайки стали активними творцями національно-культурного й політичного життя Закарпаття у 20-30-ті роки минулого століття, заклали фундамент національної свідомості закарпатських українців.

Народився Юлій Бращайко 19 квітня 1879 року у с.Глибоке поблизу Ужгорода у сім'ї вчителя. Закінчив Ужгородську гімназію, а у 1902 р. – юридичний факультет Будапештського університету. Склавши іспит на адвоката, створив у Хусті самостійну адвокатську контору і пропрацював тут до 1919 р.

Після розвалу Австро-Угорської монархії закарпатцям належало визначити свою подальшу долю. Юлій Бращайко активно включився у громадсько-політичне життя краю кінця 1918 – поч. 1919 рр. Уже 2 листопада 1918 року він виступив на зібранні мешканців Хуста і висловився за возз'єднання рідних земель з Україною. Про це ж він говорив 10 листопада на зборах хустян, які негативно поставилися до намагань окремих політичних діячів

© П.Федака, 2003.

залишити Закарпаття у складі Угорщини і заявили про бажання з'єднатися з Україною. Український рух на Мараморощині, у тім числі на Хустщині, набирав обертів і вже 17 листопада 1918 року створено Хустську народну раду на чолі з Юлієм Бращайком. Рада ухвалила, що Мараморoська й Угочанська жупи бажають злучитися з великою Україною.

Коли на зборах делегатів від Закарпаття у Будапешті 10 грудня 1918 р., де уряд Каролі під виглядом надання краю статусу автономії мав намір закріпити закарпатські землі й надалі за Угорщиною, сміливий виступ Юлія Бращайка, підтриманий значною частиною присутніх земляків, про те, що доля русинів-українців має вирішуватися не у Будапешті, а на рідній землі, перешкодив здійсненню цієї ідеї.

Брати Бращайки стали ініціаторами створення 18 грудня 1918 року у Мароморош-Сиготі Руської (Української) Народної Ради, яка постановила домагатися прилучення Закарпаття до Української держави та вирішила провести 21 січня 1919 р. великі збори русинів-українців краю (один делегат від одної тисячі осіб).

Згаданий день став, справді, історичним, про що на відкритті Всенародного Конгресу Угорських Русинів сказав Юлій Бращайко. Головою зборів було обрано Михайла Бращайка, від імені делегатів проголосив бажання русинів-українців до з'єднання із соборною Україною. Юлій Бращайко біля Хустської греко-католицької церкви виступив перед делегатами з'їзду та церковною громадою, ще раз повідомивши, про його рішення. На жаль, трагічні події на теренах України того часу не дозволили перевести у життя історичне рішення Конгресу. 8 травня 1919 р. Ужгородська, Пряшівська і Хустська народні ради з'єдналися у Центральну Руську Народну Раду (головою став Антон Бескид, а заступниками голови о. Августин Волошин і Юлій Бращайко), яка ухвалила прилучення Закарпаття до Чехо-Словацької республіки, а 10 вересня 1919 р. відповідно до Сан-Жерменської угоди край під назвою "Підкарпатська Русь" увійшов до складу Чехословаччини.

Працюючи у 1920-1938 рр. в Ужгороді, Юлій Бращайко проводив тут також активну громадську політичну й національно-культурну працю. Зокрема, він став співзасновником крайового товариства "Просвіта", установчі збори якого відбулися 9 травня 1920 р. в Ужгороді, був незмінним його головою до 1939 р. і відіграв помітну роль у діяльності цього першого в історії Закарпаття українського

громадського об'єднання, створенні по усьому краю просвітницьких читань, будівництві Народного Дому в Ужгороді, розвитку професійного українського театру – Руського театру товариства "Просвіта" та ін. Був також благодійником різних українських національно-культурних справ. На величному Всепросвітянському з'їзді в Ужгороді 17 жовтня 1937 р., під синьо-жовті знамена якого зібралося понад 15 тис. закарпатців із понад 300 сіл Закарпаття, аби відстояти рідну мову і рідну культуру, Юлій Бращайко у своєму вступному слові при відкритті велелюдних зборів на площі Корятовича сказав: "Ми хочемо жити в нашій рідній культурі, хочемо стати господарями нашої прадідної землі, хочемо, щоб у наших культурних і національних справах був лад, щоб ми розвивалися на честь нашого краю, на честь нашого народу! Скликали ми вас, щоб обговорити, вирішити план нашої дальшої культурної праці й боротьби за нашу рідну українську мову, за культуру та за кращу долю. Борітеся – поборете!".

Ю. Бращайко разом із братом Михайлом та о. Августином Волошиним був засновником і одним із провідників Руської хліборобської партії (1920-1923), перетвореної у березні 1923 р. у Християнсько-Народну партію.

Після Віденського арбітражу столицю автономної Підкарпатської Русі було перенесено до Хуста і 3 листопада 1938 року Юлій Бращайко продовжив тут свою плідну громадсько-політичну і державотворчу діяльність, зокрема у творенні Карпато-Української держави. Був призначений головою делімітаційної комісії, в завдання якої входило уточнення кордону між Угорщиною і Карпатською Україною. 12 лютого 1939 р. обраний послом (депутатом) Сойму Карпатської України. Даючи характеристику Ю. Бращайку як кандидату в посли до Сойму Карпатської України, відомий письменник і громадський діяч Василь Гренджа-Донський у газеті "Нова Свобода" за 3 лютого 1939 р. підкреслив його велику жертовність при будівництві Народного Дому "Просвіти" в Ужгороді та в інших справах очолюваного ним товариства "Просвіта" і зазначив: "Гарячий патріот, що ціле життя працював для добра народу". 14 березня 1939 р. прем'єр Карпатської України о. Августин Волошин проголосив незалежність Карпатської України і сформував уряд, міністром фінансів і комунікації якого став Юлій Бращайко. На історичному засіданні Сойму 15 березня 1939 р. прийнято Закон про незалежність Карпатської України, обрано її

Президентом о. д-ра Августина Волошина, який іменував новий уряд Карпато-Української держави, до складу якого увійшов і Юлій Бращайко – як міністр фінансів і комунікацій.

Після окупації Карпатської України хортистською Угорщиною Юлій Бращайко працював адвокатом у Хусті. У 1942 р. був арештований як підозрюваний в організації українського антиугорського підпілля та створенні антиугорської військової організації, кинутий у каземати сумнозвісного Ковнер-Каштелю в Мукачеві. Згодом був звільнений і продовжував роботу в адвокатській конторі у Хусті.

У листопаді 1944 р. Юлій Бращайко був арештований народним комітетом і кинутий у Хустську тюрму. Слідчі органи управління контррозвідки "СМЕРШ" 4-го Українського фронту інкримінували йому "націоналістичну діяльність" і відправили у виправно-трудовий табір Єнакієва в Донецькій області на перевиховання. Повернувся на рідну землю у 1946 р., у серпні подав заяву про прийняття його в члени колегії адвокатів Закарпатської області. Був направлений на роботу у с. Дубове, але через десять місяців був звільнений через підозру в неблагонадійності. Помер 9 жовтня 1955 р. в Ужгороді. Похований на цвинтарі Кальварія. Біля нього у січні 1969 р. поховано і його брата Михайла.

ПАВЛО ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Бращайко Юлій// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 30.
2. Бращайко Юлий// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 105.
3. Бращайко Юлій// Токар М. Проукраїнські політичні партії Закарпаття в 1919-1939 роках.- Ужгород, 2001.- С. 129-130.
4. Енциклопедія українознавства. Т. 1./ Репринт. відтворення вид. 1993 р.- Львів.- 400 с.
   Зі змісту: [Про Ю.Бращайка].- С. 30.
5. Д-р Юлій Бращайко – незмінний голова товариства "Просвіта" у 1920-1939 рр.// Календар "Просвіти" на 1995 рік/ Уклад. П.Федака, И.Баглай.- Ужгород: Гражда, 1995.- С. 3.- Фото.
6. Магочій П.-Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848-1949).- Ужгород, 1994.- 295 с.
   Зі змісту: [Про Ю.Бращайка].- С. 174.

* * *

7. Божук Г. Пам'яті Юлія Бращайка// Ужгород.- 1999.- 5 черв.

8. Довганич О. Міністр Карпатської України: До 120-річчя з дня народж. Ю.Бращайка// Соціал-демократ.- 1999.- 17 квіт.
9. Сас Ф. Брати Юлій і Михайло Бращайки// Календар "Просвіти" на 1994 рік/ Упорядк. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 73-76.
10. Сас Ф. Хто вони Юлій та Михайло Бращайки?: [Культурні діячі Закарпаття]// Срібна Земля.- 1996.- 3-9 жовт.
11. Федака П. Пам'яті Юлія Бращайка: [Молебень та громадське вшанування пам'яті]// Карпат. Україна.- 1994.- 14 квіт.

ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ СУХАН:
70-річчя з дня народження прозаїка (1934-1975)

Юрій Васильович Сухан народився 23 квітня 1934 року в с.Чинадієво на Мукачівщині в селянській родині. Закінчив російське відділення філологічного факультету Ужгородського університету (1956). Працював учителем у с.Керецьки Свалявського району, в редакції газети "Советское Закарпатье", а з кінця грудня 1959 р. до останніх днів життя – в редакції газети "Закарпатська правда", спочатку перекладачем російського дубляжу, потім літпрацівником, кореспондентом, завідував відділом інформації, внутрішнього життя. Неодноразово отримував подяки за організацію та підготовку матеріалів на охоронно-природничу тематику.

Виступав із художніми нарисами на сторінках обласних та республіканських газет, в журналі "Советская милиция", колективних збірниках "Граница, тишина..." (1976), "Герои незримого фронта" (1978), "На зеленых ветрах" (1978).

Автор довідників та путівників "Закарпаття" (1962), "Знайомтесь – Свалява!" (1964), "Свалява" (1973).

Сухана-нарисовця завжди цікавили благородство й подвиги людей неспокійних професій – лікарів і науковців, прикордонників і чекістів, працівників міліції і митної служби та ін.

Окремими виданнями вийшли книги "Невигадані історії" (1963), "Операція Теребля" (1973,1978), "Это было на границе..."(1965). Останні два – у співавторстві.

Життєвий і творчий шлях Ю.Сухана розглядається у статті М.Бабидорича "Він слухав так, що йому відкривали душу" (Закарпат. правда.- 1995.-21 січ.).

© І.Хланта, 2003.

Нагороджений ювілейною медаллю "За доблесний труд" (1970).
Член Спілки журналістів України з 1957 р.
Трагічно загинув 19 січня 1975 р., рятуючи дітей, що потопали у крижаній воді в озері.

ІВАН ХЛАНТА

Джерельні приписи:

1. Закарпаття: [Довідник. Текст Ю.Сухана].- Ужгород, 1962.- 258 с.- Текст палалельно укр., рос., англ., франц. та нім мовами.
2. Сухан Ю. Знайомтесь Свалява!: [Фотонарис].- Ужгород, 1964.- 47 с.: іл.- Укр. та англ. мовами.
3. Сухан Ю. Невигадані історії: [Нариси].- Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1963.- 83 с.
4. Сухан Ю. Операция "Теребля": Очерки.- 2-е изд., переработанное и дополненное.- Ужгород: Карпати, 1978.- 304 с.
5. Сухан Ю. Операція "Теребля": [Нариси].- Ужгород: Карпати, 1973.- 188с.- Співавт.: Близнюк С.
6. Сухан Ю. Свалява: Путівник.- Ужгород: Карпати, 1973.- 63 с.- Укр. та рос. мовами.

* * *

7. Юрій Сухан// Хланта І.В. Літературне Закарпаття: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 679.

* * *

8. Бабидорич М. Він слухав так, що йому відкривали душу// Закарпат. правда.- 1995.- 21 січ.
9. Довганич О. Про людей з легенд: [Про кн. нарисів "Операція "Теребля"]// Молодь Закарпаття.- 1974.- 15 січ.
10. У вінок Юрію Сухану// Закарпат. правда.- 1994.- 30 квіт.

ТРАВЕНЬ: 4

ПЕТРО ДМИТРОВИЧ ЛОДІЙ: 240-річчя з дня народження вченого, педагога, філософа (1764-1829)

Лодій Петро Дмитрович – видатний представник закарпатської прогресивної інтелігенції, вчений, філософ, педагогічний діяч. Народився Петро Лодій (Лоді, Долінков) 4 травня 1764 року в с.Збой Земплинського комітату (тепер територія Словаччини)

© О.Мазурок, 2003.

у сім'ї священика. Початкову освіту здобув дома та у місцевій школі. Згодом закінчив Великоварадинську гімназію (тепер м.Орадея в Румунії). Там уперше почав захоплюватися філософією. Потім певний час навчався в Ужгородській богословській семінарії.

Для дальшого поглиблення своїх знань Петро Лодій у 1785 році їде до Львова й поступає до Львівського генерального семінару (Львівська греко-католицька семінарія). Навчаючись тут, Лодій привертає увагу викладачів своїми знаннями та працелюбністю. Під керівництвом Щавницького та Ангеловича молодий Лодій перекладає тодішньою українською мовою шкільні підручники та наукові праці. Цікавий і показовий факт: 17 травня 1787 року семінарію відвідав Йосиф II. Директор семінарії І.Феслер серед трьох кращих учнів назвав Петра Лодія.

9 березня 1787 року австрійський уряд дозволив викладати "руською мовою" на філософському та богословському факультетах Львівського університету. Але не було професора, який би викладав ці предмети українською мовою. Тоді керівництво університету та його новоствореного відділу "Studium Ruthenua" оголосило публічний конкурс на заміщення цієї посади, запросивши Лодія взяти в ньому участь. 1 липня 1787 року наш славетний земляк стає професором логіки, метафізики та моральної філософії. З 1794 року він читає ще польською мовою чисту та прикладну математику та нумізматику. Читав також лекції з літератури та природознавства.

На жаль, неприхильне ставлення до нього частини викладачів, бюрократичні перешкоди змушують Лодія у 1802 р. виїхати до Кракова. Перед від'їздом йому присуджують ступінь "доктора изящных искусств, права и теологии". З квітня того ж року Лодій – завідувач кафедри логіки, метафізики та моральної філософії Краківського університету. Лекції читав латинською мовою. Згодом завідував і кафедрою чистої й прикладної математики.

У 1803 році завдяки клопотанням і рекомендації І.Орлая П.Лодій переїжджає у Росію – в Петербург, де очолює кафедру логіки, метафізики та моральної філософії в місцевій учительській гімназії, яка в 1804 році перетворена в інститут, а у 1819 році – в університет. З цього часу настає період розквіту наукового та педагогічного таланту Петра Лодія. Він досконало знав класичні мови, класичну й нову літературу, вільно володів українською, російською, польською та словацькою мовами. Ґрунтовно знав

філософію, логіку, історію природознавства, історію суспільства, політику, право, математику .

Заслуга Петра Лодія в галузі науки й освіти були належно оцінені російськими властями: у 1805 році його затверджують у званні ординарного професора і дають чин надвірного радника (VII клас у Табелі про ранги). У 1812 році Лодій дістає чин колезького радника (VI клас), а в 1816 році – статського радника (V клас). Після 11-річної плідної праці в інституті та університеті йому присвоюють звання заслуженого професора, а у квітні 1820 року Лодій дістав у нагороду 2 тис. десятин землі.

Крім педагогічного інституту (згодом – університету) Петро Лодій читав лекції з приватного, природного, та державного права у Вищому училищі правознавства. Був членом Комітету випробувань по складанню державних іспитів на Публічних курсах. У 1813-1819 рр. – Петро Дмитрович – інспектор класів шляхетних дівчат та училища ордену св. Катерини. Був прихильником жіночої освіти в Росії і навіть склав повний навчальний план (т.зв."План навчання П. Д. Лодія").

Незаперечний науковий талант і плідна педагогічна праця у Петербурзі одержали заслужену оцінку в науковій освіті – він член Вільного економічного товариства в Росії, Альтенбурзького ботанічного та Йенського мінералогічного товариства у Німеччині. У 1825 році йому присвоюють чин дійсного статського радника (IV клас) та ордени: Володимира 4-го ступеня, Анни 2-го ступеня й Володимира 3-го ступеня (1824 р.). Після смерті Лодія не було забуто і його сім'ю: вдова одержала 1000 крб. щорічної пенсії, а діти (їх було п'ятеро: чотири сини і дочка) – 16000 крб. для оплати за навчання.

Найважливіші праці Петра Лодія: "Логические наставления, руководствующие к познанию и различию истиного и ложного" (1815), "Теория общих правил", "Естественое право народов" і "Полный курс философии" та багато інших.

Помер Петро Лодій 10 червня 1829 року у Петербурзі.

ОЛЕГ МАЗУРОК

Джерельні приписи:

1. Байцура Т. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века.- Братіслава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1971.- 228 с.
Зі змісту [Про Д.Лодія]: див. іменний покажч.

2. Вільнодумець Петро Лодій // Мукачево і мукачівці: Наук.-популяр. нариси і статті.- Ужгород: Ґражда, 1994.- С. 64.
3. Возняк М. До характеристики Петра Лодія// ЗНТШ.- Львів, 1913.- Т. 63.- С. 148-155.
4. Данилюк Д. , Ілько В.І. З історії заселення та розвитку культури Закарпаття в добу феодалізму (до середини XIX ст.).- Ужгород, 1990.- С. 53-54.
5. Данилюк Д. Петро Дмитрович Лодій (4.05.1764-11.06.1829): До 230-річчя з дня народж.// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 84-85.
6. Денисенко М.С. Філософські погляди П.Д.Лодія// Наук. зап. ін-ту філософії АН України.- К., 1961.- Т. 7.- С. 30-43.
7. Зверев В.М. Гносеологические взгляды П.Д.Лодия// Вестник Ленинградского университета.- Ленинград, 1964.- Вып. 3.- С. 14-16.
8. Зверев В.М. Пётр Дмитриевич Лодий. К истории его жизни и характеристики мировоззрения// Бюллетень студенческого научного общества Ленинградского государственного университета.- Ленинград, 1959.- Вып. 2.- С. 25-27.
9. Зимомря М. Джерела вічної краси.- Ужгород, 1996.- 85 с.
Зі змісту: [Про Лодія П.Д.].- С. 37-42.
10. Кашула І.Ю. Суспільно-філософська думка на Закарпатті кінця XVIII – середини XIX ст.: [Метод. поради до текстів лекцій].- Ужгород, 1993.- 56 с.
Зі змісту: [Про П.Д.Лодія].- С. 9-16.
11. Кирик Д.П. Про викладання філософії у Львівському університеті в XVII ст.: Доп. і повідомл. Львів. ун-ту.- Львів, 1961.- Вип. 9.- Ч. 1.- С. 16-18.
12. Нариси філософії на Україні.- К., 1966.- 250 с.
Зі змісту: [Про Лодія П.Д.].- С. 129-135.
13. Петро Дмитрович Лодій (1764-1829)// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 107-112.
14. Петро Лодій// Світочі Карпатського краю.- Мукачево, Елара, 1996.- С. 111-112.
15. Сірополко С. Історія освіти в Україні.- К., 2001.- 590 с.
Зі змісту: [Про Лодія П.Д.].- С. 501-502.
16. Философская культура Украины и отечественная мысль XIX-XX вв.- К.: Наук. думка, 1990.- 268 с.
Зі змісту: [О.П.Лодій].- С. 16, 17, 33.

* * *

17. Галушка Л. Достойний представник нашого краю: [Міжнар. наук. семінар, у т.ч. про Петра Лодія]// Нове життя.- Пряшів.- 1994.- 26 трав.
18. Кирик Д.П.Життя та діяльність П.Д.Лодія// Філософська думка.- 2000.- № 2.- листоп.- С. 132.

19. Логойда В. Ще раз про місце народження Петра Лодія// Новини Закарпаття.- 1999.- 26 жовт.
20. Пагиря В. Мукачево чи Збой (Збуй): [Про місце народж. Петра Лодія – вченого, філософа і педагога]// Новини Закарпаття.- 1998.- 16 трав.
21. Пагиря В. Петро Лодій: [Закарпат. вчений, філософ]// Карпат. край.- 1991.- 20 серп.
22. Свято пам'яті: [Про святкування 230-річчя з дня народж. Петра Лодія у с.Збой (Словаччина)]// Нове життя.- Пряшів.- 1994.- 28 трав.
23. Черемис В. Філософ, математик, правознавець...: До 235-річчя з дня народж. і 170-ї річниці смерті П.Д.Лодія// Погляд.- 1999.- 31 серп.
24. Шана земляку: [П.Лодій]// Дружно вперед.- Пряшів.- № 7-8.- С. 10-11.

ТРАВЕНЬ: 4

ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ ЛІНТУР: 95-річчя з дня народження вченого-фольклориста (1909-1969)

У 2004 році громадськість області відмітить не тільки річницю народження відомого культурного діяча краю (народився у с.Гронда Мукачівського р-ну 4 травня 1909 р.), але й 35-ту річницю пам'яті про нього (помер в Ужгороді 3 лютого 1969 року, не дожив-ши три місяці до свого 60-річчя). Про те, що його ім'я було знаним далеко за межами області, промовляє географія повідомлень про його смерть – некрологи опубліковували "Літературна Україна" (Київ), "Дукля" (Пряшів), "Советское славяноведение" (Москва). Його праці з казкознавства й баладознавства та про історико-порівняльне вивчення фольклору включено у вузівські програми, зокрема, вони згадуються у підручниках "Українська народнопоетична творчість" (Київ, 1983) М.С.Грицая, В.Г.Бойка, Л.Ф.Дунаєвської та "Славянский фольклор" (Москва, 1976) М.І.Кравцова.

Біографічні матеріали про Петра Лінтура легко знайти у довідковій літературі – у "Календарі краєзнавчих пам'ятних дат на 1999 рік" (Ужгород, 1998), у біобібліографічному покажчику Івана Хланти "Літературне Закарпаття у XX столітті" (Ужгород, 1995), в малому енциклопедичному словнику Г.В.Павленка "Діячі історії, науки і культури Закарпаття" (Ужгород, 1999). Автор цих рядків у 1999 році видав книгу "Заповнена анкета, або Життєпис Петра

© І.Сенько, 2003.

Лінтура", разом з І.Хлантою – біобібліографічний покажчик "Петро Лінтур" (Ужгород, 1999).

Про Петра Лінтура сказав добре слово письменник Іван Чендей (нарис "Вікна його робітні"), історики Михайло Троян і Дмитро Данилюк, дослідники літературного процесу на Закарпатті В.Микитась, Т.Чумак, В.Поп, педагог Василь Гомоннай, вчені сусідньої нам Словаччини Микола Мушинка та Олена Рудловчак, фольклористи Іван Березовський та Олеся Бріцина, краєзнавці Омелян Довганич та Василь Пагиря...

У діяльності Петра Лінтура простежується три напрямки – викладацька робота, суспільно-політична діяльність, пошуки на теренах фольклорознавства і літературознавства.

Після закінчення Карлового університету в Празі, відслуживши два роки у збройних силах Чехословаччини, він викладав історію й літературу у Хустській гімназії (серпень 1938-травень 1941). Як неблагонадійного, угорські чиновники від освіти позбавили його роботи. Його викладацьке слово було спрямоване на формування у гімназистів відчуття прекрасного в літературі й виховання патріотичних та гуманістичних якостей. Серед його учнів були і поет-антифашист Дмитро Вакаров, і мудрий прозаїк нашого часу Іван Чендей.

З часу відкриття Ужгородського університету викладав тут фольклористику, історію слов'янських літератур. Спочатку – погодинно (жовтень 1947-березень 1953), а потім – на посаді старшого викладача, затим доцента й професора трудився тут до самої смерті.

Про його громадську діяльність детально розповів М.Троян у книзі "Того дня зійшло сонце свободи" (Ужгород, 1979). На першому з'їзді Народних комітетів Закарпаття у листопаді 1944 року Петра Лінтура вибрали заступником голови Народної Ради Закарпатської України. З січня 1946 року завідував відділом у справах мистецтв при облвиконкомі, організовував огляди художньої самодіяльності, клопотав про відкриття музичного й художнього училищ в Ужгороді, створення творчих спілок, розгортання книговидавничої справи, розширення мережі бібліотек, допомагав стати на ноги Закарпатському народному хору, театрам в Ужгороді та Мукачеві.

Для наукових узагальнень про фольклор збирав зразки усної народної творчості краю – і казки, і балади, і перекази. Видав збірки колядок, казок Андрія Калини із Горінчова, Василя Короловича із Страбичова, Михайла Галиці із Дулова, а його "Народні балади Закарпаття" (Львів, 1966) сприйняті українською фольклористикою

як нове слово у збиранні, систематизації й коментуванні цього пісенного жанру.

Літературознавчі дослідження його спрямовані на вивчення феномену будительства (творчість О.Митрака й І.Сільвая, журнал "Листок" Євгена Фенцика) та сприйняття у краї творчості О.Пушкіна, М.Гоголя, Л.Толстого. І сьогодні не втратили свого інформаційного значення його статті: "Тополя" Т.Шевченка та народні балади Закарпаття", "О.Духнович і народна творчість", "Гоголь і Закарпаття".

У фольклористиці він сказав своє дослідницьке слово про традиційне і особистісне у побутуванні казки, зв'язок баладної пісні із міфологічними мотивами казки та обрядовою поезією, баладний характер пісні "Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький" тощо.

Пропагуючи народну культуру краян, під час виступу на V Міжнародному з'їзді славістів у Софії (1963), чеськомовним виданням "Закарпатські казки" (Прага, 1958), російськомовним збірником казок "Майстер Іванко" (Москва, 1960), німецькомовним збірником "Українські народні казки" (Берлін, 1972) у контексті української культури, він зробив її знаною далеко за межами Закарпаття.

Джерельні приписи:

1. Дванадцять братів: Закарпат. казки А.Калина/ Літ. ред. та впоряд. В.С.Басараба; Післямова "Закарпатський казкар Андрій Калин" (с. 229-235) П.В.Лінтура; Худож. оформл. В.Ю.Скакандія.- Ужгород: Карпати, 1972.- 238 с.
2. Дідо-всевідо: Закарпат. нар. казки/ Запис текстів та впоряд. П.В.Лінтура; Післямова "Невтомний збирач народних скарбів" (с. 231-235) М.Лакизи; Худож. В.І.Демидюк.- Ужгород: Карпати, 1969.- 238 с.
3. Закарпатські казки Андрія Калина/ Запис текстів і вступ. ст. "Закарпатський казкар Андрій Калин" (с. 3-10) П.Лінтура; Кн. упоряд. Г.Ігнатович; Худож. Л.Левицький.- Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1955.- 216 с.
4. Зачаровані казкою: Укр. нар. казки Закарпаття в записах П.В.Лінтура/ Упорядкув. І.М.Сенька та В.В.Лінтура; Вступ. ст. "Невтомний збирач народних скарбів" (с. 5-12), приміт. та слов. І.М.Сенька; Післямова "Казкар Закарпаття" (с. 496-511) П.В.Лінтура; Редкол.: В.І.Данканич, О.І.Дей, П.К.Добрянський та інш.; Худож. М.М.Дем'ян.- Ужгород: Карпати, 1984.- 256 с.+ 1 л. потр.

5. Казки зелених гір/ Запис, упоряд. та ред. П.В.Лінтура, І.М.Чендея; Вступ. ст. "Казкар Михайло Галиця" (с. 3-8) П.В.Лінтура; Худож. В.М.Гриньо.- Ужгород: Карпати, 1965.- 232 с.
6. Казки одного села/ Запис текстів, післямова "Казкова традиція закарпатського села" (с. 346-354) та приміт. П.В.Лінтура; Упоряд. Ю.Д.Туряниці; худож. Ю.Д.Дмитрук.- Ужгород: Карпати, ё979.- 367 с.
7. Народні балади Закарпаття/ Запис та впоряд. текстів, вступ. ст. "Народні пісні-балади Закарпаття" (с. 3-14) і приміт. П.В.Лінтура; Худож. оформл. А.Кашшая та Ф.Манайла.- Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1959.- 114 с.
8. Народні балади Закарпаття/ Запис та впоряд текстів, вступ ст. "Народні пісні-балади Закарпаття" (с. 4-50) і приміт П.В.Лінтура; Відп. ред. Л.М.Климкова.- Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1966.- 283 с.
9. Три золоті слова: [Закарпат. нар. казки]/ Запис текстів, упоряд. та передм. "Володар живих скарбів" (с. 5-9) П.В.Лінтура; Заг. ред. і підготовка текстів Г.Г.Ігнатовича.- Ужгород: Карпати, 1968.- 239 с.
10. Як чоловік відьму підкував, а кішку вчив працювати: Закарпат. нар. казки: Гумор та сатира/ Запис текстів, упоряд. та післямова "Зброєю сміху" (с. 251-261) П.В.Лінтура; Заг. ред., підгот. текстів та передм. "Коштовні перли" (с.5-6) І.М.Чендея; Худож. В.М.Гринько.- Ужгород: Карпати, 1966.-270 с.
11. Лінтур П.В. Народні пісні-балади Закарпаття// Доп. та повідомл./ Ужгород. держ. ун-т. Сер. іст.-філол. № 1.- Ужгород, 1957.- С. 53-57.
12. Лінтур П.В. "Тополя" Шевченка та народні балади Закарпаття// Тези доп. та повідомл. наук. конф. проф.-викл. складу, присвяч. 150-річчю з дня народж. Т.Г.Шевченка.- Ужгород, 1967.- С. 18-20.

* * *

13. Сенько І. Заповнена анкета, або життєпис Петра Лінтура.- Ужгород, 1999.- 144 с.
14. Хланта І. І.В., Сенько І.М. Петро Лінтур: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Патент, 1999.- 80 с.

* * *

15. Гомоннай В.В. Петро Васильович Лінтур (1909-1969)// Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX-XX ст.).- Ужгород, 1992.- С. 117-119.
16. Довганич О. Лінтур Петро (1909-1969)// Хуст над Тисою/ Упоряд. І.Губаль.- Ужгород, 1992.- С. 252-254.
17. Лінтур Петро Васильович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 107.
18. Линтур Пётр Васильевич// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 233.
19. Пагиря В. Петро Лінтур// Відлуння Карпат.- Ужгород, 1994.- С. 37-39.
20. Сенько І. Знав і казки, і життя...: [Слово про Петра Лінтура]// Земля з іменем: Краєзнав. студії.- Ужгород: Патент, 1998.- С. 115-120.

21. Сенько І. Прославив Горінчово, Закарпаття, Україну: [До 90-річчя з дня народж. П.Лінтура]// Календар "Просвіти" на 1999 рік/ Уклад. П.Федака.- Ужгород: закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 128-129.
22. Чумак Т. Петро Лінтур// Педагоги-науковці/ Упоряд. і передм. В.Туряниці. Ч. І.- Ужгород, 1997.- С. 71-75.

* * *

23. Делеган М., Хланта О. Вчений, педагог, громадський діяч: [До 90-річчя з дня народж. Петра Лінтура]// Соціал-демократ.- 1999.- 8 трав.
24. Записав Петро Лінтур: [Перекази та бувальщини]// Закарпат. правда.- 1992.- 6 жовт.
25. Кеменяш Г. Він любив і знав свій край: [П.В.Лінтур]// Вісті Сваляв-щини.- 1999.- 8 трав.
26. Листи казкарів [13 листів казкарів до фольклориста П.В.Лінтура]// Тиса.- 1994.- № 3-4.- С. 36-140.
27. Сабов Ф. Славному сину Закарпатської України: [До 90-річчя з дня народж. П.В.Лінтура]// Молодь Закарпаття-реформа.- 1999.- 8 трав.
28. Сенько І. Славіст із Горонди: [До 90-річчя з дня народж. П.Лінтура]// Дукля.- Пряшів.- 1999.- № 2.- С. 45-47.
29. Фединишинець В. Такі люди – коріння краю: Рефлексії з недавнього відзначення ювілею Петра Лінтура// Молодь Закарпаття-реформа.- 2000.- 24 черв.
30. Хланта І. Петро Лінтур: [Про творч. шлях П.Лінтура]// Народознавство.- 1995.- № 20.- С. 6.
31. Чендей І. Лінтур – живий і неповторний: До 85-річчя з дня народж.// Новини Закарпаття.- 1994.- 30 квіт.
32. Lintur, Petro// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 283-284.

ТРАВЕНЬ: 8

СЕМЕН ЙОСИПОВИЧ МАЛЬЧИЦЬКИЙ: 80-річчя з дня народження художника (1924)

Семен Йосипович Мальчицький – патріарх закарпатської школи живопису, яку заснували Адальберт Ерделі та Йосип Бокшай. Безпосередній учень А.Ерделі, Семен Мальчицький береже й продовжує донині славні традиції цієї школи. Він стоїть біля її витоків і виокремити його з неї не можна, як не можна відділити тепло від вогню, світло від сонця...

© В.Мишанич, 2003.

Народився Семен Мальчнцький 8 травня 1924 року у Великому Березному в робітничій сім'ї. Батько був каменярем, а мати виховувала дітей, яких у сім'ї було дванадцять. Коли малому Семену було чотири роки, сім'я переїхала до Ужгорода. Тут же він здобув початкову освіту. З 1939-го навчався в Ужгородській учительській семінарії, де, як пише живописець у своїй автобіографії, "під керівництвом Ерделія А.М. вчився рисунку". Диплом учителя початкових шкіл захистив літом 1944 року. Після успішного закінчення семінарії кілька місяців працював учителем у селах Чабанівка та Димичів Ужгородського району. Любов до мистецтва спонукала його вступити у 1945-му році в Ужгородське художньо-ремісниче училище, де він навчався протягом року. Талант та рівень його спеціальної підготовки були настільки високими, що вже з 1947-го року він викладає у цьому училищі фахові дисципліни. Атмосфера, яка запанувала в училищі після усунення від керування його засновника і першого директора Адальберта Ерделі, змусила Семена Йосиповича звільнитися. З 1948-го року він – науковий співробітник Закарпатської обласної картинної галереї. Через кілька місяців знову йде вчителювати. Працює в селі Тихий Великоберезнянського району. Але вже через рік знову повертається на попереднє місце роботи, – картинну галерею. Очевидно, що митець не міг визначитися, зробити вибір. Він уперто шукав себе, боячись помилитися. У липні 1953-го року вибір зроблено. Раз і назавжди. Відтепер він починає заробляти на хліб як художник, працює в Закарпатських художньо-виробничих майстернях (м.Ужгород). Бажання поділитися своїм багатим досвідом митця приводить його в школу-інтернат № 2 міста Ужгорода, де він учить діток малювати. Він учителює там 2 роки. Залишивши школу, знову працює художником. На цей раз, – донині... Такі сухі факти біографії живописця. Але їх знати – важливо. Вони розкривають його психологію, допомагають краще, глибше зрозуміти творчість митця.

Семен Мальчицький як людина й живописець формувався у довоєнний та окупаційний період. Значний вплив на нього мали Федір Манайло, Андрій Коцка, Адальберт Ерделі. Сам живописець серед них особливо виділяє Манайла, який був йому наставником і старшим товаришем. Його світогляд формувався в особливій суспільній та творчій атмосфері, що історично склалася на той час. Адже, 20 років Закарпаття входило до складу Чехословаччини (1919-39 роки), яка була, по суті, демократичною республікою.

Звідси й особливості закарпатської школи живопису, що формувалася в цей період під впливом і у взаємодії з мистецтвом Заходу. Саме тоді розцвів талант Мальчицького, приніс перші чудо-плоди. У 1946-му році, коли йому було всього 22 роки, він уперше виставляє свої графічні роботи, виконані в техніці пастелі. З того часу й до сьогодні він залишається вірним пастелі. Перша виставка не залишилася непоміченою. Ернест Контратович у рекомендації на прийняття в члени Спілки художників СРСР Семена Мальчицького пише: "Творчий путь С.Мальчицького знайомий мені ще з часів його першої участі у виставках з 1946-го року. Уже ці його перші роботи, виконані в техніці пастелі, звернули на себе увагу оригінальною композицією і гамою кольорів".

Багаторічна вірність пастелі дала гідні плоди. З року в рік техніка вдосконалювалась, змінювалась, набуваючи нових, характерних рис і особливостей. Майстер зізнається, що він ніколи не прагнув когось наслідувати, – завжди йшов своїм шляхом. Якщо щось і змінювалось, то це результат творчої еволюції. І це справді так. Роботи Семена Мальчицького настільки оригінальні, що виявити вплив на нього когось із митців практично неможливо. Вони настільки досконалі й довершені, так ефектно виконані, що наслідувати митця дуже важко, навіть при бажанні.

Улюблений жанр майстра – пейзаж. Він любить малювати карпатські краєвиди, відомі йому місця, сходжені ним пішки по Верховині. Майстер працює, зазвичай, з натури, але ніколи не намагається сліпо копіювати її. Його творчість, можливо, не дуже масштабна, проте вона приваблива своєю оригінальністю та безпосередністю. Митець майстерно використовує технічні можливості пастелі. Лаконічність та виразність живописної мови вражає.

Семен Мальчицький – людина минулої епохи, що відійшла, продовжує активно працювати над творенням нової. Його творчість – це творчість митця, який зумів залишитися самим собою, не зрадив свого таланту. Значення творчої та організаційної діяльності видатного художника у розвитку сучасної культури Закарпаття переоцінити важко. Разом із такими корифеями закарпатського образотворчого мистецтва, як Йосип Бокшай, Адальберт Ерделі, Федір Манайло, Ернест Контратович, він заклав міцний фундамент закарпатської школи живопису.

ВОЛОДИМИР МИШАНИЧ

Джерельні приписи:

1. Семен Мальчицький: Графіка/ Відп. за вип. Кашшай А.М.- Ужгород, 1974.- Буклет.
2. Семен Мальчицький: Пастель: [Каталог].- Ужгород, 1994.- 5 с.

* * *

3. Семен Мальчицький// Митці Закарпаття..- Ужгород: Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994.- С. 56.
4. Мальчицький Семен Йосипович// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 134.
5. Мальчицкий Семён// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 240.

* * *

6. Попова Л. Закарпатські новели Семена Мальчицького// Новини Закарпаття.- 1999.- 17 черв.
7. Скунць П. Тиха краса: [Поет про худож. С.Мальчицького і його творчість]// Срібна Земля.- 1999.- 12 черв.

ТРАВЕНЬ: 26

СИДІР БІЛАК:
115-річчя з дня народження поета, фольклориста (1889-1944)

Приснив ми ся сон тверденький,
Ож ми братко бетіжненький.
Я коника усідлала
І до братка м поїхала.

Прихожу я в братський дворець,
Братко дивить у визорець.
– Іспряч, жоно, хліб із стола,
Бо йдуть гості – сестра моя.

– Ой ти, братку, не лякайся,
З своїм хлібом не туляйся.
Є у мене хліб у возі,
Буду їсти на дорозі.

Ця трагічно проникліва, закорінена в народнопісенну стихію поезія належить перу Сидора Білака, невтомного збирача народних пісень, прислів'їв, приказок, різних етнографічних матеріалів.

© І.Петровцій, 2003.

Народився Сидор Білак (Исидор Біляк) 26 травня 1889 року в с.Лисичово на Іршавщині, де його батько працював учителем. Навчався в Ужгородській вчительській гімназії та у Вищій Школі для професорів горожанських шкіл в Будапешті.

Перші публікації творів Сидора Білака зафіксовано 1908 року на сторінках газети "Наука" та в щорічних календарях.

1919 року йому було запропоновано посаду шкільного інспектора в Міністерстві освіти Руської Країни. Саме на ці роки припадає розквіт його творчості – Сидор Білак пише багато статей, які широко друкуються в пресі, виходять окремими брошурами і поширюються між русинами Угорщини. Поезії, оповідання, етнографічні та політичні статті з'являються на сторінках угорських часописів "Görög Katolikus Szemle", "Új Nemzedék", "Nemzeti Újság", "Kárpáti Vasárnap".

Тематично злободневні й жанрово різноманітні твори Сидора Біляка стрічаємо в "Мѣсяцословах" на 1911-й, 1912-й, 1917-й роки, газетах "Наука" (1912, № 9), "Руська правда" (1919, № 1, № 22) тощо. Вільно володіючи угорською та французькою мовами, Сидір Біляк добре зарекомендував себе і як перекладач поетичних текстів. Зокрема, в тогочасній пресі часто з'являлися поезії угорського поета Віктора Долмаді в перекладі його доброго друга Сидора Біляка, а згодом, 1922 року, вийшли окремою книгою під назвою "Воскреснеме".

Згодом Федір Потушняк писав: "Білякові стишки, зобрані народні пісні і приповідки були видані у 1926 році в Унгварі под назвою "Жаворонок". Крім того із етнографічних його робіт заслуговують уваги "Прогулька по околишностях села Довге", написана разом із Гіядором Стрипським та коротка стаття "Коє что о закопаних грошох"... Етнографічні матеріали Біляк бере із сіл Лисичово, Кушниця, Керецьки і Березник".

З невідомих причин відійшовши від творчості літературної в кінці 20-х та упродовж 30-х років, наприкінці свого життя Сидір Білак знову починає друкуватися – до цього його спонукав молодий тоді письменник і видавець Федір Потушняк. Знову твори Сидора Білака з'являються на сторінках журналу "Руська молодеж" (1943-44.- № 7.- С. 14-15), в "Літературній неділі" (1944, № 4) тощо.

Помер Сидір Білак 3 січня 1944 року.

Вже посмертно, в радянський період, його твори з'явились в антології "Поети Закарпаття" (1965), збірнику "На Верховині" (1984).

ІВАН ПЕТРОВЦІЙ

Джерельні приписи:

1. Білак С. Жаворонок: Собраніе руских пісней и пословиц подкарпатскаго народа/ Собрав ... школьный инспектор.- Ужгород: изданіе Юлія Фелдешія, 1926.- 160 с.
2. Сидір Білак: [Вірші]// На Верховині: Зб. творів письм. дорадян. Закарпаття/ Упорядкув. О.Мишанича.- Ужгород: Карпати, 1984.- С.

* * *

3. Долмадій В. Воскреснеме/ З мадярського переложив Исидор Биляк.- Ужгород: Уніо, 1922.- 87 с.

* * *

4. Билак Изидор// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 94.
5. Сидір Білак// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 54.
6. Bilak, Izydor// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 38.

ЧЕРВЕНЬ: 2

ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ БРОВДІ:
65-річчя з дня народження художника (1939)

Іван Васильович Бровді народився 2 червня 1939 року в с.Онок Виноградівського району Закарпатської області. Він належить до тих мистецьких особистостей, що визначали новий етап розвитку професійного декоративно-прикладного мистецтва Закарпаття у 70-80 роки XX століття. Саме в цей час у мистецтво прийшло покоління художників, в основному, випускників Ужгородського училища прикладного мистецтва (тепер Ужгородський коледж мистецтв), що органічно поєднали у своїй творчості багаті традиції народного мистецтва краю із зацікавленим вивченням досягнень професіоналів у цій галузі з країн-сусідів –Чехословаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії.

Буквально з перших виставок (1962 рік) декоративні твори Івана Бровді привернули увагу й старшого покоління митців, і широких кіл глядачів. У 1968 році молодий художник став членом Спілки художників УРСР (тепер Національна Спілка художників України). У 1971 році Іван Бровді нагороджений бронзовою

© Н.Панчук, 2003.

медаллю ВДНХ СРСР, у 1972 р. став лауреатом обласної комсомольської премії ім.Д.Вакарова.

Впродовж усього творчого життя художник – активний учасник обласних, всеукраїнських та закордонних художніх виставок. На його рахунку п'ять персональних виставок, у тому числі дві (1997,1998 р.р.) в Угорщині.

Твори закуплені Дирекцією виставок Національної Спілки художників України та Міністерства культури й мистецтв України, зберігаються в музеях Києва, Житомира, Івано-Франківська, Ужгорода.

Починаючи з 90-х років художник освоює новий жанр – монументальну скульптуру. Серед найбільш помітних його робіт цього жанру – пам'ятник Кирилу і Мефодію у центрі м.Мукачево. Саме за досягнення в цьому жанрі у 1998 році художник став лауреатом обласної премії в галузі образотворчого мистецтва ім.Й.Бокшая та А.Ерделі.

НАДІЯ ПАНЧУК

Джерельні приписи:

1. Бровді І.В. Кирило і Мефодій прийшли до Мукачева: [Інтерв'ю з автором монумента, засл. худож. України І.В.Бровді / Розмовляв О.Філіппов]// Старий Замок.- 2000.- 11 трав.

* * *

2. Бровді Іван Васильович// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 46.
3. Іван Бровді// Митці Закарпаття.- Ужгород: Госпрозарунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994.- С. 18.

* * *

4. Заслужений скульптор України: [Розмова з заслуж. худож. України І.Бровді/ Інтерв'ю вів В.Гарагонич]// Новини Закарпаття.- 1999.- 23 берез.
5. ... Плюс покровитель митців: [Вист. скульптур. і живопис. робіт І.Бровді]// Мукачево.- 1993.- 25 листоп.
6. Подружжя Бровді: "Мистецтво і любов – речі інтимні": [Розмова з І.Бровді – скульптором і Л.Бровді – живописцем, гебеленницею/ Записав В.Гарагонич]// Старий Замок.- 1999.- 13 трав.
7. Приходько О., Рижова Г. Почув і відгукнувся: Іванові Бровді – 60// Новини Закарпаття.- 1999.- 3 черв.
8. Рішко М. Мистецькі вернісажі Мукачева: [Спільна вист. худож. Мукачева: І.Бровді, З.Мічки та П.Фелдеші]// Новини Закарпаття.- 1996.- 6 лют.

ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ ЗЕЙКАН:
265-річчя від дня смерті культурно-освітнього діяча Закарпаття (1670-1739)

Іван Олексійович Зейкан – видатний закарпатський просвітитель, найперший з відомих нам краян, хто реалізував свій талант у Росії. Наскільки великим авторитетом він там користувався, свідчить його сучасник голландець Бех у нарисі "Сучасний стан російської літератури" (1727): "Знаменитий Зейканій, колись вихователь князя Наришкіна, а нині керівник вихованням російського великого князя, це муж, вихований у самому святилищі мудрості".

Він народився близько 1670 р. в с.Карачин Угочанського комітату (нині – присілок с.Перехрестя Виноградівського району). На думку М.Лелекача, його дід був мукачівський православний єпископ Йоаникій Зейкан (1648-1664), що втратив кафедру через запровадження унії, помер 1686 р. Єпископ мав старшого сина Олександра, від якого зберігся лист 1696 р. Щоправда, в Росії Зейкан звав себе не Олександровичем, а Олексійовичем, але ці два імені дуже подібні, мають спільну скорочену форму Олекса. Тому, можливо, що Зейкан не бачив між ними принципової різниці , іменуючи себе тим же по-батькові, що й царя Петра Олексійовича, якому служив.

Освіту він здобував у Сату-Маре і Львові, де опанував латинську і, як мовиться, у його заяві про прийом на російську службу, "білоруську мову" (мабуть – церковнослов'янську). Потім учився у Регенсбурзі. 1695 і 1696 р. він фігурує в документах Празького університету, де серед тих, хто "отримав нагороди за успіхи в філософії" бачимо "шляхетного і вченого пана Івана Зейкана, угорця з Угочі", тут стає магістром. 1697-1698 рр. він вчиться у Відні. У червні 1698 р. вступає тут на службу до російського "великого посольства", очолюваного Петром Першим. Його взяли як перекладача з латини. Спершу він супроводжував до сербського міста Карловці дипломата П.Возніцина, що вів там переговори з турками про перемир'я. Мабуть, тому в одному російському документі Зейкана названо сербом із міста Черевиці. Наприкінці січня 1699 р. Зейкан поїхав "для його потреб" додому, отримавши нагороду за службу і проїзний лист від Возніцина. Але невдовзі він уже був у

© С.Федака, 2003.

Москві. Принаймні, від 1702 р. зберігся його лист з Москви до дружини. Відомо, що пізніше разом із Зейканом при царському дворі перебували і його сини. Імовірно, в ці перші роки перебування в Росії Зейкан був приватним учителем у придворних. Російський письменник П.Сумароков свідчить: "Зобов'язаний я першими основами російської мови батькові моєму, а він тим зобов'язаний Зейкану".

1708 р. Петро Перший доручив Зейкану виховання своїх двоюрідних братів Івана й Олександра Наришкіних, до яких був дуже прихильний. 1718 р. цар навіть планував одружити І.Наришкіна зі своєю донькою і зробити спадкоємцем. До 1721 р. Зейкан супроводжував братів (власне – цілий "поїзд" молодих дворян) у навчальній поїздці по Європі. Ця подія послужила сюжетом для відомого радянського кінофільму "Тютюновий капітан". Відрядження пролягало через Італію, Францію, Голландію, Англію. Наришкіни сягнули значних успіхів, опанували знання військово-морської техніки й кораблебудування, пізніше самі були кураторами подібного навчання росіян за кордоном. Повернувшись додому, вони зайняли впливові посади. Зейкан же зберіг дуже тісні стосунки зі своїми вихованцями. 17 травня 1722 р. Петро Перший запросив Зейкана стати вихователем свого онука, майбутнього Петра Другого, тоді семилітнього хлопчика. Зейкан довго віхрещувався від цього (за російською приказкою, "близ царя – близ смерти"), але мусив підкоритися. Водночас цар запропонував Зейкану перекласти на латину ведений Петром "Журнал" російсько-шведської війни, аби продемонструвати Європі цю офіційну версію своїх перемог. Правда, цей проект так і не було реалізовано.

По смерті Петра царювала його вдова Катерина І, головним вихователем спадкоємця став А.Остерман, але Зейкан лишався одним з учителів. 1727 р. Наришкіни змовилися посадити на престол царевича Петра, аби усунути від влади О.Меншикова, що був фаворитом Катерини І і фактичним правителем Росії. Змову було викрито, постраждав і близький до Наришкіних Зейкан. Передчуваючи недобре, він устиг відправити синів із накопиченим багатством до Відня, де його мали передати братові Зейканової дружини Дмитру Рацу. Той потім заперечував, ніби щось отримав.

Т.Дулішкович вважає, що саме за ці кошти Рац розбудував Мукачівський монастир. 1772 р. онук Зейкана, угорський дворянин Георг, спробував відшукати втрачені скарби у Петербурзі, але марно.

Сам Зейкан був арештований у Петербурзі і депортований до Угорщини. Щоправда, через кілька тижнів О.Меньшиков посилає йому листа з проханням повернутися. Справа в тому, що 6 травня 1727 р. померла Катерина. Навколо Петра, що став царем, плетуться інтриги, князі Долгорукі планували одружити його зі своєю донькою. Мабуть, Меньшиков прагнув посилити свій вплив на юного царя за допомогою Зейкана. Чотири рази писав до Зейкана й Остерман. Проте той більше не наважився повертатися в епіцентр інтриг, тим більше, що у вересні 1727 р. був арештований і сам Меньшиков. Коли ж Остерман став фактично канцлером Росії, Зейкан спробував 1738 р. повернутися туди, але тепер його вже не пустили австрійські власті. Наступного року він помер, забравши із собою в могилу не одну загадку російських двірцевих переворотів.

СЕРГІЙ ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Вараді-Штернберг Я.І. Закарпатець Иван Зейкан в окружении Петра I (1672-1682) (1721-1725)// Наук. зб. Музею укр. культури у Свиднику. Т. 14.- Братіслава-Пряшів, 1986.- С. 33-46.
2. Дулишкович И. Исторические черты угрорусских. Т. 3.- Ужгород, 1877.- С. 177-178.
3. Зейкан Іван Олексійович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 79.
4. Зейкан Иван Алексеевич// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 181.
5. Іван Олексійович Зейкан (?-1739)// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 73-76.
6. Лелекач М.М. Зейканѣ: (До исторіѣ фамиліѣ Зейкан)// Заря-Hajnal.- Ужгород.- 1942 (II).- Ч. 1-2.- С. 35-42.
7. На перехресті шляхів: [І.О.Зейкан]// Зоря незгасна.- Ужгород: Карпати, 1986.- С. 24-25.
8. Флоровский А.В. И.А.Зейкан – педагог из Закарпатья// Русская литература XVIII в. и славянские литературы.- Москва, 1967.- С. 105-122.
9. Флоровский А.В. Карпаторосс И.А.Зейкан – наставник императора Петра II// Карпаторусский сборник.- Ужгород, 1930.- С. 112-122.

* * *

10. Гомоннай В. Іван Зейкан – наставник російського імператора: [Наші славні земляки]// Карпат. край .- 1991.- 26 листоп.
11. Пагиря В. Був при дворі Петра: [Про щасливу і драматичну долю І.Зейкана]// Прапор комунізму.- 1990.- 11 жовт.

ЧЕРВЕНЬ: 6

ЛУКА ВАСИЛЬОВИЧ ДЕМ'ЯН:
110-річчя з дня народження прозаїка (1894-1968)

Лука Дем'ян народився 6 червня 1894 р. у Верхніх Воротах на Воловеччині. Вчився у церковно-приходській школі, але як селянський хлопець не зумів здобути високу освіту й за періоду входження нашого краю до Чехословацької Республіки. Тому жив нелегко, шукав себе в житті. Вроджений талант підказав йому спробувати себе в написанні картин із життя народу. Перші публікації й заохотили до літературної праці та збору фольклору (казок, пісень, приповідок). Це стало основною працею життя, хоч на хліб насущний заробляв на залізниці.

Писав материнською мовою. Так і друкувався. Так і видав перші три книжки: "Чорт на весіллю"(1920), "Відьма"(1924),"Із села" (1943). Це щирі оповідки із селянського життя, сповнені правди й проблем горянського побуту й ґаздівства.

Та з приходом радянської влади треба було орієнтуватися на українську мову, яку він фактично ніде не чув, не вчився їй. І все життя його переслідувала мовна проблема. Зате наступна книжка вийшла аж 1956 р. : "Весілля без жениха", де твори письменника переклав (переписав!) українською мовою Іван Чендей та редактор "Карпат". Таке трапилося й з іншим відомим письменником нашого краю – Олександром Маркушем. Це було зроблено за вказівкою зверху, коли виникла потреба продемонструвати, як старі інтелігенти підтримують нову владу (вічна проблема окупантів).

Я був знайомий з Лукою Дем'яном протягом багатьох літ. Познайомився з прозаїком за згаданих умов, коли на засіданні літературного гуртка, що діяв при міській бібліотеці Мукачева (тепер носить ім'я О.Духновича) саме обговорювали нове оповідання Луки Дем'яна. І ось тут зрозумів проблему новеліста. Він просив насамперед виправити мову, аби можна послати твір до "Закарпатської правди". І так по кругу його оповідання правили. Хто одне слово, хто ціле речення, хто розділові знаки. Письменник дякував кожному, вибачався. Це було тоді нормою, як я зрозумів, і сам не володіючи, зрештою, літературною мовою, бо із села поступив учитися до Мукачівського педагогічного училища, проте в українській мові розумівся трохи більше, ніж Лука Дем'ян. Здається,

© В.Фединишинець, 2003.

як наймолодший гуртківець, – мені тоді було років 16, – я не насмілився правити. І добре зробив.

Запам'ятався Лука Дем'ян у шинелі (пальта не мав), в шапці-вушанці. Його часто боліли вуха, простуджувався, бо жив у тяжких умовах, нелегко працюючи на залізниці.

Потому бачив я Луку Дем'яна і в Спілці письменників, коли він приїжджав до Ужгорода у справах видання своїх творів. Мав і тут проблему з мовою. Я пам'ятаю, що письменники також по кругу правили слова, речення, розділові знаки. Серед тих "правщиків", яких я назвав письменниками, а було б точніше їх назвати журналістами, бо всі вони й працювали в різних газетах, зате знали мову, серед них, колег уже, мовити б, – були й вихідці зі східних областей, що до літератури, може хисту й не мали, але українською мовою володіли. Подібна трагедія спіткала не одного закарпатця, що мусив пристосовуватися до нового режиму, якщо хотів бодай упівсили реалізувати свій талант.

Лука Дем'ян як оповідач мав винятковий талант; орієнтуючись на народну оповідну прозу, він писав про любов верховинця до землі, до праці на господарстві, про горянські будні й свята. Мова його творів за умови текстологічного її повернення до первісного материнського варіанту соковита, збагачена народною фраземікою. Разом з О.Маркушем, а ще Ф.Потушняком – це золотий фонд нашої прози, висока класика 20-30-х років.

12 книг новел та казок видав Лука Дем'ян. Це небагато й водночас достатньо, коли зважати на жахливі порядки радянського книговидання, коли зелене світло давалося сірому та більшовицькому.

Лука Дем'ян – це верховинський самородок. 25 томів (формату А-4) залишив він одних фольклорних записів, де переважають коломийки, казки, легенди та перекази, прислів'я. Щось зберігається у фондах інституту фольклору та мистецтвознавства ім. Максима Рильського Академії Наук України, більше в приватних руках. Адже видано лише дещицю.

Помер Лука Дем'ян 16 травня 1968 р. Цей селянин у літературі посів симпатичне місце серед нової класики XX-го сторіччя – як продовження традиції професіональних оповідачів кінця XIX ст. з когорти Кралицьких, Сільваїв, Митраків.

ВОЛОДИМИР ФЕДИНИШИНЕЦЬ

Джерельні приписи:

1. Дем'ян Л. Весілля без жениха: Оповід.- Ужгород, 1956.- 158 с.
2. Дем'ян Л. Голодний похід: Повісті та оповід.- Ужгород: Карпати, 1977.- 220.
3. Дем'ян Л. Де гори Карпати: Оповід. Повісті.- К.: Дніпро, 1985.- 437 с.
4. Дем'ян Л. Зустріч: Оповід.- Ужгород, 1961.- 80 с.
5. Дем'ян Л. Крутогори Верховини: Повісті.- Ужгород: Карпати, 1984.- 400 с.
6. Дем'ян Л. Оповідання синіх Карпат.- К.: Дніпро, 1964.- 200 с.

* * *

7. Дем'ян Л. Горе старої Чмелихи; Павук// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 64-68.
8. Дем'ян Л. Спомин із шкільних років// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 105-106.
9. Дем'ян Л. Крестины на окрестности Верецьких в звичаях и піснях// Карпат. Україна.- 1995.- 21 лют.
10. Дем'ян Л. На ярмарку в Сігеті: Уривок з легенди// Новини Закарпаття.- 1995.- 14 жовт.

* * *

11. Дем'ян Лука Васильвич// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 56.
12. Демян Лука// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 154.
13. Лука Дем'ян// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 199-205.
14. Письменник нелегкої долі: [Літ. діяльн. Л.В.Дем'яна]// Мукачево і мукачівці: Наук.-популяр. нариси і статті.- Ужгород: Ґражда, 1994.- С. 84.
15. Ференц Н. Лука Дем'ян (1894-1968)// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 102-105.

* * *

16. Васильчук П. Письменник нелегкої долі: [Л.В.Дем'ян]// Новини Мукачева.- 1993.- 13 трав.
17. Горват М. Співець Верховини: [До 100-річчя з дня народж. Л.В.Дем'яна]// Голос України.- 1994.- 14 квіт.
18. Густі В. Перлина в новій оздобі: [Л.Дем'ян]// Новини Закарпаття.- 1994.- 2 квіт.
19. Л.Кальницький П. Пам'яті Луки Дем'яна: [Дні вшанування пам'яті у Волівці]// Карпат. Україна.- 1994.- 9 черв.
21. Логойда Н. Велична постать земляка: [Л.Дем'ян]// Голос Верховини.- 1994.- 24 груд.

22. Мокрянин І. Дем'янова криниця: [До 100-річчя з дня народж.]// Карпат. Україна.- 1994.- 2 черв.; Закарпат. правда.- 1992.- 1 верес.
24. Пагиря В. Новеліст, оповідач, казкар: [100-річчя з дня народж. Луки Дем'яна]// Вісті Свалявщини.- 1994.- 4 черв.; Закарпат. правда.- 1994.- 24 трав.
25. Поп В. Крутосхилами життя: [До 100-річчя з дня народж. Луки Дем'яна]// Новини Закарпаття.- 1994.- 4 черв.
26. Сілецький І. Вшануймо краянина: [До 100-річчя з дня народж. Л.Дем'яна]// Ділове Закарпаття.- 1994.- 19-25 трав.
27. Чопей І. Квітує гірська сторона: Пам'яті Л.В.Дем'яна// Панорама.- 1994.- 4 черв.
28. Чорногор В. Безмежний світ Луки Дем'яна: [Наук.-практ. конф. у смт.Волівець]// Новини Закарпаття.- 1994.- 16 черв.

ЧЕРВЕНЬ: 17

ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ ЛАДИЖЕЦЬ: 80-річчя з дня народження поета, прозаїка (1924-1991)

Володимира Ладижця я добре пам'ятаю ще зі студентських літ. З його дружиною Оленою Сергіївною довелося працювати на громадських засадах у редакції студентської газети. Вона тепло розповідала про твори свого чоловіка. Дізнавшись, що у мене готовий рукопис книжки для дітей "Бджілка", вона принесла мені збірку віршів для малят "Сопілка". З юнацьким захопленням і насолодою я читав поезії Володимира Ладижця. Раніше ознайомився з книгою його лірики для дорослих "Славлю труд". Чув виступи письменника у клубі літераторів. З виду й з голосу справив враження досить строгої, недоступної людини. Тому я побоювався просити його порецензувати мою "Бджілку". Олена Сергіївна запросила мене прийти до них додому. З хвилюванням підходжу до їхнього будинку, Ладижець мешкав тоді на Православній набережній. Володимир Іванович якраз перекопував квітник. Мої побоювання були передчасні. Письменник привітно зустрів мене. Олена Сергіївна, очевидно, з ним про мене напередодні говорила, віддала чоловіку мій рукопис для читання.

– Якраз бджілки почали збирати нектар з перших квітів. Ваша "Бджілка" гарно написана, мені вона до вподоби. Рецензія у видавництво на неї буде позитивна...

© С.Жупанин , 2003.

Така оцінка, людяне ставлення окрилили, вселили в душу віру й надію. Невдовзі, в день вручення дипломів про закінчення Ужгородського університету, я тримав у руках і свою першу поетичну книжку. Пізніше В.І.Ладижець порекомендував прийняти мене в члени Спілки письменників України.

Народився В.І.Ладижець 17 червня 1924 р. в с.Харківці Старокостянтинівського району Хмельницької обл. в сім'ї поштаря. Брав участь у визволенні України від фашистських загарбників, служив на фронті в 1942-44 рр. Після війни працював на журналістській роботі. З 1949 р. очолював редакцію Закарпатського обласного книжково-газетного видавництва, потім був відповідальним секретарем обласної організації СПУ.

За заслуги перед Батьківщиною В.Ладижець нагороджений орденом "Знак пошани", багатьма медалями, Грамотою Президії Верховної Ради України.

Володимир Ладижець видав багато книг і прозових творів серед них "Єдність", "Винобрання", "За синіми перевалами", "Ясновид", "Вічне коло", "Вибране", "Рапсодія степу", "Перехрестя". Він став одним із провідних письменників, які творили для дітей та юнацтва, першим на Закарпатті лауреатом премії ім. Лесі Українки. Його вірші, оповідання, казки й пісні прикрашають сторінки підручників та посібників для навчальних закладів України.

Найпопулярніші його книги для дітей: "Про хлопчика Прокопчика", "Співаночки Ганночки", "Ой дударі-трударі", "Я малий собі гуцулик", "Трембіта", "Ластівки Карпат", "Криниця", "Сонечко в колисці", "Кришталеві палаци", "Маячок" та ін.

Твори В.І.Ладижця перекладалися білоруською, російською, молдавською, угорською та іншими мовами світу. Сам він багато переклав творів з угорської, чеської, словацької та інших мов.

Відомий Володимир Ладижець як пристрасний публіцист, автор актуальних статей на громадянські, літературні теми, безкомпромісний рецензент книг закарпатських літераторів, чудовий промовець. Його виступи у клубі Закарпатської організації Спілки письменників України залишили у кожного глибокі враження. Він умів підтримати людину в горі, у біді, заохотити до праці, сказати одверто про окремі вади, неподобства. Його шанували всі за прямоту, чесність, доброзичливість. В його домі знайшли притулок і прописку багато молодих літераторів, які приїхали до Ужгорода працювати, але не мали притулку. Він допоміг їм одержати квартири.

Володимир Ладижець захоплювався живописом, майстерно малював, мав кілька персональних виставок живописних полотен.

Поет написав багато гарних ліричних пісень, які й до нині часто лунають на концертах, конкурсах, фестивалях, по радіо й телебаченню та в сімейному колі.

З великою приязню й повагою я ставлюся до особистості Володимира Ладижця, його творів, до його родини. Турбуюся, щоб його ніде не забували, щоб його твори вивчалися в дитсадках і школах. Написав на його книжки ряд рецензій, зокрема, про збірку віршів для дітей "Трембіта", вмістив його окремі кращі вірші та оповідання "Вузлик" у своєму підручнику "Верховиночка" (книга перша), література рідного краю для дітей 5-6 кл. загальноосвітніх шкіл і 1-2 кл. гімназій, ліцеїв та колегіумів Закарпаття (2003 р.), склав велику розповідь про нього. Завжди виступаю на літературних ранках, вечорах, присвячених письменнику, на презентаціях його посмертно виданих книжок.

Твори В.І.Ладижця становлять солідну частку золотого фонду української літератури, його громадська діяльність і активна громадська позиція є зразком вірного служіння Україні.

Помер Володимир Ладижець 22 листопада 1991 р., похований на Пагорбі Слави в Ужгороді.

СТЕПАН ЖУПАНИН

Джерельні приписи:

1. Ладижець В. Вибране: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1984.- 255 с.
2. Ладижець В.І. Винобрання: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1952.- 111 с.
3. Ладижець В. Вічне коло: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1978.- 192 с.
4. Ладижець В. З далеких і близьких доріг: Вірші.- Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1963.- 63 с.
5. Ладижець В. Закарпатская свирель: Стихи.- Москва: Детиздат, 1958.- 43 с.
6. Ладижець В. За синіми перевалами: Поезії.- К.: Радян. письм., 1955.- 104 с.
7. Ладижець В. Лірика.- Ужгород, 1959.- 109 с.
8. Ладижець В. Між берегами: Лірика.- К.: Радян. письм., 1963.- 142 с.
9. Ладижець В. На високій полонині.- К.: Веселка, 1970.- 60 с.
10. Ладижець В. На перепутье: Трилогия.- Москва: Советский писатель, 1981.- 622 с.
11. Ладижець В. Ой дударі-трударі: Вибрані вірші, казки.- К.: Держвидав. дит. л-ри, 1960.- 79 с.

12. Ладижець В. Перехрестя: Роман.- Ужгород: Карпати, 1989.- 692 с.
13. Ладижець В. Про хлопчика Прокопчика.- Ужгород, 1957.- 72 с.
14. Ладижець В. Рапсодія степу: Повість.- Ужгород: Карпати, 1969.- 182 с.
15. Ладижець В. Розхитана земля: Роман-хроніка.- Ужгород: Карпати, 1971.- 224 с.
16. Ладижець В. Сонечко в колисці: Вибрані вірші, казки, загадки та скоромовки для дітей дошк. та мол. шк. віку/ Вступ. ст. М.Ф.Сингаївського.- Ужгород: Карпати, 2002.- 141 с.: іл.
17. Трембіта: Вірші.- К.: Веселка, 1974.- 102 с.
18. Ладижець В. У вагоні; Талант: [Оповід.]// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- 359-370.
19. Ладижець В. Я малий собі гуцулик: Вірші, скоромовки, загадки.- К.: Веселка, 1974.- 102 с.
20. Ладижець В. Ясновид: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1974.- 219 с.

* * *

22. Володимир Ладижець: Бібліогр. покажч./ Уклад. канд. філол. наук. І.В.Хланта.- Ужгород, 1985.- 87 с.

* * *

23. Д.Ф. Володимир Іванович Ладижець (1924-1991): До 70-річчя з дня народж.// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 108.

* * *

24. Басараб В. А серце – єдине...: [До 70-річчя з дня народж. В.Ладижця]// Новини Закарпаття.- 1994.- 18 черв.
25. Густі В. І пам'ять, і вдячність: До 75-річчя з дня народж. В.Ладижця// Новини Закарпаття.- 1999.- 17 черв.
26. Зейкан Ю. "Ой вишеньки-черешеньки": [Бесіда з письм. В.І.Ладижцем]// Закарпат. правда.- 1991.- 23 лют.
27. Зимомря М. Пером і пензлем: [В.Ладижець]// Тиса.- 1995.- № 1-2.- С. 126-127.
28. Кешеля Л. У вічнім колі я – лише краплинка. Та без краплинки чи було б те коло?: [Володимиру Ладижцю – 75]// Ужгород.- 1999.- 19 черв.
29. Кудрявська Л. Нещадний млин часу: Розмова з укр. письм., лауреатом премії ім.Л.Українки В.І.Ладижцем// Вісті Ужгородщини.- 1991.- 13 квіт.
30. Ладижець О. Росинками із променя зорі спадають дні мої прощальні: [Пам'яті поета В.Ладижця]// Новини Закарпаття.- 1991.- 7 груд.
31. Скунць П. За розпеченим обрієм літа: [До 70-річчя з дня народж. В.Ладижця]// Карпат. Україна.- 1994.- 16 черв.
32. Скунць П. Письменник від Бога: В.Ладижець// Срібна Земля.- 2002.- 15 черв.
33. Угляренко П. Йшли вітри: [Про творч. шлях В.Ладижця]// Срібна Земля.- 1994.- 18 черв.

ЧЕРВЕНЬ: 22

ПЕТРО АНДРІЙОВИЧ ФЕЛДЕШІ: 60-річчя з дня народження графіка (1944)

Колеги та шанувальники мистецтва знають мукачівця Петра Фелдеші не тільки як визнаного майстра акварелі, але й організатора міжнародних симпозіумів, пленерів та інших мистецьких акцій. Він – один із тих закарпатських митців, що репрезентує мистецтво нашого краю за кордоном і як автор, і як ініціатор групових виставок, сприяє творчим зв'язкам художників краю з митцями та мистецькою громадськістю країн-сусідів.

Петро Фелдеші народився 22 червня 1944 року в м.Мукачево, у 1963 році закінчив відділ декоративного розпису Ужгородського училища прикладного мистецтва, активно заявив про себе як постійний учасник виставок різного рівня з 1976 року.

З 1978 р. – член Національної Спілки художників України, у 1999 році став лауреатом обласної премії ім.Й.Бокшая та А.Ерделі.

Заявивши про себе на початку творчого шляху як графік-пейзажист, сповна використавши усю привабливість акварелі, художник пізніше ускладнює не тільки зовнішню декоративність своїх робіт, але й їх філософсько-психологічне наповнення, вкладає у символізовані образи весь спектр емоцій – від глибинного драматизму до веселого жарту, навіть пародії. Петро Фелдеші з тих митців, чий стиль впізнаєш відразу, проте кожна нова робота продовжує, розвиває, інтерпретує, поглиблює досягнуте раніше. Один із постійних мотивів творчості останніх років – стихія народної звичаєвості, театрального дійства.

Персональні виставки творів Фелдеші відбулися в Мукачеві, Ужгороді, а також у Копенгагені (Данія 1997 р.), Будапешті, Дьєрі (Угорщина, 2000 р.).

Твори художника закуплені Дирекцією виставок Національної Спілки художників України, Міністерством культури і мистецтв України.

НАДІЯ ПАНЧУК

Джерельні приписи:

1. Петро Фелдеші: Акварель: [Каталог].- Ужгород, 1995.- 8 с.

© Н.Панчук, 2003.

* * *

2. Фелдеші Петро Андрійович// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 220.
3. Петро Фелдеші// Митці Закарпаття.- Ужгород: Госпрозарунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994.- С. 110.

* * *

4. Гарагонич В. Фелдеші кличе до очищення: [Вист. худож. П.Фелдеші]// Панорама.- 2001.- 19 трав.
5. Дочинець М. Якір для "корабля близнюків": [Про творч. шлях худож. П.Фелдеші]// Новини Закарпаття.- 1994.- 4 серп.
6. Панчук Н. Золоте колесо Петро Фелдеші: [Вист. акварелей П.Фелдеші]// Закарпат. правда.- 1995.- 14 січ.
7. Петро Фелдеші: "Намалювати можна тільки те, що сам відчув і полюбив"/ Розмовляв О.Філіппов// Старий Замок.- 2001.- 11 жовт.
8. Попова Л. Не підсумок. Початок!: [Персон. вист. худож. П.Фелдеші]// Новини Закарпаття.- 1994.- 4 серп.
9. Рішко М. Мистецькі вернісажі Мукачева: [Спільна вист. худож.: І.Бровдія, З.Мічки, П.Фелдеші]// Новини Закарпаття.- 1996.- 6 лют.
10. Філіппов О. Перша персональна виставка Петра Фелдеші в Будапешті// Старий Замок.- 2000.- 16 листоп.

ЧЕРВЕНЬ: 22

ЙОСИП ВАСИЛЬОВИЧ ЖУПАН:
100-річчя з дня народження прозаїка (1904-1987)

Йосип Жупан народився 22 червня 1904 року в с. Бородівка на Мукачівщині. Рік народження – перепадний, то по-російськи – високосний. Народ наш не став калькувати і знайшов своє слово – перепадний.

Але Йосиф Жупан – наскрізь російський письменник. І його можна зрозуміти. Після петербурзького політичного перевороту, що більше відомий, як Велика Жовтнева соціалістична революція, сюди сипнула маса білоемігрантів. Навідкривали тут гімназії, видавництва. У них був свій патріотизм, і, спекулюючи словом "руснак", вони переконували, що ми – молодші сини Росії.

Я пару років жив із ним в одній квартирі. Він мав постійне житло у Мукачеві, а тут його обрали відповідальним секретарем Закарпатської письменницької організації. Мене ж, студента,

© П.Скунць, 2003.

прийняли до Спілки письменників і дали нам на двох 3 кімнати, які невдовзі перетворилися у притулок для "бомжів" (тоді такого поняття ще не існувало). Спали в нас безпритульні, здебільшого вчорашні студенти-випускники, всюди: на розкладачках, під столами. Усе це були, звичайно, мої знайомі, але він ніколи не протестував. Навіть не бурчав.

Але траплялися вечори, коли ми залишалися один на один. Так звані папіроси (метр – курю, два викидаю) давно відійшли в минуле, а він курив лише "Казбек".

– Чому спитав я?

У розмові ми користувалися тільки діалектом – так нам було зручніше з нашою різною національною орієнтацією.

Він сказав приблизно так (передаю сучасною українською мовою):

– Знаєш, коли мій молодший брат Василь зв'язався з радянським підпіллям, десь дістав мені пачку "Казбека". Ми курили, і здавалося, що нічого солодшого від того диму не буває.

Брат Василь був заарештований і засуджений до страти через повішення.

Коли брат Йосиф зайшов попрощатися, Василь попросив:

– Йосифку, боюся шибениці. Дістань мені отрути.

Йосиф знайшов аптекаря, що отруту продав. Підкупив тюремника, аби пройти до брата. А вже шибеницю у дворі сігетської тюрми збивали. І ці звуки ударів молотка чи обуха сокири були для в'язнів найстрашніші.

Отрута не знадобилася. "Наш регент Николай Горті", як тоді писали, помилував своїх підлеглих: замінив повішення розстрілом.

Це було 25 квітня 1944 року.

…25 квітня 1975 року я прокинусь і побачу зі своєї "хрущовки" на проспекті, тоді 40-річчя Жовтня, цвіт сакур.

Я вже був одружений, Жупан жив у Мукачеві.

Сьогодні щось сталося!

Глянув у календар – нічого. Але щось сталося.

Ага, Василь Жупан! І брат Йосиф, котрий проніс у тюрму братові отруту!

Я сів і написав вірш.

Звичайно, я на той час знав про митарства Жупана, але цей факт мене вразив найдужче.

Самого ж Йосифа Васильовича як неблагонадійного (вчителя) відправили окупаційні власті вглиб Угорщини. Теж учителював, поки не забрали в робочий батальйон.

Коли прийшли совіти, він із радості заговорив до них російською мовою.

– Ах, власовец, – в расход!

Розстрілювати повели кудись за село. Два автоматники.

– Мені було байдуже. Я всю дорогу позіхав, – розповідав Йосиф Васильович. – Аж назустріч – офіцер, очевидно, з козаків, бо на коні.

– Куда? – спитав автоматників.

– В расход. Власовец.

– И как ты до этого дожился? Профессия?

– Учитель.

– Я тоже учитель.

– Да не власовец я, учитель из Подкарпатья, из Мукачева.

Офіцер задумався, потім витяг із планшета карту.

– Покажи свое Мукачево.

Йосиф Васильович майже навмання тицьнув пальцем у знайому точку.

Офіцер автоматникам наказав полоненого відпустити, а сам кудись помчав.

Та куди йти? Поплентався до "рідного" табору. А за ворота не пускають: "Не числитесь".

Ніч провели на якійсь квартирі разом з автоматниками. Йосиф Васильович роздобув десь пару корчаг вина. Гроші мав, очевидно, щось їм там платили.

Але путь додому виявилася довгою. Потрапив аж на Дон. Перекладачем у табір військовополонених. Там з'ясовували, хто є нацистським злочинцем (ці не підлягали звільненню).

Йосиф Васильович підгодовував дізнавачів кавою та консервами: у військовополонених цього добра вистачало, допомагав Червоний Хрест.

Звичайно, там уже він переодягся в радянську уніформу, тільки без погонів, своя одежа зносилася.

Коли повертався додому, на вокзалі в Києві його перестріли:

– Ай-ай, солдат возвращается с войны без орденов! За десять минут тебе и ордена, и документы на них.

Йосиф Васильович відмовився.

Думаю, було йому вже за сімдесят, коли він мені сказав (то він до мене приїздив, то я до нього):

– Петя, мушу їхати в Мадярщину. Там є робота Ерделі "Пролетарські діти". Він мені подарував. Не знаю, хто в тому домі тепер живе, але, може, знайду.

Там жили люди, що поняття не мали ні про Жупана, ні про Ерделі, ні про те, хто був раніше господарем дому. Але якось (не без частування) він умовив пустити його на горище. Знайшов серед хламу якийсь рулон. Витяг на світло – вона, картина Ерделі.

Але ж як провести роботу через кордон?

Так у рулоні і залишив її. У вагоні пхнув кудись на полицю.

– Петя (таке звертання до себе я міг потерпіти тільки від нього), коли я був у Чопі – я не повірив. І досі не вірю. Перехрестився і видихнув: "Слава Богу!".

Йосип Жупан помер у поважному віці – на вісімдесят четвертому році життя.

Народився він 22 червня (день початку війни), і ми з Василем Попом щороку в цей день його навідували.

А то був грудень. Я їхав у Міжгір'я, заскочив до нього. Він ледве говорив, і я зрозумів, що моя довга присутність не бажана:

– То як, Йосифе Васильовичу?

– Пльохо, – видохнув Йосиф Васильович.

Це останнє слово, яке я від нього чув. Потім був похорон, на якому були здебільшого старі люди.

Але ж я нічого не сказав про його творчість.

Він мучився над кожним оповіданням. Бо не міг правду життя підкорити фантазії.

Все, що написано в його творах, – не виплід фантазії, а виплід правди. Його творами сміливо можуть користуватися історики аж до найменших подробиць: чи йшов дощ того дня, чи місяць був уповні.

Творчість його наскрізь пройнята любов'ю.

Коли везли його брата ховати після розстрілу під жандармським наглядом, він, знов-таки не без підкупу, пішов за труною і відломив від труни тріску.

Те, що тріска була необачно спалена в родині, стало причиною холоду в хаті.

Але хату зігріває картина Ерделі "Пролетарські діти".

Сподіваюся, вона з кімнати, яку син Іван залишив у тому

вигляді, що була за життя батька, нікуди не зникла. Хоч пора б їй дати дорогу в світ.

Та це вже діло мистецтвознавців.

А нині, Йосифе Васильовичу, не тільки рік перепадний. Вік перепадний. А пам'ять про вас живе.

ПЕТРО СКУНЦЬ

Джерельні приписи:

1. Жупан Й. Багряное небо: Рассказы.- Ужгород, 1961.- 130 с.
2. Жупан И. Високосный год: Рассказы.- Ужгород: Карпати, 1974.- 237 с.
3. Жупан Й. Ждём тебя: Рассказы.- Ужгород: Карпати, 1972.- 158 с.
4. Жупан Й. Кукла: Рассказы.- Ужгород, 1964.- 148 с.
5. Жупан Й. Недопетая песня: Рассказы.- Ужгород: Карпати, 1986.- 172 с.
6. Жупан Й. Падающие звёзды: Рассказы.- Ужгород: Карпати, 1968.- 132 с.
7. Жупан Й. Родные берёзки: Рассказы.- Ужгород: Карпати, 1984.- 252 с.
8. Жупан Й. Тёплый хлеб: Рассказы о прошлом.- Ужгород, 1958.- 102 с.

* * *

9. Жупан Й. Тёплый хлеб, «472»: [Оповід.]// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 286-297.
10. Жупан Й. Тіні: Оповід./ Пер. з рос. В.Басараб// Новини Закарпаття.- 1995.- 4 берез.

* * *

11. Його недоспівані пісні: [Й.В.Жупан]// Мукачево і мукачівці: Наук.-популяр. нариси і статті.- Ужгород: Ґражда, 1994.- С. 89.

* * *

12. Басараб В. Від давнього кореня до високих літ: [До 90-річчя з дня народж. Й.В.Жупана]// Новини Закарпаття.- 1994.- 21 трав.
13. Гладій Н. Мудрий і щирий правдолюб: [Й.В.Жупан]// Новини Виноградівщини.- 1997.- 6 груд.
14. Греба В. Недоспівана пісня: 22 черв. письм. Й.Жупану виповнилося б 95...// Панорама.- 1999.- 19 черв.
15. Греба В. Незгасна зірка Йосипа Жупана: [Письм., педагог]// Панорама.- 1997.- 6 груд.
16. Густі В. Кому повім печаль свою?...: [Автор згадує про письм. Й.В.Жупана]// Новини Закарпаття.- 1997.- 9 груд.
17. Делеган М. Гортаючи сторінки історії: [Творча спадщина письм. Й.В.Жупана]// Панорама.- 1994.- 20 черв.
18. Лобова І. Письменник і вчитель: [Й.В.Жупан]// Новини Мукачева.- 1996.- 13 січ.
19. Пагиря В. Десять років тому: [Й.В.Жупан]// Новини Мукачева.- 1997.- 5 груд.

20. Пагиря В. Своє життя він присвятив людям: [Й.В.Жупан]// Панорама.- 1994.- 21 черв.
21. Поп В. Коли за правду – люблять...: До 95-річчя з дня народж. Й.В.Жупана// Новини Закарпаття.- 1999.- 1 лип.
22. Скунць П. Рік народження – високосний: [Й.Жупану – 90]// Карпат. Україна.- 1994.- 23 черв.
23. Ференц Н. Писав про те, що бачив: [90 років з дня народж. Й.В.Жупана]// Погляд.- 1999.- 30 черв.

ПЕТРО ІВАНОВИЧ ЧАСТО:
65-річчя з дня народження прозаїка (1939)

У вихідних даних книги Петра Часта "Між...": "Українсько-Американська Видавнича Фундація "Українська Книжка", Нью-Йорк, 1998 рік". Відкривається вона молитвою: "Боже Великий Єдиний, дай мені змогу ще хоч раз пережити п'янко-солодке "між" – дай впасти на рідну землю, серед поля, між любих трав..."

Не він долю вибирав, а вона його вибирала: народився 24 червня 1939 року в українському селі Долгобичі за Бугом (тепер у Польщі) – і мелодійність материнської колискової пісні порушив гуркіт гармат Першої світової війни. Через кілька літ зла хвиля акції "Вісла" змила його родину, разом із тисячами інших, з рідного берега – і він ще у дошкільному віці їде у переселенському вагоні на Волинь, звідки згодом родина переїхала на Львівщину. Там закінчив середню школу, відбув строкову службу в армії, дописував до газет, працював в одному з шахтоуправлінь Львівщини та інструктором Магерівського райвиконкому, заочно закінчив факультет журналістики Львівського університету (1968), почав докопуватися до причин суспільних драм в Україні, мав неприємності від тих, хто відстежував благонадійність громадян СРСР, – і довелося йому із Львівщини переїжджати. Приїхав до Ужгорода, працював у районній газеті, затим у "Закарпатській правді", літпрацівником обласного українського музично-драматичного театру, редактором, потім завідувачем редакцією видавництва "Карпати", зайняв активну позицію в часи перебудови, у 1990-1991 роках редагував газету "XXI вік", в якій утверджував ідеї українського відродження, та важка хвороба найменшої доньки змусила виїхати до США, де

© М.Сюсько, 2003.

безнадійно хвору дитину фахівці високої кваліфікації вилікували.

Тепер Петро Часто живе у США, співробітничає у періодичних виданнях "Свобода" (Джерзі Сіті), "Наш Світ" (Нью-Йорк), "Вісник" (Нью-Йорк), "Визвольний Шлях" (Лондон). Частину опублікованого у цих часописах він включив до книги "Між..." – "Проблема толеранції: замало її чи забагато?" (полеміка з Іваном Драчем), "Між поезією і ортодоксією" (полеміка з Борисом Олійником) "Народженого для миру вибрала війна" (про Романа Шухевича – генерала УПА Тараса Чупринку), "Кримська межа", "Між Україною і Америкою" і інші філософсько-публіцистичні роздуми про наше сьогодення і перспективи дальшого поступу.

Запам'яталося, яким він був запальним опонентом, коли ми з ним уперше зустрілися у Міжгір'ї в січні 1969 року. Петро Іванович приїхав на Міжгірщину як кореспондент "Закарпатської правди", зацікавився моїми краєзнавчими матеріалами, перш за все про Синевирську Поляну і Студений. Тоді у нього виник задум ліричної мініатюри "Факели", якою відкривається його збірка малюнків з натури та оповідань "Високе село" (Ужгород, 1978). Творчо ми співробітничали й коли він редагував газету "XXI вік".

У тій газеті Петро часто опублікував есей "Між Сходом і Заходом", у якому нуртує масштабність і притчевість:

"Толстой втікав на спасенно-незрушний Схід…

Тагор втікав на спасенно-динамічний Захід…

Вони йшли назустріч один одному, і якби зустрілися, жоден уже не мав би потреби продовжувати свій шлях…"

У газеті "XXI вік" (№ 7, травень 1991) він опублікував нарис-роздум про Петра Скунця "Слід у небі" – про місце поета у світі суспільних протиріч. І сам Петро Часто – біль і імпульс цих суспільних протиріч. Епілогом до книги "Звідки ж ти, Росіє, і куди?" (1999) узяв слова Ралфа Емерсона про призначення книг: "Але коли надходять хвилини темряви – а вони мусять час від часу надходити, як мусить ховатися сонце і мусять гаснути на якусь мить зірки, – ми вдаємося до допомоги ламп, засвічених від сонячного променя чи від зірки, щоб ті лампи спрямовували наші кроки до сходу, звідки прийде світанок". В багатьох творах Петра Часта випромінюється оте світло, яке допомагає шукати прямий шлях у світі боротьби добра зі злом, у світі суспільних, політичних, етнічних протистоянь. Орієнтири на тому шляху вічні – Україна і Бог.

ІВАН СЕНЬКО

Джерельні приписи:

1. Часто П. Високе село: Малюнки з натури: Оповід/ Вступ. сл. "З подивом і радістю" (с. 5-6) П.Угляренка.- Ужгород: Карпати, 1978.- 216 с.
2. Часто П. Звідки ж ти, Росіє, і куди?- Нью-Йорк: Укр. книжка, 1999.- 222 с.
3. Часто П. Між...- Нью-Йорк: Укр. книжка, 1998.- 256 с.
4. Часто П. Самостійності просто нема: Оповід., повість.- Ужгород: Карпати, 1985.- 272 с.

* * *

5. Часто П. Бранець свободи: [Розмова з ред. "Свободи" – укр. газ. США П.Часто]// Україна молода.- 1999.- 4 листоп.
6. Часто П. Маршрутами "Між...": [Інтерв'ю/ Записала Леся Кешеля]// Ужгород.- 1999.- 30 жовт.
7. Часто П. Між Україною і Америкою: [Інтерв'ю із закарпат. письм. та ж-стом]// Старий Замок.- 1999.- 14 жовт.
8. Часто П. "Якби ви мали віру, хоч як гірчичне зерно..": [Письм. Петро Часто з Америки]// Новини Закарпаття.- 1992.- 5 груд.

* * *

9. Зорі Петра Часта// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 229.
10. ПетроЧасто// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біо-бібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 773.
11. Божук Г. Петро Часто в Ужгороді буває не часто: [Про творч. шлях письм. П.Часта]// Срібна земля.- 1999.- 23 жовт.
12. Горват В. Стільки кольорів не існує і в природі...: [Презентація двох кн. П.Часта "Між..." та "Звідки ж ти, Росіє, і куди?"]// Закарпат. калейдоскоп.- 1999.- 14 жовт
13. Качкан В. Дієзи при ключі: [П.Часто]// Закарпат. правда.- 1985.- 16 серп.
14. Уїк-енд з Петром Часто: [Ред. газ. "Свобода"/ Вів інтерв'ю В.Вароді]// Орбіта-логос.- 1997.- 19 черв.; 26 черв.
15. Поливко Л. Велич людська: [Прозаїк Петро Часто]// Молодь Закарпаття.- 1978.- 20 лип.
16. Скунць П. Віконце в людські душі: [Про П.Часто]// Жовтень.- 1980.- № 3.- С. 142-144.
17. Федака Д. Між Америкою і Карпатами: [До 60-річчя з дня народж. Петра Часто]// Моя газета.- 1999.- № 1.

ЛИПЕНЬ: 6

ІОАНН БОКШАЙ:
130-річчя з дня народження композитора, диригента, священика (1874-1940)

Однією з найяскравіших постатей музичного життя Закарпаття кінця XIX – першої половини XX ст. є Іоанн Бертолонович Бокшай – канонік, парох-намісник церкви м.Хуст, композитор, диригент, професор співу і музики Ужгородської учительської семінарії, член угорського парламенту.

Іоанн Бокшай народився 6 липня 1874 року в м.Хуст. Музичні здібності хлопця виявились рано, тому вже з дитинства він приватно навчався музиці. Середньошкільну і теологічну освіту І.Бокшай здобув в Ужгородському греко-католицькому ліцеї і півцо-учительській семінарії. Під час навчання юнак був активним учасником хору і в числі найздібніших семінаристів додатково займався диригуванням. У 1898 р. він був рукоположений у священики єпископом Юлієм Фірцаком і призначений священослужителем у с.Липча (нині Хустського району). Однак, враховуючи блискучі музичні здібності І.Бокшая, у вересні 1899 р. правління єпархії запропонувало йому посаду професора співу і музики Ужгородської вчительської семінарії та диригента хору "Гармонія". З цього часу починається активна музично-громадська діяльність священика.

За 10 років під орудою І.Бокшая "Гармонія" значно збагатила свій репертуар і вдосконалила професійну майстерність. Оскільки режим культового закладу, при якому існувала "Гармонія", не дозволяв здійснювати активну концертну діяльність, І.Бокшай став керівником ще й Ужгородського міського хору. Протягом 1904-1909 рр. аматорський хор, очолюваний І.Бокшаєм, пропагував угорську народну музику, а також виконував твори композиторів-класиків. Хор користувався великою популярністю у масового слухача і поширював музичну культуру серед різних верств населення. Він неодноразово брав участь у пісенних конкурсах, які щорічно проходили в Угорщині. На одному з таких змагань у м.Кечкемет (Угорщина, 1909 р.) Ужгородський хор завоював позолочений кубок.

Уже на той час І.Бокшай вважався одним із найбільш авторитетних музикантів на Закарпатті. Тому йому було доручено важливу

© Т.Росул, 2003.

справу – упорядкувати церковний спів Мукачівської єпархії. Тобто, він повинен був зібрати й записати мелодії цілого богослужбового кола і скласти з них повний збірник літургійного співу, який мав стати обов'язковим у всіх церквах єпархії. І.Бокшай записав мелодії від знавця місцевих наспівів, доброго співака-самоука, дяка Ужгородського кафедрального храму Осипа Малинича. Так з'явилося на світ 1906 р. "Церковнеє Простопініе", яке стало стандартним зібранням богослужбового співу не тільки у всіх закарпатських єпархіях, але і в Крижівській єпархії в Югославії та церквах Пітсбурської митрополії у США, де і донині залишається у вжитку.

У 1909 р. за рішенням Міністерства шкіл і народної освіти в І.Бокшай був призначений середньошкільним катехітом у Будапешті, де також організував греко-католицький церковний хор. Трьохрічне перебування у Будапешті дало можливість талановитому музиканту поглибити й розширити свою музичну освіту. Протягом 1909-1912 рр. І.Бокшай навчався в Будапештській музичній академії у класі професора Дежіва Деменя. Після завершення навчання у 1912 р. священик повертається додому, займає посаду пароха с.Синевир (нині Міжгірського району) і повністю віддається музичній творчості.

У роки першої світової війни за "московські ідейні переконання" І.Бокшай був інтернований і у 1914 р. перебував у Мараморош-Сиготській в'язниці. Після звільнення священик активно продовжував пастирську діяльність у с.Луг і був відзначений кількома відзнаками: титулярного й дійсного декана (1919 р.), консисторіального радника (1921 р.) та титулярного каноніка (1924 р.). Останні 20 років свого життя він працював у м.Хуст, де і помер 24 квітня 1940 р.

Творча діяльність І.Бокшая здійснювалась у період, коли музичне мистецтво стало складовою частиною усіх сфер суспільного життя Закарпаття: релігійної, громадсько-політичної, навчальної тощо. До початку XX ст. єдиним освітньо-культурним осередком в організації різноманітних форм громадського життя й налагодженні контактів з іншими регіонами була церква. Відповідно, священики становили найбільш освічену верству населення, і брали активну участь у проведенні музично-громадської роботи. Підстави для цього їм давала ґрунтовна теоретична й практична музична підготовка в духовних семінаріях. Яскравим прикладом такої діяльності є життя І.Бокшая. Священик не тільки виконував

духовну місію, він керував хоровими колективами, створював музику та був активним учасником музичної комісії "Товариства ім.О.Духновича" – однієї з найбільш масових культурно-просвітницьких організацій Закарпаття між двома світовими війнами.

В історію музики І.Бокшай увійшов перш за все як композитор. У своїй творчості найбільше уваги він приділяв хоровій церковній музиці. Такий вияв мистецького покликання був для нього цілком закономірним. Ще за життя композитора його творча діяльність здобула визнання, про що свідчить чеський енциклопедичний словник: І.Бокшай "має великі заслуги у розвитку церковної музики греко-католицької церкви на Підкарпатській Русі".

Перші творчі спроби І.Бокшай здійснив ще під час навчання у консерваторії. Основну частину творчої спадщини І.Бокшая складають 10 Святих Літургій: 6 – для мішаних, 3 – для чоловічих і 1 – для дитячого хорів (чотири з них збереглись до нашого часу), написані протягом 1910-1939 рр. Кілька Святих Літургій вийшли друком у Будапешті, деякі були знищені під час бомбардування угорської столиці у 1944 р. Композитор гармонізував також колядки, великодні наспіви ("Ангел вопіяше", "Христос Воскрес", "Світися" та ін.) . У творчому доробку композитора є також солоспіви, обробки народних пісень, оригінальні хорові твори на вірші місцевих поетів, фортепіанні п'єси "Русская фантазия" та "Полынок", музика до драми О.Духновича "Надежда в Бога", а також дитяча оперета "В чужому пір'ї".

Діяльність І.Бокшая залишила помітний слід у музичній свідомості культурного середовища Закарпаття як типовий зразок творчості періоду національно-культурного відродження. Вона відбивала суспільні й просвітницькі ідеї, поєднала в собі риси аматорства і професіоналізму та підготувала ґрунт для формування композиторської творчості регіону в другій половині XX ст.

ТЕТЯНА РОСУЛ

Джерельні приписи:

1. Бокшай И. Хоровый зборник.- Ужгород: Педагогичное Общество Наук, 1942.- 72 с.
2. Бокшай И._Церковное простопъніе.- Унгваръ, 1904.- 198 с.
3. Boksaj I.// Pazdirkuv Hudebni Slovnik Naučny.- Praha.- Sesit 15.- 1990.- Str. 93.

* * *

4. Бокшай Иоанн// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 99.
5. Іоаннъ Бокшай и его дъятельность музыкальная// Душпастырь.- 1936.- Ч. 9-10.- Рочник XIII.- С. 179-183.
6. Іоаннъ Бокшай и его музыкальное творчество// Земледъльский календарь на годъ 1941.- Унгваръ, 1940.- С. 101-104.
7. Росул Т. Музичне життя Закарпаття 20-30-х років XX століття.- Ужгород: ПоліПрінт, 2002.- 208 с.: іл.
Зі змісту: [Про І.Бокшая].- С. 102-117; 162-163.
8. Стешко Ф. Церковна музика на Підкарпатській Русі// Науковий збірник Т-ва "Просвіта" на 1936 рок.- Річник XII.- Ужгород, 1937.- С. 118-128.
9. Ювілейний концерт Ужгородського кафедрального хору// Укр. слово.- 1933.- Ч. 12.- Рочник II.- С. 15.
10. Bokshai, Ioann// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 43.

ЛИПЕНЬ: 11

ПЕТРО ПЕТРОВИЧ СОВА:
110-річчя з дня народження громадсько-політичного діяча, краєзнавця (1894-1984)

Про Петра Сову писати – не знати, з чого починати. Громадський діяч? Так, Юрист? Так, юристом він був за освітою. Захисник природи? Тут він також себе виявив. Історик? Досить назвати його книгу "Прошлое Ужгорода", вперше видану в 1937 р. і перевидану в 1992 р. Археолог? Без посилань на його праці ніхто з учених не обходиться, коли йдеться про доісторичну культуру Закарпаття. Фольклорист? І до цієї справи долучився, зокрема, записував легенди. Літератор? В Угорщині високу оцінку одержав переклад П.Сови на угорську мову "Слово о полку Ігоревім". Краєзнавець? Так, він автор багатьох книжок із краєзнавства…

Висвітлювати якусь одну грань багатогранної діяльності Петра Сови – то справа фахівців, а в короткій статті його діяльність не охопити навіть контурно, тож обмежуся тим, що виніс із багатьох зустрічей з ним.

Ми з дружиною, а також Олександром Коробком і Тамарою Лісун часто напрошувалися до Петра Петровича у його чи не

© П.Скунць, 2003.

щоденні "вилазки" в природу і не раз могли переконатися, скільки навколо нашого Ужгорода загадок – і природи, й історії. Тобто, переконатися, що мертвої природи не буває. Як і мертвої історії.

Це й привело мене в його затишну домівку на вул. Цегольнянській в Ужгороді.

І от 1975 р. у львівському журналі "Жовтень" (тепер "Дзвін"), проукраїнському навіть на той час, з'являється моя стаття про запеклого москвофіла Петра Сову. Звертаю на ці деталі увагу тому, що тоді я писав без права на друк (було відповідне розпорядження ЦК КП України). Та журнал "Жовтень", де редактором був письменник Роман Федорів, із яким я добре знався, незважаючи на це, мою статтю опублікував. Здавалося, пронесе: адже пише україно-філ про москвофіла, і пише з любов'ю.

Не пронесло.

Потім мене довго гризла совість. Адже найбільше дісталося не мені, оскільки я був безпартійний, а редакторові Роману Федорову та завідуючому відділом публіцистики журналу Миколі Ільницькому – одержали по партійній догані. Та головне – дісталося й старенькому Петрові Петровичу Сові, який переступивши свої вісімдесят літ, жив своїм усамітненим життям, нікого не зачіпав, то ж і його не зачіпали.

На письменницьких зборах, де засуджував статтю, головним чином, доповідач-літературознавець, який спеціалізувався на партійних погромах літератури, я так до кінця і не второпав, чим не догодив рідній Комуністичній партії. Адже Петро Сова був її безпартійним місіонером на Закарпатті: готував возз'єднання краю з Радянською Україною, свого часу допомагав партизанам у постачанні продуктами, керував по війні роботами на спорудженні Пагорба Слави і навіть був удостоєний ордена "Красная звезда".

Наведемо тут лише одну довідку, підписану командиром партизанського з'єднання Героєм Радянського Союзу Тканком та комісаром Страхом: "Довідка дана громадянину Сові Петру Петровичу в тому, що він був організатором і керівником підпільної організації по Ужгородському округу і з серпня 1944 року вступив у зв'язок зі штабом Партизанського З'єднання Закарпаття. Його підпільна організація надавала допомогу в постачанні партизанів продуктами, збирала данні розвідки, провела велику роботу серед населення у бойкотуванні призову до угорської армії й підготовку до зустрічі Червоної Армії".

Та програмник-літературознавець мав доступ, видно, до інших документів, до яких я дістатися, звісно, не міг. Пам'ятаю, називався факт діяльності Петра Сови, який у наші ринкові часи розцінили б як нормальний, але в устах комуніста-літературознавця звучав як звинувачення.

За часів масариківської Чехословаччини на Закарпатті діяло культурно-просвітницьке товариство "Школьная помощь". Наскільки мені відомо, засновано воно було на кошти білоемігрантки Брешко-Брешковської, а потім підтримувало існування на кошти друкарні. Так от, Петра Сову речник-літературознавець звинуватив у тому, що за випуск комуністичної газети "Карпатська правда" друкарня брала в комуністів гроші. А того якось не помітив, що товариство на кошти друкарні організувало в Ужгороді та Мукачеві два шкільних інтернати, де бідняцькі діти діставали сякетаке утримання.

Навіть той факт не зупинив літературознавця-слідчого, що саме Петро Сова шукав червону матерію на лампаси Леоніду Брежнєву, коли тому присвоїли звання генерала.

Були ще якісь звинувачення, що стосувалися постачання продуктами партизанів. Та й любив Петро Сова, мовляв, не Радянський Союз, а білогвардійську Росію, а Союз полюбив – лише коли його притисли.

Так і не відшукавши в діяннях Петра Сови криміналу, я все-таки довго мучився, що через мене переживатиме стрес старенький чоловік, якщо довідається про письменницьке зборище. Та, мабуть, пощадили "доброзичливці" старого, бо прожив ще майже дев'ять років – до дев'яностолітнього віку.

До останнього дня він любові до рідної природи, часткою якої був сам, не втрачав. Ходив уже буквою "Г", але в хаті все одно не сиділося, а помер серед літа у ванні, приймаючи душ після чергового походу в природу.

Петро Сова любив свій край діяльною любов'ю.

Будучи в Ужгороді муніципальним радником за часів масариківської Чехословаччини, з приходом Червоної Армії він без усяких там розпоряджень бере на себе керівництво містом. За звичайною логікою: окупаційна влада скінчилася, до створення нової слід відновити передокупаційну, єдиним представником якої він на той час виявився в місті.

Нова окупаційна влада визнала його головою міської управи.

А роботи тоді було набагато більше, ніж у нинішніх мерів: поховати вбитих, очистити вулиці від уламків та завалів, з'єднати – в умовах обстрілу правий і лівий береги Ужа, налагодити водопровідну систему, освітлення, торгівлю.

І що ж? Знайшлися і сили, і кошти.

Бо місто мало справжнього мера-патріота. Що думав не про власні інтереси, а про довірену справу.

Нині різні політичні сили по-різному оцінюють факт возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.

Як на мене – погано, що з Радянською, а що з Україною – добре.

І хоч Петро Сова був москвофілом, у цьому ділі він зіграв якщо не першу, то другу скрипку.

Саме він розробляв правові документи про законність такого возз'єднання.

А якщо хтось і не сприйме сьогодні Петра Сову як прозірливого політика, його наукові праці все одно забезпечують йому світле місце серед імен, які не тільки любили й вивчали свою історію, а й були її творцями.

Недарма ж видатний наш художник Адальберт Ерделі увічнив його у портреті. Ще повного сили, й погляд спрямований у майбутнє. Яке все-таки в нашого народу є завдяки роботящим талантам таким, як Петро Сова.

ПЕТРО СКУНЦЬ

Джерельні приписи:

1. Сова П. Архитектурные памятники Закарпатья.- Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961.- 47 с.
2. Сова П.П. Мукачевский замок.- Ужгород, 1971.- 16 с.
3. Сова П.П. Прошлое Ужгорода/ Факс. изд. по изд.: Ужгород: Школьная помощь, 1937.- Ужгород: Карпати, 1992.- 312 с.
4. Сова П.П. Ужгородский замок.- Ужгород, 1972.- 16 с.; буклет.

* * *

5. Сова Петро Петрович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 159.
6. Сова Пётр Петрович// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 346.

* * *

7. Бабидорич М. Вік Петра Сови: [Краєзнавець, історик]// Закарпат. правда.- 1994.- 9 лип.
8. Мішкович П. Петрові Сові – 100 літ: [Вшанування пам'яті П.Сови]//

Карпат. Україна.- 1994.- 14 лип.
9. Невідомі листи Петра Сови: Петро Сова – ужгород. літописець// Старий Замок.- 1998.- 16 лип.; 30 лип.
10. Олашин М. Краєзнавець, письменник, громадський діяч: До 100-річчя з дня народж. П.Сови// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород, 1994.- С. 119-121.
11. Олашин М. Сердце, согретое любовью к родному краю: [П.Сова]// Единство-плюс .- 1994.- 16 июля.
12. Памяти Петра Петровича Совы: [Краевед, историк]// Единство-плюс .- 1994.- 9 июля.
13. Сенько І. Петро Сова: [Ужгород крізь століття]// Вечір. Ужгород.- 2003.- 22 трав.
14. Скунць П. Портрет під тисовою гілкою: [П.Сова]// Новини Закарпаття.- 1998.- 5 верес.
15. Совіна С. "Мій батько чекав не тих руських": [Інтерв'ю з дочкою П.Сови/ Записав О.Тімков]// Фест.- 2001.- 1 берез.
16. Уста І. Наш найкращий краєзнавець: [Вечір пам'яті до 100-річчя з дня народж. історика, краєзнавця П.П.Сови]// Новини Закарпаття.- 1994.- 12 лип.
17. Федака С. Чотири покликання Петра Сови: [Громад.-культ. діяч Закарпаття]// Ужгород.- 1999.- 18 груд.
18. Sova, Petro// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 442-443.

ЛИПЕНЬ: 16

МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ ТОМЧАНІЙ: 90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1975)

Усі, хто знав Михайла Томчанія, згадують його як зацікавленого й доброзичливого співрозмовника. Петрові Скунцеві в одній з таких розмов запам'яталися настановчі слова: "А письменник має побачити, як хата не спить". Узяв їх епіграфом до вірша "Горянська хата" (1994), присвяченого пам'яті Михайла Томчанія. У Горянах, рідному селі автора відомого роману "Жменяки",не спить хатина, виглядаючи лицаря честі й любові. Уяві поета – все підвладне:

Так, він прийде, лишень запросімо.
Бачу – йде він, цілуючи ручки.

© І.Сенько, 2003.

Ювілейна дата – організатор такої зустрічі, щоб глянути на творчий спадок письменника – як його збережено, і на себе – чи вміємо цим спадком користуватися. Перші твори він опублікував в учнівському альманасі "Тиса" (1934) та в "Альманасі підкарпатських українських письменників" (1936), першу книгу оповідань "Шовкова трава" видав у 1950 році, вихід її у світ привітав Юрій Смолич статтею "Перший крок" у журналі "Дніпро". Потім були "Закарпатські оповідання" (Київ, 1953), оповідання для дітей "Скарби" (1954) та "Школа під дубом" (1958), повісті "Наша сім'я" (1953) і "Терезка" (1957)...

Писав про те, що пережив, що відчував... А на своєму життєвому шляху побачив багато як доброго, так і злого. Народився 16 липня 1914 року у селі Горяни поблизу Ужгорода, освіту здобував у початковій школі села та в Ужгородській горожанській школі, закінчив Мукачівську торговельну академію (1932-1936), пройшов строкову службу в чехословацькій армії (1936-1938), після окупації краю гортіївцями зазнав переслідувань за патріотичні переконання і змушений був працювати поштовим службовцем виключно в угорськомовному середовищі міст Сольнока, Будапешта, Кішуйсаллаша, повернувся у визволений край у 1945 році, працював поштовим службовцем в Ужгороді, потім – у редакції газети "Закарпатська правда" та в обласному кінопрокаті, бухгалтерував деякий час у Закарпатській організації Спілки письменників України, публікував свої твори в місцевій періодиці, в альманасі Радянське Закарпаття", журналі "Дніпро", у 1950 році його став Спілки письменників України.

Літературні критики наголошували, що у його оповіданнях і повістях порушуються морально-етичні проблеми, що пише він стисло, лірично, психологічно зворушливо, правдиво. З вірою в перемогу людської доброти. У новелі "Промені сонця крізь щілину" оповідач згадав, як у переповненому кінозалі незнайомий дядько йому, хлопчику, підклав під ноги сумку з цеглиною, щоб було вище і видніше. Завершується розповідь словами: "І коли мені бувало дуже важко в житті, то завжди згадував його, і завжди знаходився хтось між людьми, хто торкався мене теплим ліктем і казав тихо: "Ось тобі цеглина, стань на неї, тобі буде вище..."

У його творах оспівано добрі вчинки селян, робітників, інтелігенції... Усіх їх єднає працьовитість і людяність, готовність іти на самопожертву для загального добра. Такий Андрій Вайда з

повісті "Скрипка – його молодість". Такий дядько Турок (оповідання "Водовоз"), який загинув від міни, виконуючи буденну роботу водовоза. Такий учасник визвольних змагань Юрко з оповідання "Слід у цементі".

Вершинним здобутком Михайла Томчанія стала трилогія "Жменяки". "Хороший Ви створили роман. Спасибі", – телеграфував авторові Михайло Стельмах. Микола Чачковський у газеті " Життя і слово" (Канада, 1969) писав: "Хто прочитає роман " Жменяки", не скаже, що промарнував час на читання".

У романі розповідається про долю селянської родини на тлі історії нашого краю у першій половині минулого століття. Старожили Горян кажуть: "Книга про наше село, про Кузьмів, Макуханку". А в образі Юрка Телегазія (із "Тихого містечка" – другої книги трилогії про Жменяків), якого під час Другої світової війни інтерновано в степове угорське містечко Кунсаллаж легко упізнається прототип – сам Михайло Томчаній.

Усю трилогію "Жменяки" в одній книзі видано ще за життя автора – у 1974 році, у київському видавництві "Дніпро" з вступною статтею Василя Попа "З глибин життя народного", в художньому оформленні Василя Скакандія. Першу книгу трилогії було інсценізовано, спектаклі на сцені Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру мали великий успіх. Українським глядачем схвально була сприйнята і 3-серійна кіноверсія "Жменяків" (автор сценарію "Сила землі" (1987) – В.Руснак, режисер – А.Шестопалов, оператор – І.Приміський, музика – Є.Станковича, у головних ролях – Лесь Сердюк, Дмитро Матвєєв, Любов Полєхіна, Іван Миколайчук, Наталія Наум, Остап Ступка...). Твір перекладено російською (1967), литовською (1970), угорською (1972) мовами.

І сам Михайло Томчаній трудився на ниві художнього перекладу. У 1955 році він уперше познайомив українського читача з романом угорського письменника Кальмана Міксата "Дивний шлюб ". Він також переклав із чеської роман Карела Нові "Полум'я і вітер" (зберігається в рукопису).

"Ми ще не раз прийдемо до Михайла Томчанія по його доброту і по його талант, – писав Петро Скунць у "Закарпатській правді" 19 липня 1984 року з нагоди 70-річчя автора "Жменяків". "З роками він стає не дальшим від нас, а ближчим". Тоді ж побратима по перу добрим словом згадав й Іван Чендей – есеєм "Живий у слові" ("Молодь Закарпаття", 17 липня 1984 р.).

Ці слова можемо повторити й сьогодні – до 90-річчя Михайла Томчанія. І хоч скоро минатиме 30 років, як його немає з нами (помер 19 січня 1975 р.), він продовжує своїми творами правдиво інформувати нас про минуле, подає нам уроки людяності.

ІВАН СЕНЬКО

Джерельні приписи:

1. Томчаній М. Брати: Роман.- Ужгород: Карпати, 1972.- 176 с.
2. Томчаний М. Братья: Роман.- Москва: Советский писатель, 1976.- 224 с.
3. Томчаній М. "Готель Солома".- Ужгород, 1960.- 317 с.
4. Томчаній М. Двоє щасливих: Оповід.- Ужгород, 1958.- 112 с.
5. Томчаній М. Жменяки: Роман.- Ужгород: Карпати, 1964.- 320 с.
6. Томчаній М. Жменяки: Роман.- Ужгород: Карпати, 1970.- 318 с.
7. Томчаній М. Жменяки: Трилогія.- К.: Дніпро, 1974.- 734 с.
8. Томчаній М. Жменяки: Трилогія.- Ужгород: Карпати, 1982.- 712 с.
9. Томчаній М. Жменяки: Трилогія.- К.: Дніпро, 1989.- 682 с.
10. Томчаній М. Закарпатські оповідання.- К.: Радян. письм., 1953.- 272 с.
11. Томчаній М. Закарпатские рассказы.- Москва: Советский писатель, 1955.- 198 с.
12. Томчаній М. На кордоні: Оповід. і повість.- Ужгород, 1962.- 136 с.
13. Томчаній М. Наша сім'я: Повість.- Ужгород, 1953.- 176 с.
14. Томчаній М. Оповідання.- К.: Худ. л-ра, 1955.- 194 с.
15. Томчаній М. Після ночі: Оповід., повісті.- Ужгород: Карпати, 1989.- 301 с.
16. Томчаній М. Скарби: Оповід.- Ужгород, 1954.- 54 с.
17. Томчаній М. Скрипка – його молодість: Оповід. та повість.- Ужгород: Карпати, 1968.- 144 с.
18. Томчаний М. Скрипка – его молодость: Повести и рассказы.- Москва: Советский писатель, 1973.- 387 с.
19. Томчаній М. Слід у цементі: Оповід.- К.: Дніпро, 1968.- 415 с.
20. Томчаній М. Терезка.- Ужгород, 1957.- 114 с.
21. Томчаній М. Троянда: Оповід.- К.: Худ. л-ра, 1962.- 23 с.
22. Томчаній М. Школа під дубом: Оповід.- К.: Дніпро, 1958.- 65 с.
23. Томчаній М. Шовкова трава: Оповід.- Ужгород, 1950.- 92 с.

* * *

24. Прощання; Слід у цементі: [Оповід.]// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 434-441.

* * *

25. Наєнко М. Михайло Томчаній (1914-1975)// Історія української літератури XX ст. у 2-х кн. Кн. 2: Друга половина XX століття/ За ред. В.Г.Дончика.- К.: Либідь, 1998.- С. 309-311.

26. Поп В. Творчість Михайла Томчанія: Літ.-критич. нарис.- Ужгород: Патент, 1997.- 159 с.

* * *

27. Гонда К. Він казав: "Цілую ручки" і цілував їх: У шк. № 7 відкрився музей М.Томчанія// Ужгород.- 2000.- 27 трав.
28. Зейкан Ю. Жити у художньому слові: [Вечір пам'яті М.Томчанія]// Закарпат. правда.- 1994.- 19 лип.
29. Панчук Н. Живий у славі: [Про М.Томчанія]// Молодь Закарпаття.- 1994.- 21 лип.
30. Поп В. На відмітній висоті: До 85-річчя з дня народж. МихайлаТомчанія// Новини Закарпаття.- 1999.- 15 лип.
31. Сенько І. Спогади про письменника: "Любив говорити" (М.Томчаній)/ Записано у Горянах 4 лип. 1989 р. від М.Томчаній// Тиса.- 1996.- № 1-2.- С. 111-112.
32. Скунць П. Михайлові Томчанію – 85// Карпат. Україна.- 1999.- 20 лип.
33. Скунць П. Томчаній прописався в Радванці: [Спогади автора про письм. М.Томчанія]// Срібна Земля.- 2000.- 20 трав.
34. Угляренко П. Із серцем повним добра й сонця: [До 80-річчя М.Томчанія]// Срібна Земля.- 1994.- 16 лип.

ЛИПЕНЬ: 18

ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА БРОВДІ:
65-річчя з дня народження художниці (1939)

Художник декоративно-прикладного мистецтва Л.Бровді народилася 18 липня 1939 року в м.Ашгабад (Туркменія). Та саме Закарпаття, куди вона потрапила в дитинстві за місцем служби батьків, стало для неї, росіянки, рідним краєм, тут по-справжньому розкрився її талант художниці-килимарниці, а згодом і живописця. У 1961 році вона закінчила відділення художньої обробки дерева Ужгородського училища прикладного мистецтва, а незабаром відкрила для себе жанр гобелена. Саме в цьому жанрі оцінили її і глядачі, і колеги, а мистецтво закарпатського гобелена в особі художниці одержало свіжий струмінь, в якому поєдналися новітні тенденції з глибоким засвоєнням традицій народного килимарства.

З 1962 року – учасниця обласних, всеукраїнських та закордонних виставок, міжнародних пленерів. У 1972 році стала лауреатом обласної комсомольської премії ім.Д.Вакарова, у 1996 р. – лауреатом обласної премії у галузі образотворчого мистецтва ім.Й.Бокшая та А.Ерделі.

© Н.Панчук, 2003.

На її рахунку п'ять персональних виставок, дві з них – в Угорщині. Твори Л.Бровді закуплено Дирекцією виставок Національної Спілки художників України, Міністерством культури й мистецтв України, зберігаються в музеях Києва, є у Закарпатському художньому музеї ім.Й.Бокшая та Закарпатському краєзнавчому музеї.

Останнім часом художниця відкрилась ще однією гранню таланту. Її живописні полотна радують око теплим колоритом, свіжістю, інтересом до народних характерів.

НАДІЯ ПАНЧУК

Джерельні приписи:

1. Бровді Лариса Олександрівна// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 48.
2. Лариса Бровді// Митці Закарпаття.- Ужгород: Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994.- С. 20.

* * *

3. Бедзір В. Дует Бровді: [Вист. худож. Івана та Лариси Бровді]// Срібна Земля.- 1993.- 27 листоп.
4. Корнета М. Мистецький звіт подружжя Бровді: [Персон. вист. творів Івана та Лариси Бровді]// Новини Закарпаття.- 1993.- 11 груд.
5. Подружжя митців: [Лариса та Іван Бровді]// Карпат. Україна.- 1993.- 25 листоп.
6. Приходько О., Рижова Г. У пошуку істини і вищого сенсу життя: [Л.Бровді]// Новини Закарпаття.- 1999.- 8 лип.

ЛИПЕНЬ: 21

ЗОЛТАН ІВАНОВИЧ ШОЛТЕС:
95-річчя з дня народження художника (1909-1990)

Заслужений художник України З.Шолтес є одним із старійшин закарпатської школи живопису, учень Й.Бокшая та А. Ерделі.

У сім'ї сільського вчителя 21 липня 1909 року в с.Прикопа (Чехословаччина) народився хлопчик, якому судилося стати відомим живописцем, що прославив свій отчий край.

Невідомо, коли у маленького Золтана з'явилася мрія стати художником. Можливо, ще тоді, коди навчався в Ужгородській державній гімназії, де малювання викладав учитель і митець Й.Бокшай. Закінчивши гімназію у 1929 році, він поступає в

© В.Мишанич, 2003.

Ужгородську духовну семінарію, яку успішно закінчив у 1933 році. Навчаючись у семінарії, Золтан відвідує Публічну школу малювання Йосипа Бокшая та Адальберта Ерделі. Там, у школі, серед обдарованої молоді формується його світогляд, там він засвоює основи образотворчої грамоти. Уже на початку 30-х років заявляє про себе як талановитий митець своїми творами. Ранні роботи мають чітко виражений академічний характер. Молодий митець уважно вивчає світ, що його оточує. Його цікавить все: людина й побут, природа. У результаті з'являються роботи: "Голова старика", "Портрет дівчини", "Портрет старика", "Вивезення сіна з полонини" та інші. У цей період художник створює серію психологічних портретів та багато етюдів. Жанрові композиції наповнені життєвою правдою простого народу, серед якого живе і працює митець. Адже, в той час, з 1933 по 1939 рік він служить священиком у гірському селі Ужок Великоберезнянського району. В роботах, створених тоді, чітко помітний вплив його вчителів – Й.Бокшая та А.Ерделі. Про це свідчить колорит полотен, техніка живопису, внутрішня наповненість творів.

З 1939 по 1941 роки він працює вчителем у школі у Виноградові. Потім знову – священиком. Цього разу в селі Туриця Перечинського району.

Кінець 40-х років – переломний у житті й творчості Золтана Шолтеса. Змінюється суспільно-політична система. На Закарпатті утверджується радянська влада, що змінила психологію народу. Іде переоцінка суспільних цінностей. Перед проблемою вибору і молодий священик Золтан Шолтес. З 1948 року він пов'язує своє життя з мистецтвом. Саме тоді починає брати активну участь в обласних, республіканських та зарубіжних виставках. Його ім'я часто з'являється на сторінках газет, і не тільки місцевих. Художник приймає участь у багатьох престижних виставках, що проходять у Києві, Москві та за кордоном. До майстра приходить заслужена слава, широке визнання. Починаючи з 1949 року працює художником у художньо-виробничих майстернях в Ужгороді. А з 1965-го – головний художник майстерень. Але попри все, йому вдається зберегти своє творче лице. Він не став на службу комуністичній партії, хоча займав відповідальні посади протягом багатьох років, був громадським діячем. Майстер неодноразово очолював семінари-студії з образотворчого мистецтва, що проводилися із самодіяльними й народними художниками області. Понад

17 років входив у правління обласної організації Спілки художників України, був членом художньої ради.

Плідними були 60-ті. Саме тоді розквітає його неординарний талант живописця-пейзажиста. Його пейзажі пройняті неповторною індивідуальністю й конкретністю, підвищеною виразністю та інтенсивністю кольору ("Зимовий вечір", "Дерев'яна церква", "Зима в селі" та інші). Характерно, що майже у всіх пейзажах незримо присутня людина – через результати її праці, зафіксовані в його полотнах. Це – або старі дерев'яні церкви, або ж будинки, навіть стежинка в лісі – все говорить про людину. Митець багато працює з натури, глибоко вивчає її, вдосконалюючись у зображенні природи, досягаючи вершин майстерності. Роботам цього періоду властива декоративність, мальовничість, колірна гама, що відображає рідну природу та традиції народного мистецтва. У З.Шолтеса ми не знайдемо шаблонного підходу до теми. Образ природи краю підказує живописцю багато своєрідних композиційних рішень. Кожна робота по-своєму оригінальна й неповторна. Пейзаж, природа Закарпаття цілком заполонили коло творчих інтересів митця. Художник яскравої й цільної долі раз і назавжди обрав основну тему своєї творчості, знайшов свою зображальну мову і з плином часу вже не міняв її, а тільки розвивав і збагачував.

Золтан Шолтес – художник-лірик, тонкий, вразливий і вражаючий. Його картини – це не тільки симфонія величі й краси природи рідного краю, а й людини-творця. Він не тільки один із найбільш яскравих і талановитих представників закарпатської школи живопису, він один із тих небагатьох, хто зробив значний вплив на її формування, і визначає її лице нині. Митець залишив по собі багато учнів і послідовників. Ім'я його вписане золотими буквами в історію мистецтва нашого краю.

ВОЛОДИМИР МИШАНИЧ

Джерельні приписи:

1. Золтан Шолтес.- К.: Мистецтво, 1973.- 15 с.
2. о.Шолтес: Меморіальна кімната заслуж. худож. України З.І.Шолтеса в Закарпат. обл. краєзнав. музеї/ Нац. спілка худож. України; Закарпат. краєзнав. музей.- Ужгород, 2003.- 12 с.; буклет.
2. Персональна виставка заслуженого художника УРСР Золтана Шолтеса: Каталог.- Ужгород: Карпати, 1989.- 45 с.
3. Ювілейна ретроспективна виставка творів Золтана Шолтеса: Каталог.- Ужгород, 1971.- 49 с.

4. Шолтес Золтан// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 411-412.

* * *

5. Золтан Іванович Шолтес: [Некролог]// Закарпат. правда.- 1990.- 18 груд.
6. Ільницький І. "В горах моє серце": [Про творч. шлях худож. З.Шолтеса]// Україна.- 2001.- № 5.- С. 64-65.
7. Майстер пейзажу: Ювілеї: [90 років з дня народж. Золтана Шолтеса]// Відомості міліції.- 1999.- 24 лип.
8. Мишанич В. Пам'яті Золтана Шолтеса// Срібна Земля.- 2002.- 3 серп.
9. Попова Л. Золтан Шолтес. Подорож у часі: Ювілей// Новини Закарпаття.- 1999.- 24 лип.
10. Ряшко М. Лірик живопису: [Вист. засл. худож. України З.Шолтеса в Закарпат. худ. музеї]// Карпат. Україна.- 1999.- 10 серп.
11. Творець краси рідного краю: [Золтан Шолтес]// Новинка.- 1995.- № 6.- С. 1.
12. Sholtes, Zoltan// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 426-427.

ЛИПЕНЬ: 26

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ХОЛОД:
75-річчя з дня народження казкаря (1929-?)

І юні, і дорослі читачі майчастіше вважають, що казки вміють розповідати лише люди старшого чи навіть похилого віку, що мають багатий життєвий досвід. Однак не завжди так буває. Коли відомий фольклорист Петро Лінтур уперше завітав до Василя Холода, щоб послухати й записати його казки, оповідачеві було всього двадцять два роки. Учений був здивований прекрасною пам'яттю й закоханістю в народні казки молодого носія фольклору.

Народився В.Холод 26 липня 1929 року в с.Монастирець на Хустщині у бідній сім'ї. Коли йому було десять років, померла його мати. З "Автобіографії", яку він надіслав відомому фольклористу П.Лінтуру в кінці 1961 р., довідуємося, що коли прийшла в сім'ю мачуха, життя стало нестерпним. Вона часто била, мучила голодом нерідних дітей – Василя і його сестру. Тому він і в школі не міг учитися, як інші діти, бо думка завжди була про одне: як щось поїсти. А коли уроки не вчив, то ще й учитель бив, а вдома також і батько, бо хотів, щоб син учився. Однак завжди рятувало його те,

© І.Хланта, 2003.

що він із ранніх літ любив слухати казки, які розповідав батько та односельчани, а він усе чітко запам'ятовував. Саме за цікаві розповіді оригінальних казок для учнів учитель переводив його з класу в клас. І так Василько закінчив чотири класи народної школи.

У чотирнадцятирічному віці В.Холод займається посадкою дерев у с.Довге Іршавського району. Зароблені гроші відбирала мачуха. Від постійного недоїдання хлопець погано підростав. Коли йому виповнилося двадцять років, він важив усього 35 кг і був ростом 1 м і 35 см. Через те і в армію його не забрали. У 1949 р. помер його батько. Щоб якось прожити, вирушив на лісорозробки в Долинський район Станіславської (тепер Івано-Франківської) області. Заробивши трохи грошей, одружився й почав трудитися в колгоспі. З мачухою й далі були непорозуміння, бо лише через суд вдалося забрати від неї хлів, з якого склав сяку-таку хижку. Дещо покращилися побутові умови, коли став працювати в Хусті на лісозаводі. Там він купив хату, куди й переселився з переробленого хліва.

Петро Лінтур, записуючи народні казки від талановитих оповідачів с.Горінчево А.Калина, Ю.Ревтя, Д.Петрика, Ю.Порадюка-Тегзи, І.Ділинка, Х.Плешинця та інших, звернув увагу і на Василя Холода із сусіднього села Монастирець. Уперше зустрівся з ним у 1951 р., і востаннє – через чотири роки. Фольклорист зафіксував від нього п'ятдесят текстів. У репертуарі оповідача були як героїко-фантастичні ("Бідний Іван і царський син", "Про Івана і Марічку", "Як Іван служив двадцять років у війську", "Цар і його донька"), так і соціально-побутові казки ("Як чоловік прийняв на ніч подорожнього", "Про попа і його сусіду", "Як чорт прийшов до невістки за грішми"), притчі ("Мудра баба", "Як умирає багатий і як бідний"), історичні перекази ("Як будували замки", "Як жона утопила песиголовця", "Як Мараморош дістав ропляний колодязь", "Про Пинтю"), загадки, пісні тощо.

Уперше про В.Холода довідуємося з журналу "Народна творчість та етнографія" (1965.- № 1), у якому П.Лінтур подав біографічну довідку про оповідача і дві його казки – "Про царську дівку, що не знала сміятися", "Яка любов найліпша?". А в збірниках "Як чоловік відьму підкував, а кішку вчив працювати" (1966), "Дідо-всевідо" (1969) зустрічаємо кілька текстів В.Холода – "Як крамарі ходили на той світ", "Мудра баба", "Про чарівну сопілку", "Царевич

і бідний", "Як умирає багатий і бідний". Поки що на сьогодні найповніше представлені казки В.Холода у збірнику "Зачаровані казкою" (1984), в якому опубліковано шість текстів – "Дівчина-пташка", "Про царську дівку, що не знала сміятися", "Царевич і бідний", "Про язикату жінку", "Про мудрого чоловіка", "Яка любов найліпша?". Тут же й подано основні біографічні дані про оповідача.

На своєму віку В.Холод дуже часто розповідав казки усім, хто їх любив слухати. Він їх пам'ятав досить добре. Коли я в січні 1990 р. завітав до нього додому, щоб поговорити з ним і записати від нього казки, він не змушував себе довго просити, шукаючи різні причини, як це часто буває, коли прийдеш до незнайомих оповідачів. Він завів нас до хати, поговорили про деякі господарські справи, підготували магнітофон і тут же на наше прохання почав розповідати. За три години ми зафіксували шістнадцять текстів казок.

Складовими успіху й популярності розповідей В.Холода було те, що він умів створити атмосферу затишку, доброзичливості, взаємоповаги. Його зустріч із слухачами супроводжувалася оригінальними прелюдіями-імпровізаціями, в яких – і філософські роздуми, і гострі дотепи, і влучні докори, і повідомлення про якісь наболілі проблеми, питання чи події, що відбулися недавно в Чертежі (окраїна Хуста, де він жив) чи і в районному центрі. Він сам завжди відверто радів, хвилювався, сумував, знайомлячи слухачів із черговою казкою. Чи не в кожній казці він виявляв себе володарем людських душ, був наділений рідкісним даром опромінювати слухачів добротворчою енергією. Кожен почувався упокореним чарами його лагідної усмішки, теплих проникливих очей, що заглядали в саму душу.

Під час розповіді В.Холод не тільки розкривав зміст казки, а й цілком доречно жестами, мімікою підсилював сказане. Намагався розповідати так, щоб слухач бачив перед собою живих персонажів. Шукав форму, де б поєднувалося художнє слово з мистецтвом жесту.

Необхідно звернути увагу на ще одну важливу рису оповіді В.Холода: насичення мови афоризмами, паремійними філософськими медитаціями. В афоризмах, ніби у своєрідних формулах, розкривається зміст вчинків героїв, фіксується багатовіковий досвід народу, звернений у сьогодні і в майбутнє. Іноді афористичність має сатиричне спрямування, викривальний пафос. У казках показуються певні сторони дійсності з позицій простої людини, здебільшого селянина, тим самим розкриваються особливості народного

світосприймання й світовідчування. Тому й не дивно, що в розповідях реальне часто переплітається з фантастичним, конкретні побутові подробиці мирно співіснують із вигаданими ("Про премудру Юліану", "Про мізильника", "Як солдат хотів обійти свою долю" та ін.).

Варто відзначити, що життя героїв казок В.Холода перейняте своєрідним духом народної етики. Результати їх праці вимірюються не лише тим утилітарно-конкретним, що виходять із їхніх рук, а й чимось іще, важко вловимим і незримим – добром. Герої – творці добра – позбавлені корисливості й "розумного практицизму". Добро входить не в їхні розрахунки та обов'язки, а в саму природу поведінки, способу життя.

Важливою рисою героїв є також діяльна форма вияву доброти, їхня любов діяльна, невтомна і, можливо, навіть нещадна до самого її діяча. Одне слово, це самовіддана й жертовна любов, що перетворює світ навколо себе. Добро виступає як стихія, перед владою якої безсилий розум.

Суспільно-естетичний ідеал казок В.Холода виражається не тільки через утвердження позитивних образів, а й шляхом заперечення, засудження негативних, як це видно на образах царів, служителів культу, багатіїв, а також у родинно-побутових казках, де методом висміювання негативних явищ – людських пороків, звичок, вчинків, стверджується позитивне, тобто народне уявлення про справедливе й прекрасне ("Про язикату жінку", "Про мудрого чоловіка"),

Повніше уявлення про талант оповідача В.Холода можна буде мати лише тоді, коли вдасться опублікувати тексти казок, записаних фольклористами від нього.

Кілька років тому В.Холод назавжди відійшов у Вічність.

ІВАН ХЛАНТА

Джерельні приписи:

1. Дідо-всевідо: Закарпат. нар. казки/ Запис текстів та впоряд. П.В.Лінтура; Післямова "Невтомний збирач народних скарбів" (с. 231-235) М.Лакизи; Худож. В.І.Демидюк.- Ужгород: Карпати, 1969.- 239 с.
   Зі змісту: [Казки записані від В.Холода].- С. 126, 224.
2. Зачаровані казкою: Укр. нар. казки Закарпаття в записах П.В.Лінтура/ Упорядкув. В.В.Лінтура та І.М.Сенька; Вступ. ст. "Невтомний збирач народних скарбів" (с. 5-12), приміт. та слов. І.М.Сенька; Післямова

"Казкар Закарпаття" (с. 496-511) П.В.Лінтура; Редкол.: В.І.Данканич, О.І.Дей, П.К.Добрянський та інш.; Худож. М.М.Дем'ян.- Ужгород: Карпати, 1984.- 518 с.
Зі змісту: [Казки записані від В.Холода].- С. 470-495.

* * *

3. Холод Василь Ілліч: [Біогр.]// Зачаровані казкою: Укр. нар. казки Закарпаття в записах П.В.Лінтура/ Упорядкув. В.В.Лінтура та І.М.Сенька; Худож. М.М.Дем'ян.- Ужгород: Карпати, 1984.- С. 467-470.

* * *

4. Хланта І. Герої казок – творці добра: До 70-річчя з дня народж. В.Холода// Соціал-демократ.- 1999.- 24 лип.

ЛИПЕНЬ: 27

ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ ГАДЖЕГА: 140-річчя з дня народження вченого і громадського діяча (1864-1938)

Видатний церковний і науковий діяч Закарпаття Василь Миколайович Гаджега народився 27 липня 1864 року в с.Поляна (нині Свалявський район). Середню освіту здобув у гімназіях Ужгорода і Левоче, 1881-1883 рр. учився в Ужгородській духовній семінарії, 1883-1887 – у Будапештській семінарії. Рідні хотіли, щоб після цього він одружився і став сільським парохом. Та юнак і чути не хотів про це, готувався до іспиту на доктора богослов'я, який він і здав у Віденському інституті "Августінеум". Повернувшись додому, почав священицьку службу, взявши за зразок св.Василія Великого, чиє житіє і писання ретельно студіював. П'ять-шість років був капеланом, потім секретарював у єпископа Ю.Фірцака. Два роки редагував газету "Наука". Багато літ видавав церковні "Календарі" і "Місяцеслови", причому не було випуску, де б він не мав одну, а то й кілька статей. За життя В.Гаджега зібрав велику бібліотеку, яка ледве вміщалася у трьох скринях. По смерті Ю.Фірцака став професором Ужгородської духовної семінарії. Був також парохом на Цегольні, засадив верхній церковний двір виноградником. З 1914 р. – канонік і архідиякон комітату Унг. Написав і видав два угромовні підручники філософії – з онтології (1903) та натурфілософії (1909).

© С.Федака, 2003.

1919 р. очолив Руський клуб, став членом правління Центральної руської народної ради. Був членом президії товариства "Просвіта" в Ужгороді, одним із редакторів її "Наукового збірника". Почесний член Наукового товариства ім.Шевченка у Львові. Співзасновник Підкарпатського банку і перший голова його контрольної комісії.

Головною історичною працею В.Гаджеги є серія статей "Додатки к исторіи русинов і руських церквей". Тут на великому фактажі спростовано твердження Г.Бідермана, А.Годинки, О.Петрова, ніби Закарпаття почало заселятися тільки з XIV ст. Він увів до наукового обігу ряд найдавніших документів про заселення нашого краю: уривок із Гільдесгеймських аналів, де під 1031 р. згадується угорський королевич Емеріх як Руський герцог, а під 1127 р. фігурує Країна Руська; грамоту зламу XIII-XIV ст. про правління у Березькій жупі Григорія, що був представником галицьких правителів; булли римських пап до Бейли IV; грамоту 1390 р. царгородського патріарха Грушівському монастиреві. В.Гаджега переклав окремі частини хроніки Анонімa "Про діяння угрів" і прокоментував їх.

В.Гаджега подав детальний опис церков і монастирів Закарпаття з XI ст. Опираючись на документи часів єпископа М.Ольшанського (1751 р.) він визначив їх число на той час – 841. Окремо досліджено історію знатних родів і землеволодіння. Також В.Гаджега повернув із забуття постаті трьох видатних культурних діячів – мовознавця, автора граматики І.Фогарашія-Бережанина, історика, лінгвіста, проповідника М.Лучкая, організатора багатоголосого хору "Гармонія" в Ужгороді К.Матезонського. 1926 р. В.Гаджега опублікував історичну повість з XI ст. "Вишеград". Особливо багато його статей видруковано в часописі "Подкарпатска Русь", де подано нариси про окремі монастирі, окремих єпископів, історію шкільництва. Загальну бібліографію В.Гаджеги ще не укладено, вона налічувала б понад сто позицій.

Після останньої своєї служби 25 жовтня 1937 р. канонік зліг і п'ять місяців боровся з хворобою. Помер він 15 березня 1938 р., похований 17 березня у крипті Кафедрального собору Ужгорода. А.Волошин назвав його "примірним духовником, щирим патріотом і взагалі чоловіком золотого характеру".

СЕРГІЙ ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Др. Василій Гаджега. Михаил Лучкай: Житєпис и творы/ Факс. вид.- Ужгород, друкарня ОО. Василіян, 1929; Післямова Д.Данилюка.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2000. 126 с.+ 4 с.: порт.

* * *

2. Гаджега В. Два найдавніші наші привілеї// Науковий збірник т-ва "Просвіта".- Річник 6.- Ужгород, 1929.- С. 267-274.
3. Гаджега В. Деякі дані до питання: чи підкарпатські русини автохтони на Підкарпатській Русі// Альманах союзу Підкарпатських руських студентів.- Прага, 1931.- С. 36-40.
4. Гаджега В. Додатки к историі русинов і руських церквей// Науковий збірник т-ва "Просвіта".- Річник 1.- Ужгород, 1922.- С. 140-228; Річник 2.- 1923.- С. 1-64; Річник 3.- 1924.- С. 155-239; Річник 4.- 1925.- С. 117-176; Річник 5.- 1927.- С. 1-62; Річник 7-8.- 1931.- С. 1-167; Річник 9.- 1932.- С. 1-67; Річник 10.- 1934.- С. 17-120; Річник 11.- 1935.- С. 17-182; Річник 12.- 1937.- С. 37-83.
5. Гаджега В. Епархія Мукачівська// Церковний календар.- 1914.- С. 89-95.
6. Гаджега В. Папська булла о преложении осідка греко-католицької Мукачевскої епархії з Мукачева до Ужгорода// Науковий збірник т-ва "Просвіта".- Річник 11.- Ужгород, 1935.- С. 1-7.
7. Гаджега В. Роля акційного товариства "Уніо" в духовному розвитку нашого руського народу// Ювілейний ілюстрований календар.- Ужгород, 1928.- С. 57-62.
8. Гаджега В. Св.Василій Великий// Місяцеслов на 1901 год.- Ужгород, 1900.- С. 26-43.
9. Гаджега В. Св. Кирил и Мефодий и Папа Римський// Місяцеслов на 1914 год.- Ужгород, 1913.- С. 5-15.

* * *

10. Гаджега В. Витяги з літописа Анонімa// Подкарпатска Русь.- 1929.- № 3.- С. 54-61; № 4.- С. 79-85; № 5.- С. 111-113; № 6.- С. 140-143; № 7.- С. 174-176; № 8-9.- С. 178-184; № 10.- С. 207-215.
11. Гаджега В. Вплив реформації на підкарпатських русинів// Заря-Hajnal.- 1943.- Річник 3.- № 1-4.- С. 5-50.
12. Гаджега В. Гречеські і руські монастирі під Арпадовичами// Подкарпатска Русь.- 1924.- № 5.- С. 114-119.
13. Гаджега В. Дві студії о правіку Подкарпаття// Подкарпатска Русь.- 1925.- № 9.- С. 181-187.
14. Гаджега В. Іоан Фогорашій// Подкарпатска Русь.- 1928.- № 10.- С. 207-224.
15. Гаджега В. Канонічна візитація в Спішу р. 1701// Подкарпатска Русь.- 1927.- № 1.- С.10-19.
16. Гаджега В. Князь Федор Корятович і Мараморош// Подкарпатска Русь.-

Річник 7.- 1930.- № 1-2.- С. 1-2; № 3.- С. 40-46; № 4-5.- С. 76-??; № 6.- С. 108-120; № 7-8.- С. 134-152; № 9-10.- С. 179-193; Річник 8.- 1931.- № 1-2.- С. 13-19; № 3.- С. 38-46; № 4-5.- С. 68-75; № 6.- С. 99-113; № 7.- С. 141-148; № 8.- С. 169-175.
17. Гаджега В. Константин Матезонський// Подкарпатска Русь.- 1929.- № 1-2.- С. 5-9.

* * *

18. Василий Николаевич Гаджега// Місяцеслов на 1902 год.- Ужгород, 1901.- С. 61-65.
19. Волошин А. Прелат протоєрей доктор Василь Гаджега// Науковий збірник т-ва "Просвіта".- Т. 13-14.- Ужгород, 1938.- С. 1-9.
20. Данилюк Д. Гаджега – дослідник історії і культури Закарпаття// Carpatica-Карпатика. Актуальні питання історії, історіографії і культури країн центральної і південно-східної Європи.- Вип 2.- Ужгород, 1993.- С. 187-193.
21. Пальок В.В. Наукова і видавнича діяльність "Просвіти" на Закарпатті в 20-30-х роках XX ст.// Матеріали установчої конф. по відродженню на Закарпатті крайового т-ва "Просвіта".- Ужгород, 1991.- 119 с.
Зі змісту: [Про В.Гаджегу].- С. 13.
22. Hadzhega, Vasylii// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 153-154.

ЛИПЕНЬ: 31

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ СЛИВКА: 95-річчя з дня народження прозаїка, драматурга (1909)

Олександр Іванович Сливка належить до найстарших письменників Закарпаття і донині бере участь у літературному процесі. З його ім'ям пов'язана ціла літературна епоха. Він народився 30 липня 1909 р. в с.Золотарьово Хустського р-ну в селянській родині. Учився в народній школі, закінчив Хустську гімназію (1931). Уже в цей час залюблено вдивлявся у природу, зачитувався книжками, захоплювався театром. Склавши диференційовані екзамени при Мукачівській учительській семінарії, чотири роки учителював у с.Велятино на Хустщині. Поза працею задля прожиття й звичайними побутовими клопотами багато уваги приділяє роботі на

© І.Хланта, 2003.

культурницько-виховній ниві у "Просвіті", керує різними гуртками. У 1936-1937 рр. відбув службу в чехословацькій армії, зокрема, в артилерійському полку в Ужгороді, відтак був направлений на восьмимісячні офіцерські курси в Кошице. Склавши іспити, повернувся у свою військову частину. З осені 1937 р. учителює у с.Руське Поле на Тячівщині, з 1938 р. – в Тячівській горожанській школі. Коли в середині березня 1939 р. угорські війська окупували Карпатську Україну, угорські власті поставилися до нього підозріло, і був переведений учителювати в присілкову початкову школу с.Дубове на Тячівщині.

Заочно закінчив історичний факультет Ужгородського університету (1952). Упродовж чотирнадцяти років брав участь у Хустському самодіяльному народному театрі. Виконав понад 30 ролей у п'єсах М.Кропивницького "Дай серцю волю, заведе в неволю", В.Минка "На хуторі біля Диканьки", М.Зарудного "Веселка", О.Коломійця "Фараони", О.Довженка "Потомки запорожців", О.Островського "Свої люди – поквитаємося" та ін. А в цілому О.Сливка зіграв понад сто ролей у різних драматичних виставах. Як режисер здійснив більше п'ятдесяти постановок із драматичними колективами у тих місцях, де йому доводилося працювати.

Вийшовши на заслужений відпочинок, О.Сливка віддає всі свої сили на розвій української культури, живе активним життям, бере участь у роботі Хустського міськрайонного літературно-мистецького об'єднання "Чиста криниця" ім. Д.Вакарова, допомагає творчій молоді оволодіти секретами художнього слова. Разом із літстудійцями виступає на літературних вечорах у школах, середніх спеціальних навчальних закладах, в установах культури. О.Сливка підтримує творчі дружні стосунки з письменниками Миколаєю Божук, а після її смерті – з її чоловіком М.Штефуцою, О.Маркушем, Ю.Станинцем, В.Піпашем-Косівським, І.Губалем та ін.

Ще в гімназії О.Сливку осяває літературно-творче натхнення спочатку у віршах, потім драматургії й прозі. Написав комедії "Святий Миколай" (1934) та "Бородате непорозуміння" (1935). Чимало сільських драматичних гуртків поставили ці твори (у кінці 1937 р. були надруковані в журналі "Пчôлка", а окремими виданнями з'явилися в 1938 р. у театральній бібліотеці "Пчôлки"). Ставилися також і п'єси "Пропащий батько", "На пасовищі", в яких висміювалися негативні явища тодішнього життя, утверджувалося добро й справедливість.

У кінці 1937 р. на сторінках журналу "Наш рôдний край" були надруковані оповідання "Карпати" "На електричному дроті", "Військові кладовища", "Тиса" та ін.. Деякі оповідання та одноактна комедія "Джерга" публікувалися в журналі "Літературна недѣля" (1943.- Ч. 5, 22; 1944.- Ч. 3; Ч. 13-14). Оскільки в комедії висміювалися представники влади, то весь тираж був конфіскований.

Оповідання „Розлука» опубліковане в книзі "Хуст над Тисою" (1992).

З 1937 р. працює над романом "Широке", уривок із якого за сприяння В.Гренджі-Донського було надруковано у журналі "Говерла" на початку 1939 р. У роки війни рукопис роману загубився. Пізніше він був заново відтворений з пам'яті, написаний й опублікований (2002). У ньому розповідається про життя сільської інтелігенції Закарпаття початку 30-х років XX століття. Роман привабліює майстерною композицією, цікавими сюжетними деталями, невимушеним стилем оповіді, рельєфно написаними картинами, насиченими живими, безпосередніми діалогами, цікавими психологічними нюансами та спостереженнями.

У 1942 р. на сторінках журналу "Літературна недѣля" були надруковані оповідання "Тайна", "Проценти", "Печкарі", "На пожарищі", а в 1943 р. у видавництві Подкарпатського общества наук окремою книжечкою виходить збірка оповідань "Под соломʼяною кришею" під псевдонімом А.Слимак. Його прозу вирізняє заглибленість у психологію своїх героїв із їхніми пригодами на життєвих перехрестях. В оповіданнях висловлюються цікаві думки, що й нині звучать цілком сучасно, виголошуються погляди, актуальні саме у теперішню добу. У згаданому видавництві 1944 р. з'являється у світ дитяча п'єска "Пташиний суд", у якій письменник закликав школярів любити природу, захищати й примножувати її красу.

У 1945 р. О.Сливку переводять на роботу в Тячівську середню школу № 1, де працює два роки, а з 1947 р. – у Городилівській початковій школі міста Хуста. Протягом 1949-1955 рр. викладає історію в Хустській середній школі № 1, а згодом і до виходу на пенсію в 1969 р. – у Хустській ЗОШ № 3.

У повоєнні роки О.Сливка несправедливо попав у немилість до радянської влади, і його твори не друкували. І лише як Україна стала незалежною державою, про письменника згадали. У 1995 р. його прийняли до Національної Спілки письменників України.

Завдяки старанням невтомного працівника на ниві освіти й культури І.Губаля побачили світ ті твори О.Сливки, які раніше не друкувалися,або були майже забуті. Це збірки п'єс "Драматичні твори" (1999), оповідань "Тепла осінь" (2001), книга спогадів "Минулося – та не забулось" (2001 – докладні й аналітичні розповіді про своїх друзів-письменників Ф.Злоцького, О.Маркуша, Миколаю Божук, Марка Бараболю, єпископа Ромжу, силача Фірцака-Кротона, про Хустський замок, Карпатську Україну, молодіжну організацію "Пласт" у Хустській гімназії та ін.), роман "Широке" (2002). І.Губаль з власного бажання й патріотичних почуттів упорядкував і підготував до друку ці книги, написав про них передмови. Крім цього, він створив також про життя й творчість О.Сливки художньо-документальну повість "Зосталась надія", яка увійшла до книги автора "Дві долі" й була опублікована в 1996 р. у видавництві "Закарпаття". З твору постає цільний образ митця в нерозривному зв'язку життєвого шляху і творчого самовираження письменника.

За останні десять років про життєвий і творчий шлях старійшини української літератури О.Сливки з'явилися в пресі статті В.Попа, П.Скунця, В.Густі, В.Пагирі, О.Гавроша, Г.Рекіти, П.Білецького та ін.

Сподіваємося, що все краще з прозової й драматургічної, мемуарної, а також епістолярної спадщини сумлінного трудівника на літературній ниві О.Сливки таки ще прийде до українського читача, звичайно, значно більшими тиражами.

ІВАН ХЛАНТА

Джерельні приписи:

1. Сливка О. Тепла осінь: Оповід., спогади-оповіді/ Передм. І.Губаля.- Ужгород: Патент, 2001.- 136 с.
2. Сливка О. Широке: Роман/ Ред. та вступ. ст. І.Губаля.- Ужгород: Патент, 2002.- 372 с.: іл.

* * *

3. Сливка О. Вітчим: [Оповід.]// Вісн. Хустщини.- 2000.- 28 берез.
4. Сливка О. Зламане крило: [Оповід.]// Тиса.- 1996.- № 1-2.- С. 57-60.
5. Сливка О. Осінь: [Оповід.]// Вісн. Хустщини.- 1999.- 5 жовт.
6. Сливка О. Пачка: [Оповід.]// Вісн. Хустщини.- 1991.- 16 лип.
7. Сливка О. Розлука: [Оповід.]// Новини Закарпаття.- 1991.- 16 листоп.
8. Сливка О. 17 Б: [Оповід.]// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 146-152.

9. Сливка О. Страшна пригода у нічній церкві: [Твори з доробку читача]// Карпат. край .- 1995.- № 1-4.- С. 109-118.

* * *

10. Олександр Сливка// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 664-665.

* * *

11. Бедек І. Олександру Сливці: [Вірш]// Вісн. Хустщини.- 1999.- 27 лип.
12. Сливка О. "Я ніколи не плював у криницю, з якої п'ю": [Інтерв'ю з письм./ Записав П.Білецький]// Фест.- 2002.- 28 листоп.-4 груд.
13. Густі В. Багатство Олександра Сливки: [Про письм., реж., педагога, самодіял. актора О.Сливку]// Новини Закарпаття.- 2002.- 1 серп.
14. Губаль І. Зосталась надія: [О.Сливка]// Дві долі.- Ужгород: Закарпаття, 1996.- С. 6-128.
15. Губаль І. Як на довгій ниві: [Прозаїку і драматургу з Хустщини Олександру Сливці – 85]// Новини Закарпаття.- 1994.- 30 лип.
16. Густі В. Золота осінь патріарха: [О.Сливці – 90].- Вісті тижня.- 1999.- 31 лип.
17. Густі В. Подвиг учителя і письменника, що відтворив роман по пам'яті через півстоліття: [Про письм. О.Сливку і його роман "Широке"]// Світогляд.- 2003.- 8 лют.
18. Іваненко І. Живе надією: [Олександру Сливці – 85]// Карпат. Україна.- 1994.- 28 лип.
19. Пагиря В. Драматург Олександр Сливка: [До 90-річчя з дня народж.]// Карпат. Україна.- 1999.- 27 лип.
20. Поп В. Велика ріка великого життя: До 90-річчя О.Сливки// Новини Закарпаття.- 1999.- 29 лип.
21. Поп В. Естетика житейської правди: [О.Сливка]// Тиса.- 1996.- № 1-2.- С. 60-70.
22. Рекіта Г. Найстарший драматург Закарпаття Олександр Сливка у свої 90 років вперше побачив власні твори на сцені// Старий Замок.- 1999.- 9 груд.
23. Рекіта Г. Повернення із забуття: [О.Сливка]// Освіта України.- 2000.- 26 січ.
24. Роман незвичайної долі: [Про роман "Широке" О.Сливки]// Закарпат. правда.- 2002.- 24-30 жовт.
25. Скунць П. Старійшина української літератури живе в Хусті: [Про письм. О.Сливку]// Срібна Земля.- 2002.- 10 серп.
26. Тис В. Роман розтягнувся на 65 літ: [Про шлях до читача роману О.Сливки "Широке"]// Старий Замок.- 2002.- 17 жовт.
27. Хланта І. Все життя з коломийками: [О.Сливці – 90]// Соціал-демократ.- 1999.- 7 серп.

КОРНИЛО РОМАНОВИЧ ЗАКЛИНСЬКИЙ:
115-річчя з дня народження літературознавця, фольклориста, перекладача (1889-1966)

Після подій 1917 року в Росії і приходу більшовиків до влади, першою відчула на собі більшовицький тоталітаризм інтеліген-ція. Спроби протистояти тоталітаризму у ці роки й у тогочасній зрадикалізованій Україні також були марними, драматичними. Почалася масова імміграція інтелігенції у західноєвропейські країни, зокрема, і в щойно створену, після розпаду Австро-Угорщини (1918), Чехословаччину.

Чехословаччина стала чи не найбільшим притулком і для укра-їнської інтелігенції, а підґрунтям було те, що у 20-30-ті роки Чехо-словаччина, як і Закарпаття, яке входило до її складу, відчували великий дефіцит у педагогічних кадрах.

З поміж цієї когорти педагогів-емігрантів політичною постат-тю є і Корнило Заклинський, який до 1919 року працював профе-сором Львівського університету.

Народився К.Заклинський 1 серпня 1889 року у високоінтелі-гентній родині. Його батько Роман Заклинський (1852-1931), пе-дагог, письменник, освітній діяч, дослідник творчості Юрія Федь-ковича, автор і видавець популярних книжок для дітей. Дід Олексій Заклинський (1819-1894) священик, громадсько-політичний діяч, у 1873-1879 роках депутат австрійського парламенту.

Корнило був третьою дитиною у сім'ї Заклинських. Брат Бог-дан (1886-1945) – педагог, автор шкільних підручників, публіцист. Деякий час у 30-х роках працював учителем на Закарпатті, був активним дописувачем популярного журналу "Пчôлка". Ростислав (1887-?) літературознавець і публіцист. Після 1933 року його доля невідома.

У 1919 році за рішенням міносвіти Чехословаччини в Ужгороді було відкрито шкільний реферат (відділ – Ф.К.), який очолив Йосип Пешек. Й.Пешек доклав чимало зусиль в організації й становленні шкільництва у ці роки на Закарпатті. Дітищем його є і Берегівська українська гімназія, яку було відкрито у грудні 1919 року. Першим її директором було призначено Андрія Аліськевича (1870-1949),

© Ф.Куля, 2003.

вченого-германіста, який до цього часу працював директором гімназії у Перемишлі, Львові й Дрогобичі. Він уміло добирав педагогічні кадри.

З перших днів заснування гімназії в її стінах працювали відомі педагоги: А.Дідик, І.Кульчинський, К.Заклинський, М.Григашій, А.Артемович, В.Пачовський, К.Феделеш та інші. Не було підручників. Тому одним із першочергових завдань було написання підручників, навчальних посібників. Кожен із викладачів, відповідно до фаху, взявся за написання підручників. Плідним був доробок і К.Заклинського, хоча практично часу було обмаль, бо, крім викладацької роботи він обіймав і посаду завідуючого гімназіяльною бібліотекою, брав активну участь у "Пласті". К.Заклинський укладає "Латино-руський (український – Ф.К.), русько-латинський словник для молодших класів гімназій" (Ужгород, 1926), а також підручник "Латинська читанка для II класів гімназії" (Ужгород, "Уніо", 1928).

У ці роки ним записано чимало легенд, переказів, зарисовок із життя народу краю, зокрема: "Про життя князя Лаборця" (Підкарпатська Русь, 1923), "Відблиски давнини" (До історії весільних обрядів в народній поезії ("ПР", 1936), а в 1925 році видав збірку "Народні оповідання про давнину".

К.Заклинський володів багатьма іноземними мовами: латинською, грецькою, німецькою і практично всіма слов'янськими. Ним перекладено чимало творів Горація, Вергілія, Сенеки та інших. Для дітей він переклав з чеської оповідання "Заячий Великдень" ("Наш рідний край", 1933). Він був активним дописувачем до часописів того часу. "Свій успіх "Пчілка", – пише Василь Гренджа-Донський, – завдячувала співробітникам-письменникам, педагогам, журналістам, діячам – як Л.Бачинському, В.Бірчаку, М.Велігорському, А.Волошину, обидвом Заклинським (Богдану і Корнилу – Ф.К.), В.Пачовському та іншим". (В.Гренджа-Донський, Т. 9, С. 438).

К.Заклинський працював у Берегівській гімназії до 1938 року. Повернувся до Львова і деякий час працював у одній з гімназій. Був заарештований у 1939 році, згодом був звільнений ... З 1940 року його доля невідома...

Залишив по собі К.Заклинський, як професор Берегівської гімназії, добрий слід у спогадах своїх учнів. "Із професури тої доби, – згадує Іван Черешня, – найглибше вкарбувалося у моїй пам'яті прізвище Корнила Заклинського. Чудова людина! Благородна

людина, великодушна, повна любові до свого народу … А викладав він руську (українську – Ф. К.) мову й літературу так цікаво, що ми могли день і ніч слухати, години завжди були закороткі. Ми його любили як рідного батька, бо він для нас був усе…" ("Берегівська українська гімназія", Ужгород, 1997, С. 8). Нині одна з вулиць Берегова названа його іменем.

ФЕДІР КУЛЯ

Джерельні приписи:

1. Заклинський Корнило// Енциклопедія Українознавства. Т. 2/ Голов. ред. проф. д-р В.Кубійович.- Львів, 1993.- С. 727.
2. Заклинський Корней// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 179.
3. Заклинський Корнило Романович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 78.
4. Корнило Заклинський// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 254-255.

* * *

5. Берегівська українська гімназія: Матеріали наук.-практ. конф./ Ред.-упоряд. проф. Василь Худанич.- Ужгород: Ґражда, 1997.- 117 с.
   Зі змісту: [Про К.Заклинського].- С. 40, 53, 101.
6. Гренджа-Донський В. Твори: Т. IX. Публіцистика.- Вашінгтон, 1989.- 502 с.
   Зі змісту: [Про К.Заклинського].- С. 246, 400, 418.
7. Гриць М. Корнило Заклинський: поет і педагог: [Викл. Берегів. гімназії, член Пластової Ради]// Вісн. Берегівщини.- 1996.- 1 серп.
8. Долгош І. Моє листування з Корнилом Заклинським: [Культ.-освіт. діяч Закарпаття 20-30-х рр.]// Науковий збірник т-ва "Просвіта" в Ужгороді. Річник I (XV).- Ужгород, 1996.- С. 75-78.
9. Мушинка М. Син славного роду: До 110-річчя з дня народж. К.Заклинського// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. Д.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 173-175.
10. Куля Ф. Український високий педінститут ім.Д.Драгоманова та відродження шкільництва у 20-30 роки на Закарпатті// Закарпаття в складі Чехословаччини: Проблеми відродження і національного розвитку: Доп. наук. семінару, присвяч. 80-й річниці утворення Чехословаччини. Ужгород, 28 жовт. 1998 р.- Ужгород, 1999.- 252 с.
    Зі змісту: [Про К.Заклинського].- С. 173-178.
11. Zaklyns'kyi, Kornelii// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P.

СЕРПЕНЬ: 2

ІЛЛЯ ВАСИЛЬОВИЧ ВОЛОЩУК:
90-річчя з дня народження літературознавця (1914-1997)

На його шляху було чимало життєвих випробовувань. Дитинство і юність пройшли, коли на землі Європи відбулося багато змін, а його край переходив від однієї держави до другої, а потім і до третьої. Ці зміни торкалися кожної людини, що проживали в Закарпатті, в тому числі й І.В. Волощука.

Народився він 2 серпня 1914 р. у с.Нанково Хустського району в бідній селянській сім'ї у період Австро-Угорщини. В народну школу ходив уже тоді, коли Закарпаття було приєднано до Чехословацької Республіки. Як здібний учень після народної школи вчився в Хустській гімназії, а відтак у 1934 р. поступив на філософський факультет Карлового університету в Празі.

Але драматичні події, які розгорнулися напередодні Другої світової війни, не дали йому змоги завершити навчання. Чехословаччина розпалася, а Карпатську Україну окупували угорські війська у березні 1939 року. Тоді для Іллі Волощука теж настав важкий період.

Після повернення з Праги додому був безробітним і жив на утриманні брата. Утративши надію на краще в умовах угорської окупації краю, він вирішив нелегально втекти в Радянський Союз. Пропаганда запевняла, що там є робота й можливість безплатно вчитися. Та не так сталося, як гадалося.

Коли в 1940 році він нелегально перетнув угорсько-радянський кордон і опинився на території СРСР, його відразу арештували й особливою нарадою засудили на три роки виправно-трудових таборів та відправили в Пєчорський табір Комі АРСР. Тут він зазнав і холоду, і голоду, обмороження ніг і рук, різних хвороб.

Та на щастя закарпатські втікачі, в тому числі й Ілля Волощук були врятовані тим, що на території СРСР у м.Бузулук почала формуватися чехословацька військова частина і здорові закарпатці потрапляли до неї як добровольці, вважаючись громадянами окупованої Чехословаччини.

Негативні настрої про перебування в таборах ГУЛАГу були позаду і закарпатці в лавах чехословацької армії активно воювали

© О.Довганич, 2003.

проти німецького фашизму. Ілля Волощук, як чехословацький воїн, пройшов шлях через Україну аж до Словацької Дуклі, беручи участь у визволенні Києва, Білої Церкві, Жашкова та інших міст і сіл. Особливо запам'яталися йому бої на Дуклі.

У той час Ілля Волощук працював українським редактором у військових газетах " Наше військо в СРСР", а потім – "За вільну Чехословаччину", надрукувавши понад 150 різних матеріалів про бойові подвиги своїх земляків на фронтах війни. Демобілізувався з армії у 1947 році, пройшовши шлях від рядового бійця до підполковника і нагороджений 5 орденами і 20 медалями.

У повоєнний час не повернувся у рідний край, а залишився в Чехословаччині, де вчителював, був директором школи, а згодом і доцентом і завідуючим кафедрою російської мови і літератури Кошицького університету ім.П.Й.Шафарика у Пряшеві. Тут став також і відомим українським літературознавцем. Він – автор двох монографій, серед яких одна має таку назву: " Українська література в Чехословаччині".

Відомий також як громадський діяч, активіст спілки ветеранів війни й праці, культурної спілки українських трудящих, народний засідатель крайового суду тощо. Ілля Волощук справжній патріот рідного краю, свого села, а також і міста Пряшева, де він жив і працював багато років. Помер 27 жовтня 1998 року.

ОМЕЛЯН ДОВГАНИЧ

Джерельні приписи:

1. Волощук Ілля// Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина/ Упорядкув. Ф.Ковача.- Пряшів: Союз руснів-українців Слов. Респ., 1999.- С. 75.
2. Довганич О. Волощук Ілля Васильович// Довганич О., Пагиря В. Закарпатські воїни генерала Людвіка Свободи.- Ужгород: Патент, 1999.- С. 75-77.
3. Довганич О. Волощук Ілля Васильович// У вирі кривавої війни. Уродженці Закарпаття – генерали і офіцери чехословацької армії у боротьбі з фашизмом.- Ужгород: Карпати, 2000.- С. 191-194.

* * *

4. Довганич О. Учений з Нанкова: До 80-річчя літературознавця І.Волощука// Новини Закарпаття.- 1994.- 4 серп.

СЕРПЕНЬ: 31

МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ ЛЯЛЬКО:
90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1992)

У моїй уяві, і в пам'яті багатьох людей, котрі знали Михайла Петровича Лялька і спілкувалися з ним, він згадується у двох іпостасях: в мундирі генерал-майора з великою кількістю бойових нагород і літератора, який написав цілий ряд книг про свою долю, тісно переплетену з долею Верховини, всього народу, який пережив страхіття війни, відбудував зруйноване господарство, а ще наполегливого, мудрого, допитливого, невтомного збирача усної народної творчості. Кожна зустріч із ним була цікавою, повчальною, незабутньою.

Це, наче про його життя сказав поет:

Вітчизні віддати не відгризки душ,
А всю повноцінність життя або смерті!

Народився М.Лялько 31 серпня 1914 р. в с. Волосянка Великоберезнянського району на Закарпатті в сім'ї селянина-бідняка. З 14 літ розпочалася його трудова біографія. Як більшість його ровесників, розпочав її з наймитування. Потім був робітником на лісопильному заводі, підсобником на будівництвах. На його очах проходили 20-30 рр. минулого століття, коли духовне й культурне відродження у нашому краї за часів його належності до Чехословацької Республіки поєднувалось і з жахливим безробіттям, голодом, неймовірними злиднями. Юнаком був свідком творення, тріумфу й трагедії Карпатської України. Коли ж у березні 1939 р. Закарпаття окупувала гортіївська Угорщина, він, як й інші десятки тисяч краян, рятуючись від терору, втік до Радянського Союзу. Але там зазнав знущань з боку сталінської тоталітарної системи. Невідомо, як би склалася доля, якби у роки Великої Вітчизняної війни йому не пощастило опинитися у складі Чехословацького корпусу під командуванням легендарного Людвіка Свободи. У рядах цього з'єднання Михайло Лялько пройшов славний бойовий шлях від Бузулука до Праги, брав участь у боях за звільнення від фашистів Харкова, Києва, визволення Польщі, Чехословаччини. За мужність і героїзм був удостоєний ордена Червоної Зірки, п'ятьох медалей "За бойові заслуги", трьох чехословацьких орденів "Військовий Хрест", чехословацькі медалі "За хоробрість".

© В.Густі, 2003.

Після війни він повернувся у рідний край. Його, як досвідченого, збагаченого життєвим досвідом, умілого, принципового організатора призначають працювати на різних відповідальних ділянках народного господарства Перечинщини, міст Мукачева, Ужгорода. З 1957 по 1970 рр. – був начальником управління Міністерства внутрішніх справ України в Закарпатській області. У званні генерал-майора пішов у відставку.

З юних літ за різних життєвих обставин М.Лялько жив літературною творчістю. Пробував писати, робив нотатки для майбутніх творів. Але часу для систематичної літературної роботи не вистачало. Після виходу на заслужений відпочинок він повністю присвятив себе улюбленій справі. Творчого матеріалу вистачало. Бажання творити було великим. А працьовитість, наполегливість, цілеспрямованість були його характерними ознаками.

Тож у 1970 р. в Ужгороді, у видавництві "Карпати" виходить його перша книга – документальна повість "Під Бескид-горою". У ній автор розповів про дитинство свої ровесників і своє життя. У творі подається широка панорама суспільно-політичного життя у Закарпатті в 20-30-ті роки XX ст.

У наступній документальній повісті "Чуєш, Верховино?", яка побачила світ 1974 р. у видавництві "Карпати", йдеться про те, як закарпатські верховинці не мирилися зі злиденною долею, боролися за краще майбутнє. У їх рядах був і юний у 20-30-ті роки Михайло Лялько.

На основі багатющого життєвого матеріалу, про участь закарпатців у боротьбі проти фашизму, визволенні рідного краю від тисячолітнього поневолення написані й наступні повісті "Зірниця надії" (1978), "Незміряні дороги" (1982). Усі повісті М.Лялька мають велике пізнавальне значення. У них зібрано й узагальнено багатий історичний матеріал, до якого, віриться, звертатимуться науковці, педагоги, всі, кому цікаве, близьке і дороге минуле нашого народу, краю. Особливою творчою удачею М.Лялька вважають повість "Так веліло серце" – про славний бойовий шлях Чехословацького корпусу під командуванням Людвіка Свободи. Головний герой твору – наш земляк. Він і в боях був на передових позиціях, і в мирний час не схилився перед труднощами. Бо так веліло серце. Серце воїна, патріота.

Про художньо-документальну цінність повістей М.Лялька свідчить те, що окремі з них перекладені у Москві ("Зарница Надежды", 1984), Празі ("Nedozirne čecty", 1986).

За його творами проводились читацькі конференції в Ужгороді та у Великоберезнянському районі. Уривки з повістей, рецензії, відгуки на його твори друкувались у періодичній пресі в Україні, Словаччині, Чехії, Росії, Польщі.

М.Лялько любив свій рідний край, побував у найвіддаленіших куточках. З таких зустрічей він привозив дорогоцінні скарби – записи усної народної творчості. Особливо любив пісню. Особисто знав і міг наспівувати по пам'яті сотні народних співанок. На жаль, цей скарб поки що десь в архівах – його особистому, приватних.

Як літератор М.Лялько був у розквіті творчих сил, сповнений новими задумами. У рукописах були оповідання, нариси, начерки до нової повісті. Але хвороба не дала втілитися задумам у життя. 24 січня 1992 р. Михайло Петрович Лялько помер. Рідні, друзі виконали його заповіт. Верховинський генерал (так із любов'ю називали його земляки) і літератор М.П. Лялько похований на цвинтарі у рідному с. Волосянка. Воістину, як йдеться у Святому письмі – все повертається на круги своя.

Відзначення 90-річчя від дня його народження стане щирою квіткою пам'яті й шани за його чесно прожиті роки, самовіддану творчу працю.

ВАСИЛЬ ГУСТІ

Джерельні приписи:

1. Лялько М. Зарница надежды: Документальная повесть.- Москва: Военное изд-во, 1984.- 320 с.
2. Лялько М. Зірниця надії: Докум. повість.- Ужгород: Карпати, 1978.- 246 с.
3. Лялько М.П. Незміряні дороги: Повість.- Слов. пед. вид-во в Братіславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1982.- 416 с.
4. Лялько М. Під Бескид-горою.- Ужгород: Карпати, 1970.- 224 с.
5. Лялько М. Так веліло серце: Повість.- Ужгород: Карпати, 1983.- 232 с.
6. Лялько М. Чуєш, Верховино?..: Докум. повість.- Ужгород: Карпати, 1974.- 190 с.

* * *

7. Гранчак І. Шляхами боротьби: [Про М.Лялька]// Закарпат. правда.- 1974.- 24 верес.
8. Косівський В. Третя повість М.Лялька: [Про кн. "Зірниця надії"]// Зоря Рахівщини.- 1978.- 4 листоп.
9. Підгірний В. Юність батьків: [Про кн. М.Лялька "Під Бескид-горою"]// Нове життя.- Іршава.- 1970.- 18 черв.
10. Попович М. Перші кроки: [Про кн. М.Лялька "Так веліло серце"]// Червоний прапор.- 1983.- 17 груд.

ЛАСЛО ІВАНОВИЧ ГАЙДУ:
60-річчя з дня народження живописця (1944)

Ласло Гайду народився 7 вересня 1944 року в м.Ужгороді. Хлопець виростав у атмосфері благоговійного ставлення до природи й краси оточуючого світу. Батько – самодіяльний живописець – уміло й тактовно відкривав перед сином обрії творчості, прищеплював любов до мистецтва. Чи знав тоді хлопчина, коли вперше взяв до рук кольорові олівці, а згодом пензлик, що саме цим жестом він дотикається своєї майбутньої долі?

Перші професійні кроки на мистецькій ниві Л.Гайду зробив в Ужгородському училищі прикладного мистецтва під керівництвом досвідчених педагогів: Е.Контратовича, А.Шепи, М.Медвецького. Бажання глибше пізнати секрети майстерності привело юнака до Українського поліграфічного інституту ім.І.Федорова у Львові, який він закінчив 1975 р. Тут значний вплив на формування світогляду художника мали викладачі з фаху Бунов В.Л., Попов А.І., Макаренко С.І. Невдовзі неординарний талант Л.Гайду був оцінений визначними митцями і у 1977 р. його прийняли до Спілки художників України.

З перших своїх робіт Л.Гайду виявляє відданість традиціям реалістичного мистецтва. Його найбільше приваблюють рідні краєвиди, побутові сцени, народні характери. У кожному куточку природи художник уміє побачити причетність до світової гармонії, підкреслити його досконалість і неповторність. Такими є твори “Лелеки”, “Контрасти весни”, “Гончар”, “Життя старого верховинця”, “Карпатська зима”, “Метелики”, “Квіти” та ін. Митця хвилюють також і актуальні теми сьогодення, він тонко реагує на сучасні політичні події. Прикладом цього є полотна “Планета війни”, “Помста”, які викликають у глядачів відчуття напруги, жаху й неприйняття насильства.

Л.Гайду – людина високих духовних запитів, тому близькою й хвилюючою для нього є християнська тематика, філософські поняття. Художник відтворив на полотні різні дерев’яні церковні споруди нашого краю (“Церква в Буківцьові”, “Церква св.Василія”, “Покровська церква”). Біблійні сюжети (“Свята сім’я”, “Ісус Христос”, “Волхви”, “Різдво”, “Верховинська мадонна”).

© Т.Росул, 2003.

Творчий доробок художника налічує більше 500 живописних полотен, стільки ж графічних робіт, кілька зразків монументального живопису. Роботи митця експонувались у виставкових залах України, Росії, Франції, США, Угорщини, Чехії й Словаччини. Щороку художник організовує персональні виставки своїх творів.

Сформувавшись як художник у 70-х рр., Ласло Гайду все життя відшліфовує грані свого таланту. Художник добре володіє усіма тонкощами технічної майстерності. Часто і вміло використовує у своїх творах світлу сонячну палітру, яка грає роль самостійного естетичного начала, що активно впливає на глядача. Тонкі тонові нюанси, напівімпресіоністичні кольорові рефлекси надають його роботам особливої витонченості. Образний світ його творів непередбачуваний, стихійний, звільнений з-під влади формальної логіки. І що найважливіше – це індивідуальний спосіб органічного й гармонійного буття.

Мистецтво Л.Гайду переважно життєстверджуюче, воно створює свої гармонійні закони композиції, кольорових сполучень, внутрішньої динаміки, тому має постійне коло шанувальників. Усі свої знання, вміння й досвід художник передає дітям. Уже кілька років у м.Хуст, де тепер мешкає, діє авторська художня школа Л.Гайду, в якій навчається кілька десятків обдарованих учнів, які невдовзі продовжуватимуть справу вчителя.

ТЕТЯНА РОСУЛ

Джерельні приписи:

1. Ласлу Гайду – 50// Митці Закарпаття.- Ужгород: Госпрозарунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994.- С. 28-29.
2. Ласло Гайду// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 66-67.

* * *

3. Андрійцьо В. Говорять кольори: [Персон вист. чл. Спілки худож. України Л.Гайду]// Вісн. Хустщини.- 1995.- 8 лют.
4. Андрійцьо В. Шукати зв'язок із Всесвітом можна й за допомогою пензля: [Персон. вист Л.Гайду]// Срібна Земля.- 1995.- 25 берез.
5. Бахно В. Від колиби до космосу: [Про худож Л.Гайду]// Закарпат. правда.- 1994.- 15 берез.
6. Губаль І. За покликом серця: Худож. Ласло Гайду – 50// Вісн. Хустщини.- 1994.- 7 верес.

7. Добрянський І. Творець прекрасного: [Л.Гайду]// Вісн. Хустщини.- 1992.- 7 берез.
8. Ласлу Гайду – 50: [Чл. Спілки худож. України]// Закарпат. правда,- 1994.- 24 верес.
9. Приходько О., Рижова Г. "Тенденції, експерименти, знахідки": [Персон. вист. закарпат. живописця Л.Гайду]// Новини Закарпаття.- 1994.- 27 верес.
10. Штефуца М. Художній всесвіт Ласлу Гайду// Вісн. Хустщини.- 2001.- 13 жовт.

ВЕРЕСЕНЬ: 11

ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ ФЕНИЧ:
90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1949)

Від притуленого до річечки Синявки обійстя Феничів у Ільниці до крайньої хати в сусідньому селі Осій, де мешкають Потушняки, менше трьох кілометрів. Саме ці три кілометри в останні роки свого життя з неприховуваною радістю долав Василь Фенич, як лише дізнавався, що з Ужгорода до батьків приїхав Федір Потушняк – давній літературний друг і порадник.

Довго не згасала гасова лампа в крайньому вікні потушняківського дому – там точилися гарячі й плідні дискусії про поезію, прозу, переклад, про реальне відображення життя в істинному художньому творі.

Федір Потушняк по-справжньому любив і шанував воістину талановитого і невиліковно хворого молодого чоловіка, всього на чотири роки молодшого від нього самого, і чим міг йому допомагав як у його феєричній творчості, так у його нужденному житті.

Василь Фенич народився 11 вересня 1914 року в с.Ільниця, що на Іршавщині, в селянській родині. Навчався в Білецькій горожанській школі, Мукачівській торгівельній академії. Працював лісорубом, вантажником, шляховиком, поштовим робітником у різних верховинських селах.

Упродовж усіх багатолітніх поневірянь невиліковно хворий молодий чоловік майже не розлучався з книгами – особливий вплив на талановитого юнака мали твори Максима Горького, бо навіть перші свої художні спроби підписував ініціалами "М.Г.", або – "Макс.Г". Згодом сам писав: "Я вчився у Горького. Учився як міг і як умів. І далі вчуся у Горького".

© І.Петровцій, 2003.

Вільно володіючи угорською, чеською та словацькою мовами, Василь Фенич прилучався до народної філософії таких світових класиків як Шандор Петефі, Янош Арань, Жигмонд Моріц, Ендре Аді, Іван Ольбрахт, Іржі Волькер, Карел Чапек, Станіслав-Костка Найман, Вітезслав Нейман, Іван Краско, Ярослав Врхліцкій. Більше того – підтримував із своїми сучасниками-письменниками різних країн тісний контакт. Зокрема, визначний чеський письменник В.Ванчура в одному зі своїх листів до Василя Фенича писав: "Надсилайте нам нові свої новели, зарисовки. Ми охоче і радо будемо їх друкувати".

Початок художньої творчості Василя Фенича припадає на кінець 20-х років, коли на сторінках журналу "Наш рідний край" починають з'являтися його фольклорні та етнографічні записи. А вже упродовж 30-х років він широко друкується як в українських, так у чеських і словацьких виданнях і під власним прізвищем, і під псевдонімами Ільничанин, Бужорин тощо. Особливо прихильними до молодого прозаїка були редакції журналів "Гей руп!", що виходив чеською мовою в Празі, та наш "Голос молоді" – саме тут широко друкувалися соціально гострі, психологічно тонкі й достовірні новели та оповідання Василя Фенича.

Виснажений невиліковною хворобою Василь Фенич помер на тридцять шостому році життя 7 травня 1949 року в Берегівській лікарні. Небагато людей зійшлося, аби відправити в останню життєву дорогу цього молодого чоловіка. А згодом навіть рідні довго не могли віднайти Василевої могили. Лише кілька років тому нашими багаторічними пошуками було встановлено точне місце поховання Василя Фенича на греко-католицькому цвинтарі в Берегові.

За свого короткого життя Василь Фенич видати власну книгу не спромігся. Мало що сказала сьогоднішньому читачеві й книга тенденційно дібраних у радянський час оповідань нашого прозаїка. Майже всі твори книги Василя Фенича "Мужність" (1965) мовно покалічені упорядником. Порівнюючи новели Василя Фенича, видруковані Федором Потушняком упродовж 1941-44 років у "Літературній недѣлі" і тими ж самими у радянській книзі "Мужність", диву даєшся наскільки вільно почували себе радянські упорядники й редактори у виданні творів дорадянської класики.

Одним словом, широка тематично, жанрово-поліфонічна (від кіноновел до простих зарисовок) творчість талановитого письменника нашого краю Василя Фенича чекає свого видавця. Істинним

упорядником майбутньої його книги може бути палко закоханий у творчість Василя Фенича його односелець і родич, талановитий художник з Ільниці Василь Ловска, який прискіпливо й добросовісно вже кілька десятиліть збирає все, що пов'язане з іменем його улюбленого письменника Василя Фенича. Саме Василеві Ловскові завдячуємо за прекрасний портрет Василя Фенича (фотографій письменника майже не збереглося).

І в день дев'яностих народин справжнього співця Боржавської долини Василя Фенича беремо до рук його непроминальні твори й розуміємо, що вони живі й дієві – життєво потрібні й важливі сучасному читачеві.

ІВАН ПЕТРОВЦІЙ

Джерельні приписи:

1. Фенич В. Мужність: Оповід./ Упоряд., підгот. текстів та післямова "Василь Фенич" (с. 143-157) В.С.Попа; Вступ сл. "Тужлива пісня" (с. 3-6) П.Й.Панча.- Ужгород: Карпати, 1965.- 157 с.

* * *

2. Поп В. Василь Фенич: Життя і творчість.- Ужгород: Патент, 1997.- 75 с.
3. Поп В. Вплив М.Горького, М.Коцюбинського і В.Стефаника на творчість Василя Фенича// Тезисы докладов и сообщений к 1-й научной конференции аспирантов (февраль – 1965 г.).- Ужгород, [1965].- С. 31-39.

* * *

4. Фенич Василь// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 381.

* * *

4. Звонар В. Він передбачив свою долю...: [В.Фенич]// Новини Закарпаття.- 1992.- 26 верес.
5. Капраль М. Пудкарпатськоє общество наук: Публ.: 1941-1944 / Спередслово і ред. І.Удварі.- Ужгород: ПоліПрінт, 2002.- 171 с.
   Зі змісту: [Про В.Фенича]: див. імен. покажч.
6. Мельник В. Книжка про Василя Фенича: [Про кн. В.Поп "Василь Фенич: Життя і творчість"]// Новини Закарпаття.- 1999.- 18 листоп.
7. Мельник В., Валюк Г. Цікава літературознавча розвідка Василя Попа: [Моногр. В.Попа "Василь Фенич: Життя і творчість"]// Нове життя.- Іршава.- 2000.- 22 січ.
9. Поп В. Від зачаділої Верховини до пісні про май: До 80-річчя В.Фенича// Новини Закарпаття.- 1994.- 13 верес.
10. Поп В. Спраглий сонця// Закарпат. правда.- 1974.- 17 верес.
9. Фекете Ю. Новеллы Василия Фенича// Закарпатская правда.- 1965.- 1 сентября.

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВИЧ: 185-річчя з дня народження письменника, громадського діяча (1819-1900)

Олександр Іванович Павлович народився 19 вересня 1819 р. у с.Шаришська Чорна, Кошицької жупи, Бардіївського округу Східної Словаччини. Він був п'ятим сином греко-католицького священика Івана й доньки галицького греко-католицького священика Ганни Гладишевської. Залишившись у п'ятирічному віці без батька, малий Олександр був змушений покинути рідну домівку і переїхати в Галичину до львівського дядька по матері – Андрія Гладишевського, а згодом – до старшого брата Івана. Тут О.Павлович отримує перші знання. Дядько Гладишевський був у той час настоятелем інституту "Святого Юра" у Львові, і Олександр упродовж трьох років закінчив початкову народну школу (навчання велося на польській та німецькій мовах). У 1835 р. Олександр Павлович повертається на батьківщину під заступництво брата Иосифа, який був комлошським священиком. Закінчивши чотири латинські класи у гімназії у Бардієві, він продовжив навчання у Мішкольці, де одночасно влаштувався вихователем дітей у багатій сім'ї німецького лікаря. Бажаючи продовжувати навчання, Олександр Павлович відправляється в Ягер, де студіює два роки філософію, а вже після того у 24 роки записався у правничу академію і як юрист дістав місце вихователя у будинку графа Сірмая. Однак О.Павлович мріяв бути богословом, а том,у дізнавши вістку від брата Иосифа про вакантне місце в Трнавській теологічній академії, незважаючи на важку й далеку дорогу, вирушив назустріч своїй мрії. Тут, у місцевій духовній семінарії, він перебував чотири роки і крім усього активно займався самоосвітою, використовуючи багату бібліотеку польського графа Замойського, в сім'ї якого працював домашнім учителем.

Повернувшись у рідні краї у 1848 р., Олександр Павлович був висвячений у священики єпископом Й.Гаганцем. Після рукоположения Олександра графиня Сірмай звернулася до єпископа із проханням дозволити молодому священику й надалі виховувати її дітей у Куримі. Тут О.Павлович став свідком приходу російського війська в Угорщину.

© М.Токар, 2003.

Уже в 1849 р. він переселився до Пряшева, де два роки був архіваpем єпископської канцелярії. Перебування О.Павловича у народному, культурному та церковному центрі тогочасного західного Підкарпаття зробило позитивний вплив на творчість поета, так само як і знайомство з багатьма представниками прогресивної інтелігенції. У 1851 р. О.Павловича призначають приходським священиком Біловежі, де вірою й правдою служив до 1864 р. Згодом його перевели на ту ж посаду в Свидник, де прожив наступні 36 років – аж до смерті. За цей час дуже успішно працював в літературному плані. Багато читав і писав.

Олександр Павлович займався і громадською роботою. Був членом жупної ради Шаришської жупи, намісником свидницького деканату. За віддану працю і душпастирські заслуги був призначений єпархіальним урядом консисторіальним радником. Брав активну участь у культурно-освітньому житті, співпрацював з багатьма періодичними виданнями ("Вѣстник ...", "Слово", "Зоря Галицкая", "Свѣтъ", "Новий свѣтъ", "Листокъ", "Наука", "Недѣля" та ін.). Знаходився у добрих стосунках із громадсько-культурними діячами Галичини (Б.Дідицьким) та Буковини, а також О.Духновичем та А.Добрянським. Разом з ними став засновником пряшівського "Общества св.Іоанна Хрестителя", брав участь у "Литературном заведеніі" О.Духновича, "Обществе им.Качковского". Микола Гнатюк намагався схилити О.Павловича до членства в Науковому Товаристві ім.Т.Шевченка.

Перші поетичні твори О.Павлович почав складати ще в часи навчання. Рання поезія написана народною мовою. Це були антикріпосницькі та сповнені надій і революційних змін вірші й поеми, такі як "Став бідного селянина цилі бивніше описаніє долі земледільця русина в неуродних долинах Карпат", "Думки во время прикращенія панщини", "Гинет тьма ужасной ночі", "1948-49", "Свобода". Спостерігаються і ностальгічні мотиви за батьківщиною: "В чужині", "Батькови Духновичу", "Отечественна любов подкарпатских русинов", "Радость о свободе" та ін. Крім названого, у своїй творчості торкався питань віри ("Воздиханіе"), церкви ("Непоколебимость Церкви"), ідеалізму ("Истина"), народовства ("Думка", "Песнь карпаторусская", "Наш народ"), священства ("К вождям народа"), слов'янства ("Песнь русско-славянская"), родини ("Родителей маш учтити"), науки, гумору і сатири. Писав і романтичні історичні твори. У цілому його поезія представляє

глибоке тематичне й жанрове розмаїття, актуальність проблем тогочасності, нерозривність із народним життям, що сприяло відненесенню його імені до когорти видатних синів-творців Закарпаття і Східної Словаччини в усій культурній історії.

Стояв на москвофільських та слов'янофільських позиціях. Помер Олександр Павлович, поет-народовець, як називали його сучасники, 25 грудня 1900 р. у Свиднику, де і похований.

МАРІАН ТОКАР

Джерельні приписи:

1. Олександр Павлович. [Вірші]// На Верховині: Зб. творів письм. дорадян. Закарпаття/ Упорядкув. О.Мишанича.- Ужгород: Карпати, 1984.- С. 176-201.
2. Павлович А. Избранные произведения/ Общая редакция, предисловие "А.И.Павлович – певец свободы и дружбы славянских народов" (с.7-29) И.С.Шлепецкого.- Пряшев: Изд-во КСУТ, 1955.- 538 с.
3. Павлович О. [Твори]// Хрестоматія нової закарпатської української літератури. (Друга половина XIX сторіччя): Посіб. для студентів вищих учб. закладів, учнів старших кл. серед. шк., учителів та працівників культурно-освітніх установ/ Упоряд.: Ю.А.Бача, О.М.Рудловчак.- Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatčl'stvo, 1964.- С. 71-98.
4. Павлович О. [Твори]// Хрестоматія закарпатської української літератури XIX століття: [Učebný text pre internú potrebu študentov Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove]. Ч. 1. Друге перероб. і доп. вид-ня.- [Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach], 1990.- С. 214-256.

* * *

5. Александр Павлович// Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси.- Факс. вид.: 2-е вид., доп. за 1937 р.- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 120-121.
6. Александръ Ивановичъ Павловичъ// Федор П. Очерки карпаторусской литературы: со второй половины XIX столѣтія.- Ужгород, 1929.- С. 43-46.
7. Бабота Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття.- Братислава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; від. укр. л-ри в Пряшеві, 1994.- 251 с.
   Зі змісту: [Про О.Павловича]: див іменний покажч.
8. Зубицкий Д. Александер Павлович: Описаниє єго житя и характеристика єго поезіѣ: З нагоды 25-рôчного ювилея єго смерти.- Ужгород: Друкарня ОО.Василіян, 1925.- 44 с.
9. Кашула І. Олександр Іванович Павлович: До 175-річчя з дня народж.// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглай, П.Федака.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 150-153.

10. Олександр Павлович// Микитась В. Галузка могутнього дерева: Літ. нарис.- Ужгород: Карпати, 1971.- С. 66.
11. Олександр Павлович (1819-1900)// Роман М. Літературні портрети українських письменників Чехословаччини.- Пряшів, 1989.- С. 114-118.
13. Олександр Павлович// Сочка-Боржавин В. Будителі Подкарпатских русинов.- Ужгород, 1995.- С. 36-42.
14. Павлович Олександр Іванович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 131-132.
15. Поливка И. Винець стихотвореній Павловича.- Ужгород, 1920.- 32 с.
16. Чумак Т. Маковицький соловей: До 100-річчя з дня смерті Олександра Павловича// Календар "Просвіти" на 2000 р./ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 2000.- С. 195-197.
17. Шлепецький А. Олександр Павлович. Життя і творчість.- Пряшів, 1982.- 47 с.

* * *

18. Євтух М. "Ми поорем, ми посієм – внуки будуть жати...": [Закарпат. поет-демократ і просвітитель-педагог О.І.Павлович]// Рідна школа.- 1995.- № 4.- С. 15-18.
19. Падяк В. Світлі й темні фарби великого протистояння: (Пам'яті антигероя, лжевладики Стефана Панковича): [Про протистояння будителів, у т.ч. О.Павловича, єпископу С.Панковичу – активному провіднику прогорської урядової політики]// Новини Закарпаття.- 1991.- 15 трав.
20. Пам'яті духовного отця і будителя: 175-річчя з дня народж. О.Павловича// Благовісник.- Річник 4.- 1994.- Число 9-10.- верес.-жовт.

ВЕРЕСЕНЬ: 26

МИХАЙЛО АНДРІЙОВИЧ БАЛУДЯНСЬКИЙ: 235-річчя з дня народження вченого, культурно-освітнього і громадського діяча (1769-1847)

Доктор права, вчений-економіст, професор. Перший ректор Санкт-Петербурзького університету. Начальник другої імператорської канцелярії по Зводу Законів Російської імперії під керівництвом академіка М.Сперанського (усього 15 томів).Таємний радник царя, статс-секретар, сенатор. Автор цілого ряду наукових праць. Державний і політичний діяч.

З числа видатних представників карпаторосів, які згодом жили і працювали в імператорській Росії (перша половина XIX ст.) особливе місце в історії нашого краю займає Михайло Балудянський.

© М.Белень, 2003.

Майбутній учений народився 26 вересня 1769 р. у с.Ольшава Бардіївського округу (нині Словаччина) у сім'ї священика. Початкову освіту здобув у дяка-наставника (тогочасне традиційно-світське виховання дітей до початку штудій серйозних наук). Спочатку навчався в гімназії Нового Міста, згодом у престижній "королівській академії" м.Кошице і завершив високі штудії у Віденському імператорському університеті. Після закінчення навчання короткий час викладав у різних навчальних закладах Австрійської імперії.

Сліз відмітити, що завдяки винятковій обдарованості у 20 років став професором Велико-Варадинської академії. Не був осторонь політичних подій, не приховував зацікавленості ідеями просвітителів-енциклопедистів та борців французької революції. Не вагаючись, стає членом "Общества свободы и равенства" – угорсько-якобінської (таємної) організації. Після розкриття й арештів членів згаданої організації був змушений виїхати у Будапешт, де невдовзі з 1796 р. очолив деканат юридичного факультету.

Звісно, що певний тиск (можливо, й родинного походження) та політичні орієнтації помітно "висіли" над яскравою особистістю молодого вченого. Але сталося так, що через короткий час доля М.Балудянського змінилася на краще. У 1803 р. його ж земляк Орлай (знайомство з яким відбулося ще у Велико-Варадинській академії), попередньо рекомендувавши, запросив на роботу в Росію.

З 1803 р. М.Балудянський стає професором політекономії Санкт-Петерурзького педагогічного інституту та професором іншого навчального закладу – Санкт-Петербурзького університету, а в 1819 році – першим ректором цього найпрестижнішого імперського освітнього закладу. Глибокі знання іноземних (англійської, французької, німецької, латинської, угорської та споріднених слов'янських) мов, проникливий розум правника-економіста, чудового оратора, навчителя й організаторські здібності привертають увагу впливових кіл російської столиці. За порадами окремих впливових сенаторів М.Балудянського запрошували на різні світські зустрічі й вечори до царського двору, серед елітної публіки якого ерудований "іноземний слов'янин" швидко здобув шанобливу повагу серед найвпливовіших чиновників імператора. Це стало поштовхом до сформованої однозначної думки царського двору (зокрема, вказівки М.Сперанському) рекомендувати сенату погодити призначення Михайла Андрійовича очолити Другу імператорську канцелярію (з обов'язками її начальника й радника царя).

Росія після виснажливої війни з французами 1812 року вимагала у структурі державного керівництва лідерів (чиновників) новітнього реформаторського мислення. Стереотипність господарювання, "придворність" і розбещеність чиновництва важко було "зламати" і переорієнтувати на вищі щабелі тодішньої західноєвропейської орієнтації (без традиційно усталених форм "феодалізму" й тиску кріпосницьких відносин у країні).

На посаді державного правника М.Балудянський швидко здобув великий авторитет і визнання як людина, що насправді достеменно розуміла найболючіші проблеми (право, економіка, політика) і потребу невідкладних змін в імперській Росії. Важка щоденна робота у суперечках із чиновництвом давала все більше й більше позитивних наслідків – Михайла Андрійовича обирають сенатором (1840). Перша Імперська канцелярія спонукає царя відзначати державницьку працю Балудянського найвищими нагородами Російської держави. У той час, маючи високий державний статус, він від імені Росії контролював і вирішував проблеми дипломатичних відносин із Китаєм, був арбітром від Росії щодо спірних питань Англії й Америки. Опікувався наступниками престолу як найавторитетніший правник тогочасся. Глибоко вникав у проблеми культурних зв'язків, відродження об'єднуючих духовних факторів слов'янських народів, підтримував тісні зв'язки (листування) з Ф.Лістом, В.Гете, І.Сечені, П.Шафариком, В.Караджичем. Цінував волю, характер та знання своїх учнів: Арсеньєва, Галича, Куніцина. Гордився тим, що навчав майбутнього царя Миколу І і його брата Михайла. Дослідник і біограф М.Балудянського П.Баранов стверджує: "Балудянський, як розумна, чесна і порядна людина, гаряче відстоював і студентів, і своїх колег-професорів, котрих було піддано несправедливому гонінню. Доводячи всю несправедливість роздмуханого звинувачення, він після невдалої спроби повчань гонителів оголосив, що за такого напрямку головного правління не бажає більше зберігати посаду, яку він займає в університеті... Ні хвилини не вагаючись, він пожертвував своїм благополуччям для захисту істини і невинних людей".

Усе те, що вдалося робити М.Балудянському, засвідчує його незаперечний проникливий розум і авторитет. У його родинний герб вписана за наказом імператора цифра "XV", за числом томів Зводу Законів, що були написані і систематизовані нашим карпаторосом, великим земляком. В енциклопедичному словнику

Ф.Брокгауза та І.Ефрона говориться: "Балудянский – крупная сила и в области знаний, на педагогическом и политическом поприщах России... Можно безошибочно сказать, что все важнейшие записки по политическим вопросам, выходившие из этой комиссии, главным образом по финансовым вопросам и крестьянскому делу, – записки, имевшие непосредственное влияние на законодательные мероприятия императора Александра I, принадлежат перу Балудянского".

МИХАЙЛО БЕЛЕНЬ

Джерельні приписи:

1. Байцура Т. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века.- Братіслава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1971.- 128 с.
   Зі змісту: [Про М.Балудянського].- С. 29-30, 40-43, 55-101 та див. іменний покажч.
2. Балудянський Михайло Андрійович // Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 83
3. Балудянский Михаило Андреевич// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 13.
4. Задорожний В. Михайло Андрійович Балудянський: [До 230-річчя з дня народж.]// Календар "Просвіти" на 1999.- Ужгород: Просвіта, 1999.- С. 192-195.
5. Микитась В.Л. Через гори і кордони: (Культурні й літературні зв'язки Закарпаття з Україною та Росією у XIX-XX ст.).- К.: Т-во "Знання" УРСР, 1977.- 48 с.
   Зі змісту: [Про М.Балудянського]: С. 10-11.
6. Михайло Андрійович Балудянський (1769-1847)// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 101-106.
7. Михайло Балудянський// Пагиря В. "Я світ узрів під Бескидом...": Сторінки історії.- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 31-33.
8. Шандор В. Закарпаття: Іст.-прав. нарис від IX ст. до 1920.- Нью-Йорк, 1992.- 292 с.
   Зі змісту: [Про М.Балудянськоко].- С. 70-75, 77.
9. Шандор В. Д-р Михайло Балудянський// Вісн. Карпатського Союзу в З.С.А.- Нью-Йорк, 1972.- лип.-серп.- С. 4.

* * *

10. Беля В. Просвітителі з нашого краю: [М.А.Балудянський]// Верховина.- 1992.- 11 квіт.
11. Болдижар М. Михайло Андрійович Балудянський// Новини Закарпаття.- 1999.- 23 верес.

12. Голубка С. Щоб своєю діяльністю на чужині піднести свій народ в очах іноземців: До 225-річчя з дня народж. М.Балудянського// За вільну Україну.- 1994.- 24 верес.
13. Зимомря М. Маловідомий Балудянський: [Наук. спадщина М.Балудянського]// Новини Закарпаття.- 1993.- 30 берез.
14. Олашин М. Перший ректор Петербурзького університету: [Слово про Михайла Балудянського]// Погляд.- 1999.- 30 листоп.
15. Олашин Н. Тщеславие было ему незнакомо: К 150-летию со дня рождения М.А.Балудянского// Единство-плюс.- 1997.- 5 апреля.
16. Пагиря В. Похований у Санкт-Петербурзі перший ректор Петербурзького університету: [М.А.Балудянський]// Карпат. край .- 1991.- 2 лип.
17. Ситник А.А. Правник-закарпатець – фундатор Петербурзького університету: [М.Балудянський]// Закон і бізнес.- 1999.- 25 верес.- С. 15.

ВЕРЕСЕНЬ: 28

ГНАТ ГНАТОВИЧ РОШКОВИЧ:
150-річчя з дня народження живописця (1854-1915)

Постать Г.Рошковича с однією з найпомітніших у художньому житті Закарпаття XIX століття. За походженням художник був українцем, але творив цілком у сфері загальноугорського мистецтва, що було викликано тогочасними обставинами. Протягом усієї творчості підтримував міцні й різноманітні зв'язки з рідним краєм. За свідченням критиків, Г.Рошкович "або дещо дав рідному краю, або дещо взяв від нього".

Гнат Рошкович народився в с.Славковці Земплінської жупи. Його батько, відомий уніатський священик, перекладач, літератор був професором Ужгородської семінарії. З 1857 року життя художника пов'язане з Ужгородом. Тут Г.Рошкович навчався в гімназії, де першим його наставником був професор, відомий академічний художник Франц Гевердле.

Через постійні хвороби, починаючи з четвертого класу Рошкович займається приватно й серйозно замислюється про кар'єру професійного художника. Щасливим виявилося його знайомство з художником та іконописцем Фердинандом Видрою, який став його другим учителем. У 1875 році здібний учень успішно складає іспити до Будапештської Академії мистецтв, де його навчають видатні угорські портретисти та історичні живописці Д.Бенцур, Б.Секель.

© О.Гаврош, 2003.

У 1879 році Г.Рошкович їде до Парижа, а згодом – до Мюнхена. Саме в Мюнхенській Академії він удосконалює свою художню техніку, набуває сентиментальності в трактуванні жанрових сцен. 1882-83 роки митець проводить у Римі, де вивчає полотна великих майстрів Відродження.

З Рима повертається до Ужгорода, де працює вчителем малювання. З 1885 року проживає у Будапешті до самої смерті у 1915 році. Найпліднішим періодом творчості вважаються 80-90-ті роки XIX ст. В останні роки у нього прогресує давня хвороба очей. Кінець життя живописця був затьмарений сліпотою.

Г.Рошкович працював у різних жанрах: іконопису, портретному та жанровому живопису. Значне місце у його творчості займав монументальний живопис. Він є автором розписів церков у Красній (раніше Красношори), Великій Копані та в Ужгороді "на Цегольні", Мукачівської єпархії. На жаль, до сьогодні зберігся тільки вівтарний образ у Красній.

На Пряшівщині Г.Рошкович розписав церкву у Снині (1880), частково кафедральний собор у Пряшеві (1881), а також і Плащаницю для цього собору, вівтарний образ у Левочі та ікону Богоматері в Кошицях.

Як іконописець Г.Рошкович був відомим і в Угорщині, де він є автором фресок та розписів у залі св.Стефана королівського палацу, соборі св.Стефана, римо-католицькій церкві на бульварі Йожефа у Будапешті. Його руку бачимо і в церквах Кечкемета, Кьобані, Коложварі, монастирі Марія-Радна.

Саме за твори на релігійну тематику, іконопис у 1882 році Г.Рошкович отримав урядову премію. У 1900 році художнику була присуджена мала золота медаль Будапештської Академії мистецтв, а у 1902 року він нагороджений премією Кароля Лотца.

Хоча в більшості робіт релігійного змісту автор створює образи під впливом західноєвропейських традицій (використовуючи універсальну манеру письма пізнього бароко), проте в деяких роботах йому вдалося віднайти свій власний стиль. Тому його можна вважати одним із найцікавіших представників закарпатського церковного малярства.

Помітне місце у творчості художника посідає портрет. Г.Рошкович був відомим портретистом свого часу. Для портретів митця характерний глибокий психологізм, реалістична основа, вміння передати внутрішній світ людини, хоча роботи не відзначаються

особливою оригінальністю композиційних та колористичних рішень. Такими є "Автопортрет" (1870), "Янко", "Портрет графа Наполеона Терека"(1888); (останній вважається одним з найкращих портретів художника), "Руська дівчина", "Селянин біля свого будинку" тощо.

Тематику та образи для своїх жанрових робіт Г.Рошкович брав із побуту угорських селян Великої Середньо-дунайської низовини, зображаючи переважно природу та побут долини. Твори виконані у реалістичній манері, що є характерною ознакою угорського живопису кінця XIX ст. і радше носять характер ілюстрацій та етнографічних замальовок. Серед таких творів – "Розміняйте гроші" (1880), "Маленьке червоне яблучко" (1885), "Дикий мак", "Випийте!", "На баштані", "Весільний танок" тощо.

Як один з кращих художників свого часу Г.Рошкович став ілюстратором п'ятого тому видання "Австро-Угорська монархія в слові та картині" (1886-1902) – етнографічного дослідження професора А.Годинки, присвяченого Закарпаттю. Тут Г.Рошкович показав себе прекрасним знавцем рідного краю, яскраво зобразивши краєвиди, взірці одягу етнічних груп Закарпаття, сцени з життя та побуту русинів-українців.

Творчість Г.Рошковича є однією з найхарактерніших у художньому житті Закарпаття кінця XIX-початку XX ст. Його радше можна назвати митцем, дотичним Закарпаття, ніж власне закарпатським художником. Хоча він чи не найперший намалював закарпатських селян, образи яких становлять неабиякий інтерес для дослідження образотворчого мистецтва Закарпаття.

ОКСАНА ГАВРОШ

Джерельні приписи:

1. Ізворін А. Сучасні руські художники// Зоря-Hajnal.- Ужгород.- 1942.- № 3-4.- С. 5.
2. Історія Ужгорода: Іст. нарис.- Ужгород: Карпати, 1993.- 219 с. Зі змісту: [Про Г.Рошковича].- С. 86.
3. Островський Г.С. Образотворче мистецтво Закарпаття.- К., 1974.- 198 с. Зі змісту: [Про Г.Рошковича].- С. 20-25.
4. Рошкович Гнат// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 150.
5. Рошковича Игнац// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 326.
6. Roshkovych, Ignatii// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 395

© М.Белень, 2003.

ВЕРЕСЕНЬ: 30

ІВАН ІВАНОВИЧ ГАРАПКО:
95-річчя з дня народження скульптора (1909-2002)

Іван Іванович Гарапко народився 30 вересня 1909 р. в с.Завидово Мукачівського району.

Професійний скульптор, викладач. Директор та викладач Ужгородського училища прикладного мистецтва з 1946 по 1974 рр. Учасник обласних, республіканських (всесоюзних) та міжнародних художніх виставок. Брав участь у визволенні Закарпаття Червоною Армією від німецько-фашистських загарбників.

Нагороджений: орденом "Знак пошани" та Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Член Спілки Художників України з 1949 р., лауреат обласної премії ім.Й.Бокшая та А.Ерделі в жанрі образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва за 1999 рік. Автор цілого ряду жанрово-тематичних скульптурних композицій, виконаних у дереві, граніті, бронзі та гіпсі.

З-поміж діячів культури в пластичних мистецтвах Закарпаття Іван Гарапко – постать особлива. Завдяки йому відбувалися найбільші організаційні процеси навчання в Ужгородському училищі прикладного мистецтва. Я пригадую шанованого навчителя з перших днів після вступних іспитів і упродовж навчання у цьому, рідному мені, учбовому закладі.

Звісно, мені поталанило (це був 1966 р.), по-справжньому відчути (для нас молодих) старий (академічний) "Бокшаєвсько-Ерделівський дух" навчання, прищеплення через вимогливість студій любові до образотворчого мистецтва.

Він навчав поглибленому розумінню й осмисленню історії, різних видів і напрямків мистецтва, щиро переживав за кожного з нас.

Іван Іванович у часи Чехословацької Республіки пройшов штудії чудової Празької школи пластики, численні розповіді про "Стару Прагу" – така назва – це особлива повага до древнього європейського міста, заворожували детальними спогадами про великих учителів тієї епохи.

Пригадую, неодноразово сказані ним слова: "Дорогенькі, ви ще молоді і много чого ще не розумієте: бути художником се дуже й дуже тяжка справа. Запам'ятайте: конкуренція – це вже привід до "натягнутих" стосунків між творчими людьми, притаєна

ворожнеча, не оминути вам і заздрощів, а може й помсти ... Запам'ятайте, вам мало коли щиро будуть помагати в роботі, а кидь'сте талановиті, то більше будуть шкодити".

Я запам'ятав "по-батьківськи" сказані нам слова, ніби Іван Іванович промовив їх вчора ... Маючи неабиякий досвід навчительства, завжди терпимо ставився до тих учнів, які у тій чи іншій мірі не справлялися з виконанням завдань учбової програми по спецдисциплінах.

Свого часу, викладаючи у різних ремісничих школах на Закарпатті (Ясіня, Тячево, Ужгород), він міг на прохання студента прийти після уроків і допомагати.

Щиросердно вболівав (відчутній був у його характері "порядок і дисципліна" чеського періоду) за курси, на яких вів практичні заняття. Строго дотримувався традицій народного мистецтва (особливо мистецтва Гуцульщини) XIX-XX століття.

Любив учнів із глибинки (гірських сіл), бо добре знав чисті душі таких дітей. Неодноразово на лекціях з композиції підкреслював (якщо помічав у когось лінощі до роботи): "Вам не ганьба ... такий молодий, красивий, розумний, а таку дрібницю не знаєте, не вмієте зробити..."

Особливо це торкалося (практичні заняття) чистоти виконання різновидностей різьби на дереві у художньому оздобленні сувенірно-вжиткових речей.

Понад усе суворо вимагав дисципліни техніки безпеки на станках та при користуванні ріжучими інструментами. Надто любив композиції у рельєфах. Досконало знав технологію (старі методи) обробка будь-яких порід дерева. Поглиблено-професійні всебічні знання у пластичних мистецтвах заворожували нас і ми чітко собі уявляли наскільки чесним, принциповим, правдолюбним був Іван Іванович, схожим на його колишніх пражських навчителів.

На заняття завжди приносив стару літературу про мистецтво Чехословаччини. Дуже любив нам розповідати й приводив у приклад знаменитого чеського скульптора Мислбека. Ми відчували, як він радів і тішився тим, що навчався у Празі, зустрічався з великими тогочасними художниками у "Старій Празі".

Відвідував упродовж років навчання численні майстерні по обробці каменю, ливарні з металом та майстерні створення дорогих надмогильних пам'ятників.

Іван Гарапко був прикладом для нас учнів – ніби зразком естетичного, інтелектуального збагачення й виховання, сукупність знань, якими повинні володіти серйозні митці.

Швидко спливали роки, сьогодні (ми його колишні учні) так само посивіли, як колись і він, що так щедро й добросовісно навчав, виховував і мріяв про велике мистецтво професійної скульптури та святе збереження віковічних традицій народної культури Закарпаття.

Хочу свій спогад про Івана Івановича завершити коротеньким переліком творів із його творчого доробку. Рельєф "Танець дівчат" (1946 р.); рельєф "Танець хлопців" (1946 р.); "Керамік" (1949 р.), "Зустріч братів" (1951 р.); "Колгоспниці" (1968 р.); "Біля ферми" (1972 р.); рельєф "Корифеї образотворчої культури Закарпаття" (1973 р.); "Олекса Борканюк" (модель пам'ятника для м.Рахова, 1973 р.); "Гуцул-лісоруб" (1974 р.); "Спрага" (1974 р.); "Дмитро Вакаров" (1977 р.); "Материнство" (1977 р.); "Верховина" (1978 р.); "Петро Сова" (1978 р.); "Осінь" (Збирання картоплі, 1979 р.).

Помер Іван Гарапко 12 травня 2002 року.

МИХАЙЛО БЕЛЕНЬ

Джерельні приписи:

1. Іван Гарапко: Персон. вист. творів скульптора.- Ужгород, 1979.- 16 с.

* * *

2. Гарапко Іван Іванович// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 76.

* * *

3. Балла П. Повертаючись до тих старих часів...: [Відомий скульптор Закарпаття І.І.Гарапко]// Новини Закарпаття.- 1995.- 18 берез.
4. Кешеля Л. Він робить з каменю серце: До 90-річчя скульптора І.Гарапка// Ужгород.- 1999.- 25 верес.
5. Наш скульптор: [Иван Гарапко]// Подкарпат. Русь.- 1993.- 25 лют.
6. Окраса осені – виставки, концерти, бали: [Вечір з нагоди 85-річчя І.І.Гарапка]// Закарпат. правда.- 1994.- 1 листоп.
7. Рижов А. Присвячено рідному краю: [З нагоди 85-річчя з дня народж. скульптора, педагога І.І.Гарапка]// Новини Закарпаття.- 1994.- 13 жовт.
8. Скульптор і педагог: [І.І.Гарапко]// Новини Закарпаття.- 1999.- 9 жовт.
9. Скунць П. Перший професійний скульптор на Закарпатті: [До 90-річчя І.І.Гарапка]// Карпат. Україна.- 1999.- 28 верес.

ЖОВТЕНЬ: 1

ЄВМЕН(ІЙ) ІВАНОВИЧ САБОВ:
145-річчя з дня народження літературознавця і фольклориста (1859-1934)

Є.Сабов (псевдонім – Е. Иванов, часто підписувався ще як Евм. Сабовъ) народився 1 жовтня 1859 року в с.Верб'яж (сучасний Воловецький р-н, Закарпатська область) у сім'ї священика, а помер 1 листопада 1934 року в м.Севлюш (сучасне м.Виноградів, Закарпатська область). Учитель, громадський діяч виразно русофільської орієнтації. Був почесним головою "Общества им.А.Духновича" (1923-1934 рр.). Допомагав у заснуванні газети "Наука" (1898 р.), друкарні товариства "Уніо". Був членом "Общества св.Василія Великого". Співробітник цілої низки газет та часописів. З 1922 року друкував свої "Воспоминания", а в 1925 році видав "Очерк литературной деятельности и образования карпатороссов".

Є.Сабов виходець із родини русинських патріотів: його дядько Кирило Сабов був відомим педагогом, а його хресним батьком був знаний у краї історик І.Дулішкович. Навчався в гімназіях Ужгорода, Пряшева, Левочі, а потім – в Ужгородській духовній семінарії, яку закінчив у 1886 році. Та перш ніж стати благочинним консисторіальним радником, а згодом (із 1917 р.) і архідияконом у м.Севлюш, де він проживав з 1892 року й аж до смерті, шість років як професор працював в Ужгородській гімназії, викладаючи підкарпаторуську мову та літературу, яку на клопотання місцевої греко-католицької управи тут вивчали факультативно, а також релігію в Ужгородській учительській семінарії.

Про науковий доробок Є.Сабова. З його вчительською діяльністю пов'язані, зокрема, три його підручники. Перший з них – підручник підкарпаторуської мови та читанка для молодших класів, яка вийшла в Ужгороді у 1890 році під назвою "Русская грамматика и читанка с упражненіями и задачами: К изученію угорско-русскаго литературнаго языка, часть первая" (обсяг – 174 сторінки). У підназві автор зауважує, що йдеться не про російську літературну мову, якою справді виконана "Грамматика русскаго языка для среднихъ учебныхъ заведеній Подкарпатской Руси.- Часть І.- Этимологія". (Ужгород, 1924 р.) за редакцією Є.Сабова. Передмову до

© М.Сюсько, 2003.

неї, крім Є.Сабова, підписали також В.Гаджега, В.Гомічков, М.Бескид та ін. – всього сім чоловік, жоден із яких не мав філологічної освіти. Дослідники вважають, що цю цінну в мовознавчому відношенні працю анонімно написав професор реальної Пряшівської гімназії ім.П.Шафарика Олександр Григор'єв, який, до речі, є автором цілої низки інших мовознавчих видань. Крім зазначених праць, перу Є.Сабова належить ще "Церковно-славянская грамматика" ("Egyházi – szláv nyelvtan") (1894 р.), виконана угорською мовою.

Та найбільшим науковим здобутком Є.Сабова є його знамените "Христоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ съ прибавленіемъ угро-русскихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіях" (Ужгород, 1893 р., 236 с.), яка уже тоді привернула увагу славістичних часописів.

Уривок зі згаданої праці Є.Сабова, що його подає Ф.Тіхий про "Русько-мадьярский Словарь" Ласлова Чопея (Будапешт, 1883 р.) засвідчує: Є.Сабов – спостережливий дослідник. Він звертає, зокрема, увагу на непослідовність правописної практики Л.Чопея. То він, за словами Є.Сабова, "принадлежитъ къ фонетической школѣ...", а "...новѣйшія изданія, именно ізданіє съ 1888 года приближается уже къ литературному языку и писанно этимологически, но уже изданіе съ 1890 года снова фонетическо". Зміст "Христоматії..." засвідчує, що Є.Сабов досить послідовно відстоював місцеву традицію, у тому числі й підкарпаторуську мову. Так, у статті про літературну мову на тодішній Підкарпатській Русі він, зокрема, зауважує, що "ми не розмовляємо "московською мовою", що "...наша мова є для нас наймиліша ...". Автор статті переконаний, що нам потрібна саме наша мова і в друці. А такою, вважає він, вона може стати лише, орієнтуючись на О.Митрака і Є.Фенцика, бо саме в них, на думку Є.Сабова, відзеркалюються особливості живорозмовного мовлення. Він аргументує свої доводи тим, що перші були вихованні в руській школі, а тому в них не знайдеш, мовляв, мадяризмів, як, навпаки, чимало полонізмів та германізмів в українській мові і т. д., і т. п.

У "Христоматії..." Є.Сабов висловив, отже, думку, що саме мова О.Митрака (до речі, земляка Є.Сабова) могла б стати основою підкарпаторуської літературної мови, і ця думка була дуже близька його серцю. В останній період життя Є.Сабов, правда, все ж відмовився від свого первісного переконання про необхідність окремої підкарпаторуської мови, хоч у своїй творчій практиці він і надалі

вживав (застосовував) підкарпаторуську мову.

У листі Є.Сабова (1922 р.), вміщеному в праці Ф.Тіхого (8), простежується концепція "роднаго языка, руснацкаго". Автор докоряє місцевим інтелігентам (дописувачам "Свободы" і "Р.Нивы"), "не знающие даже языкъ своего села". Автор тут виразно засуджує як "москвофілізм", так і "українізм". На цих позиціях він непохитно стояв ще в 1924 році, коли була видана вже російська граматика.

Є.Сабов стверджував: "...мы хочемъ воспитывати нашу молодежь не для заграничнихъ лозунговъ, но для своей автономной краины". Він наголошував, що найкращим засобом такого виховання є "нашъ довоенный литературный языкъ", тобто російська літературна мова, якою користувалися підкарпаторуські письменники "від Духновича до Попрадова". До речі, І.Поп помилково вважає цю мову "всего лишь подкарпатским вариантом русского языка" (7). Є.Сабову не імпонувала й "Методична граматка карпато-руського языка для низших клас народных школ" А.Волошина (четверте видання 1924 р.), яка була пристосована до принципів граматики (1922 р.) І.Панькевича. Є.Сабов констатує, що А.Волошину як автору граматики, була "найдорожча його рідна верховинська вимова", але, на переконання Є.Сабова, цей верховинський діалект – не наша мова, яка була виплекана під впливом церковнослов'янської та російської літературної мови ще до О.Духновича.

На відміну від Є.Сабова А.Волошин відмовився від думки про окрему підкарпаторуську мову не лише теоретично, але й у своїй практиці. Єдиний, хто залишився вірним традиції підкарпаторуської літературної мови, був В.Гаджега – ужгородський канонік, найосвіченіша тоді людина і найкращий знавець історії церкви.

МИХАЙЛО СЮСЬКО

Джерельні приписи:

1. Сабов Е. Христоматия церковно-славянских и угро-русских литературных памятников.- Унгвар, 1893.- 236 с.

* * *

2. Сабов Євменій Іванович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 151.
3. Сабов Евмений// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 334.

* * *

4. Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси.- Факс. вид.: 2-е вид., доп за 1937 р.- Ужгород: Карпати, 1993.- 186 с.
Зі змісту: [Про Є. Сабова].- С. 41.
5. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку ХХ ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- 289 с.
Зі змісту: [Про Є.Сабова].- С. 171.
6. Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII – перша половина ХХ ст.).- Ужгород: Патент, 1999.- 352 с.
Зі змісту: [Про Є.Сабова].- С. 176, 300.
7. Литературные историки и критики: [У т.ч про Є.Сабова]// Федор П. Очерки карпаторусской литературы: со второй половины XIX столѣтія.- Ужгород, 1929.- С.65-69.
8. Sabov, Ievmenii// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 414-415.

ЖОВТЕНЬ: 7

ЄВГЕН АНДРІЙОВИЧ ФЕНЦИК: 160-річчя з дня народження письменника, культурного і громадського діяча (1844-1903)

Із завершенням XIX ст. закінчився і процес національного відродження закарпатських русинів у складі Австро-Угорської монархії. Останнім його представником був Є.А.Фенцик – учений, літератор, громадсько-політичний і культурно-освітній діяч.

Євген Андрійович Фенцик (псевдонім – Владимир) народився 7 жовтня 1844 р. в с. Мартинка (сьогодні с. Мала Мартинка Свалявського району). Закінчивши початкову школу в рідному селі, навчався в гімназіях Ужгорода та Сатмарі (Румунія). Вищу освіту здобув на богословському факультеті Віденського університету. Після посвячення у священики служив мирянам у різних селах Закарпаття: Богоревиця, Буковець, Великий Раковець, Порошково, а з 1902 р. – в с. Горінчево на Хустщині, де 5 грудня 1903 р. і помер.

За 35 років своєї священницької діяльності Є.А.Фенцик залишив помітний слід і на історичній, літературній та культурно-освітній ниві Закарпаття. Просвітитель порушував злободенні питання соціально-економічного та політичного становища Закарпаття в

© Д.Данилюк, 2003.

другій половині XIX ст. активно працював над утвердженням у закарпатських русинів національної самосвідомості.

У своїх історико-публіцистичних працях, зокрема у статті "Мысли о составлении нашей истории", Є.А.Фенцик відстоював і пропагував ідею автохтонності закарпатських русинів, їхню приналежність до східних слов'ян, підтримував у них "руський дух" і активно боровся проти політики денаціоналізації угорських властей. Він не сумнівався в тому, що русини "принадлежат к великой славянской семье". Правда, він, як і його попередники, не розумів процес формування української нації і усіх східних слов'ян, у тому числі й закарпатських русинів, об'єднував під одною етнічною назвою "русскій народ". Він писав:

От волшебных стран Карпата
До окрестностей Урала
Повсюду русскій народ.

У статті "Великоруссы" Є.А.Фенцик пояснив, що під етнонімом "русскій" розуміє всіх східних слов'ян, а в Києві живе "малорускій" народ і він пише не на "московском", а на "русском языке", який "образовался на основании церковно-слав'янского". Є.А.Фенцик пропагував етнічну спільність русинів по обидва боки Карпат. У статті "О славянах" він твердив: "Братья наши за Бескидом, тот самый русскій народ, что и мы, то кость от кости нашей и плоть от плоти нашей – то мы сами".

А між русинами Закарпаття й малоросами Полтавщини в говірках, піснях, народних звичаях більше схожостей, ніж відмінностей.

Є.Фенцик активно пропагував історію духовної культури слов'ян. І сьогодні з зацікавленістю читаються його статті "О мифах, сказках, песнях или о народной поэзии русского народа" і особливо стаття "О славянских языках и литературах", якою ознайомлював закарпатців із літературною творчістю сербів (І.Бранкович, Д.Обрадович, В.Караджич) та інших південнослов'янських народів.

Є.Фенцик багато зробив для ознайомлення читачів із важливими подіями історії краю. Так, у героїко-романтичній драмі "Покорение Ужгорода" змальовано мужність захисників фортеці Унг у боротьбі з угорцями в кінці IX ст. Він, після І.Базиловича й А.Кралицького, найбільше зробив для популяризації культурно-освітньої діяльності Ф.Корятовича у нашому краї. Про прихід цього русько-литовського князя, заснування ним Мукачівського

монастиря, зміцнення православ'я, а, значить, духовних зв'язків закарпатців із Сходом розповідається у поемі "Кориатович". Вона була надрукована в газеті "Свѣт" у 1868 р. і "Мѣсяцословъ" у 1870 р. Головна значимість цього історико-літературного твору у сприянні ознайомленню громадськості з історією краю, вихованню любові до рідної землі.

Особлива заслуга Є.Фенцика в тому, що він один із небагатьох громадсько-політичних діячів відгукнувся на болючі питання сучасності. Він не тільки бачив тяжке соціально-економічне становище, політичне безправ'я народу, його безпросвітне життя в умовах чужоземного поневолення, а й відкрито говорив про це. В умовах, коли угорська влада розгорнула пропагандистську компанію звеличення святостефанської корони і її "блага" для народів Угорщини, Є.А.Фенцик не побоявся сказати про справжнє становище закарпатських русинів:

О, много ты терпишь, оставленный люд,
И холод, и голод, и стыд, и презренье –
Карпатские дебри твой древний приют,
Тоскуя, глядят на твое опустенье.

Є.Фенцик добре знав життя й побут закарпатського селянина, його звичаї й традиції, любов до землі й уміння господарювати. Він не тільки констатував наявність злиденного становища народу, а й намагався розкрити причини, що його породжували. На його думку, вони полягають у тому, що народ не підприємливий, не освічений, позбавлений радості життя, топить своє горе в чарці горілки.

Одною з них був і грабіжницький характер проведеної урядом комасації (зведення в єдиний масив розкиданих селянських господарств). Він відкрито заявив, що комасація проведена безсовісно. Важливою причиною бідності є і "разного рода злоупотребления и сдирки, которым подвергаются наши люди со стороны безсовестных сельських настоятелей: "бировов" и "навторошей".

Заслугою Є.Фенцика є те, що він не лише засуджував економічну політику угорських властей, а й вказував шляхи ліквідації соціальної нерівності. Йому, як і всім будителям, були чужі революційні методи, й головним знаряддям у перебудові суспільства вважав збереження й примноження загальнолюдських моральних цінностей, звільнення трудівника від усіх податків і повинностей. У всього народу треба виховувати добрий характер, щоб

“призвичаити его ко всему красивому, доброму и благородному”. Характеризуючи всі види селянського життя, викриваючи вади всього суспільства, будитель причини їхньої наявності зводить до одного – нема кому заступитися за інтереси народу: “Все это есть от того, что в нас нет настоящей любви к своему отечеству, любви к ближнему, заботы о благе общем”. На думку будителя, ці риси мала би виховувати інтелігенція. На жаль, більша її частина свої власні інтереси поставила вище від народних, заради корисливих цілей перекинулася в табір офіційних властей і вислужувалася перед ними. Вона байдужа до долі народу. У статті, яка так і називається “Наше равнодушие – одна из причин бедности нашей” автор констатує гірку правду: “У нас есть мирская интеллигенция, но она из малодушия отреклася не только своего народа, – но и к вере сделалась холодною”. Є.Фенцик публічно викрив і затаврував цих ренегатів:

Ах, они одно с врагами,
За платеж ничтожный все
Под враждебный прапор стали
На против своей семьи…
За титул, позорну славу,
Пустейшее ничто,
В торг пустили и продажу
Что лишь мило сердцу, – все.

Э.Фенцик, як і О.Духнович, закликав покінчити з байдужістю інтелігенції, взятися за розвиток освіти й науки. Дійсно, Є.Фенцику були чужі насильницькі методи в побудові кращого життя. Суть його поглядів влучно охарактеризував Є.Сабов: “Не кровью, но благоразумным воспитанием хотел он поднять крестьянина на ступень культурного человека”. Підтвердженням цьому є його невтомна праця на культурно-освітній ниві, турбота про розвиток освіти, видання шкільних підручників з історії, географії, природознавства. Він зумів згуртувати навколо себе кращі літературні сили краю й організувати видання часопису “Листокъ”, який протягом 19 років (1885 – 1903 рр.) був єдиним “руським” виданим на Закарпатті. На сторінках “Листка” друкувалися матеріали з історії та етнографії Закарпаття, висвітлювалася діяльність культурно-освітніх діячів краю, пропагувалися досягнення передової російської літератури. Велике місце в часописі займали матеріали релігійного

характеру. Всі вони писалися на "литературном русском языке, образованном на основаніи церковно-словянском", насправді "язичієм".

Діяльність Є.Фенцика, що була спрямована на зміцнення національної самосвідомості закарпатських русинів, єднання і мирне співжиття всіх народностей краю, високо оцінена його нащадками. У 1926 р. в Ужгороді йому було споруджено пам'ятник, при відкритті якого один із промовців сказав: "Памятники Владимира Евг. Фенцика и Дайка Габора будут служить напоминанием и русским и мадярам о необходимости и праве свободно развивать свои культуры в мирном сожительстве для процветания обоих народов так, как мирно обрабатывают смежные нивы русский и мадярский земледельцы, ибо русским, словакам и мадярам Провиденье Божье судило: тут жить и умереть!" Дійсно, життя та діяльність Є.Фенцика заслуговують на добру пам'ять усіх закарпатців.

Є.Фенцик щиро сподівався, що рідна мова й народність можуть бути збережені тільки в лоні слов'янських народів. Тому вся його поетична творчість, як і О.Духновича та І.Сільвая, пройнята ідеєю слов'янської єдності, надією на об'єднання зі східними братами. І в тому, що вона стала реальною в 1945 р., є значна і його заслуга. Та сьогодні доцільно ще більше прислухатися до його заувеження, висловленого у вірші "Славянам":

Вы позабыли, что вы братья,
Оставили отцовский дом,
Рассторгли братские обьятья,
Всяк стал ходить своим путем.

Є над чим подумати нащадкам закарпатського будителя Є.Фенцика.

ДМИТРО ДАНИЛЮК

Джерельні приписи:

1. Евгений Фенцик. [Твори]// На Верховині: Зб. творів письм. дорадян. Закарпаття/ Упорядкув. О.Мишанича.- Ужгород: Карпати, 1984.- С. 279-286.
2. Фенцик Є. [Твори]// Хрестоматія нової закарпатської української літератури. (Друга половина XIX сторіччя): Посіб. для студентів вищих учб. закладів, учнів старших кл. серед. шк., учителів та працівників культурно-освітніх установ/ Упоряд.: Ю.А.Бача, О.М.Рудловчак.- Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatěl'stvo, 1964.- С. 181-221.
3. Фенцик Є. [Твори]// Хрестоматія закарпатської української літератури XIX століття. Друга частина / [Уклад. О.Рудловчак]/ Уклад. О.Рудловчак.- Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1985.- С. 172-211.

* * *

4. Фенцик Євген Андрійович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 173.
5. Фенцик Евгений// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- 381-382.

* * *

6. Бабота Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття.- Братислава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братіславі; від. укр. л-ри в Пряшеві, 1994.- 251 с.
   Зі змісту: [Про Є.Фенцика]: див іменний покажч.
7. Євген Андрійович Фенцик// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 212-220.
8. Євген Фенцик// Світочі карпатського краю.- Мукачево: Елара, 1996.- С. 65-66.
9. Евгений Фенцик// Сочка-Боржавин В. Будителі Подкарпатськых русинов.- Ужгород, 1995.- С. 66-72.
10. Нариси історі Закарпаття. Т. 1 (З найдавніших часів до 1918 р.)/ Відп. ред. і кер. авт. кол. І.М.Гранчак.- Ужгород: Госпрозрах. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1993.- 436 с.
    Зі змісту: [Про Є.Фенцика].- С. 423-424.
11. Тересвянський Д. Євген Андрійович Фенцик: До 150-річчя з дня народж.// Календар "Просвіти" на на 1994 р/ Упорядкув. И.Баглая, П.Федаки.- Ужгород, 1994.- С. 156-159.
12. Бужан В. В Ужгороді зберігся його пам'ятник: [До 150-річчя з дня народж. Є.Фенцика]// Новини Закарпаття.- 1994.- 4 жовт.

* * *

13. Данилюк Д. Євген Андрійович Фенцик: Іст. портрет: До 90-річчя від дня смерті// Срібна Земля.- 1993.- 4 груд.
14. Керецман Н., Ліхтей І. Останній будитель: До 150-річчя з дня народж. Є.Фенцика// Молодь Закарпаття.- 1994.- 15 жовт.
15. Мудра Ю. Просвітитель, будитель, громадянин: [Є. Фенцик]// Новини Закарпаття.- 1993.- 4 груд.
16. Сочка-Боржавин В. Вдохновенный последователь Духновича: [К 90-летию со дня смерти Е.Фенцика]// Единство-плюс .- 1993.- 4 декабря.
17. Токарь Г. Последний из могикан: [Е.Фенцик]// Единство-плюс.- 1994.- 2 апреля.
18. Fentsyk, Ievhenii// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 116-117.

ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ МАТІЇВ: 65-річчя з дня народження поета (1939-1985)

7 жовтня 2004 року йому виповнилося б 65 років, а прожив усього 46. Народився поет у с.Нижня Рожанка Сколівського району, що на Львівщині. Навчався у Дрогобицькому музичному училищі, працював викладачем музичної школи у м. Старокостянтинові на Хмельниччині. Після закінчення факультету журналістики був кореспондентом старокостянтинівської районної газети "Світло Жовтня", чернігівської "Комсомольський гарт". З 1970 року Володимир Матіїв – завідуючий відділом газети "Молодь Закарпаття", згодом – інспектор Закарпатського облвиконкому, а з 1978 – головний редактор обласного комітету радіомовлення й телебачення.

Перші вірші поета з'явилися на сторінках періодичних видань у 1961 році. За життя вийшло дві збірки віршів Володимира Матіїва "Зблиски ватри" (1978) і "Краплі живиці" (1982). Третя – "Ялинні плеса" побачила світ через рік після смерті поета у 1986 році. У вірші "Земні турботи" до щему вражають рядки:

А то нічого, що турбот зарясно,
Зате вам пісню принесу з доріг.
Хіба що серце спиниться
Дочасно.
Його, признатись, я ще й не беріг...
А вийде так – то я ще зможу стати
На отчім полі грудкою землі...
Від неї хай не виростуть Карпати –
Аби лиш не робилися малі.

Любити Вітчизну для поета означало жити її радощами і болями, бути на передньому краї життя, "в одвіті за дощ і сонце, за пройдений і за майбутній день". Натхнення для боротьби за вдосконалення світу поет нерідко шукав у славному минулому, в героїчних звершеннях мудрих і мужніх пращурів. Готовність відомстити за кривди власні й чужі в ім'я правди й свободи змальовував як непідвладну часові.

Зв'язок із минулим і пам'ять про нього постає в поезії Володимира Матіїва як умова духовного розвитку народу. Тему спадкоємності

© Н.Ференц, 2003.

поколінь поет вирішує на конкретному історичному матеріалі, осмислює найбільш значущі події нашої історії, портретує видатні історичні постаті ("Смерековий світ"), уміє зарядити своє слово не лише любов'ю, але й гнівом, спрямувати його проти ворогів народу, тих, що зганьбили батьківський рід і сховалися від народної помсти.

Особливим ліризмом сповнені вірші Володимира Матіїва про рідний край, милу серцю оселю і найдорожчу на світі людину – матір. Просто, невимушено і до болю лагідно звучить сердечний голос матері в поемі "Краплі живиці":

Якщо відпустку маєш, поспішай –
усі в село вернулися на літо.
Уже в моє вікно мале пташа
Сьогодні билося привітно.

Материнський світ і світ дитинства стає для поета критерієм оцінки власного життя. Зустріч з отчим домом наштовхувала на самоаналіз, збуджувала почуття вічного несплаченого боргу перед матір'ю, боргу, який поет з часом відчував усе сильніше і болючіше. У душі з'являлося передчуття неминучих утрат. І зроджувалося застереження не забувати дорогу до матері, мотив відповідальності перед батьками ("Гірське тяжіння").

Остання книжка Володимира Матіїва "Ялинні плеса" засвідчила, що її автор добре володів мистецтвом поетичного малюнка, умів психологічно достовірно відтворити найтонші людські почуття. В інтимній лірриці книжки врівноважена тональність. Поет виражав почуття стримано, ніжно й м'яко. Він сприймав любов, як щасливий дарунок долі, як свято душі і найбільше у світі диво, боявся зачерствіти, оніміти душею ("Не остудіть вогонь, серця", "Зоряний спомин").

Володимир Матіїв любив життя, прагнув збагнути "цей непростий... світ чудес". Усе, що не торкнулося серця й душі, вважав дріб'язковим і тимчасовим. У кращих віршах щасливо уникав малозмістовних поетичних красивостей, ускладнених форм. Він умів розв'язувати складні поетичні завдання найпростішими засобами.

Лірична пісня Володимира Матіїва обірвалася передчасно, 16 липня 1985 року, коли талант поста лише сягав свого зеніту. Ліричний герой його поеми-балади "Успадкована пісня" зізнавався:

І я тобі всього не розповів...
Мене за це вже не осуджуй строго...

Те, що Володимир Матіїв устиг розповісти, оповите такою любов'ю, душевною щирістю і мистецьким сумлінням, які не дадуть остудити нам вогонь сердець.

НАДІЯ ФЕРЕНЦ

Джерельні приписи:

1. Матіїв В. Зблиски ватри: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1978.- 96 с.
2. Матіїв В. Крапля живиці: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1982.- 80 с.
3. Матіїв В. Ялинні плеса: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1986.- 117 с.

* * *

4. Матіїв В. [Вірші]// Закарпатська поезія XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., В.П.Густі.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 298-302.
4. Матіїв Володимир// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 438-439.

* * *

5. Балега Ю. В одежі слова – вогонь і полова: Огляд поет. зб. молодих поетів: [У т.ч. В.Матіїв]// Закарпат. правда.- 1980.- 10 серп.
6. Бобинець С. Пісня, принесена з доріг: [Про В.Матіїва]// Жовтень.- 1983.- № 5.- С. 125-126.
7. Густі В. Зоря над плесами ялинними: [Про кн. "Ялинні плеса" В.Матіїва]// Молодь Закарпаття.- 1983.- 15 жовт.
8. Товтин В. Поети, яких ми забуваємо: Володимир Матіїв, Василь Ігнат, Микола Матола// Ужгород.- 1999.- 3 лип.
9. Ференц Н. Життя, як зблиск ватри: До 60-річчя з дня народж. поета В.Матіїва// Новини Закарпаття.- 1999.- 9 жовт.

ЖОВТЕНЬ: 14

КАЗИМИР ІВАНОВИЧ ГУРНИЦЬКИЙ: 80-річчя з дня народження поета (1924)

Про Казимира Івановича Гурницького однаково можна говорити і як про поета, і як про історика. Адже все життя його вірно супроводжують дві музи – поезія і наукова творчість. Це – його двокрилля. Воно піднімало до омріяних висот і вимагало тяжкої сподвижницької праці. Вони й тепер поруч – дарують натхнення, сили, радість, яку даровано пізнати лиш істинному поету й науковцю від Бога. Саме таким є К.І.Гурницький.

© В.Густі, 2003.

Народився Казимир Іванович 14 жовтня 1924 р. в с.Шаровечка Проскурівського р-ну Кам'янець-Подільської області (нині Хмельницького р-ну Хмельницької області) у сім'ї коваля. Від батька успадкував дивовижну працелюбність і повагу до праці. Так склалася доля, що сім'я Гурницьких, коли Казимиру виповнилось 12 літ, переселилась у Північну Донеччину, у зрусифіковане с.Табаївка. Того ж, 1936 р. родина переїхала на Полтавщину, де оселилась у с. Кошманівці Машівського р-ну. Там майбутній поет і науковець встиг закінчити вісім класів місцевої школи. Звідти 16 вересня 1941 р. добровільно вступив до лав Червоної Армії. За його плечима Південно-Західний, Сталінградський, Степовий, Воронезький, Третій Український фронти! Солдатська тяжка одіссея Казимира Гурницького тривала майже 7 літ – до квітня 1948 р. Потім ще 7 літ він працював на залізничному транспорті на станції Гречани Вінницької (Південно-Західної) залізниці. Закінчивши вечірню школу робітничої молоді, пройшовши пекельні життєві університети, він, нарешті, стає студентом історичного факультету Ужгородського державного університету. Був головою профкому, помічником ректора цього ж вузу. Та його вабила не кар'єра. Його кликали дві музи – поезія й історія. І він пішов за їх покликом.

У періодичній пресі краю, альманасі "Голоси молодих" (1958), колективному збірнику "Лицем до сонця" (1960), газеті "Літературна Україна" були опубліковані його поезії, написані уже в зрілому віці. Згодом окремими виданнями вийшли збірки поезій "Право на вічний неспокій" (1963), "Ікарові очі" (1967), "Земля в польоті" (1981), "На стикові тисячоріч" (1997).

Знання польської, білоруської, сербо-лужицької і, звісно, російської збагатили його поетичну палітру чудовими перекладами творів поетів, для яких ці мови рідні. На робочому столі, у записниках поета Казимира Гурницького нові поезії, переклади. Життя і світ вчаровують його, як і колись, своєю красою, загадковістю, мудрістю.

Як науковець до свого 80-річчя від дня народження, ювіляр прийшов також із вагомим здобутком. Є що згадати, є чому порадіти. Головна проблема, яку досліджував упродовж багатьох літ кандидат історичних наук, доцент УжДУ Казимир Іванович Гурницький – це життєвий шлях і наукова діяльність відомого українського вченого-сходознавця, історика, перекладача й письменника,

академіка АН УРСР (з 1919 р.) Агатангела Кримського (1871-1942). Його невтомна праця увінчалась монографіями "Кримський як історик" (Київ, 1971), "Агатангел Ефимович Крымский" (Москва, 1981), низкою статей в "Українському історичному журналі", наукових збірниках тощо. Багато енергії, творчих сил віддав він науково-історичним проблемам регіонального краєзнавства. Але ж і викладацька робота упродовж понад 30-ти літ – теж увінчана вагомими набутками. Добрим словом згадують свого наставника, який відкрив для них історію країн Африки й Азії, численні вчителі, які зараз працюють у різних областях України. До речі, його вихованці І.І.Вовканич та М.П.Матьовка уже стали докторами історичних наук. До К.І.Гурницького і зараз звертаються за порадою, консультацією. Його бібліотека, особливо з питань, що стосуються сходознавства, вражаюча!

Нива історії яку самовіддано доглядає ювіляр, дає щедрі плоди. Вона осяяна здобутками, а ще й благородним сяйвом райдуги поезії К.І.Гурницького.

ВАСИЛЬ ГУСТІ

Джерельні приписи:

1. Гурницкий К. Агафангел Ефимович Крымский.- К.: Наук. думка, 1980.- 192 с.
2. Гурницький К. Земля в польоті: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1981.- 87 с.
3. Гурницький К. Ікарові очі: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1967.- 32 с.
4. Гурницький К.І. На стикові тисячоріч: Вірші та поеми.- Ужгород: Патент, 1997.- 287 с.
5. Гурницький К. Право на вічний неспокій: Поезії.- Ужгород, 1963.- 60 с.

* * *

6. Гурницький К. Війна, як вона починалася; На перегоні, Перемога: [Вірші]// Закарпат. правда.- 1990.- 2 черв.
7. Гурницький К. Вік уповні; Експромт; Теорія і практика: [Вірші]// Новини Закарпаття.- 1999.- 11 верес.
8. Гурницький К. Індустріальний монстр; В лабіринті; Тополя; Душа болить: [Вірші]// Карпат. Україна.- 1992.- 23 лип.
9. Гурницький К. Пам'яті Петра Угляренка: [Вірш]// Новини Закарпаття.- 1998.- 18 черв.
10. Гурницький К. Сакура: [Вірш]// Новини Закарпаття.- 2002.- 27 квіт.
11. Гурницький К. Чотири видіння коваля: Поема// Ужгород. ун-т.- 1992.- 14 лют.

* * *

12. Басараб В. Переможці ми... Рядові переможці: До 70-річчя Казимира Гурницького// Новини Закарпаття.- 1994.- 19 листоп.
13. Зейкан Ю. Любов, яка знає муки Тантала та пекельний труд Сізіфа: [Творчість К.Гурницького]// Молодь Закарпаття-реформа.- 1997.- 1 листоп.
14. Мандрик І., Олашин М. Історик і поет: До 75-річчя з дня народж. К.Гурницького// Новини Закарпаття.- 1999.- 14 жовт.
15. Скунць П. Душі натягнута струна: [Про зб. К.Гурницького "На стикові тисячоріч"]// Новини Закарпаття.- 1997.- 19 лип.
16. Скунць П. Очима Ікара: [Про Казимира Гурницького]// Карпат. Україна.- 1992.- 23 лип.
17. Угляренко П. О творчості дива сяйні...: [Кн. К.Гурницького "На стикові тисячоріч"]// Закарпат. правда.- 1997.- 23 серп.
18. Фединишинець В. Поезія вченого чоловіка та про один його добрий вчинок: [К.Гурницький]// Корзо.- 1998.- 13 серп.
19. Ференц Н. У протиборстві добра і зла: [Роздуми над кн. К.Гурницького "На стикові тисячоріч"]// Новини Закарпаття.- 1998.- 18 черв.
20. Цуга І. Польський співець Закарпаття: [К.Гурницький]// Соціал-демократ.- 1999.- 17 лип.

ЖОВТЕНЬ: 23

ВАСИЛЬ ЛАЗАРЕВИЧ МИКИТАСЬ: 80-річчя з дня народження вченого, літературознавця і педагога (1924-1999)

На обріях Ужгорода він з'явився в 1955 році, з Ужгородським університетом пов'язані кращі творчі роки молодого українського вченого й педагога. Тут до 1970 року він пройшов нелегкий шлях становлення як старший викладач, доцент і професор, у нашому університеті він написав докторську дисертацію, опублікував десятки книг і сотні статей про давню українську літературу, у тому числі про літературу Закарпаття, цілком заслужено здобувши визнання кращого знавця історії, культури й літератури нашого краю.

Народився Василь Лазаревич Микитась 23 жовтня 1924 року в с.Жовте П'ятихатського району Дніпропетровської області в бідній селянській родині, яка, однак, пам'ятала своє козацьке походження й гордилася ним. Початкову освіту здобув у рідному селі, а середню – у Жовтих Водах. Коли почалася Велика Вітчизняна війна, з колгоспним майном евакуювався на Схід, але потрапив у

© Ю.Балега, 2003.

німецьке оточення й вимушений був повертатися додому. У жовтні 1943 року добровольцем пішов у Червону Армію, воював на Ленінградському й Балтійському фронтах, нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня та медаллю "За відвагу". Був важко поранений і став інвалідом війни 2 групи.

Після демобілізації Василь Лазаревич у 1946 році вступив на філологічний факультет Дніпропетровського університету, який закінчив у 1951 році. Того ж року вступив до аспірантури при Інституті літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України, яку закінчив у 1954 році, захистивши кандидатську дисертацію про творчість закарпатського письменника-полеміста кінця XVII – початку XVIII століття Михайла Андрелли й одержав направлення на роботу в наш університет. До кінця днів своїх із вдячністю згадував ім'я свого наукового керівника, директора названого інституту академіка О.І.Білецького та завідуючого відділенням давньої української літератури академіка М.К.Гудзія, які навчили його, як звикли у таких випадках говорити, працювати на "чорному дворі науки". І хочу підкреслити, що вдячний учень ніколи не зганьбив світлі імена своїх учителів.

В Ужгородському університеті В.Микитась успішно читав курс давньої української літератури, полюбляв спецкурси та спецсемінари з творчості Т.Шевченка. Не одне покоління вчителів в усіх куточках області та за межами нашого краю і досі із захопленням згадують лекції Василя Лазаревича, які відзначалися глибоким знанням матеріалу, оригінальністю викладу, високим професійним рівнем. Вони гордяться тим, що мали щастя слухати його лекції, мали чому повчитись і чого навчитися на них.

А ще одна риса Микитася педагога і вченого – висока інтелігентність. Він завжди приходив на роботу як на свято: підтягнутий, акуратно одягнений, у будні й свята при краватці. На роботі, як на роботі – усяке буває, але ніхто не бачив його знервованим, не чув підвищення його голосу, зневажливого висловлювання про людей. Василь Лазаревич умів розмовляти як із студентами, так і з колегами по роботі, не лише гідно, але й красиво вести дискусії, відстоювати ту чи іншу точку зору. Розмірений, оксамитовий тембр його голосу приваблював людей як на лекціях, наукових дискусіях, так і в приватних розмовах. Іноді мимовільно виникає питання – як і звідки взялася така висока культура, така висока інтелігентність у сина простого селянина, який зазнав і голодомор 1932-1933 років,

і політичні репресії кінця тридцятих, усі страхіття окупації й війни та бешкетування сталінсько-беріївських опричників в Україні в повоєнні роки?

Ні, навчитися такому не можна. Таким, мабуть, треба народитися. Треба мати талант від Бога. А Микитась його мав. Тільки завдяки таланту й неймовірній працездатності відносно слабосилий, далеко не богатирської статури чоловік, до того ж інвалід війни, піднявся на висоту людського духу і в науці зробив стільки, що вистачило б на кількох.

Працюючи на викладацькій ниві в Ужгородському університеті, В.Микитась дуже багато уваги приділяв науковій роботі, найбільше – історії літератури Закарпаття, хоча не залишав поза увагою і сучасний літературний процес. В університеті він написав докторську дисертацію "Літературний процес на Закарпатській Україні дожовтневого періоду (IX ст.-1917)", яку захистив у Києві в 1970 році. Основні положення дисертації викладено в таких книжках, як "Давня література Закарпаття" (Львів, 1968), "Галузка могутнього дерева" (Ужгород, 1970), "З ночі пробивалися" (Ужгород, 1977), "Літературний рух на Закарпатті другої половини XIX ст." (Ужгород, 1965), "Літературний процес на Закарпатті доби феодалізму" (Ужгород, 1966) і "Давня література Закарпаття: Нариси літератури Закарпаття доби феодалізму" (Львів, (968). Вони засвідчили високу ерудицію їх автора і, як відзначав О.Мишанич, "поставили його в перший ряд дослідників літератури Закарпаття".

В.Микитась був автором ряду літературно-критичних нарисів про життя і творчість письменників Закарпаття, зокрема таких, як "О.В.Духнович" (Ужгород, 1959), "Український письменник-полеміст Михайло Андрелла" (Ужгород, 1960), "Ф.М.Потушняк" (Ужгород, 1961), написав і надрукував понад 100 статей про літературу і літераторів нашого краю та багато рецензій на їх твори. Він описав давні рукописи та стародруки, які були в університетській бібліотеці та в краєзнавчому музеї, і видав окремими книжечками: "Давні рукописи і стародруки (б-ки Ужгородського університету): Опис і каталог Ч. І." (Ужгород, 1961), "Давні рукописи і стародруки (б-ки Ужгородського університету): Опис і каталог. Ч. 2" (Львів, 1964), "Давні книги Закарпатського державного краєзнавчого музею: Опис і каталог" (Львів, 1964), разом із пряшівською дослідницею О.Рудловчак упорядкував такі фундаментальні видання, як "Поети Закарпаття: Антологія закарпатської поезії (XVI-1945)"

(Братислава-Пряшів, 1965) і "Твори Олександра Духновича в 4-х томах: Том 1" (Пряшів, 1968). Крім того, впорядкував збірку віршів закарпатських поетес "Гірські квіти" (Ужгород, 1967), збірку закарпатського гумору "Закарпатські сміховинки" (Ужгород, 1966. 2-е видання – 1967) та ряд інших книжок. До кожної з них написав ґрунтовну передмову.

У 1970 році В.Микитась переїжджає на роботу в столицю нашої країни місто Київ. Деякий час працював на посаді старшого наукового співробітника Інституту історії АН, а в 1974 році обирається за конкурсом на посаду завідувача відділу рукописів і текстології Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України. З 1979 року й до виходу в 1984 на пенсію керував відділом давньої української літератури цього ж інституту, був членом редколегій зібрань творів І.Франка у 50-ти томах, Лесі Українки у 12-ти томах, Є.Гребінки та інших.

Як і раніше, найбільшу увагу В.Микитась продовжує приділяти дослідженню давньої української літератури. Ще в далекому 1955 році вийшла під редакцією академіка М.Гудзія перша його солідна публікація – збірник "Слово о полку Ігоревім" (Київ, 1955,1979), а в останні десятиліття видав такі ґрунтовні наукові праці, як "Іван Франко як дослідник давньої української літератури" (Київ, 1988), "Іван Франко – дослідник української полемічної літератури (XVI-XVII ст.)", які вважаються помітним вкладом ученого у франкознавство. Він був одним з авторів першого підручника для університетів "Давня українська література" (Київ, 1978 і 1989), співавтором академічних видань "Історія української літератури: У 2-х томах" (Т І.- Київ, 1987) та "Історія українсько-російських літературних зв'язків: У 2-х томах" (Т. І.- Київ, 1987). Його перу належить також вагоме дослідження "Давньоукраїнські студенти і професори" (Київ, 1994), у якій розповідається про українське студентство та професорів XV-XVIII століть і їх духовну спадщину. Усі названі праці В.Микитася залишаються в активі української літературознавчої науки, використовуються викладачами та студентами у вузах, учителями шкіл, дослідниками нашого літературного процесу.

Однак треба мати на увазі й епоху, у яку жив і творив В.Микитась. Система не була байдужою до таланту, і вчений не міг залишатися поза життям і простором. Тому з-під пера Микитася вийшло немало праць, які явно не входять до активу талановитого вченого.

Маються на увазі книги "Всупереч правді життя" (Київ, 1974), "Українська література в боротьбі проти унії" (Київ, 1984), "Життя: ідеологічна боротьба. Література" та інші.

Незважаючи на надломлене здоров'я, Василь Лазаревич і на пенсії не полишає свого пера. Тепер об'єктом його наукових зацікавлень стало життя і наукова діяльність видатних українських літературознавців – академіків М.І.Петрова, М.К.Гудзія і А.Ю.Кримського. Книжка про М.Петрова з бібліографією його праць побачила світ у 1994 році, а підготовлені до друку монографії про А.Кримського та М.Гудзія ще чекають на видавців. На видавця чекає й підготовлена до друку книжка "Український давній гумор (XI-XVIII ст.)", у якій чи не вперше в нашому й зарубіжному літературознавстві робиться спроба простежити становлення і розвиток літератури "веселого цеху" в Україні.

Як уже відзначалося, В.Микитась не обмежував себе лише дослідженнями в галузі давньої української літератури – він досить міцно тримав руку й на пульсі сучасного літературного життя. На сторінках місцевої і республіканської преси регулярно з'являлися його відгуки та рецензії як на наукові праці, так і на художні твори, він брав активну участь в обговоренні актуальних питань життя й розвитку сучасної української літератури. Як обдарованого критика в 1963 році Василя Лазаревича було прийнято в члени Спілки письменників України.

В особі В.Микитася закарпатці, а особливо молоді філологи, яких у свій час навчав у нашому університеті відомий літературознавець, мали в Києві доброго представника й порадника. До нього будь-коли можна було звернутися за порадою і не було випадку, щоб він комусь відмовив. Ні, він не був улюбленцем долі, і життя не балувало його, але він ніколи й нікому не скаржився на життя й обставини, працював до сьомого поту й бадьорився, як тільки міг. Мені не раз доводилося чути від колишніх його вихованців: був чи була в Києві, відвідав чи відвідала Василя Лазаревича, і він прочитав мою статтю чи розділ більшої праці, порадив, допоміг, а часом і заступився. Як друг і добрий наставник. Уболівав за кожного, з ким доля колись зводила його.

Мені особисто випало щастя понад 15 років працювати з В.Микитасем на кафедрі української літератури філологічного факультету нашого університету і скажу чесно: він був мені за друга й порадника. У нього можна було повчитися тому, як треба

працювати, як готуватися і як читати лекції. І ще одне – як ставитися до людей.

Невисокого зросту, худенький, але ошатно одягнений, Василь Лазаревич одразу привертав увагу до себе, як тільки з'являвся серед людей. Ні, не партійними чи посадовими чинами, за якими він ніколи не ганявся, а, отже, і не мав. Високим інтелектом і людяністю він приваблював як викладачів, так і студентів факультету, усіх, кому доводилося мати з ним справу або й просто зустрічатися на широких стежках життя. І безкорисливою готовністю допомогти...

Останній раз я зустрічався з В.Микитасем на Софіївській площі у Києві під час одного з Всесвітніх форумів українців. Він щойно виписався з лікарні після дуже складної операції й прийшов з дружиною на вечірній мітинг – не міг нарадуватися незалежності України. Ми з ним зустрілися цілком випадково. Вечори в Києві були прохолодними, і він, знаючи, що маю деякі проблеми із здоров'ям, дуже скрушався з приводу того, що на мені немає піджака. А потім зняв із своїх плечей шерстяний светр і намагався накрити ним мої плечі. "Я уже після лікарні, – переконував мене, – а вам ще..." Зрозуміло, тут я з ним не погодився...

А 20 березня 1999 року прийшла з Києва сумна звістка: після тривалої і тяжкої хвороби помер відомий український літературознавець і педагог, доктор філологічних наук, професор В.Л.Микитась. Пішла з життя мудра, талановита і добра людина, великий і невтомний трудівник на ниві українського літературознавства. У серцях людей, що знали його, спілкувалися з ним, він залишив добру пам'ять про себе. І великий науковий доробок.

ЮРІЙ БАЛЕГА

Джерельні приписи:

1. Микитась В. Галузка могутнього дерева: Літ. нарис.- Ужгород: Карпати, 1971.- 208 с.
2. Микитась В. Давні книги Закарпатського державного краєзнавчого музею.- Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1964.- 84 с.
3. Микитась В. Давні рукописи і стародруки. Ч. 2.- Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1965.- 81 с.
4. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори.- К.: Абрис, 1994.- 258 с.
5. Микитась В. О.В.Духнович: Літ.-критич. нарис.- Ужгород, 1959.- 104 с.

6. Микитась В. Життя. Ідеологічна боротьба. Література: Літ.-публіцист. нарис.- К.: Рад. письм, 1982.- 192 с.
7. Микитась В. З ночі пробивалися...- Ужгород: Карпати, 1977.- 160 с.
8. Микитась В.Л. Литературный процесс на Закарпатской Украине до-октябрьского периода (XI век-1917 г.): Автореферат на соискание учёной степени доктора филологических наук.- К., 1970.- 102 с.
9. Микитась В.Л. Українська література в боротьбі проти унії: Дослідж.- К.: Дніпро, 1984.- 242 с.
10. Микитась В.Л. Український письменник-полеміст Михайло Андрелла.- Ужгород, 1960.- 128 с.
11. Микитась В. Ф.М.Потушняк.- Ужгород, 1961.- 96 с.
12. Микитась В.Л. Через гори і кордони: Культ. і літ. зв'язки Закарпаття з Україною та Росією у XIX-XX ст.- К.: Знання, 1977.- 48 с.

* * *

13. Микитась В. "Бабське століття" або "Темна пляма" в історії України XVIII століття// Київ.- 1990.- № 8.- С. 109-148.

* * *

14. Олександр Духнович. Твори. В 4-х тт.- Т. 1./ Упоряд., авт. комент. і слов.: О.Рудловчак, В.Микитась; Автор вступ. нарису О.Рудловчак.- Слов. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968.- 791 с.
15. Поети Закарпаття: Антол. закарпатоукраїнської поезії (XVI ст.-1945 р.)/ Підгот. текстів, упоряд., приміт. і вступ. ст. Василя Микитася та Олени Рудловчак.- Братіслава: Слов. пед. вид-во, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1965.- 645 с.

* * *

16. Хланта І.В. В.Микитась: Бібліогр. покажч.- Ужгород: Патент, 1998.- 140 с.

* * *

17. Микитась Василь Лазарович// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 117.
18. Микитась Василь Лазаревич// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 253.

* * *

19. Духом – закарпатець: [Пам'ять про Василя Микитася]// Срібна Земля.- 1999.- 10 квіт.
20. Падяк В. Микитась Василь Лазарович// Бібліотечне Закарпаття: Сторінки історії та сучасності/ Уклад. Н.М.Панчук.- Ужгород: [Патент, Вид-во В.Падяка], 2000 .- С. 22-23.
21. Рудловчак О. Життя окрилене пошуками: [До 60-річчя В.Л.Микитася]// Дукля.- Пряшів.- 1984.- № 5.- С. 45-48.

ГАННА АНДРІЇВНА ГОРВАТ:
80-річчя з дня народження художниці (1924)

Ганна Андріївна Горват народилася 5 листопада 1924 року в м.Берегово.

Творчий шлях однієї з найбільш шанованих мисткинь Закарпаття Ганни Горват розпочався майже півстоліття тому, у 1958 році. Керамічні композиції, представлені тоді нею на виставці самодіяльних художників Берегівського району, звернули на себе увагу не тільки відвідувачів виставки, але й спеціалістів. З того часу Ганна Горват – незмінна учасниця не тільки районних, але й обласних, всеукраїнських, всесоюзних, численних зарубіжних виставок. Її твори експонувались у Варшаві, Будапешті, Берліні, Бухаресті, Москві, Кошице, Ніредьгазі.

З 1963 року художниця – член Національної Спілки художників України, у 1996 році їй присвоєно звання заслуженого художника України.

Не покидаючи надовго рідного Берегова, Ганна Андріївна здобула популярність далеко за межами Закарпаття як скульптор, художник-кераміст, автор декоративного оформлення будинків культури, санаторіїв і в рідному краї, і в інших областях України та колишнього Союзу.

У кінці 90-х років вона здійснила ще одну грандіозну роботу – у Виноградівському готичному костьолі францисканців виконала 12 горельєфів, що відтворюють євангельські сюжети. Характерне для стилю художниці жанрове забарвлення тут нерозривно поєднано з узагальненням монументального плану.

Художниця інтенсивно працює в жанрі медальєрного мистецтва, ставши за кілька десятиліть одним із провідних авторів цього жанру в Закарпатті.

Багатогранність таланту художниці вражає. Окрім уже згаданих жанрів, Ганна Горват – автор багатьох графічних творів, у летючих лініях яких мисткиня відкриває свої найбільш ліричні уявлення про світ, про космос людської духовності. Широкий діапазон творчих можливостей художниці ґрунтується на глибинному знанні не тільки рідної їй угорської народної культури, але й усього багатонаціонального фольклору Закарпаття, а також здобутих

© Н.Панчук, 2003.

постійною самоосвітою знань з історії світового мистецтва, літератури, етнографії, психології, філософії. Чимало представників різних жанрів мистецтва вважають себе учнями Ганни Горват.

І це найкраще визнання творчого й людського таланту цієї мудрої жінки.

Нещодавно художниця выдкрилась ще одныэю гранню таланту вийшла книга її короткої прози "Aza régi nyár" ("Те незабутнє літо").

НАДІЯ ПАНЧУК

Джерельні приписи:

1. Горват Ганна Андріївна// Художники Закарпаття: Альбом-каталог: До 55-річчя Закарпат орг. Нац. спілки худож. України/ Упорядкув. Кузьми Б., Стельмах К.- Ужгород: Карпати, 2001.- С. 90.
2. Горват Анна// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 139-140.
3. Horváth Anna// Kárpátalia magyar személyi és intézmény-adattára/ Dupka György közseadásában.- Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993.- 48-49 old.
4. Horváth Anna// Kortárs Magyar Művészeti Lexikon.- Budapest: Enciklopédia Kiadó.- 2. kötet.- 145-146 old.

* * *

5. Балог І. Незвичайна розмова з Ганною Горват// Вісн. Берегівщини.- 1994.- 3 листоп.
6. Відомий скульптор відзначила День народження: [Г.Горват – 78]// Старий Замок.- 2002.- 21 листоп.
7. Горват Г. "Важливо не те, що видно, а те, що є": [Зустріч з худож. Ганною Горват/ Записала Т.Іванкіна]// Ужгород.- 1999.- 5 черв.
8. Горват Г. "Коли помиратиму, всі свої картини спалю у дворі", – каже худож. Г.Горват: [Інтерв'ю з заслуж. худож. України/ Записала А.Шевчук] // Фест.- 2001.- 19-25 лип.
9. Горват Г. Я завжди відкрита до людей і спілкування: [Інтерв'ю з худож. і скульптором/ Вів О.Волошин]// Старий Замок.- 2002.- 10 лип.
10. Ганна Горват: [Творчість засл. худож. України Г.Горват]// Вісн. Берегівщини.- 1997.- 18 верес.
11. Кучеренко З. Анна Горват із Закарпаття: Творч. портр.// Образотв. мистецтво.- 1999.- № 3-4.- С. 38-39.
12. Приходько О. Сповнена духовних і творчих сил: [Засл. худож. України Ганна Горват]// Новини Закарпаття.- 1999.- 9 листоп.
13. Чирибан С. Світ Ганни Горват// Вісн. Берегівщини.- 2002.- 9 листоп.

* * *

14. Horváth Anna. Az a régi nyár: Történetek, jegyzetek, vallomások, rajzok.- Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1996.- 118 old.

ЛИСТОПАД: 19

МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ ЛУЧКАЙ: 215-річчя з дня народження лінгвіста, фольклориста, історика (1789-1843)

Михайло Михайлович Лучкай увійшов в історію як учений-історик, мовознавець, фольклорист, культурно-освітній і церковний діяч. Доля судила йому розв'язати ряд важливих завдань, поставлених перед краянами епохою, в якій він жив.

Його життя й діяльність припали на першу половину XIX ст., на той період історичного розвитку, коли в західноєвропейських країнах здійснювалися докорінні зміни як в соціально-економічній, так і в суспільно-політичній сфері. У вирі оновлення зникали усталені віками ідеологічні догми, розкріпачувалася думка, зростав потяг до пізнання національної історії, рідної мови, культури, тобто йшов процес національного самоутвердження поневолених народів. Охопив він і Закарпаття, яке перебувало у складі Угорського королівства, а разом із ним, в Австрійській імперії. Ідеї західноєвропейського просвітництва все більше оволодівали умами значної частини закарпатської інтелігенції, і вже наприкінці XVIII ст. в неї сформувався широкий науковий світогляд, вона володіла значною джерельною базою про минуле свого народу, його етногенезис, культуру, освіту, мову. Серед видатних діячів – Мукачівський єпископ А.Бачинський, котрий в умовах політики денаціоналізації австрійських властей не дав задушити рідне слово, мовознавці А.Коцак і І.Фогораші, поет і філософ В.Довгович, педагог І.Чурговач та ін. А в 1799-1805 рр. вийшла у світ перша праця з історії Закарпаття І.Базиловича "Короткий нарис фундації Федора Коряковича", яка започаткувала історичну науку в краї.

Однак життя вимагало вирішення назрілих проблем у комплексі й на якісно вищому науковому рівні. З цим успішно впорався М.Лучкай, пройшовши складний, але благодатний життєвий і творчий шлях.

Михайло Михайлович Лучкай народився 19 листопада 1789 р. в с.Великі Лучки, що на Мукачівщині, у бідній багатодітній сім'ї священнослужителя Михайла Попа і був старшим серед шістьох дітей. Від назви рідного села згодом узяв псевдонім – Лучкай.

Д.Данилюк, 2003.

Здобувши початкову освіту у місцевого дяка, вступив в Ужгородську гімназію, згодом вивчав філософію у Великому Варадині (сьогодні Орадея в Румунії), а в 1812 р. вступив у греко-католицьку семінарію у Відні – Барбареум, де слухав лекції з історії слов'ян, подружився зі студентами, вихідцями з різних слов'янських земель.

Навчання у Відні завершив у 1816 р. і, як пише його перший біограф В.Гаджега, "вернувся до отчизни з немалою похвалою", що відразу було помічено місцевим церковним керівництвом. Його призначили бібліотекарем і архіваріусом при Мукачівській греко-католицькій єпископській канцелярії, а в 1818р. – секретарем єпископа Олексія Повчія. Однак молодий богослов радів не стільки стрімкій кар'єрі, скільки появі можливості працювати в єпархіальному архіві і брати участь у зарубіжних поїздках. Спостережливий і допитливий священик-інтелігент переймався духом демократичних перетворень у західноєвропейських країнах, жадібно сприймав ідеї національного відродження слов'янських народів Австрійської імперії.

У 1827 р. М.Лучкай призначається парохом в Ужгороді. Він не тільки успішно виконує священницькі обов'язки, а й цікавиться історією свого краю, хоче виявнити, до якого роду й племені належать його співвітчизники – закарпатські русини. У зв'язку з цим він цікавиться просвітницькою діяльністю єпископа А.Бачинського й запалюється бажанням покласти і свій талант на вівтар зміцнення національної самосвідомості закарпатських русинів, чудово розуміючи, що для досягнення цієї благородної мети слід засвоїти надбання передової європейської науки.

І така нагода настала. На прохання князя італійського міста Люкка Карла Бурбонського, М.Лучкай ще з трьома священиками за сприяння І.Фогораші був відряджений до Італії. Так закарпатець став посланцем краю до колиски європейської цивілізації, де працював із липня 1829 до жовтня 1830 р. Він з головою поринув у тамтешні архіви, зокрема Риму, почав вивчати італійську мову. Інтерес до досліджування мов у нього виник давно, ще у 1815 р. він склав рукописну розвідку про ефіопські мови ("Словник і алфавіт"), яка зберігається у бібліотеці УжНУ, за що фахівці вважають його чи не першим ефіопістом в Україні. А в обласному держархіві зберігається його чотиримовний словник "Проспект русько-латинсько-угорсько-німецького словника на основі священних та літургійних книг".

Перебуваючи далеко від рідного краю, М.Лучкай ніколи не забував про долю свого народу і старався якомога підвищити його культурно-освітній рівень. Ще в 1858 р. "Церковная газета" (№ 7) відзначала, що він "к своєму народу питал самое теплейшее чувство. О нем имел он возвышенное понятие, усваивая ему доблести, обещающими ему блистательную будущность". Дійсно, ці почуття М.Лучкая втілилися в конкретні справи. Далеко від батьківщини він посилено працює над створенням граматики рідної мови, щоб, як пише В.Гаджега (його біограф), "піднести честь свого народу". І вже у 1830 р. в Будині виходить його "Граматика словяно-руська" – перша не тільки для закарпатських, а й галицьких і буковинських русинів. Вона відразу після виходу була високо оцінена знаними славістами, зокрема членами відомої "Руської Трійці" у Львові. Один із них – І.Вагилевич у листі до відомого російського історика М.Погодіна відзначав у 1836 р.: "это творение по сию пору одно из самых лучших в своем роде".

Відомий мовознавець М.Возняк у 1909 р. відзначив, що М.Лучкай «перший в австрійській Україні, наскільки позволяло на се йому знання і погляди на справу, дав граматичне оброблення української мови". А видатний чеський славіст П.Шафарик, аналізуючи стан мовознавства в Україні, назвав граматику М.Лучкая першою після "Грамматики малороссийского наречия" О.Павловського, що вийшла в С.-Петербурзі в 1818 р.

Якби М.Лучкай більше нічого не написав, крім "Граматики", то і цим би заслужив на добру пам'ять нащадків. Але він поставив собі за мету розв'язати ще одну важливу проблему – довести, що його край, перебуваючи в чужоземному державному утворенні, має своє ім'я, історію, належить до східнослов'янського ареалу. Про цей свій задум він сповістив в "Граматиці" і втілив його у фундаментальній шеститомній праці "Історія карпатських русинів". (Автор 5-го тому І.Пастелій). Її рукопис за браком коштів та з інших причин півтора століття пролежав в архівних сховищах, хоч фахівці ще у XIX ст. високо його оцінювали: "громадный труд", "первоядный источник", "колосальное произведение" тощо. Тільки в 1999-2003 рр. при допомозі ректорату й копіткої праці вчених УжНУ видано перекладені кількома роками раніше чотири томи.

Які ж проблеми порушив М.Лучкай і що нового вніс в історичну науку? Насамперед він переконливо доводить слов'янське походження "карпатських русинів" і що вони автохтонне (корінне)

населення краю. Тут же підтверджено висновок, зроблений ще в "Граматиці", про те, що мова закарпатських русинів та ж сама, "яка вживається, крім Малоросії, Польщі, ще в Галичині, Волині та на Буковині, і звідси через південний бік Карпатських гір або верхню Угорщину, по Спиш".

Важливо, що минуле Закарпаття вчений висвітлює на тлі загальноєвропейської історії, виокремлюючи в ній найважливіші події, які вже охарактеризували його попередники (І.Базилович, І.Орлай, Ю.Венелін) – переселення угорських племен наприкінці IX ст. і створення ними державності, прихід на Закарпаття Ф.Корятовича в XIV ст., укладення Ужгородської унії в 1646 р., інші події.

Та наукова вартість "Історії карпатських русинів" відзначається рядом думок і висновків, яким властива цілковита новизна і оригінальність. Зауважимо, що в тодішній історіографії домінувала тема утвердження царських та королівських династій, життя придворної знаті, пануючих класів взагалі. Французький історик О.Тьєррі справедливо скаржився: "Нам не вистачає історії громадян, історії підданих, історії народу". Закарпатський вчений створив модель такого підходу до висвітлення історії, зробивши якісно новий крок у методиці історичного дослідження, головним об'єктом якого став народ.

В "Історії карпатських русинів" широко висвітлено економічне і політичне становище селянства, його антифеодальні виступи, національно-визвольні рухи. Так, характеризуючи селянську війну під проводом Д.Дожі 1514 р. вчений звертає увагу на такі вимоги повстанців, як "треба скинути ярмо поміщиків", "хай перестануть існувати графи, барони і знать, хай називаються лише громадянами і селянами, хай буде знищена сама королівська влада". Йому не байдужі інтереси селян-кріпаків, щиро уболіває за їх долю. Він з великим співчуттям пише, що після жорстокої розправи австрійців над повстанцями "ще більш обтяжливою була доля селян, тому що були кинуті у вічне рабство, ще й тепер оплакують свою нещасну долю".

М.Лучкай порушує низку проблем з історії угорського народу, зокрема висвітлює його боротьбу за визволення з-під залежності Австрійської імперії в кінці XVII – на початку XVIII ст. Він високо оцінює таких його проводирів, як Бочкаї, Заполі, Імре Текелі, Ференца Ракоці I, його дружину Олену Зріні та сина Ференца Ракоці II. Дослідник з жалем визнає, якою дорогою ціною треба

платити за свободу: "Знову стали кривавими рани угорського народу".

Цілковитою новизною відзначається дослідження такої проблеми, як культура й освіта на Закарпатті в добу Середньовіччя. Їх розвиток пов'язаний із діяльністю "славних мужів XVIII ст., які скеровували народ до світла і на шлях чесности та моралі". Тут знаходимо біографії і опис педагогічної діяльності 54 професорів мукачівських шкіл, які сповна віддали свій талант розвитку освіти, науки й культури в краї. Вчений вірив, що пам'ять про цих освічених русинів буде благословенна. Особливу шану віддає таким мукачівським єпископам, як Е.Ольшавський, І.Брадач, А.Бачинський. Наведені приклади аргументовано спростовують ще недавно пануючу заідеологізовану тезу про суцільну неписьменність Закарпаття в минулому. Це були не тільки церковні, а й культурно-освітні діячі, котрі "поєднували святість шановної науки із поважністю і строгістю моралі".

За християнськими морально-етичними принципами жив і сам М.Лучкай. Ці принципи він в 1831 р. виклав у двотомному творі "Церковні бесіди". Вони пройняті гуманізмом, любов'ю до ближнього, милосердям. М.Лучкая як гуманіста характеризує і така його настанова: "Тільки моральність треба цінувати, аморальність зневажати і викорінювати найбільш діючими засобами, якими тільки можна". Він з великою любов'ю ставився до свого народу, закликав його до єднання в ім'я благородних цілей. Надзвичайно актуальними сьогодні залишаються його слова: "Цілісність та безпека держав грунтується на взаємній любові співгромадян". Вчений не тільки пропагував ці принципи, а й керувався ними у повсякденному житті. Він не сприймав "розкіш і сластолюбіє", засуджував чванство, пихатість багатих і ставив у приклад трудящу людину: "Земледелец цілий тиждень при косі й мотиці жар солнечний терпит".

Все своє життя М.Лучкай слідував такій заповіді: "Главнейшая повинность человеколюбія есть: незнающего научити, недоумевающему добрий совіт дати, а заблудшего на путь направити" і "тоді земля не заросте бур'яном". От чому він, як шкільний референт єпархії, з болем доповідав про низький рівень шкільної освіти на Перечинщині і Великоберезнянщині і вказував, що причина цього – бідність народу. Сам він допомагав людям як міг – збирав кошти у "вдовинний і сирітський" фонд, часто навідувався в сирітський дім, який був побудований єпископом О.Повчієм для дітей

сиріт священиків в Ужгороді. Та й у передсмертному заповіті він просив продати його побутові речі і книги, і на вилучені кошти організувати видавничу справу, а решту – роздати вдовицям.

Ім'я М.Лучкая зазвучало в науковому світі вже за його життя. Всі дослідники, котрі відвідували Ужгород, вважали за доцільним ознайомитися з його науковим доробком. Серед них російський вчений І.Срезневський, який назвав М.Лучкая "справжнім хохлом", український – Я.Головацький, польський – А.Кухарський, словацький – Б.Носак-Незабудов та інші. Ян Коллар у відомій поемі "Дочка Слави" поставив його в один ряд з такими слов'янськими будителями, як Обрадович, Добровський, В.Караджич, З.Неєдлі. Його ім'я вписане в літературному альманасі "Руської Трійці" – "Русалка Дністровая". Поступово ім'я М.Лучкая утверджується в сучасній українській науці.

М.Лучкай відійшов у вічність на 55-му році життя 3 грудня 1843 р. Похований у каплиці, яку сам і збудував біля церкви в Ужгороді (сьогодні - вулиця Цегольнянська).

Талановитим вченим європейського рівня, гуманістом-патріотом, культурно-освітнім діячем ввійшов Михайло Лучкай в історію нашого краю, в славістичну науку першої половини XIX ст. Таким його знають, вшановують і поминають нащадки в 215 річницю від дня його народження.

ДМИТРО ДАНИЛЮК

Джерельні приписи:

1. Лучкай М. Граматика слов'яно-руська/ Упоряд., передм. П.М.Лизанця.- К.: Наук. думка, 1989.- 192 с.
2. Лучкай М. Історія карпатських русинів: У шести томах/ Дешифрування рукопису, пер. з латин., покажчики Ю.М.Сака; Вступ ст. Д.Д.Данилюка; Редкол.: Й.О.Баглай, М.М.Вегеш, Д.Д.Данилюк, М.В.Орос, І.М.Сенько.-
   Т. 1.- Ужгород: Закарпаття, 1999.- 199 с.: іл.
   Т. II.- Ужгород: Закарпаття, 1999.- 388с.: іл.
   Т. III.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- 328 с.: іл.
   Т. IV.- Ужгород: Закарпаття, 2003.- 328 с.: іл.
3. Лучкай М. Церковныя Беседы на все недели рока поученіє народноє в церкви парохіальной оунгварской казанны. Ч. І.- Будин, 1831.- 340 с.; Ч. 2.- 311 с.

* * *

4. Др. Василій Гаджега. Михаил Лучкай: Житєпис и творы/ Факс. вид. –

Ужгород, друкарня ОО. Василіян, 1929; Післямова Д.Данилюка.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2000. 126 с.+ 4 с.: порт.
5. Данилюк Д. Михайло Лучкай – патріарх закарпатської історіографії.- Ужгород: Патент, 1995.- 43 с.

* * *

6. Галас К. До перекладу церковнослов'янського – української граматики Михайла Лучкая// Суботній Ужгород: Наук.-мистец. альм.- Ужгород: Гражда, 1998.- С. 43-59.
7. Задорожний В. Про стан дослідження творчої спадщини М.Лучкая// Матеріали наук. конф., присвяч. пам'яті Івана Панькевича (23-24 жовт. 1992 р.).- Ужгород, 1992.- С. 218-222.
8. Лизанець П.М. Михайло Лучкай – відомий лінгвіст, фольклорист та історик// Наук. вісн. УжДУ. Сер.: Філологічна. Вип. 1.- Ужгород, 1995.- С. 29-32.
9. М.М.Лучкай – історик-славіст першої половини XIX ст.// Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII – перша половина XX ст.).- Ужгород: Патент, 1999.- С. 118-144.
10. Михайло Михайлович Поп-Лучкай// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 121-138.
11. Михаил Лучкай// Сочка-Боржавин В. Будителі подкарпатськых русинов.- Ужгород, 1995.- С. 4-8.
12. Олашин М. Підняти честь свого народу: (До 210-річчя з дня народж. М.Лучкая)// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. П.Федака- Ужгород: Просвіта, 1999.- С. 216-217.
13. Орос М.В. Михайло Лучкай про мову, етнос, історію та культуру Закарпаття// Українські Карпати: Матеріали міжнар. наук. конф. "Укр. Карпати: етнос, історія, культура" (Ужгород, 26 серп.-1 верес. 1991 р.).- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 366-372.
14. Тютрюмова Т.Л., Штернберг Я.И. Рукопись 1815 г. украинского учёного М.Лучкая: (Об эфиопских языках)// Семитские языки: Вып. 2: Материалы первой конференции по семитским языкам (26-28 октября 1964 г.).- Москва, 1965.- С. 135-140.
15. Федака Д. Теплом рідної землі зігрітий: [М.Лучкай]// Календар "Просвіти" на 1993 р./ Упорядкув. П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1993.- С. 142-145.
16. Шандор Ф. Слов'янські та угорські впливи у працях Михайла Лучкая// Acta Hungarica.- 1993-1994, IV-V р. вид.- Ужгород, 1997.- С. 76.

* * *

17. Данилюк Д. Батько нашої історіографії: [М.Лучкай]// Закарпат. правда.- 1991.- 9 жовт.
18. Данилюк Д., Ілько В. Лучкай – історик-славіст Закарпаття першої половини XIX ст.// Укр. іст. журн.- 1990.- № 9.- С. 80-84.

19. Дзендзелівський Й., Штернберг Я. Чотиримовний словник М.Лучкая// Дукля.- Пряшів.- 1986.- № 2.- С. 57-62.
20. Лизанець П. Його спадщина має неперехідне значення: До 150-річчя від дня смерті М.Лучкая// Новини Закарпаття.- 1993.- 2 груд.
21. Орос М. "Граматика слов'яно-руська" Михайла Лучкая// Погляд.- 1999.- 27 квіт.
22. Сак Ю. Загадка Михайла Лучкая// Закарпат. правда.- 1997.- 9 серп.
23. Сак Ю. Роздуми над Лучкаєм// Молодь Закарпаття.- 1990.- 16 черв.
24. Федака С. Лучкай про передісторію Ужгорода// Ужгород.- 2000.- 18 берез.
25. Федака С. Проповіді цегольнянського пароха Михайла Лучкая: [Про кн. Т. І "Бесід..." М.Лучкая]// Ужгород.- 2001.- 18 серп.
26. Філіп Л. Пам'яті будителя і духовного отця: [Михайла Лучкая]// Благовісник.- 1998.- № 12.- С. 6.
27. Штернберг Я. Невідомі твори Михайла Лучкая// Закарпат. правда.- 1990.- 19 черв.

ЛИСТОПАД: 20

ГРИГОРІЙ ТАРКОВИЧ:
250-річчя з дня народження громадсько-культурного діяча (1754-1841)

Священник, капітульний вікарій Кошицький, кафедральний вікарій Мукачівський. Цензор кириличних богослуженних книг в Будині. Професор теології. Зібрав велику бібліотеку у Пряшеві. Письменник. Автор оди: "Тезоименництву его царского высочества пресвітлійшого государя Іосифа, угорського палатана". Перший Пряшівський єпископ, іменований імператором Францискoм I у Відні (1815 р.). Висвячений у єпископи в кластopі Василіан у Красному Броді Мукачівським єпископом Алексієм Повчієм (17 Юнія 1821 р.). Помер і похований у крипті (1841) Пряшівського греко-католицького собору.

Майбутній єпископ Пряшівської греко-католицької єпархії народився 20 листопада 1754 року в с.Пасіка (Берег. Австрійська монархія) нині Свалявський район на Закарпатті. Юнацькі роки пройшли у штудіях ієзуїтської гімназії в Ужгороді, потім навчання у Велико-Варадинській академії.

Невдовзі успішно закінчив штудії по теології у Відні – "Барбареумі". Висвячений у священики в Ужгороді. Викладав в

© М.Белень, 2003.

Ужгородській богословській семінарії. Більше десяти років був цензором кириличних книг, що друкувались у Королівській типографії. Одночасно тісно співпрацював з єпископом-реформатором і просвітником А.Бачинським. Неодноразово виступав на захист Мукачівської єпархії під час засідання Угорського Державного зібрання в Братиславі. У цей період активно збирає й створює фонди великої на той час бібліотеки.

Підтримував тісні зв'язки з російськими вченими, історикаами, діячами культури. Як діяч письменства був під впливом М.Ломоносова. Поповнював бібліотеку російськомовними виданнями завдяки тісним зв'язкам свого земляка карпатороса Івана Орлая. Літературна творчість Г.Тарковича була відома і в Росії. Так, М.Карамзін у першому томі "История государства Росийского" цитує оду Тарковича.

Будучи єпископом, своє життя присвятив розширенню Пряшівської греко-католицької єпархії. Для себе і всього кліру Пряшів називав другою "святою столицею" слов'ян. Систематизував на зразок вимог Ватикану архів єпархії. Надто переймався, на свій розсуд, жорстокістю дисципліни серед священнослужителів. Усі боялися його строгого погляду й "твердої" руки. В одному із спогадів О.Духнович пише: "Он был конечно муж отличный, но о своей деятельности он не оставил памяти для потомков, потому, что он не вел протоколов. Но о нем можно заметить то, особенно, что он человек натуры горячей, в гневе прибегал даже к побоям, часто сильно избивал своих слуг, даже в церкви, во время отправления богослужения не мог воздержать себя, – та своего служителя Ивана Петрика бил то хрестом, то кадилом, то книгою евангелия» (История Пряшевской Эпархии.- С-Петербург, 1877.- С. 31.).

Незважаючи на те що "упоенный славою владыки слуги божьего» Г.Таркович, очевидно, змушений був себе так поводити, тому, що на його долю випало займатися будівельними й реорганізаційними проблемами в єпархії, а це вимагало великих моральних та фізичних зусиль. Людиною від природи був худорлявою, "жилавою" і безкомпромісною, і всі наступники, які прийшли на його місце – отримали готову, підібрану, пророблену, систематизовану спадщину для всього кліру єпархії.

Можна збагнути, що О.Духнович міг не подобатися єпископу тільки тому, що загальний розвиток і освіченість останнього були значно вищими від самого "впертого і непоступливого" владики.

Не менш цікавими є ряд припущень (за словами нинішнього вікарія Пряшівської греко-католицької єпархії, які б потрібно довести), що завдяки зусиллям владики, враховуючи важку долю простих людей у єпархії та одночасну й тотальну латинізацію богослужбовних книг, добивався у властей і став головним цензором, пропагандистом кириличних книг.

Таким чином Г.Таркович зробив велику і незаперечну послугу для майбутніх поколінь в Карпатському краї і заслужив їх вдячну пам'ять.

МИХАЙЛО БЕЛЕНЬ

Джерельні приписи:

1. Григорій Таркович// Микитась В. Галузка могутнього дерева: Літ. нарис.- Ужгород: Карпати, 1971.- С. 23-25.
2. Григорій Таркович// Пагиря В. "Я світ узрів під Бескидом...": Сторінки історії.- Ужгород: Карпати, 1993.- С. 16-17.
3. Таркович Григорий// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 356.

ГРУДЕНЬ: 7

ЗОРЕСЛАВ (у миру СТЕПАН САБОЛ): 95-річчя з дня народження поета (1909-2003)

Він називав себе сином гордих Карпат, невідомим і нежданим. Увійшов у літературу несподівано, раптово, минаючи учнівство і початківство, одразу заявивши, що є зрілим майстром із світовідчуттям романтика. Критика одразу заявила про європейський рівень творів поета. Його щедрий талант, який лише почав розвиватися, обіцяв багато. Жорстокі обставини не сприяли розвою того, що було дароване здібному поетові Богом. Але кількісно невеликий доробок Зореслава залишив помітну борозну в українській поезії. Більш як піввікове замовчування не пригасило його імені.

Сьогодні Зореслав відчуває себе щасливим, вільна соборна Україна, про яку мріяв стільки десятиліть, за яку боровся зброєю поетичного слова, згадала його, відкрила йому двері до Національної Спілки письменників України.

У 1991 році Зореслав побував на Закарпатті, яке залишив після розгрому угорськими окупантами Карпатської України. Про далеке

© Н.Ференц, 2003.

героїчне й трагічне минуле згадував, жартуючи, без нарікань, немов про далекий сон. На запитання, як почуває себе на рідній землі, відповів: "Я тішуся. Тішуся, і просто не хочу вірити. Я буджуся вночі, щипаюся, чи то я вдома. Дякую Богу за те, що я міг ще побачити рідну землю, що міг ще раз побувати у рідному Пряшеві".

Зореслав (у миру Степан Сабол) народився 7 грудня 1909 року в сім'ї пряшівського службовця. Сьогодні вже нема того дому на Сабинівській вулиці. Його мати – Марія Жарикова – словачка, батько – зі Словаччини українець. Степан Сабол навчався в угорській школі. Коли з'явилася Чехословацька республіка, поступив до горожанської школи, де вчили на "язичії". Такою мовою почав у 12-річному віці писати вірші.

У 1924 році пішов у монастир св. Василія Великого на Чернечу гору, що на околиці Мукачева. Прийняв чернече ім'я Севастіян. Згодом переїжджає в Галичину. Студіює філософію, історію, риторику у василіанських монастирях Львівщини: у Крехові, Лаврові, Добромилі. Роки навчання були періодом формування його національної свідомості.

Шлях до українства відкрили о.Севастіяну й такі відомі вчені, як Панькевич, Бирчак, Алиськевич, Голота. Відкривши для себе Україну, її славну, сповнену драматизму історію, зрозумівши, що Підкарпатська Русь є маленькою гілкою великого українського народу, о.Севастіян переходить на українську мову.

У період навчання, починаючи з 1928 року, Степан Сабол друкує свої твори у закарпатській і галицькій періодиці під псевдонімом Зореслав. Такий псевдонім пояснює тим, що понад усе любив зоряне небо.

У 1931 році Зореслав виїжджає у Рим, щоб продовжити богословські студії в Григоріанському університеті. Будучи його студентом, у 1933 році видає першу книжечку "Зі серцем у руках". Вона захопила читачів багатством словесної палітри, високим професійним рівнем, належною культурою письма.

Здобувши освіту, о.Севастіян у 1934 році повертається додому, працює на посаді професора в Ужгородській гімназії і професором богослов'я для студентів-василіян. Включається у видавничу діяльність, редагує релігійні місячники "Місіонер" і "Благовісник".

В 1935 році видав прозову книжечку "Укрита фіалка". Це життєпис сестри Чину св.Василія Великого Василії Глібовицької. Зореслав вважав, що життєпис небуденної праведниці покаже

багатьом читачам "величність і красу посвяти Богові в чернечому стані та вкаже ідейній душі на численні можливості стати надзвичайно корисним своєму народові та безсмертним душам віруючих".

У 1936 році з'являється в Ужгороді друга поетична збірка Зореслава "Сонце і блакить". У першій домінували громадянські мотиви, патріотична лірика, стрічалися народнопісенні інтонації. У другій – менше віршів декларативного плану, переважає описова, споглядальна лірика.

Переломним у житті й творчості поета став 1939 рік. Зореслав був причетний до творення Карпатоукраїнської держави, виконував обов'язки капелана Карпатської Січі.

Після розгрому Карпатської Січі й ліквідації Карпатської України Зореслав повернувся до Пряшева. Його і ще 15 ченців – пряшівчан мадяри вигнали із Закарпаття.

У роки війни згорів підготовлений до друку рукопис третьої поетичної збірки Зореслава "Блакитні ескадри". Безслідно пропала й поема "Рут".

Після війни почалося жорстоке переслідування греко-католицьких священників. О.Севастіян змушений був постійно переховуватися. Близькі люди порекомендували йому швидше виїхати на Захід. 26 серпня 1948 р. о.Севастіян перетнув кордон й опинився в Австрії. З Австрії поїхав до Риму, щоб завершити богословську освіту й отримати вчене звання доктора богословських наук. Його докторська дисертація присвячена одному з найвидатніших письменників-полемістів Мелетію Смотрицькому.

У 1950 році о.Севастіян виїжджає до США. Там жив і до останнього подиху. За невтомну роботу обраний дійсним членом НТШ. В Америці Степан Сабол написав кілька книг, найпомітніші з них – "Католицтво і православ'я", "Голгота греко-католицької церкви в Чехословаччині". Не втратив він інтересу і до поезії. У 1963 році, тобто через 30 літ після виходу першої збірки, видав книжку віршів "З ранніх весен". Її склали твори з двох попередніх книжок, виданих в Ужгороді, й одинадцять нових віршів, написаних упродовж 1939-1962 рр. Нові твори об'єднані в окремий розділ "Дома й на чужині".

Як бачимо, творча спадщина Зореслава нечисленна. Видано три книжки віршів. Була підготовлена і четверта "Блакитні ескадри", але, на жаль, із неї залишилося лише кілька сторінок у рукописі, а решта, за словами поета, "пішла з димом".

Є.Пеленський не без підстав назвав Зореслава сурмачем патріотичних настроїв. Умиротворено, лагідно й велично звучать у його поезії церковні мотиви. Дзвінкі, розспівані сріберні літургійні мелодії линуть у далекий простір, підносять і очищають душу, від них розквітають небеса ("Те небо"). Возвеличуючи душу, вони ніби єднають її з космосом і Богом ("Травень"). Бог для Зореслава – це те, що тривожить серце, це зв'язок людини з природою і Всесвітом, з минулим і майбутнім, з життям і смертю. Це, насамкінець – Краса і Любов.

Здавалося б, що головною рисою такої релігійної людини, як Зореслав, що назавжди зв'язала своє життя зі служінням Богові, має бути смиренність, душевний спокій, відокремлення від земного життя. Але ці ознаки не характерні для лірики Зореслава. Він – поет земних радостей! Іноді вона вихлюпує з його поезій через край.

І щодня в мене пісня і радість,
І щодня в мене сонце й весна,–

зізнався він у вірші "Ранком".

У поетичному світі Зореслава схрещується духовне, земне і космічне. Космічне безмежжя вабить його своєю невідомістю і таємничістю. Любов до життя земного й космічного поєднується у поезії Зореслава з тривогою за її долю, з передчуттям, що "надійдуть ще, нагрянуть східньодикії орди" ("Моль").Прихід цих орд змусив Зореслава покинути рідний край одразу по війні. У пам'яті зостався милий серцю Пряшів, рідна ненька, а ще – Хуст, "Замаяний, розспіваний і гордий", червона від крові Тиса й лицарі національної ідеї.

"Мені трохи жаль, – зізнається Зореслав,– що я не народився принаймі на 20 років пізніше й тепер, так мало часу лишається для праці серед мого народу. Але як довго ласкавий Господь потримає мене ще на цій землі, я до кінця життя бажаю вірно служити моєму народові".

20 лютого в м.Воррені (США) на 94 році життя о.Севастіян Степан Сабол (Зореслав) покинув земне життя.

НАДІЯ ФЕРЕНЦ

Джерельні приписи:

1. Зореслав. З ранніх весен: Вибране/ Літ. ред. і ст. "Поетичний світ Зореслава (с. 5-11) Б.Кравцева.- Нью-Йорк: Накладом "Карпатського Союзу", 1963.- 113 с.

* * *

2. Зореслав (Сабол С.). "Доля Пряшівщини близька моєму серцю": Інтерв'ю з поетом Зореславом/ Розмову вів М.Мушинка// Дукля.- Пряшів.- 1990.- № 5.- С. 37-43.
3. Зореслав. [Вірші]// Закарпатська поезія XX століття: Антол./ Упорядкув., передм.,В.П.Густі.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 80-85.
4. Зореслав. "Моє серце було у Хусті...": [Інтерв'ю з поетом/ Записав І.Ребрик]// Карпат. Україна.- 1992.- 12 берез.
5. о.Сабол С. (Зореслав). "Добраніч, мамо...": [Спомин з Карпат. України]// Карпат. голос.- 2003.- 15-21 берез.

* * *

6. Зореслав: [Матеріали ювіл. вечора з нагоди 90-річчя з дня народж. укр. поета Зореслава]/ Автор вступ. ст., ред. Ю.Зейкан; Упоряд. В.Габорець.- Ужгород: 2002.- 48 с.
7. Ребрик Н. о.Степан-Севастіян Сабол (Зореслав): Метод. розробки, метод. рек., літ. тексти.- Ужгород: Карпати-Гражда, 1998.- 88 с.- (Шкільна сер. Вип. 3).

* * *

8. Бажанський М. Поетичний шлях Зореслава// Моя Карпатська Україна.- К.-Нью-Йорк: Світогляд, 1995.- С. 95-101.
9. Д.Ф. Зореслав: [Творчий та життєвий шлях Зореслава (С.М.Сабола)]// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 168-169.
10. Зореслав: [Біографія та вірші]// Моя Карпатська Україна: поетич. антол./ Упоряд. та післяслово І.Ребрика.- Ужгород: Бокор, 1992.- С. 9-27, 200-204.
11. Козак М. Ідея державності України у ліриці Зореслава 30-х років// Науковий збірник т-ва "Просвіта" в Ужгороді. Річник І (XV).- Ужгород, 1996.- С. 209-213.
12. Пагиря В. Степан Сабол (Зореслав)// Світочі Карпатського краю.- Мукачево: Елара, 1996.- С. 80-81.
13. Федака Д. "Збирав я зорі і блакить": [До 90-річчя з дня народж. Зореслава]// Календар "Просвіти" на 1999 р./ Уклад. П.Федака.- Ужгород: Закарпат. крайове т-во "Просвіта", 1999.- С. 223-225.
14. Ференц Н. Степан Сабол як священик і поет: [Зореслав]// Ужгородській унії – 350 років: Матеріали міжнар. наук. конф., Ужгород, квіт. 1996 р.- Ужгород, 1997.- С. 156-167.
15. Бабота Л. Зореслав і католицький модернізм// Дукля.- Пряшів.- 1999.- № 5-6.- С. 38-42.
16. Бабота Л., Роман М. Повернення поета Зореслава// Дукля.- Пряшів.- 1990.- № 4.- С. 50-53.
17. Баглай Б. Мрії, на хрестах: [Про творчий шлях Зореслава (Степана Сабола)]// Срібна Земля.- 1999.- 18 груд.

18. о.Батіг В. Відійшов до Господа поет Закарпаття о.Себастіян Степан Сабол (Зореслав)// Карпат. голос.- 2003.- 15-21 берез.
19. Кухта В. Сеньйор закарпатського письменства: [Про Зореслава (Себастіяна Сабола)]// Карпат. край.- 1991.- 3 верес.
20. Лазоришин І. "Його впізнає ця земля – земля Шевченка, Гренджі, Стуса": [Про Зореслава]// Срібна Земля.- 2003.- 25 січ.
21. Поет Зореслав – член Спілки письменників України: [Приїзд на Закарпаття поета Зореслава Сабола]// Закарпат. правда.- 1993.- 3 лип.
22. Ребрик Н. "...І білі сни мої завіяні снігами, і мрії на хрестах...": [Творчість Зореслава]// Екзиль.- 1998.- № 2.- С. 6.
23. Скунць П. Вимолювати чи виборювати?: [Про Зореслава]// Карпат. Україна.- 2003.- 20 берез.
24. Федака Д. З-під пряшівського неба: [До 90-річчя з дня народж. Зореслава]// Дукля.- Пряшів.- 1999.- № 5-6.- С. 34-36.
25. Федорів Р. Голоси журавлів: [У т.ч. про Зореслава]// Дзвін.- 1991.- № 4.- С. 21.
26. Ференц Н. "В огнях натхненної заграви...": [Зореслав (Степан Сабол)]// Карпат. край .- 1995.- № 5-8.- С. 77-79.
27. Ференц Н. Поетичний храм: До 90-річчя Зореслава// Новини Закарпаття.- 1999.- 7 груд.
28. Хома В. Таємниці поетичної творчості Зореслава// Дукля.- Пряшів.- 2000.- № 1.- С. 39-43.

ГРУДЕНЬ: 8

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ІГНАТ: 60-річчя з дня народження поета (1944-1990)

В альманасі "Новоліття" (Ужгород,1974) Володимир Ладижець у короткому вступному слові до поетичної добірки 30- річного Василя Ігната сказав, що його поетичні горизонти " ще не встигли стати широкими, зате вони погожі, світлі, барвисті". Відмітивши самобутність творчості поета, уміння поєднувати інтимне із загальнолюдським, автор вступного слова наголосив: " Василь Ігнат – поет щирий, схвильований, з філософським складом думок". Для підтвердження останньої думки, процитую його мініатюру "Струмок":

Люблю я струмок,
що буянить у зворі,
бо стільки в малім

© І.Сенько, 2003.

непокори, що, в ньому
пізнавши розбурханість моря,
з дороги вступаються гори.

Він був тим струмком, який, виспівуючи свою пісню, влився в море поезії, додавши до нього щось своє у кольорі, смакові, напрузі й ритмі хвиль. Залишив нам чотири збірки поезій: "Снігова троянда" (1967). "Кроки часу" (1978), "Народження полум'я" (1983), " Серце гір" (1991, посмертно).

Василь Ігнат народився 8 грудня 1944 року у с.Стеблівка, що на Хустщині. Про свій день народження, який у часі співпав із визволенням краю і Європи від коричневої чуми, він говорив із романтичним піднесенням:

А нам було тоді лише по днині,
Рипіли наші колиски-верети,
У сни до нас летіли птиці сині
Через пальбу жорстоку мінометів.

Є у його доробку багато декларативних рядків – данина радянському часові, який йому, селянському хлопцеві, дав можливість безпроблемно здобути вищу освіту (Ужгородський університет закінчив у 1973 р.), реалізувати свої філологічні знання і поетичне покликання на журналістській ниві. Його твори публікували "Молодь України"і "Літературна Україна", пряшівський журнал "Дукля"... В альманасі "Суцвіття" (Ужгород,1977) його вірші сусідують із добірками Василя Густі й Дмитра Кременя. У вірші " Мене гойдають на руках тополі" висловив сподівання:

На вишиванку, на мою сорочку
Зронили вишні теплий квіт із віт, –
У синім сні наворожити хочуть
Мені весняно-пелюсткових літ.

Не судилося... Помер поет 26 березня 1990 р. Посмертна публікація добірки віршів " Коли я вперше Тису переплив..." (Тиса, 1994, № 3-4) підштовхує нас до усвідомлення того, що втратили закоріненого в рідну землю патріота, чуйну серцем людину, поета з художнім світосприйняттям. Для нього сонця ритм і серця ритм були тотожними, бо "в них одне призначення – світити". У його вірші "Золотяться гори" мати з дитиною на руках випромінюють стільки щастя – світла, що " проміняться сяйвом від них небосхилом".

Передчуваючи неминуче, в одному з останніх віршів він сказав, готуючись до зустрічі із вічністю:

Мені судилося жити на землі
Вже небагато. Кілька років
І що вже скажуть люди добрі й злі,
То кожен правду матиме, нівроку...
А я хотів би в передсмертний час
Своє життя згадати по краплині.
В нім не було ні слави, ні прикрас –
Були думки й тривоги за людину...

Нам залишилися його поетичні рядки, його світлі думки, від яких стає тепліше на душі, світліше у нашому окраденому краї, у нашій знедоленій Україні, прийдешню днину якої він хотів намалювати "найсвітлішою фарбою".

ІВАН СЕНЬКО

Джерельні приписи:

1. Ігнат В. Кроки часу: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1978.- 80 с.
2. Ігнат В. Народження полум'я: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1983.- 64 с.
3. Ігнат В. Серце гір: Вірші.- Ужгород, 1991.- 31 с.
4. Ігнат В. Снігова троянда: Поезії.- Ужгород: Карпати, 1967.- 24 с.

* * *

5. Ігнат В. Вірність; Нива; Трембіта; Рушник; Кросна; Терновий цвіт: [Вірші]// Карпат. Україна.- 1993.- 25 берез.
6. Ігнат В. Коли я вперше Тису переплив: [Цикл віршів]// Тиса.- 1994.- № 3-4.- С. 79-80.
7. "...про Тису лагідно з любов'ю: [Цикл віршів]// Новини Закарпаття.- 1991.- 20 квіт.
8. Ігнат В. Про щастя; Струна надій; Зоря моя рання; Розмова з квіткою; Три тополі; Так хочеться в любові вік прожити: [Вірші]// Новини Закарпаття.- 1992.- 4 квіт.
9. Ігнат В.С. Серце гір: [Цикл віршів]/ Передм. В.Густі// Карпат. край .- 1991.- 18 черв.

* * *

10. Василь Ігнат// Хланта І.В. Літературне Закарпаття у XX столітті: Біобібліогр. покажч.- Ужгород: Закарпаття, 1995.- С. 285.
11. Вароді В. Поети помирають молодими: [Пам'яті В.Ігната]// Карпат. Україна.- 1993.- 25 берез.
12. Василь Іванович Ігнат: [Некролог]// Літ. Україна.- 1990.- 19 квіт.
13. Густі В. За межею покори: [В.Ігнат]// Тиса.- 1994.- № 3-4.- С. 80.

14. Густі В. Снігова троянда і ніжні незабудки Василя Ігната: [До 50-річчя з дня народж.]// Новини Закарпаття.- 1994.- 8 груд.
15. Звонар І. "Себе відчути не миттєвим...": [В.Ігнат]// Новини Закарпаття.- 1994.- 8 груд.
16. Конограй М. Снігова троянда поета// Срібна Земля.- 1994.- 10 груд.
17. Скунць П. "Снігова троянда" Василя Ігната: [Творчість В.Ігната]// Карпат. Україна.- 2000.- 8 квіт.

ГРУДЕНЬ: 11

ІВАН ФЕДОРОВИЧ ФОГОРАШІЙ (Бережанин): 170-річчя від дня смерті мовознавця, історика і громадського діяча (1786-1834)

Народився Іван Фоґарашій 25 березня 1786 року в с.Великі Ком'яти (сучасний Виноградівський р-н, Закарпатська область), а помер 11 грудня 1834 року у Відні (Австрія).

У різних друкованих матеріалах XIX-XX ст. його іменують ще то як Іван Фогораші, то як Іван Фогораши, то як Іван Фоґарашій (Бережанин), то як Іван Бережанин, то як Іван Фоґарашій-Бережанин тощо. Виступає він зрідка і під криптонімами Ф. та F.J. О.Духнович, майже ровесник Івана Фоґарашія, включив останнього до реєстру тричленних індивідуальних найменувань як "семейства благороднаго происхожденія" під псевдонімом Йван Бережанин Кумятскій. Уперше підписався І.Фоґарашій як И.Бережанин у 1827 році під рукописною статтею, присвяченою характеристиці живорозмовного мовлення ("... о различіи славянских нарѣчій...").

Тривалий час точилися суперечки, хто ж криється під псевдонімом Іван Бережанин. Ф.Тіхий, наприклад, висловив спочатку припущення, що це Іван Фоґарашій, але потім намагався вже довести, що Іван Фоґарашій – це ніхто інший, як Михайло Лучкай. Останню крапку в суперечці поставив І.Панькевич: він дефінітивно довів, що Іван Бережанин – це псевдонім Івана Фоґарашія.

Перший повний життєпис Івана Фоґарашія на основі консисторських актів подає історик В.Гаджега, який сам відіграв значну роль в українському русі в краї (20-30 рр. XX ст.), будучи, зокрема, одним із засновників крайового т-ва "Просвіта".

Освіту (богословські студії) І.Фоґарашій здобув в Ужгороді й Трнаві (Чехія). На священика висвятився в 1813 році. Спочатку

© М.Сюсько, 2003.

служив службу в с.Рокосово (сучасний Хустський р-н Закарпатська область), але вже в січні 1814 року його призначили на посаду віце-ректора духовної семінарії в Ужгороді, а невдовзі – він уже у Відні як "сотрудник" при греко-католицькій церкві св.Варвари, парохом якої був з 1818 року й до кінця свого життя. Перебуваючи у Відні, І.Фоґарашій був членом славістичного гуртка, знаходився під впливом знаного вже тоді словенського філолога, основоположника словенської літературної мови В.Копітара, слухав його лекції, що, звичайно, було поштовхом до наукової діяльності самого І.Фоґарашія, зокрема, у сфері діалектології. Як і більшість його сучасників, свої наукові праці останній також писав латинською і руською мовами.

Про наукову діяльність. У 1827 році І.Фоґарашій написав велику працю про історію і топографію тодішньої Підкарпатської Русі, частину з якої передав (надіслав) І.Орлаєві до Петербурга. Тому-то цей історико-топографічний опис і не зберігся у повному обсязі. У 1830 році І.Фоґарашій написав студію про заснування греко-католицької церкви в князівстві Люкка (Італія), а у 1831 році в Будині видав "Молитвослов".

Про власне мовознавчі зацікавлення І.Фоґарашія свідчить опублікована у 1833 році (Відень) "Русько-угорска їлї мадярска граматїка" ("Orosz-magyar grammatika. Rutheno Ungarica grammatica. Для скораго й легкаго обученія"), до якої автор додав невелику, але цікаву добірку підкарпаторуських прислів'їв та приказок. У цій праці І.Фоґарашій обґрунтовує тезу про те, що угорська мова походить, мовляв, із слов'янських, зокрема, руської мови, що угорська мова перейняла від них чимало слів побутової семантики. Слов'янським походженням пояснює І.Фоґарашій й імена угорських вождів, прізвища вельмож, частину жіночих імен тощо. Такі помилкові значною мірою констатації І.Фоґарашія викликали супротив не лише угорських учених, а й невдоволення та напруження в його стосунках із Мукачівською єпархією.

Найважливішою в науковому доробку І.Фоґарашія вчені справедливо вважають рукописну статтю "Вообще о различіи славянских нарѣчій, собственно же о мало й карпато или угрорусских" (1827 р., Відень). Як зауважує Ф.Тіхий, "...ця стаття... є першою спробою описати підкарпаторуські говірки і першою працею з руської, чи української, діалектології взагалі". До статті додано

також декілька цінних діалектних текстів, що в плані джерелознавчої орієнтації самі по собі становлять неабияку цінність.

З огляду на те, що книжка І.Свєнціцького (Львів), яка вміщує усю статтю І.Фоґарашія, була малодоступна, Ф.Тіхий більшу її частину як додаток 15 подає у своїй праці (9). Із зведених у вигляді 8 пунктів статті видно, що І.Фоґарашія науково цікавлять, по суті, усі рівні мови: по лінії карпаторуської (цебто української) фонетики він виокремлює такі явища, як повноголосся (*борода, борозда, голова, корова* та ін.); приставні приголосні (*воко, вухо, вотруби* та ін.); рефлексацію давніх **о** та **е** (не в усіх, правда, випадках процес монофтонгізації дифтонгів з'ясовано правильно); рефлексацію колишнього **ѣ** як **ї** (*вїк, вїко, лїк, літо* та ін.); и на місці давніх **ы** чи **и (і)** (*бики, бити, вити, воли, корови* та ін.) і т.д. Із діалектної морфології – вокалізацію **л (л>я)** у дієслівних формах типу *молив, мовив, писав, читав* та ін., як і в іменниках *вовк, вовна* та ін.; неозначену форму дієслів на – **ти** ("въ неопредѣленном времени") "...письмо и ясно выражають п. пр.: *говорити, слухати, ходити, чинити, чути...*" та ін.; закінчення **-я** (замість **-а**) у словах типу *драниця, пшениця, п'ятниця* та ін. і т.д. Зауважимо, що і тут, як кажуть, не все на місці. Так, І.Фоґарашій помилково до займенників, зокрема, відносить такі форми, як *красный, чесный, чистый* та ін.

Отже, у згаданій статті І.Фоґарашій перелічує риси, за якими малоруська (цебто українська) мова відрізняється від церковнослов'янської та російської, а потім простежує ці особливості на прикладі рідних йому підкарпаторуських говірок. Автор статті доводить також етнічну спільність підкарпаторуських русинів з русинами на схід від Карпат, хоч сам був переконаний, що пише він як справжній великорос, тобто росіянин, а тому в статті трапляється й чимало русизмів, як-от: *россіане, угро-россіане, малороссіане, рѣчь, очень та ін.*

Як і О.Духнович, а частково й М.Лучкай, І.Фоґарашій також вважав церковнослов'янську мову основою усіх слов'янських мов і вимагав, щоб усі слов'яни прийняли цю мову в якості літературної.

Іван Фоґарашій – один із визначних представників духовного відродження краю. Він і на чужині, де прожив більшу частину свого життя, палко захищав материнську мову, описував її, залишив по собі чимало праць з історії церкви, біографії відомих діячів підкарпаторуської культури, чим заслужив на добру пам'ять нащадків.

МИХАЙЛО СЮСЬКО

Джерельні приписи:

1. Фогораши Иван// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 385.

* * *

2. Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси.- Факс. вид.: Друге, доп. вид, 1937.- Ужгород: Карпати, Патент, 1993.- 186 с.
   Зі змісту: [Про І.Фогораші].- С. 69.
2. Гаджега В. Іоан Фогорашій// Підкарпатська Русь.- 1928.- Ч. 10.- С. 207-224.
3. Духнович Олександр. Твори.- В 4-х томах. Т. 2.- Братіслава-Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братиславі, Від укр. л-ри в Пряшеві, 1967.- 733 с.
   Зі змісту: [Про І.Фогораші].- С. 484, 648, 666, 696.
4. Іван Федорович Фогораші (1786-1834)// Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах: (З давніх часів до початку XX ст.).- Ужгород: Патент, 1997.- С. 116-117.
5. Іван Фогорашій-Бережанин// Пагиря В. Світочі Карпатського краю.- Мукачево: Елара, 1996.- С. 21-22.
6. Нариси історії Закарпаття. Т. 1 (З найдавніших часів до 1918 року).- Ужгород: Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1993.- 436 с.: 76 с. іл.
   Зі змісту: [Про І.Фогораші].- С. 267-268.
7. Панькевич І. Хто був Іван Бережанин – Михайло Лучкай чи Іван Фогорашій?// Науковий збірник т-ва "Просвіта".- Т. VII-VIII.- Ужгород, 1931.- С. 168-188.
8. Сак Ю. Іван Фогораші (1786-1834): [Вчений, громад. діяч]// Календар "Просвіти" на 1994 р./ Упорядкув. Й.Баглая, П.Федаки.- Ужгород: Патент, 1994.- С. 172-175.
9. Фогораши Іван Федорович (Бережанин)// Павленко Г. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енцикл. слов.- Ужгород, 1999.- С. 177.
10. Фогораши Иван// Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001.- С. 385.
11. Шандор В. Закарпаття. Історично-правний нарис (IX ст. до 1920).- Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1992.- 292 с.
    Зі змісту: [Про І.Фогораші].- С. 133.

* * *

12. Токарь Г. Иван Фогораший// Единство-плюс .- 1995.- 11 февраля.
13. Fogorashii, Ioann// Encyclopedia of rusyn history and culture/ Editors Paul Robert Magocsi and Ivan Pop.- Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2002.- P. 119.

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ КОХАН:
70-річчя з дня народження поета, прозаїка (1934)

Василь Іванович Кохан – постать широко відома на Закарпатті, знана в Україні та за її межами. Народився 14 грудня 1934 р. на Мукачівщині, в Обаві. Середню школу закінчив у сусідньому селі – Чинадієві. Романтика хрущовської цілинної епопеї 50-х років збурила і його юнацьку уяву – зі шкільним атестатом зрілості подався в Казахстан, звідки був призваний в армію. Зате відбував строкову військову службу майже вдома, неподалік рідних Карпат. Відслуживши, здобув у Львові середню юридичну освіту й працював у міліції на Міжгірщині, де його добре знають, куди він досі часто навідується – тут живуть його численні близькі й товариші. У Міжгір'ї гартувалося і його журналістське перо – працював у редакціях газет "Червона зоря", "Радянська Верховина", власкором "Закарпатської правди" по Міжгірському й Воловецькому районах. Фаховий журналіст, він закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка (1968). Кохан – журналіст відзначений першою премією СЖ СРСР за краще висвітлення в пресі будівництва газопроводу "Уренгой-Ужгород".

З кінця 70-х живе і працює в Ужгороді. Як керівник літоб'єднання при Закарпатській організації Спілки письменників, уповноважений Літфонду, заступник голови обласної організації книголюбів. Нині – завідувач Народного літературного музею Закарпаття на громадських засадах. За значний особистий внесок у розвиток музейної справи – соціально-економічний та культурно-мистецький розвиток м. Ужгорода – рішенням Ужгородської міської ради йому присвоєна "Почесна відзнака Ужгородської міської ради" (2002).

У літературу ввійшов публікаціями віршів, ще навчаючись у сьомому класі Чинадіївської середньої школи. Друкувався в газетах – "Піонерська зірка" в Києві, "Молодь Закарпаття" в Ужгороді, свалявській районній газеті. Відтак його ліричні та гумористичні твори зустрічаємо на шпальтах київських газет "Молодь України", "Радянський міліціонер", "Літературна Україна", "Робітнича газета", а також журналів "Україна", "Зміна", "Перець". За гумореску "Справи сердечні" (Перець.- 1975.- № 1) став переможцем конкурсу журналу за 1975 рік.

© Д.Федака, 2003.

Його лірика фіксує юначе романтичне кредо:

Тривож мене, терпка тривого,
Людським безсонням обвівай,
Душі спокою не давай,
. . .
Життєву людям хай дорогу
Я прокладу на метр бодай...

("Тріолет"), – у ній оживає пропущена крізь душу рідна природа:

Дише гроза спекою
На зелене жито.
А мостом-веселкою
Йде в Карпати літо.

("Простір"), – озивається штрихом-спогадом кохання:

І я піднявся високо до хмар,
Змотав тонку, як ниточка, стежину –
Коханою вишиваний кептар
Я на плечі приніс на полонину...

("Полонинські октави").

У поезію він входив на зламі 50-х-60-х років у колективних всеукраїнських збірниках "Лицем до сонця" (1960), "Щасливої дороги" (1962) – тут поруч друкували перші свої вірші Ірина Жиленко, Роман Кудлик, Ігор Калинець, Павло Мовчан, Володимир Забаштанський, Роман Лубківський... Невдовзі з'явилася і його перша власна книжка, що об'єднала лірику й гумор – "Два букети" (Ужгород: Карпати, 1967). До гумору та сатири він повертався й пізніше, працює в цьому жанрі досі, але провідною у його творчості стала проза. Василь Кохан активно працює у жанрі детективу. У 70-90-ті роки одна за одною виходять його книги "Три доби розшуку" (1976), "Помста" (1981), "Золотий лабіринт" (1983), "Незвичайний злочин" (1984), "Хто стріляв?" (1988), "Данатова таємниця" (1992), "Утік з місця злочину" (1992) – твори, що збагачують і розвивають набутки українського детективу. Як слушно зауважив М.Славинський: "Його повісті... належать до тих детективів, де гучні постріли не заглушують голосу совісті, сповіді душі героїв... В.Кохан – літератор із чітко заявленою позицією, відверто висловленими ідеалами, симпатіями й антипатіями. Автор нещадний до злочинців, різної масті негідників, кривдників, шахраїв, крадіїв,

облесників. З любов`ю передано в повістях поезію життя, красу навколишнього. Чутливість до природи, радше синівська закоханість у неї, опромінили чи не найкращі сторінки творів, які, узагальнено кажучи, приваблюють красою істини і красою добра, строгою логікою, летючою фантазією і взятим у народу словом".

ДМИТРО ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Кохан В. Гарбуз від муз: Сатира і гумор.- Ужгород: Карпати, 1971.- 47 с.- [Одна із 4-х кн. у спільній обгортці "Гарбуз від муз"].
2. Кохан В. Гірке кохання: Гумор та сатира.- Ужгород: Карпати, 1991.- 98 с.
3. Кохан В. Данатова таємниця: Повісті, оповід.- Ужгород, 1992.- 190 с.
4. Кохан В. Золотий лабіринт: Повість.- Ужгород: Карпати, 1983.- 254 с.
5. Кохан В. Месть: [Повесть].- Ужгород: Патент, 1995.- 145 с.
6. Кохан В. Міжгір'я: Путівник.- Ужгород: Карпати, 1985.- 64 с: іл.- Співавт.: Сенько І.М.- Укр. та рос. мовами.
7. Кохан В. Міжгір'я: ПутівникУжгород: Карпати, 1979.- 53 с.- Укр. та рос. мовами.
8. Кохан В. Незвичайний злочин: Повісті.- Ужгород: Карпати, 1984.- 400 с.
9. Кохан В. Помста: Повість.- Ужгород: Карпати, 1981.- 192 с.
10. Кохан В. Сердечні справи: Сатира та гумор.- Ужгород: Патент, 1994.- 108 с.
11. Кохан В. Три доби розшуку: Повість.- Ужгород: Карпати, 1996.- 160 с.
12. Кохан В. Утік з місця злочину: Повість.- Ужгород: Т-во книголюбів України, Закарпат. обл. орг., 1992.- 96 с.
13. Кохан В. Хто стріляв?: Повість.- Ужгород: Карпати, 1988.- 192 с.

* * *

14. Кохан В. Бабурнич хоче в Інтерпол: [Уривки з повісті]// Тиса.- 1994.- № 1-2.- С. 105-107.
15. Кохан В. [Вірші]// Закарпатська поезія XX століття: Антол./ Упорядкув., передм.,В.П.Густі.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 278-280.
16. Кохан В. Детектив – не розважальне ремесло: [Бесіда з письм./ Записала Л.Кудрявська]// Вісті Ужгородщини.- 1991.- 26 лют.
17. Кохан В. "Мої "сердечні справи" видані на позичені від дружини гроші, які сподіваюся їй повернути!: [Про творч. шлях В.Кохана/ Розмовляв В.Товтин]// Ужгород.- 2000.- 12 серп.
18. Кохан В. Наші незабутні Кротон і Копинець// Спортивне Закарпаття.- 1996.- 2 берез.
19. Кохан В. "Не хватит и десяти жизней...": [Интервью с закарпатским писателем В.Коханом/ Вела беседу Л.Кудрявская]// Единство-плюс .- 1994.- 10 декабря.

20. Кохан В. Незвичайний рекет: Малий детектив// Наш рідний край.- 1999.- № 5.- С. 10-12.
21. Кохан В. Телеграма: [Оповід.]// Закарпатське оповідання XX століття: Антол./ Упорядкув., передм., підготовка текстів, прим. та слов. П.М.Ходанича.- Ужгород: Закарпаття, 2002.- С. 334-350.

* * *

22. Горват В. Коли коханка багата: [Василеві Кохану – 60]// Молодь Закарпаття-реформа.- 1994.- 17 груд.
23. Гутник В. Крутосхили утвердження: Василеві Кохану – 60// Новини Закарпаття.- 1994.- 13 груд.
24. Життя з книгою: [Василь Кохан]// Дружно вперед.- Пряшів.- 1995.- № 1.- С. 20-21.
25. Лакиза М. З глибин життя: [Життя та творчість поета, прозаїка В.І.Кохана]// Закарпат. правда.- 1994.- 13 груд.
26. Скунць П. Василеві Кохану – 50// Літ. Україна.- 20 груд.- Портр.
27. Угляренко П. У першій четвірці: Василеві Кохану – 60// Срібна Земля.- 1994.- 17 груд.
28. Фединишинець В. До свого читача: В.Кохану – 50 років// Закарпат. правда.- 1984.- 14 груд.- Портр.
29. Хланта І. Екологія людяності: [Про В.Кохана]// Закарпат. правда.- 1989.- 17 трав.

ГРУДЕНЬ: 31

МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ МИТРОВКА: 65-річчя з дня народження заслуженого працівника культури України (1939)

1-го січня 1926 року в селі Кибляри на Ужгородщині, що простяглося на кілька кілометрів уздовж лісистих схилів гір, студент Ужгородської торговельної академії Микола Копач під крилом крайового товариства "Просвіта" організував руський жіночий хор, який невдовзі був перетворений у мішаний хор і нараховував 63 співаки та співачки з місцевої сільської молоді. Аналогічні співочі колективи були створені в селах Гайдош (диригент Федір Шимоновський), Кальник (диригент – Федір Повхан), Грибівці (диригент – Юрій Палюх), тобто майже на всьому ужгородсько-мукачівському підгір'ю ... Кращі пісенно-хорові традиції просвітянських колективів перейшли і в нові або так звані радянські часи.

© Й.Баглай, 2003.

То чи не звідси веде свої початки закоханість Михайла Миколайовича Митровки у пісню та музику?..

Михайло Митровка народився 31 грудня 1939 року в селі Киб-ляри в багатодітній сім“ї Ганни Іванівни та Миколи Васильовича Митровків. Перші дитячі спогади Михайла Миколайовича зв'язані з батьківським обійстям, із весняними та осінніми польовими роботами. Ще й нині він відчуває запах печеної у полі картоплі й лагідного диму зі спаленого картоплиння.

У 1946 році маленький Михайло Митровка стає учнем першого класу Киблярської семирічної школи, де його вчителями музики й співів були Золтан Жофчак та Степан Грабар. Саме Степан Грабар прививз здібному хлопчикові любов до музики і співу, і він залюбки співав у шкільному хорі. Тут він познайомився з азами диригування.

Не маючи можливості відразу поступити в такі навчальні за-клади, які б дали йому музично-диригентську підготовку, Михай-ло Митровка поступив в 1953 році до Мукачівського педагогічного училища і після чотирирічного навчання отримує кваліфікацію вчителя початкових класів. Свою трудову діяльність Михайло Митровка почав у школі села Чорноголова Великоберезнянського району на посаді вчителя співів.

Праця учителя співів постійно ставила перед молодим спеціа-лістом завдання здобути спеціальну музичну освіту, і в 1959 році Михайло Митровка поступає до Ужгородського музичного учили-ща на відділення хорового диригування, де його вчителем був Іван Собко.

Після закінчення в 1963 році Ужгородського музичного учили-ща Михайло Митровка поступає у Харківський інститут культури на факультет культосвітньої роботи за спеціальністю хорове ди-ригування.

Отримавши диплом про вищу освіту, Михайло Митровка від серпня 1969 до січня 1978 років працює на різних посадах у куль-турно-освітніх установах і закладах – інспектором обласного управ-ління культури, помічником голови Ужгородського міськвиконкому з питань культури і, нарешті, директором Закарпатської обласної філармонії. Разом із тим він заочно навчається у Львівській дер-жавній консерваторії ім. Миколи Лисенка, яку успішно закінчив у квітні 1983 року.

Наявність двох дипломів – про закінчення Харківського інсти-туту культури та Львівської державної консерваторії ім. Миколи

Лисенка – відкрили Михайлові Митровці в 1985 році шлях на директорську посаду в Ужгородському училищі культури. Завдяки зусиллям директора та керованого ним колективу при Ужгородському училищі культури в липні 2000-го року відкрито заочне відділення Київського національного університету культури і мистецтв.

Михайло Митровка понад 25 років працює керівником різних самодіяльних хорових колективів. Зокрема, останні чотири роки він керує хором у рідному селі Кибляри. Він є керівником і учасником створеного в Ужгородському училищі культури квартету, який часто виступає перед громадськістю Ужгорода та Ужгородського району. Михайло Миколайович виховав цілу плеяду талановитих диригентів, хормейстерів, директорів та викладачів дитячих шкіл естетичного виховання тощо.

Поряд з великою навчально-виховною роботою Михайло Митровка веде значну науково-дослідницьку працю в галузі вивчення музичної освіти на Закарпатті в XIX-XX ст., результатом чого є ціла низка цікавих публікацій на сторінках різних видань.

За багаторічну працю у справі дослідження музично-хорової культури краю та велику навчально-хорову роботу в Ужгороді і області Михайло Митровка в березні 2002 року удостоєний високого почесного звання "Заслужений працівник культури України". Гідне відзначення праці Ювіляра!

ЙОСИП БАГЛАЙ

Джерельні приписи:

1. Митровка М. Ужгородському училищу культури – 50 років// Ужгородському училищу культури – 50 років.- Ужгород: Госпрозрахунк. ред. вид. від. Закарпат. комітету у справах преси та інформації, 1997.- С. 3-8.
2. Митровка М.М. Слово про автора: [Передм.]// Попенко М. Сонце з сердець: Авторські твори та обробки нар. пісень.- Ужгород, 1998.- С. 1.
3. Митровка М. Українська культура: Навч.-метод. посіб.- Рівне, 2001.- 168 с.- Співавт.: В.Виткалов.
4. Митровка М.М. Джерела становлення середньої і вищої музичної освіти в Закарпатті в XIX-XX століттях// Педагогічні пошуки в галузі мистецької освіти в Україні на межі третього тисячоліття: традиції, сучасність, перспективи: Зб. тезів за матеріалами Всеук. наук.-практ. конф. (Луганськ, 4-6 квіт. 2001 р.).- Луганськ, 2001. - С. 5-7.
5. Митровка М. Шляхи становлення середньої і вищої музичної освіти на Закарпатті в XIX-XX століттях // Укр. культура. Минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6.- Рівне, 2001.- С. 94-108.

6. Митровка М. Передмова //Чорі Ю. Від роду до роду: Звичаєво-обрядові традиції Закарпаття – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001.- С. 3-4.
7. Митровка М. Становлення і розвиток вищої культурно-мистецької освіти в Закарпатті// Регіональні студії: Наук. зб. Вип. 4.- Ужгород, 2002.- С. 100-102.
8. Митровка М. Пізнавальна та виховна сила дивосвіту природи: [Вступ. сл.]// Чорі Ю. Рослинно-тваринний дивосвіт: Легенди, перекази та оповіді про фауну і флору.- Мукачево: Елара, 2003.- С. 5-6.

* * *

9. Україна. Президент (1994- ; Кучма Л.). Про надання Державних нагород закарпатцям: [У т.ч. М.М.Митровці – засл. працівник культури України]: Указ від 15 берез. 2002 р.// Новини Закапраття.- 2002.- 19 берез.

* * *

10. Панченко М. Співаємо для душі// Закарпат. правда.- 1983.- 26 черв.
11. Жупанин С. Іменинник новоріччя. Михайлові Митровці – 60// Новини Закарпаття.- 1999.- 28 груд.
12. Руснак В. Нести людям добро: [Про дир. Ужгород. уч-ща культури М.Митровку]// Новини Закарпаття.- 2000.- 4 січ.

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2004 РОКУ

2003-2012 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (2001) Десятиріччям грамотності Організації Об'єднаних Націй: освіта для всіх

2001–2010 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (2001) Міжнародним десятиріччям світової культури та ненасилля в інтересах дітей планети

2001–2010 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН другим Міжнародним десятиріччям по викоріненню колоніалізму

2001–2010 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (2001) десятиріччям боротьби за скорочення масштабів захворюваності малярією в країнах, що розвиваються, особливо в Африці

1997–2006 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (1995) Першим десятиліттям ООН боротьби з бідністю

1995–2004 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН Десятиліттям на користь родини

1995–2004 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (1994) Десятиліттям освіти в галузі прав людини

1994–2004 рр. оголошені Генеральною Асамблеєю ООН (1993) третім десятиліттям корінних народів світу

2002–2005 рр. оголошені Указом Президента України (№1092/02, від 15.11.2001 р.) національною програмою відродження та розвитку українського козацтва

2002–2005 рр. оголошені Указом Президента України (№8/02, від 3.01.2002 р.) комплексні заходи щодо поліпшення медичного обслуговування сільського населення

2002–2005 рр. оголошені Указом Президента України (№643/02, від 20.08.2001 р.) національною програмою боротьби із захворюванням на туберкульоз

2004 рік оголошено Генеральною Асамблеєю ООН (2002) Міжнародним роком, присвяченим боротьбі з рабством та його відміні

2004 рік оголошено Генеральною Асамблеєю ООН (2002) Міжнародним роком рису

У 2004 РОЦІ ВИПОВНЮЄТЬСЯ:

365 років від дня народження та 295 років від дня смерті Івана Степановича Мазепи, гетьмана України, мецената (1639, за ін. даними-1629 або 1644-1709)

355 років від часу укладення (1649) Зборівського мирного договору між керівниками визвольної війни українського народу 1648-1654 років і польським урядом у м.Зборові (тепер Тернопільської області) після перемоги української армії у Зборівській битві 1649 р.

350 років від дня Переяславської угоди Богдана Хмельницького з Москвою та підписання "Березневих статей". Відзначається в Україні згідно Указу Президента (№238/2002 від 13.03.2002 р.)

295 років від дня зруйнування російськими царськими військами Запорізької Січі (1709)

295 років від дня перемоги російських військ над шведськими під Полтавою

240 років від часу відміни Катериною II гетьманщини в Україні (1764)

170 років від часу заснування Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка (1834)

85 років від часу проголошення Директорією УНР об'єднання всіх українських земель (західних і східних) в єдину Українську державу (1919)

85 років від часу виходу першого номера газети "Коммунар", тепер газета "Вечірній Київ"(1919)

70 років від часу перенесення столиці УРСР з Харкова до Києва (1934)

70 років від часу заснування Спілки письменників України (1934)

70 років від часу початку хвилі репресій проти письменників України (було заарештовано 65 чоловік) (1934)

70 років від часу заснування видавництва "Веселка" (1934)

65 років від часу прийняття Верховною Радою СРСР Закону про включення Західної України до складу СРСР з возз'єднанням її з Українською РСР (1939)

60 років від часу заснування Спілки театральних діячів України (1944, до 1987 року – Українське театральне товариство)

60 років від часу завершення визволення України від німецько-фашистських загарбників (1944)

50 років від часу вступу УРСР до ЮНЕСКО та до Міжнародної організації праці (1954)

50 років від часу заснування літературного музею імені Петефі (Будапешт, 1954)

45 років від часу утворення Спілки журналістів України (1959)

15 років від часу заснування Спілки фотохудожників України (1989)

СІЧЕНЬ

1 – Новий рік. Вважається неробочим днем (ст.73 Кодексу законів про працю України)

1 – Всесвітній день Миру. Проголошено папою Павлом VI. Відзначається з 1968 року

1 – 100 років від дня народження Євгена Олександровича Адамцевича, українського кобзаря (1904-1972)

1 – 95 років від дня народження Степана Бандери, провідника ОУН, борця за незалежність України (1909-1959)

1 – 90 років від дня народження Юрія Олефіровича Збанацького, українського письменника (1914-1994)

1 – 85 років від дня народження Данила Граніна, російського письменника (1919)

1 – 65 років від дня народження Юрія Івановича Ляшенка, українського режисера (1939)

2 – 140 років від дня народження В'ячеслава Опанасовича Потапенка, українського письменника і актора (1864-1942)

2 – 125 років від дня народження Василя Ступницького, українського етнографа, диригента, композитора (1879-1945)

6 – 170 років від дня народження Степана Васильовича Руданського, українського поета, фольклориста (1834-1873)

6 – 105 років від дня народження Євгена Михайловича Григорука, українського поета (1899-1922)

6 – 55 років від дня народження Миколи Луківа, українського поета (1949)

7 – Різдво Христове

7 – 200 років від дня народження Пала Чато, угорського письменника, журналіста, перекладача (1804-1841)

7 – 115 років від дня народження Михайла Івановича Рудницького, українського письменника і театрального критика (1889-1975)

8 – 180 років від дня народження Вільяма Коллінза, англійського письменника (1824-1889)

8 – 135 років від дня народження Івана Едуардовича Замичковського, українського актора (1869-1931)

8 – 125 років від дня народження Степана Васильовича Васильченка, українського письменника (1879-1932)

8 – 80 років від дня народження Дмитра Васильовича Борщова, українського актора, народного артиста УРСР (1924)

9 – 110 років від дня народження Гейзи Барці, угорського лінгвіста, члена Угорської академії наук, лауреата премії ім.Кошута (1952) (1894-1975)

9 – 80 років від дня народження Михайла Олександровича Задніпровського, українського актора, народного артиста УРСР, лауреата Державної премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка (1924-1980)

9 – 80 років від дня народження Сергія Йосиповича Параджанова, вірменського і українського кінорежисера (1924-1990)

12 – 110 років від дня народження Василя Михайловича Блакитного, українського письменника і громадського діяча (1894-1925)

12 – 95 років від дня народження Марії Овксентіївни Примаченко (Приймаченко), українського майстра народного декоративного розпису, народного художника УРСР (1909-1997)

12 – 75 років від дня народження Миколи Павловича Мащенка, українського кінорежисера, народного артиста УРСР, лауреата Державної премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка (1929)

13 – 90 років від дня народження Текли Деметер, угорської фольклористки, етнографістки, доктора історичних наук (1914-1987)

14 – День пам'яті Василя Великого, Старий Новий рік

16 – 130 років від дня народження Олександра Михайловича Дорошенка, українського і російського актора (1874-1950)

17 – 290 років від дня народження Наталі Долгорукої – княгині, одної з перших жінок – авторів мемуарної літератури, черниці Флорівського монастиря у Києві (1714-1771)

18 – 170 років від дня народження Володимира Боніфатійовича Антоновича, українського історика, етнографа (1834-1908)

18 – 140 років від дня народження Івана Сидоровича Їжакевича – українського художника (1864-1962)

19 – Свято богоявлення Господнього (або Водохреще в Йордані)

19 – 195 років від дня народження Едгара Аллана По, американського письменника і критика (1809-1849)

19 – 165 років від дня народження Поля Сезанна, французького живописця, представника постімпресіонізму (1839-1906)

19 – 110 років від дня народження Марка Степановича Терещенка, українського актора і режисера (1894-1982)

20 – 120 років від дня народження Андора Габора, угорського поета, письменника, публіциста (1884-1953)

22 – День Соборності України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№42/99, від 21.01.1999 р.), День проголошення в 1919 році Акта Злуки

22 – 85 років тому (1919) Директорія Української Народної Республіки проголосила на Софіївській площі в Києві злуку всіх українських земель (західних і східних) в єдину Українську Державу

22 – 155 років від дня народження Августа Стриндберга, шведського письменника (1849-1912)

22 – 100 років від дня народження Аркадія Петровича Гайдара, російського письменника (1904-1941)

23 – 160 років від дня народження Миколи Федоровича Комарова, українського бібліографа, критика, фольклориста і лексикографа (1844-1913)

24 – 125 років від дня народження Станіслава Пилиповича Людкевича, українського композитора, музикознавця, фольклориста і педагога (1879-1979)

24 – 75 років від дня народження Леоніда Максимовича Никоненка, українського драматурга (1929)

24 – 75 років від дня народження Івана Васильовича Зарицького, українського художника (1929)

25 – Тетяни день. День поминання святої мучениці Тетяни, яка жила в III ст. до н.е. у Римі. У цей день 1755 року було засновано Імператорський Московський університет, а свята Тетяна стала покровителькою студентства

25 – 245 років від дня народження Роберта Бернса, шотландського поета (1759-1796)

25 – 130 років від дня народження Сомерсета Моема, англійського письменника (1874-1965)

26 – 60 років від дня народження Степана Григоровича Пушика, українського поета, фольклориста, літературознавця (1944)

27 – Всесвітній день митниці. Відзначається з 1983 року

27 – 165 років від дня народження Павла Платоновича Чубинського, українського історика, фольклориста, етнографа і поета, автора гімну "Ще не вмерла Україна" (1839-1884)

27 – 100 років від дня народження Олександра Михайловича Довгаля, українського графіка, заслуженого діяча мистецтв УРСР (1904-1969)

28 – 12 років тому Державним Прапором України було затверджено Національний прапор синьо-жовтого кольору (1992)

28 – 125 років від дня народження Костя Лоського, українського громадсько-політичного діяча, письменника й публіциста (1874-1933)

29 – День працівників пожежної охорони. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№7/95 від 2.01.1995 р.) як професійне свято працівників пожежної охорони

29 – День пам'яті Крутів – щорічне вшанування пам'яті загиблих під Крутами юнаків, похованих на Аскольдовій могилі

29 – 55 років від дня народження Володимира Михайловича Птушкіна, українського композитора, заслуженого діяча мистецтв України (1949)

30 – Всесвітній день допомоги хворим проказою. Відзначається з 1954 року

31 – 200 років від дня народження Йожефа Байзи, угорського поета, письменника, критика (1804-1858)

ЛЮТИЙ

3 – 140 років від дня народження Володимира Івановича Самійленка, українського письменника (1864-1925)

3 – 130 років від дня народження Еріха Бернекера, німецького мовознавця-славіста (1874-1937)

3 – 70 років від дня народження Юрія Тарнавського, українського поета (1934)

7 – 200 років від дня народження Миколи Андрійовича Маркевича, українського письменника, історика, етнографа, фольклориста, поета (1804-1860)

7 – 140 років від дня народження Дмитра Абрамовича Гайдамаки, українського актора і режисера (1864-1936)

8 – 90 років тому у Монреалі створено українське видавництво "Новий світ" (1914)

9 – 130 років від дня народження Гната Гавриловича Яременка – українського живописця і графіка (1874-1915)

11 – Всесвітній день хворого. Засновано 30 травня 1992 року папою Іоаном Павлом II. Відзначається католиками у день Лурдської Богоматері

12 – 120 років від дня народження Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко (Меншова), українського історика (1884-1973)

13 – 235 років від дня народження Івана Андрійовича Крилова, російського письменника, байкаря (1769-1844)

14 – День Святого Валентина

14 – 110 років від дня народження Олександра Івановича Александрова, українського живописця і графіка (1894-1948)

15 – Стрітення Господнє

15 – День пам'яті воїнів-інтернаціоналістів. Відзначається у день остаточного виводу радянських військ з Афганістану (1989)

15 – 130 років від дня народження Ернеста Генрі Шеклтона, англійського дослідника Антарктиди (1874-1922)

16 – 120 років від дня народження Олександра Романовича Беляєва, російського письменника (1884-1942)

20 – 160 років від дня народження Мігаля Мункачі (Ліб), видатного угорського художника (1844-1900)

20 – 115 років від дня народження Лева Миколайовича Ревуцького, українського композитора, педагога і музичного та громадського діяча (1889-1977)

20 – 110 років від дня народження Ярослава Івашкевича, польського письменника, перекладача (1894-1980)

21 – Міжнародний день рідної мови. Відзначається відповідно до рішення 30-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО

21 – 135 років від дня народження Петра Олександровича Нілуса, українського живописця (1869-1943)

22 – Міжнародний день підтримки жертв злочинів. Відзначається з 1990 року, коли в цей день уряд Англії надрукував "Хартію жертв злочинів"

23 – День захисника Вітчизни. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№2002/99, від 23.02.1999 р.)

23 – 105 років від дня народження Еріха Кестнера, німецького письменника (1899-1974)

24 – 430 років тому вийшов у світ "Апостол" – перша друкована книга, видана Іваном Федоровим у Львові (1574)

25 – 95 років від дня народження Вадима Лесича, українського письменника (1909-1982)

27 – 340 років від дня страти Івана Богуна, українського полководця (?-1664)

27 – 100 років від дня народження Леоніда Івановича Смілянського, українського письменника (1904-1966)

27 – 75 років від дня народження Андраша Фодора, угорського поета, письменника, перекладача (1929)

28 – 115 років від дня народження Михайла Йосиповича Білика, українського перекладача, літературознавця (1889-1970)

БЕРЕЗЕНЬ

1 – Міжнародний день боротьби з наркоманією та наркобізнесом. Відзначається за рішенням ООН

1 – Всесвітній день Цивільної оборони

1 – Свято початку весни "Мерцішор". Відзначається як національне свято у Румунії та Молдові

1 – 60 років від дня народження Володимира Івановича Затуливітра, українського поета (1944)

2 – 180 років від дня народження Бедржіха Сметани, чеського композитора, піаніста, основоположника чеської класичної музики (1824-1884)

2 – 180 років від дня народження Констянтина Дмитровича Ушинського, російського педагога – демократа (1824-1871)

2 – 145 років від дня народження Шолом-Алейхема (Ш.Н.Рабиновича), єврейського письменника (1859-1916)

2 – 80 років від дня народження Анни Галі Горбач, української перекладачки, літературознавця, публіциста (Німеччина) (1924)

3 – День миру для письменника. Відзначається за рішенням 48-го конгресу Міжнародного Пенклубу, який відбувся 12-18 січня 1986 року

3 – 85 років від дня народження Олексія Васильовича Погорєлова, українського математика (1919)

4 – 125 років від дня народження Бернгарда Келлермана, німецького письменника (1879-1951)

4 – 100 років від дня народження Йозефа Шмідта, співака світової слави (1904-1942)

4 – 55 років від дня народження Володимира Михайловича Івасюка, українського поета і композитора (1949-1979)

6 – 385 років від дня народження Савіньяна Сірано де Бержерака, французького поета, драматурга (1619-1655)

6 – 75 років від дня народження Фазіля Абдуловича Іскандера, російського письменника (1929)

7 – 105 років від дня народження Аркадія Любченка, українського письменника (1899-1945)

7 – 130 років від дня народження Івана Дем'яновича Рубчака – українського драматичного актора і співака (1874-1952)

8 – Міжнародний день прав жінок і миру. 16 грудня 1977 року Генеральна Асамблея ООН закликала держави проголосити у відповідності до їхніх історичних і національних традицій будь-який день року Міжнародним днем прав жінок і миру. Організація Об'єднаних Націй почала відзначати цей день – 8 березня 1975 р., який було проголошено Міжнародним роком жінок

8 – Міжнародний жіночий день. Рішення про щорічне святкування цього дня було прийнято на 2-й Міжнародній конференції соціалісток у м.Копенгагені у 1910 році. В Україні вважається святковим неробочим днем (ст. 73. Кодекс законів про працю України)

8 – 190 років від дня народження Еде Сіглігеті (Йожеф Сатмарі), угорського драматурга, перекладача, письменника (1814-1878)

9 – 190 років від дня народження Тараса Григоровича Шевченка – українського поета, художника (1814-1861)

9 – 130 років від дня народження Софії Пилипівни Левицької – українського живописця і графіка (1874-1937)

9 – 130 років від дня народження Кароя Ловіка, угорського письменника, журналіста (1874-1915)

11 – 120 років від дня народження Порфирія Кириловича Батюка – українського композитора, фольклориста, педагога (1884-1963)

12 – 95 років від дня народження Пятраса Цвірки – литовського письменника (1909-1947)

12 – 70 років від дня народження Дєрдя Молдова, угорського письменника (1934)

13 – День землевпорядника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1556/99, від 11.12.1999 р.) у Всесвітній день архітектури в другу суботу березня

15 – Всесвітній День прав споживача. Вперше було відзначене у 1983 році

15 – 80 років від дня народження Юрія Васильовича Бондарєва – російського письменника (1924)

17 – 95 років від дня народження Олекси Десняка – українського письменника (1909-1942)

17 – 85 років від дня народження Олексія Федотовича Коломійця, українського драматурга, лауреата Державної премії СРСР та Державної премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка (1919-1994)

18 – 160 років від дня народження Миколи Андрійовича Римського-Корсакова – російського композитора, письменника (1844-1908)

18 – 100 років від дня народження Марка Вороного – українського поета (1904-1941)

20 – Міжнародний день Франкофонії. Відзначається у 47 країнах світу

21 – Міжнародний день ліквідації расової дискримінації. Відзначається щорічно за рішенням XXI сесії Генеральної Асамблеї ООН від 26 жовтня 1966 року. Проводиться в день, у який в 1960 році поліція відкрила вогонь і вбила 69 чоловік під час мирної демонстрації в Шапервіллі (Південна Африка)

21 – починається тиждень солідарності з народами, які борються проти расизму і расової дискримінації. Проводиться за закликом Генеральної Асамблеї ООН (1979)

21 – День Землі. Відзначається щорічно у день весняного сонцестояння. Проголошено Генеральним секретарем ООН у березні 1971 року

21 – День працівників житлово-комунального господарства і побутового обслуговування населення. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№46/94, від 15.05.1994 р.) в редакції Указу Президента №385/95 від 19.05.1995 р. у третю неділю березня як професійне свято

21 – 235 років від дня народження Габора Дайки, угорського поета (1769-1796)

21 – 165 років від дня народження Модеста Петровича Мусоргського, російського композитора (1839-1881)

21 – 120 років від дня народження Олексія Олексійовича Шовкуненка, українського живописця, народного художника СРСР, лауреата Державної премії України ім.Т.Г.Шевченка (1884-1974)

21 – 115 років від дня народження Олександра Миколайовича Вертинського, російського артиста естради, співака (1889-1957)

21 – 75 років від дня народження Юрія Мушкетика, українського письменника (1929)

22 – Всесвітній день водних ресурсів. Відзначається за резолюцією Генеральної Асамблеї ООН (22 грудня 1992 року)

22 – 320 років від дня народження Матяша Бела, угорського письменника краєзнавчої літератури (1684-1749)

23 – Всесвітній метеорологічний день. Відзначається з 1961 року на честь дня (23 березня 1950 року), коли вступила в дію Конвенція Всесвітньої метеорологічної організації

23 – Всеукраїнський день працівників культури, аматорів культури та народного мистецтва. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№484/2000, від 21.03.2000 р.)

23 – 100 років від дня народження Докії Гуменної, української письменниці (1904-1993)

23 – 80 років від дня народження Абе Кобо, японського письменника (1924)

24 – Всесвітній день боротьби з туберкульозом. Відзначається за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я

24 – 160 років від дня народження Ласла Араня, угорського письменника, мемуариста, сина Яноша Араня (1844-1898)

25 – День служби безпеки України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№193/01 від 22.03.2001 р.)

25 – 300 років від дня народження Ференца Фалуді, угорського поета, письменника, викладача граматики і поетики (1704-1779)

26 – День внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№216/96, від 26.03.1996 р.) у день прийняття Верховною Радою України 1992 р. Закону України "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України"

26 – 90 років від дня народження Вільяма Тенессі, американського драматурга і поета (1914-1983)

26 – 70 років від дня народження Іштвана Чурки, угорського письменника, драматурга, політичного діяча (1934)

27 – Міжнародний день театру. Відзначається щорічно з 1962 року. Засновано у 1961 році у Відні на IX конгресі Міжнародного інституту театру при ЮНЕСКО

27 – 185 років від дня народження Олексія Онуфрійовича Заклинського, українського поета і композитора, священика (1819-1894)

30 – 160 років від дня народження Поля Верлена, французького письменника (1844-1896)

КВІТЕНЬ

1 – Міжнародний день птахів. У 1906 році підписано Міжнародну Конвенцію про охорону птахів

1 – 195 років від дня народження Миколи Васильовича Гоголя, українського і російського письменника (1809-1852)

1 – 190 років від дня народження Яноша Ердеї, угорського поета, критика, філософа, літературознавця (1814-1868)

1 – 100 років від дня народження Людмили Василівни Лопатинської, українського скульптора (1904-1984)

2 – Міжнародний день дитячої книги. Відзначається у день народження Г.-Х.Андерсена

4 – День геолога. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№110/95, від 07.02.1995 р.) у першу неділю квітня як професійне свято працівників геології, геодезії та картографії

4 – 220 років від дня народження Шандора Кереші Чома, угорського лінгвіста, автора тібетсько-англійського словника та граматики, дослідника угорської історії (1784-1842)

4 – 110 років від дня народження Дмитра Івановича Чижевського, українського вченого, філософа, історика, лінгвіста (1894- 1977)

7 – Міжнародний день пам'яті євреїв – жертв фашизму

7 – Всесвітній день здоров'я. У цей день у 1948 році вступив у дію Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я

8 – 130 років від дня народження Михайла Андрійовича Коссака, українського композитора, диригента і музичного педагога (1874-1948)

8 – 115 років від дня народження Федора Андрійовича Євсевського, українського композитора, диригента (1889-1969)

9 – 110 років від дня народження Олександра Андрійовича Маркевича, українського кобзаря (1894-1978)

11 – Великдень (Пасха). Вважається святковим неробочим днем (ст.73 Кодексу про працю України)

11– Міжнародний день звільнення в'язнів з фашистських концтаборів. 11 квітня 1945 року в'язні Бухенвальда підняли повстання і разом з армією США знищили табір, а в'язнів було визволено. Відзначається ця дата з 1945року

12 – Всесвітній день авіації та космонавтики. Відзначається щорічно за рішенням Міжнародної авіаційної федерації

12 – День працівників ракетно-космічної галузі України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№230/97, від 13.03.1997 р.)

15 – 160 років від дня народження Теофіла Дорофійовича Копистинського, українського живописця (1844-1916)

16 – 160 років від дня народження Анатоля Франса, французького письменника (1844-1924)

16 – 130 років від дня народження О.О.Доброхольського, українського поета (1874-1900)

17 – День довкілля. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№855/98, від 06.08.1998 р.) у третю суботу квітня

18 – Міжнародний день пам'яток та визначних місць

18 – День пам'яток історії та культури. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1062/99, від 23.08.1999 р.) у Міжнародний день пам'яток і визначних місць

18 – 150 років від дня народження Миколи Федоровича Сумцова, українського фольклориста, етнографа, літературознавця і громадського діяча (1854-1922)

19 – День Голокосту. Відзначається в пам'ять про євреїв – жертв нацизму. Цей день приурочено до початку повстання у Варшавському гетто 19 квітня 1943 року

21 – 205 років від дня народження Мігая Танчіча (до 1847 р. М.Штанчіч), угорського письменника, редактора, політика (1799-1884)

21 – 190 років від дня народження Бені Егреші (Бенямін Егреші Галамбош), угорського композитора, перекладача (1814-1851)

21 – 90 років від дня народження Володимира Андрійовича Данченка, українського артиста (1914-1967)

21 – 80 років від дня народження Євгена Івановича Червонюка, українського співака і педагога (1924-1982)

22 – День Землі. Вперше як міжнародна подія відзначалася у 1990 році. Знаменує початок довгострокових зусиль з рішення глобальних проблем, пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Проводиться за ініціативою США, де традиційно відзначається з 1970 року

22 – 120 років від дня народження Терентія Петровича Юри, українського актора (1884-1973)

22 – 95 років від дня народження Вадима Михайловича Кожевникова, російського письменника (1909-1984)

23 – Всесвітній день книги і авторського права. Відзначається з ініціативи ООН

23 – 440 років від дня народження Вільяма Шекспіра, видатного англійського письменника, драматурга (1564-1616)

24 – Міжнародний день солідарності молоді. Відзначається з 1957 року за рішенням Всесвітньої федерації демократичної молоді

24 – День пам'яті жертв геноциду вірмен 1915 року

25 – Всесвітній день поріднених міст. Проводиться щорічно в останню неділю квітня за рішенням Всесвітньої федерації поріднених міст

26 – День Чорнобильської трагедії

26 – 120 років від дня народження Вадима Георгійовича Меллера, українського художника театру (1884-1962)

27 – 250 років від дня народження графа Ференца Сечені, засновника Угорського національного музею та бібліотеки (1754-1820)

27 – 100 років від дня смерті Михайла Петровича Старицького, українського письменника і театрального діяча (1840-1904)

28 – Всесвітній день охорони праці. Цей день ініційовано Міжнародною організацією праці (МОП). Відзначається у третю декаду квітня. У 2003 році в Україні з 21 по 25 квітня було вперше проведено тиждень сприяння культурі промислової безпеки

28 – 210 років від дня народження барона Міклоша Йожіка, угорського письменника, автора історичних романів (1794-1865)

29 – Міжнародний день танцю. Відзначається з 1982 року за рішенням ЮНЕСКО в день народження Ж.Ж.Новера, французького балетмейстера

ТРАВЕНЬ

1 і 2 – День Міжнародної солідарності трудящих. Встановлено конгресом II Інтернаціоналу (Париж, 14-21 липня 1889 року). Святковий день (ст. 73 Кодексу законів про працю)

2 – 145 років від дня народження Джерома К.Джерома, англійського письменника (1859-1927)

3 – Всесвітній день свободи преси. Відзначається щорічно, за рішенням Генеральної Асамблеї ООН (20 грудня 1993 року). Ця дата була обрана, щоб вшанувати Віднхукську декларацію про сприяння незалежній і плюралістичній пресі Африки, яка була прийнята 3 травня 1991року

3 – 165 років від дня народження Т.Грохольського, польського живописця і графіка (1839-1913)

3 – 90 років від дня народження Юлії Сіннєї, угорської письменниці (1914-1986)

5 – День Європи. Відзначається щорічно на честь дня (5 травня 1949 року), коли у Лондоні підписано Статут Ради Європи

5 – 100 років від дня народження Богдана Кравціва, українського поета (1904-1975)

5 – 95 років від дня народження Міклоша Радноті, угорського поета, перекладача (1909-1944)

6 – День Святого Юрія

8 – Всесвітній день Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Відзначається з 1953 року

9 – День Перемоги. Вважається святковим неробочим днем (ст. 73 Кодексу законів про працю)

9 – День Європи. Відзначається щорічно за рішенням, прийнятим лідерами країн – членів ЄС на зустрічі у Мілані у 1985 році

9 – День Матері. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№489/99, від 10.05.1999 р.) у другу неділю травня

10 – 125 років від дня народження Федора Григоровича Кричевського, українського живописця (1879-1947)

10 – 75 років від дня народження Шандора Каняді, трансільванського угорського поета, редактора, перекладача румунської поезії (1929)

11 – 140 років від дня народження Етель Ліліан Войнич, англійської письменниці (1864-1960)

12 – 100 років від дня народження Віліса Лаціса, латиського письменника (1904-1966)

13 – 155 років від дня народження Панаса Мирного, українського письменника (1849-1920)

15 – Міжнародний день сім'ї. Відзначається щорічно за рішенням Генеральної Асамблеї ООН від 20 вересня 1993 року

15 – День Європи. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№339/03, від 19.04.2003 р.) у третю суботу травня

15 – День науки. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№145/97, від 14.02.1997 р.) у третю суботу травня як професійне свято працівників науки

15 – 145 років від дня народження Панаса Карповича Саксаганського (справж. – Тобілевич), українського актора і режисера (1859-1940)

16 – День пам'яті померлих від СНІДу. Відзначається щорічно з 1983 року в третю неділю травня

16 – 115 років від дня народження Поліни Микитівни Самійленко, української актриси (1889-1984)

17 – Всесвітній день електрозв'язку. Відзначається з 1969 року за рішенням сесії Адміністративної ради Міжнародної спілки електрозв'язку в день заснування спілки

17 – 80 років тому у Празі було створено українське видавництво "Сіяч", яке випускало наукову літературу та підручники (1924)

17 – 70 років тому в Аргентині вийшов перший номер української газети "Наш клич" (1934)

17 – 100 років від дня народження Михайла Полієвктовича Верхацького, українського режисера, педагога, театрознавця (1904-1973)

18 – Міжнародний день музеїв. Відзначається щорічно за рішенням XI Генеральної Конференції Міжнародної ради музеїв, яка відбулась у травні 1977 року

20 – Вознесіння Господнє

20 – 205 років від дня народження Оноре де Бальзака, французького письменника (1799-1850)

20 – 160 років від дня народження Миколи Івановича Мурашка, українського живописця і педагога (1844-1909)

21 – Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку

21 – 75 років від дня народження Бориса Георгійовича Шарварка, українського режисера (1929-2002)

22 – Міжнародний день біологічного різноманіття

22 – 145 років від дня народження Артура Конан-Дойля, англійського письменника (1859-1930)

23 – 100 років від дня народження Боріш Палотаї, угорської письменниці, поетеси, лауреата премії ім. А.Йожефа (1904-1983)

24 – День слов'янської писемності й культури. День Святих рівноапостольних Кирила й Мефодія, учителів слов'янських

25 – розпочинається Тиждень солідарності з народами усіх колоніальних територій, які борються за свободу, незалежність і права людини. Проводиться щорічно за закликом Генеральної Асамблеї ООН (1972 р.) і починається у День визволення Африки

25 – 125 років від дня народження Валерії Діенеш (Геігер), угорського філософа, теоретика танцю, перекладача (1879-1978)

25 – 115 років від дня народження І.І.Сікорського, українського авіаконструктора, одного з піонерів авіабудування (1889-1972)

27 – 75 років від дня народження Романа Іваничука, українського письменника (1929)

28 – День прикордонника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№431/03, від 21.05.2003 р.) як професійне свято, яке відзначатиметься щорічно 28 травня

29 – Міжнародний день миротворців. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№374/03, від 30.04.2003 р.) щороку в цей день

29 – День працівників видавництв, поліграфії і книгорозповсюдження. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№563/99, від 25.05.1999 р.) в останню суботу травня

29 – 500 років від дня народження Антала Веранчіча (Врančіч Антун, Веранціус Антоніус), угорського історика, єпископа (1504-1573).

30 – Трійця. Вважається святковим неробочим днем (ст.73 Кодексу про працю України)

30 – День хіміка. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№219/94, від 07.05.1994 р.) в останню неділю травня як професійне свято хімічної та нафтохімічної промисловості

31 – Всесвітній день проти тютюну. Проводиться за ініціативою Всесвітньої організації охорони здоров'я

ЧЕРВЕНЬ

1 – Міжнародний день захисту дитини. Проводиться за рішенням МДФЖ, прийнятому у листопаді 1949 року

1 – День захисту дітей. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№568/98, від 30.05.1998 р.)

1 – 200 років від дня народження Михайла Івановича Глінки, основоположника російської класичної музики (1804-1857)

2 – 85 років від дня народження Юрія Трохимовича Тимошенка (псевд. – Тарапунька), українського артиста естради і кіно, народного артиста УРСР (1919-1986)

2 – 75 років від дня народження Івана Трохимовича Бабича, українського перекладача (1929).

3 – 50 років від дня народження Володимира Миколайовича Зіброва, диригента, заслуженого діяча мистецтв України (1954)

4 – Міжнародний день безвинних дитячих жертв агресії. Проголошено Надзвичайною спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН 19 серпня 1982 року

4 – 95 років від дня народження Олександра Єлісейовича Ільченка, українського письменника (1909-1994)

4 – 70 років від дня народження Володимира Федоровича Драля, українського архітектора (1934-1985)

5 – Всесвітній день навколишнього середовища. Проводиться згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН (15 грудня 1972 р.) у день, коли у Стокгольмі було відкрито Конференцію ООН з проблем навколишнього середовища людини

6 – День журналіста. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№251/94, від 25.05.1994 р.) як професійне свято працівників засобів масової інформації

6 – День працівників водного господарства. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№226/03, від 18.03.2003 р.) щороку у першу неділю червня

6 – 205 років від дня народження Олександра Сергійовича Пушкіна, російського поета (1799-1837)

6 – 105 років від дня народження Миколи Миколайовича Ушакова, російського поета і перекладача (1899-1973)

7 – 70 років від дня народження Бориса Миколайовича Буєвського, українського композитора (1934)

7 – 65 років від дня народження Неллі Миколаївни Корнієнко, українського театрознавця, доктора мистецтвознавства (1939)

8 – 100 років від дня народження Володимира Балтаровича (Штон Балтарович), українського композитора і співака (Чехія) (1904-1968)

9 – 65 років від дня народження Анатолія Васильовича Гайдамаки, українського художника-монументаліста (1939)

10 – 125 років від дня народження Деже Сабова, угорського письменника (1879-1945)

10 – 105 років від дня народження Леоніда Антоновича Усачова, українського композитора і диригента (1899-1965)

11 – 140 років від дня народження Ріхарда Штрауса, німецького композитора (1864-1949)

12 – 190 років від дня народження Жігмонда Кеменя, угорського письменника-романтика, публіциста, політичного діяча (1814-1875)

13 – День працівників легкої промисловості. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№285/94, від 9.06.1994 р.) у другу неділю червня як професійне свято працівників галузі

13 – 90 років від дня народження Шари Каріг, угорської поетеси, письменниці, перекладачки (1914-1999)

13 – 80 років від дня народження Дєрдя Раба, угорського літературознавця, поета, письменника, перекладача (1924)

14 – 80 років від дня народження Володимира Олексійовича Солоухіна, російського письменника (1924-1997)

17 – Всесвітній день боротьби з опустелюванням і засухами. Був проголошений Генеральною Асамблеєю ООН у 1994 році

19 – 80 років від дня народження Василя Володимировича Бикова, білоруського письменника (1924-2003)

20 – Всесвітній день біженців. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 2000 року

20 – День медичного працівника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№281/94, від 3.06.1994 р.) у третю неділю червня як професійне свято працівників галузі охорони здоров'я

20 – 180 років від дня народження Фрідєша Подманіцкі, угорського письменника (1824-1907)

22 – 63 роки від нападу Німеччини на Радянський Союз. Початок Великої Вітчизняної війни

22 – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1245/2000, від 17.11.2000 р.)

23 – День державної служби ООН. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№291/03, від 04.04.2003 р.) у день державної служби Організації Об'єднаних Націй

23 – 115 років від дня народження Ганни Андріївни Ахматової (справж. – Горенко), російської поетеси (1889-1966)

24 – 110 років від дня народження Романа Григоровича Купчинського, українського письменника, представника "стрілецької поезії", критика і композитора (США) (1894-1976)

24 – 110 років від дня народження Володимира Юхимовича (Євтимовича) Січинського, українського мистецтвознавця, архітектора і графіка, бібліографа з діаспори (1894-1962)

25 – День митної служби України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№353/92, від 22.06.1992 р.) у день прийняття Верховною Радою України в 1991 році "Закону про митну службу в Україні»

25 – 120 років від дня народження Гейзи Дьоні (Ахім), угорського поета (1884-1917)

26 – Міжнародний день підтримки жертв тортур. Проголошено Генеральною Сесією ООН 12 грудня 1997 року

26 – Міжнародний день боротьби із зловживанням наркотиками і їх незаконним обігом. Відзначається за рішенням Генеральної Асамблеї ООН (7 грудня 1987 року)

27 – Всесвітній день рибальства. Відзначається щорічно за рішенням Міжнародної конференції з урегулювання та розвитку рибальства, яка відбулась у липні 1984 року

27 – День молоді. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№323/94, від 22.06.1994 р.) в останню неділю червня

27 – 40 років від дня відкриття пам'ятника Т.Г.Шевченку у Вашингтоні (США) (1964)

28 – День Конституції України. Вважається святковим неробочим днем (ст. 73 Кодексу законів про працю)

29 – 120 років від дня народження Ерне Сепа, угорського поета, письменника (1884-1953)

29 – 65 років від дня народження Віктора Степановича Греся, українського кінорежисера, заслуженого діяча мистецтв УРСР (1939)

30 – 105 років від дня народження Матильди Львівни Климовської, українського скульптора (1899-1974)

ЛИПЕНЬ

1 – Всесвітній день архітектури. Відзначається щорічно, проголошено Міжнародною спілкою архітекторів у 1985 році

1 – День архітектури України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№456/95, від 17.06.1995 р.) у Всесвітній день архітектури

1 – 200 років від дня народження Жорж Санд (справж. – Аврора Дюпен), французької письменниці (1804-1876)

1 – 65 років від дня народження Сергія Лукича Носаня, українського письменника (1919)

2 – Міжнародний день спортивного журналіста. Відзначається за ініціативою Міжнародної асоціації спортивної преси з 1995 року

2 – 125 років від дня народження Жігмонда Моріца, угорського письменника (1879-1942)

2 – 100 років від дня смерті Антона Павловича Чехова, російського прозаїка, драматурга (1860-1904)

3 – Міжнародний день кооперативів. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН (1992 р.) і відзначається у першу суботу липня, починаючи з 1995 року, коли в цей день святкувалось 100 років існування Міжнародного кооперативного союзу

4 – День Військ Протиповітряної оборони України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№602/97, від 02.07.1997 р.) у першу неділю липня

6 – 85 років від дня народження Олександра Кузьмича Чепіжного, українського письменника (1919)

7 – Різдво Іоана Предтечі (Свято Івана Купала)

9 – 170 років від дня народження Яна Неруди, чеського письменника (1834-1891)

9 – 65 років від дня народження Ігоря Калинця, українського поета (1939)

11 – Всесвітній день народонаселення. Відзначається за рекомендацією (1989 р.) керівної ради Програми розвитку ООН

11 – День рибалки. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№464/95, від 22.06.1995 р.) у другу неділю липня як професійне свято працівників рибного господарства

11 – 185 років від дня народження Антала Регулія, угорського лінгвіста, етнографа (1819-1858)

12 – День святих апостолів Петра і Павла

12 – 100 років від дня народження Пабло Неруди, чилійського поета (1904-1973)

12 – 65 років від дня народження Анатолія Нестеровича Паламаренка, українського артиста естради (1939)

13 – 65 років від дня народження Павла Михайловича Мовчана, українського поета, перекладача, драматурга (1939)

16 – 14 років тому Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет (1990)

18 – День металурга. Відзначається в Україні згідно з Указом

Президента (№187/93, від 03.06.1993 р.) у третю неділю липня, як професійне свято працівників металургійної та гірничодобувної промисловості

20 – Міжнародний день шахів

21 – 105 років від дня народження Ернеста Хемінгуея, американського письменника (1899-1961)

24 – 300 років від дня смерті Іштвана Дендєші, угорського поета (1629-1704)

24 – День Державного прапора. 14 років тому на флагштоці перед Київською міською радою замайорів жовто-блакитний прапор

25 – День працівників торгівлі. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№427/95, від 05.06.1995 р.) в останню неділю липня як професійне свято працівників торгівлі

29 – 155 років від дня народження Олени Пчілки (справж. – Косач), української письменниці, фольклориста, етнографа (1849-1930)

31 – 55 років від дня народження Станіслава Михайловича Адаменка, українського художника монументально-декоративного мистецтва, народного художника України, лауреата Державної премії УРСР (1949)

СЕРПЕНЬ

1 – День Військово-Морських Сил. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№708/96, від 17.08.1996 р.)

1 – День залізничника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№257/93, від 15.07.1993 р.) у першу неділю серпня як професійне свято працівників залізничного транспорту

2 – День Святого Іллі

2 – День аеромобільних військ. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№937/99, від 02.08.1999 р.)

2 – 60 років від дня народження Людмили Тимофіївни Джус, української художниці (1944)

4 – 150 років від дня народження Марії Костянтинівни Заньковецької (справж. – Адасовська), української актриси, громадського діяча (1854-1934)

4 – 120 років від дня народження Бейли Балажа, угорського письменника, поета (1884-1949)

5 – 105 років від дня народження Бориса Антоненка-Давидовича, українського письменника (1899-1984)

6 – Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї

6 – Міжнародний день "Лікарі світу за мир". Відзначається за рішенням виконкому Міжнародного руху "Лікарі світу за запобігання ядерної війни"

7 – 185 років від дня народження Пантелеймона Олександровича Куліша, українського письменника, історика, фольклориста (1819-1897)

8 – День військ зв'язку. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№154/2000, від 01.02.2000 р.)

8 – День будівельника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№273/93, від 22.07.1993 р.) у другу неділю серпня як професійне свято працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів

8 – День працівників ветеринарної медицини. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1035/01, від 01.11.2001 р.) у другу неділю серпня як професійне свято

8 – 170 років від дня народження Юрія Адальбертовича Федьковича, українського письменника і громадського діяча (1834-1888)

8 – 100 років від дня народження Леоніда Сергійовича Задніпровського (справж. – Кононенко), українського актора, заслуженого артиста УРСР, лауреата Державної премії СРСР (1904-1971)

9 – Міжнародний день корінних народів світу. Відзначається за рішенням Генеральної Асамблеї ООН (23 грудня 1994 р.) протягом Міжнародного десятиріччя корінних народів світу

12 – Міжнародний день молоді

12 – 100 років від дня народження Петра Степановича Козланюка, українського письменника (1904-1965)

14 – Вшанування Хреста Господнього (Перший Спас)

19 – Преображення Господнє (Другий Спас)

19 – День пасічника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№815/97, від 15.08.1997 р.) як професійне свято бджолярів

20 – 65 років від дня народження Валерія Олександровича Шевчука, українського письменника (1939)

23 – Міжнародний день пам'яті жертв работоргівлі та її ліквідації (Рішення 8.2 150-ої сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО)

23 – 100 років від дня народження Всеволода Петровича Рибальченка, українського композитора , педагога (1904-1988)

24 – День незалежності України. Відзначається згідно з Постановою Верховної Ради України (№2143-XII, від 20.02.1992 р.) як державне загальнонародне свято. Вважається святковим неробочим днем (ст.73 Кодексу законів про працю)

25 – 80 років від дня народження Павла Архиповича Загребельного, українського письменника (1924)

25 – 65 років від дня народження Володимира Григоровича Дрозда, українського письменника (1939)

26 – 100 років від дня народження Бориса Хомича Тягна, українського режисера, педагога, народного артиста УРСР (1904-1964)

26 – 90 років від дня народження Хуліо Кортасара, аргентинському письменника (1914)

28 – Успіння Пресвятої Богородиці

28 – День авіації. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№305/93, від 16.08.1993 р. та змінами, внесеними згідно з Указом №119/96, від 10.02.1996 р.) в останню суботу серпня як професійне свято військових і цивільних авіаторів та працівників авіаційної промисловості і транспорту

28 – 255 років від дня народження Йоганна-Вольфганга Гете, німецького письменника (1749-1832)

29 – День шахтаря. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№304/93,від 16.08.1993 р.) в останню неділю серпня як професійне свято працівників вугільної промисловості

29 – 570 років від дня народження Януса Панноніуса, угорського поета (1434-1472)

30 – 530 років від дня народження Альберта Сенція Молнара, угорського письменника, поета, перекладача, новатора угорської граматики (1574-1634)

31 – 255 років від дня народження Олександра Миколайовича Радіщева, російського письменника (1749-1802)

ВЕРЕСЕНЬ

1 – Всесвітній день миру. Відзначається в день початку Другої світової війни

1 – День знання. Відзначається з 1984 року

1 – 65 років від дня нападу фашистської Німеччини на Польщу. Початок Другої світової війни (1939)

2 – 59 років тому підписано Акт про беззастережну капітуляцію Японії. Закінчення Другої світової війни (1945)

2 – 100 років від дня народження Августа Якобсона, естонського письменника (1904-1963)

4 – 195 років від дня народження Юліуша Словацького, польського поета (1809-1849)

5 – День підприємця. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1110/98, від 05.10.1998 р.) у першу неділю вересня

6 – 100 років від дня народження Деже Керестурі, угорського письменника, поета, літературознавця (1904-1996)

6 – 115 років від дня народження Марії Домбровської, польської письменниці (1889-1965)

6 – 65 років від дня народження Наталії Іванівни Околітенко, української письменниці (1939)

7 – День знищення військової іграшки. Відзначається з 1998 року за ініціативою Всесвітньої асоціації допомоги сиротам та дітям, які не мають батьківської опіки

8 – Міжнародний день грамотності. Відзначається системою ООН

8 – Міжнародний день солідарності журналістів. Проводиться за рішенням IV конгресу Міжнародної організації журналістів, який відбувся у травні 1958 року

8 – 70 років від дня народження Мартона Каласа, угорського поета, письменника, перекладача (1934)

9 – Всесвітній день краси. Проводиться за ініціативою Міжнародного комітету естетики та косметології

9 – 235 років від дня народження Івана Петровича Котляревського, українського письменника (1769-1838)

9 – 140 років від дня народження Івана Михайловича Колесси, українського фольклориста, військового лікаря (1864-1898)

9 – 110 років від дня народження Ірен Гулачі, угорської письменниці (1894-1945)

10 – 110 років від дня народження Олександра Петровича Довженка, українського кінорежисера, письменника (1894-1956)

10 – 100 років від дня народження Івана Юрійовича Грималюка, українського майстра художнього випалювання на дереві, заслуженого майстра народної творчості УРСР (1904-1989)

11 – День фізичної культури і спорту. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№340/94, від 29.06.1994 р.) у другу суботу вересня

11 – День українського кіно. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№52/96, від 12.01.1996 р.) у другу суботу вересня як професійне свято працівників кінематографії

11 – 140 років від дня народження Павла Арсеновича Грабовського, українського поета, публіциста (1864-1902)

12 – Міжнародний день пам'яті жертв фашизму. Відзначається щорічно у другу неділю вересня

12 – День танкіста. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№922/97, від 29.08.1997 р.) у другу неділю вересня

12 – День працівників нафтової, газової та нафтопереробної промисловості. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№302/93, від 12.08.1993 р.) у другу неділю вересня

13 – 170 років від дня народження Анатоля Патрикійовича Свидницького, українського письменника (1834-1871)

15 – 215 років від дня народження Джеймса Фенімора Купера, американського письменника (1789-1851)

15 – 190 років від дня народження Михайла Юрійовича Лермонтова, російського поета (1814-1841)

16 – Міжнародний день збереження озонового шару. Відзначається за рішенням Генеральної Асамблеї ООН в день підписання Монреальського протоколу про речовини, які руйнують озоновий шар (1987 рік)

16 – 150 років від дня народження Оскара Уайльда, англійського поета (1854-1900)

16 – 100 років від дня народження Петра Омеляновича Масохи, українського кіноактора (1904-1991)

17 – 140 років від дня народження Михайла Михайловича Коцюбинського, українського письменника (1864-1913)

18 – День винахідника і раціоналізатора. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№443/94, від 16.08.1994 р.) у третю суботу вересня як свято винахідників і раціоналізаторів

18 – День фармацевтичного працівника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1128/99, від 07.09.1999 р.) у третю суботу вересня

19 – День працівника лісу. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№356/93, від 28.08.1993 р.) у третю неділю вересня як професійне свято працівників лісового господарства, лісової, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості

20 – 140 років від дня народження Браніслава Нушіча, сербського письменника, драматурга (1864-1938)

20 – 75 років від дня народження Івана Олексійовича Світличного, українського поета, правозахисника (1929-1992)

21 – Міжнародний день миру. Відзначається у третій вівторок вересня в день відкриття чергової сесії Генеральної Асамблеї ООН. Вперше відзначався у 1982 році

21 – День миру. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№100/02, від 05.02.2002 р.) щорічно 21 вересня, підтримуючи рішення Генеральної Асамблеї ООН

21 – Різдво Пресвятої Богородиці Марії (Друга Пречиста). Вшанування українських Богородичних ікон

21 – 145 років від дня народження Ілки Палмаї, угорської актриси, письменниці (1859-1945)

21 – 110 років від дня народження Бланки Пейчі, угорської актриси, письменниці, засновниці премії ім.Казінці та премії ім.Лайоша Мадяра (1894-1988)

22 – День партизанської слави. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1020/01, від 30.10.2001 р.) щорічно в цей день

24 –30 – Всесвітній день моря. Відзначається за рішенням X сесії Асамблеї Міжурядової морської консультативної організації, яка відбулася у листопаді 1977 році. У різних країнах День моря святкується в найбільш доречний день останнього тижня вересня

25 – 200 років від дня народження Міхала Грабовського, польського письменника (1804-1863)

26– Міжнародний день глухонімих. Встановлено в пам'ять про створення Міжнародної Федерації глухонімих (1951 рік). Відзначається в останню неділю вересня

26 – День машинобудівника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№361/93, від 08.09.1993 р.) у четверту неділю вересня як професійне свято працівників машинобудування і приладобудування

27 – Свято Воздвиження Чесного Хреста Господнього

27 – Всесвітній день туризму. Засновано III сесією Генеральної асамблеї Всесвітньої туристської організації, яка відбулась у 1980 році

27 – День туризму. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1047/98, від 21.09.1998 р.)

27 – 115 років від дня народження Олександра Костьовича Дорошкевича, українського літературного критика (1889-1946)

27 – 60 років від дня народження Гізели Альбертівни Циполи, української оперної співачки, лауреата Міжнародного конкурсу на краще виконання партії Чіо-Чіо-сан (1976, Токіо) (1944)

28 –75 років від дня народження Дмитра Васильовича Павличка, українського поета, громадського діяча (1929)

29 – 70 років від дня народження Мігая Ілія, угорського літературного критика, редактора, літературознавця (1934)

30 – Всеукраїнський день бібліотек. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№471/98, від 14.05.1998 р.) щорічно в цей день

30 – День святих мучениць Віри, Надії, Любові та матері Софії

31 – 145 років від дня народження Елека Бенедека, угорського письменника, журналіста, редактора (1859-1929)

ЖОВТЕНЬ

Жовтень – Міжнародний тиждень листа. Відзначається за рішенням Всесвітньої поштової спілки та завжди включає в себе 9 жовтня – Всесвітній день пошти

1 – Міжнародний день осіб похилого віку. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1990 року

1 – Міжнародний день музики. Проводиться за рішенням Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО

1 – День народження поштової листівки (Відень)

1 – 100 років від дня народження Володимира Самійловича Горовиця, американського піаніста (1904-1989)

3 – День працівників освіти. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№513/94, від 11.09.1994 р.) у першу неділю жовтня як професійне свято працівників освіти

4 – Всесвітній день середовища проживання. Відзначається за рішенням Генеральної Асамблеї ООН (1985 р.). у перший понеділок жовтня

4 – Всесвітній день тварин

4 – День початку космічної ери людства. Проголошено Міжнародною Федерацією астронавтики на честь запуску першого в світі штучного супутника Землі

5 – Міжнародний день вчителя. Засновано ЮНЕСКО у 1994 році

5 – 105 років від дня народження Олекси Стефановича, українського письменника (1899-1970)

5 – 95 років від дня народження Богдана-Ігоря Антонича, українського поета, мистецтвознавця (1909-1937)

8 – День юриста. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1022/97, від 16.09.1997 р.)

9 – Всесвітній день пошти. Проводиться за рішенням XIV конгресу Всесвітньої поштової спілки в день її створення

9 – День психічного здоров'я. Відзначається з 1992 року в багатьох країнах світу

9 – 100 років від дня Миколи Платоновича Бажана, українського поета (1904-1983)

10 – Всесвітній день охорони психічного здоров'я

10 – День художника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1132/98, від 09.10.1998 р.) у другу неділю жовтня

10 – 115 років від дня народження Михайла Опанасовича Драй-Хмари, українського поета (1889-1939)

12 – 70 років від дня народження Юрія Миколайовича Щербака, українського прозаїка, драматурга, поета (1934)

13 – Міжнародний день по зменшенню небезпеки стихійних бід

14 – Міжнародний день стандартизації. Відзначається в день створення Міжнародної організації зі стандартизації

14 – Покрова Пресвятої Богородиці

14 – День Українського козацтва. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№966/99, від 07.08.1999 р.) в день свята Покрови Пречистої Богородиці

16 – Всесвітній день продовольства. Відзначається за рішенням Організації Об'єднаних Націй з питань продовольства і сільського господарства в день створення цієї організації.

17 – Міжнародний день боротьби з бідністю. Проводиться з 1992 року і підтримано Генеральною Асамблеєю ООН (22 грудня 1992 р.)

17 – День працівників харчової промисловості. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№714/95, від 08.08.1995 р.) у третю неділю жовтня як професійне свято працівників харчової промисловості

18 – 110 років від дня народження Тібора Дері, угорського письменника, редактора, лауреата премії ім.Кошута (1948) (1894-1977)

19 – 150 років від дня народження Сергія Івановича Васильківського, українського живописця (1854-1917)

20 – 450 років від дня народження Балінта Балаші, угорського поета, драматурга (1554-1594)

20 – 65 років від дня народження Леоніда Михайловича Вернигори, українського письменника (1939)

22 – 110 років від дня народження Віктора Петрова (Домонтовича), українського письменника (1894-1969)

22 – 70 років від дня народження Бейли Помагача, угорського письменника, літературного критика (1934)

24-30 – Тиждень роззброєння. Проводиться щорічно за закликом спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (1978) і починається у день річниці заснування ООН

24 – День Організації Об'єднаних Націй. Проводиться в день, коли у 1945 році вступив у дію Статут ООН

24 – Всесвітній день інформації про розвиток. Запроваджено Генеральною Асамблеєю ООН у 1972 році резолюцією від 19 грудня

25 – Міжнародний день боротьби жінок за мир

25 – 75 років від дня народження Петра Федоровича Сингаївського, українського поета (1929)

26 – 185 років від дня народження Миколи Артемовича Терещенка, українського цукрозаводчика і землевласника, мецената (1819-1903)

27 – 100 років від дня народження Михайла Миколайовича Добронравова, українського живописця і графіка (1904-1979)

28 – 15 років тому Верховна Рада УРСР затвердила Закон про державний статус української мови

30 – День рятівника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1170/98, від 22.10.1998 р.) в останню суботу жовтня

30 – День податкової служби України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1094/2000, від 29.09.2000 р.)

31 – День автомобіліста і дорожника. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№452/93, від 13.10.1993 р.) в редакції Указу Президента (№1173/97, від 22.10.1997 р.) в останню неділю жовтня як професійне свято працівників автомобільного транспорту і дорожнього господарства

ЛИСТОПАД

2 – 135 років від дня народження Ігнотуса (Хуго Вейгелсберг), угорського письменника , поета, публіциста, критика (1869-1949)

3 – День інженерних військ. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1390/99, від 27.10.1999 р.)

3 – День ракетних військ і артилерії. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1215/97, від 31.10.1997 р.)

3 – 100 років від дня народження Костянтина Антоновича Лаптєва, українського співака, народного артиста СРСР (1904-1990)

5 – 75 років від дня народження Ігоря Дзеверіна, українського літературознавця і критика (1929)

5 – 85 років від дня народження Віктора Олександровича Міняйла, українського письменника (1919)

6 – Міжнародний день запобіганню експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів

6 – 120 років від дня народження Дюли Германуса, угорського орієнталіста, учасника заснування угорського PEN клубу (1884-1979)

7 – День працівника соціальної сфери. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№374/99, від 13.04.1999 р.) в першу неділю листопада

9 – Всесвітній день якості. Відзначається за ініціативою міжнародних організацій зі стардантицації та якості, при підтримці ООН

9 – День української писемності та мови. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1241/97, від 6.11.1997 р.) в день вшанування пам'яті преподобного Нестора-літописця

9 – 86 років тому Українська Національна Рада проголосила Західно-Українську Народну Республіку (1918)

10 – Всесвітній день молоді. Відзначається у день створення Всесвітньої Федерації демократичної молоді

10 –75 років від дня народження Імре Кертеса, угорського письменника, перекладача, лауреата премій: ім.М.Фьюшта (1983), ім.А.Йожефа (1989), Асу (1989), Ерлеї (1990) та Нобелівську (2002) (1929)

13 – Всесвітній день сліпих. Відзначається у день народження Валентина Гаюї, французького педагога, який у 1784 році заснував у Парижі перший у світі інтернат для сліпих

13 – 115 років від дня народження Остапа Вишні (Губенко Павло Михайлович), українського письменника-сатирика (1889-1956)

14 – Всесвітній день боротьби проти діабету. Відзначається у день народження Фредеріка Гранта Бантинга, канадського фізіолога, який винайшов гормон інсуліну

16 – Міжнародний день терпимості. Проголошено Генеральною сесією ООН 12 грудня 1996 року

16 – День працівників радіо, телебачення та зв'язку. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№667/94, від 11.11.1994 р.)

17 – Міжнародний день студентів. Встановлено на Всесвітньому конгресі студентів у Празі у 1946 році

17 – День студента. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№659/99, від 16.07.1999 р.)

17 – 100 років від дня народження Соломеї Неріс, литовської поетеси (1904-1945)

18 – Міжнародний день відмови від паління. Відзначається у третій четвер листопада

19 – День працівників гідрометеорологічної служби. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№208/03, від 11.03.2003 р.)

20 – Всесвітній день дітей. У 1954 році Генеральна Асамблея ООН рекомендувала державам запровадити Всесвітній день дітей і відзначити його на свій розсуд. 20 листопада Генеральна Асамблея ООН схвалила Декларацію прав дитини

21 – Всесвітній день іммігранта. Відзначається у третю неділю листопада за ініціативою національних єпископських конференцій

21 – Всесвітній день телебачення. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1996 року

21 – Всесвітній день привітань. Відзначається з 1973 року. Ідея проведення цього дня зародилася у братів Майкла та Брайяна Маккормак з американського штату Небраска як реакція на посилення міжнародної напруженості

21 – День працівників сільського господарства. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№428/93, від 07.10.1993 р.) у третю неділю листопада як професійне свято

21 – 310 років від дня народження Вольтера (справжн. – Марі Франсуа Аруе), французького письменника і філософа-просвітителя (1694-1778)

21 – 240 років тому цариця Катерина II ліквідувала гетьманство в Україні (1764)

22 – 100 років від дня народження Лідії Андріївни Колодуб, української оперної і камерної співачки (1904-1993)

23 – 100 років від дня народження Романа Януарійовича Савицького, українського самодіяльного композитора (1904-1974)

24 – 90 років від дня народження Віктора Олексійовича Смородіна, українського кінооператора, заслуженого діяча мистецтв УРСР (1914-1990)

25 – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок

25 – 120 років від дня народження Івана Титовича Калиновича, українського бібліографа, видавця, перекладача та громадського діяча (1884-1927)

26 – 100 років від дня народження Катерини Олександрівни Осмяловської, української актриси, народної артистки УРСР (1904-1997)

26 – 95 років від дня народження Олександра Степановича Левади, українського письменника (1909-1995)

27 – День пам'яті жертв голодомору. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1310/98, від 26.11.1998 р.) у четверту суботу листопада

27 – 125 років від дня народження Григорія Чупринки, українського поета (1879-1921)

29 – Міжнародний день солідарності з палестинським народом. Відзначається щорічно за закликом резолюції Генеральної Асамблеї ООН (1977р.) у день, коли у 1947 році Генеральною Асамблеєю ООН було схвалено резолюцію про розділ Палестини

29 – 105 років від дня народження Григорія Михайловича Косинки, українського письменника (1899-1934)

30 – 95 років від дня народження Сіларда Дарваша, угорського письменника, поета (1909-1961)

30 – 85 років від дня народження Андраша Беркеші, угорського письменника, лауреата премії ім.А.Йожефа (1954) (1919)

30 – 55 років від дня народження Ярослава Михайловича Стельмаха, українського драматурга, кінодраматурга, прозаїка та перекладача (1949-2001)

ГРУДЕНЬ

1 – Всесвітній день боротьби зі СНІДом. Проголошено Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Відзначається з 1988 року

1 – День працівників прокуратури. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1190/2000, від 02.11.2000 р.) як професійне свято

2 – Міжнародний день скасування рабства. Відзначається в день схвалення Генеральною Асамблеєю ООН конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатації інших осіб

3 – Міжнародний день інвалідів. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН 14 жовтня 1992 року

5 – Міжнародний день добровольчих дій в інтересах економічного та соціального розвитку. Відзначається щорічно за рішенням Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1985 року

5 – 100 років від дня народження Михайла Гордійовича Дерегуса, українського графіка і живописця, народного художника СРСР, лауреата Державної премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка (1904-1997)

5 – 95 років від дня народження Юрія Миколайовича Косача, українського письменника (1909-1988)

5 – 95 років від дня народження Миколи Павловича Задорнова, російського письменника (1909-1992)

6 – День Збройних Сил України. Відзначається в Україні згідно з Постановою Верховної Ради (№3528-12, від 19.10.1993 р.) у день прийняття Верховною Радою України в 1991 році Закону України " Про Збройні Сили України"

7 – Міжнародний день цивільної авіації. Відзначається з 1994 року за ініціативою Міжнародної організації цивільної авіації

7 – День місцевого самоврядування. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1250/2000, від 25.11.2000 р.)

8 – 13 років від дня підписання у Бресті Білоруссю, Росією і Україною Біловезької Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. СРСР припинив існування як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність

10 – День прав людини. Рішення про святкування цього Дня прийняте 4 грудня 1950 року на 5-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. Відзначається у день прийняття Загальної Декларації прав людини

11 – Всесвітній день дитячого телемовлення. Проголошено на Міжнародному ринку телепрограм представниками Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) у квітні 1994 року

12 – День Сухопутних військ України. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1167/97, від 18.10.1997 р.)

14 – 350 років від дня народження Данила Павловича Апостола, гетьмана Лівобережної України (1654-1734)

14 – 180 років від дня народження Кароя Сабо, угорського історика, бібліографа (1824-1890)

15 – День працівників суду. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1318/2000, від 08.12.2000 р.)

16 – 90 років від дня народження Віталія Івановича Петльованого, українського письменника (1914)

18 – Міжнародний день мігрантів

18 – 105 років від дня народження Антала Гідаша (Дюли Санто), угорського письменника, поета, перекладача (1899-1980)

19 – День Святого Миколая

19 – День енергетика. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№522/93, від 12.11.1993 р.) у третю неділю грудня як професійне свято працівників енергетики та електротехнічної промисловості

19 – 85 років від дня народження Миколи Олексійовича Лукаша, українського перекладача, автора перекладів на українську мову творів світової драматургії, літературознавця (1919-1988)

20 – День міліції. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№567/92, від 17.11.1992 р.) у день прийняття Верховною Радою України в 1990 році Закону "Про міліцію"

20 – 105 років від дня народження Івана Івановича Пільгука, українського прозаїка і літературознавця (1899-1984)

21 – 430 років від дня народження Петра Симеоновича Могили, українського і молдавського церковного та освітнього діяча, мецената (1574-1647)

23 – 100 років від дня народження Іллі Григоровича Кобринського, українського режисера, народного артиста УРСР, лауреата Державної премії СРСР (1904-1979)

24 – День працівників архівних установ. Відзначається в Україні згідно з Указом Президента (№1200/98, від 30.10.1998 р.) як професійне свято

25 – 110 років від дня народження Миколи Олександровича Фоменка, українського композитора, піаніста, педагога, музичного критика (США) (1894-1961)

25 – 80 років від дня народження Мігая Ваці, угорського поета, перекладача, лауреата премій: ім.А.Йожефа (1956, 1962), ім.Кошута (1965) (1924-1970)

28 – 75 років від дня народження Анатолія Петровича Завгороднього, українського живописця (1929)

29 – Міжнародний день біологічного різноманіття. Проголошено Генеральною Асамблеєю ООН (19 грудня 1994 року) і відзначається у день, коли вступила в дію Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття

30 – 185 років від дня народження Теодора Фонтане, німецького поета і прозаїка-реаліста (1819-1898)

31 – 55 років від дня народження Любові Василівни Голоти, української поетеси (1949)

Покажчик прізвищ ювілянтів та авторів статей про них

А

Абе Кобо 251
Адаменко С.М. 263
Адамцевич Є.А. 243
Александров О.І. 247
Алмаші О.К. 17
Амбруш І. 20
Андерсен Г.-Х. 252
Антоненко-Давидович Б. 264
Антонич Б.-І. 270
Антонович В.Б. 245
Апостол Д.П. 276
Арань Л. 252
Аруе М.Ф. (див. Вольтер) 274
Ахматова Г. А. 260

Б

Бабинець Й.М. 9
Бабич І.Т. 258
Баглай Й.О. 3, 59, 239
Бажан М.П. 270
Базилович І. 12, 24
Байза Й. 246
Балаж Б. 263
Балаж К. 8
Балашій Б. 271
Балега Ю.І. 3, 209
Балецький О.Д. 9
Балог М. 21
Балтарович В. (Штон Балтарович) 259
Балудянський М.А. 18, 180
Бальзак О. 257
Бандера С. 243
Бандусяк М. 22
Бантинг Ф.Г. 273
Барці Г. 244
Батюк П.К. 250
Бачинський А.Ф. 20
Бачинський М. 10
Белень М. 3, 19, 183, 189, 222
Беляєв О.Р. 247
Бемер Л. 11
Бенедек Е. 269
Бенеш Е. 13
Бені Е. (Бенямін Егреші Галамбош) 254
Бережанин (див. Фогорашій І.Ф.) 21, 230
Бержерак С. 249
Беркеші А. 275
Бернекер Е. 246
Бернс Р. 246
Биков В.В. 260
Білак С. 13, 114
Білик М.Й. 248
Блакитний В.М. 244
Богун І. 248
Божук Г.В. 15
Бокшай І. 15, 137
Бондарев Ю.В. 250
Борщов Д.В. 244
Брадач О. 17
Бращайко Ю. 12, 98
Бровді І.В. 13, 116
Бровді Л.О. 15, 148
Буєвський Б.М. 259
Бурч В.В. 7, 29

В

Васильченко С.В. 244
Васильківський С.І. 271
Васько І.П. 20
Вацій М. 277
Вегеш М.М. 3, 88
Вейгелсберг Х. (див. Ігнотус) 272
Веранчіч А. 258
Верлен П. 252
Вернигора Л.М. 271
Вертинський О.М. 251
Верхацький М.П. 257
Вишня Остап 273
Вішкі Б.К. 10
Войнич Е.Л. 256
Волошин А.І. 10, 82
Волощук І.В. 16, 167
Вольтер 274
Вороний М. 250

Г

Габор А. 245
Гаврош О.І. 3, 51, 186
Гаджега В.М. 15
Гаджега Ю. 8, 156
Гайдамака А.В. 259
Гайдамака Д.А. 247
Гайдар А.П. 245
Гайду Л.І. 17, 172
Гаюя В. 273
Гарапко І.І. 18, 187
Гербер А.М. 23
Германус Д. 272
Гете Й.-В. 265
Гідаш А. (Дюла Санто) 276
Глінка М.І. 258
Гоголь М.В. 252
Годинка А. 8, 39
Гойда А.Ю. 3, 81
Гойда Ю.А. 10, 78
Головацький Я.Ф. 19
Голота Л.В. 277
Горбач А.-Г. 249
Горват Г.А. 20, 211
Горват Л.П. 8

Горовиць В.С. 269
Грабовський М. 268
Грабовський П.А. 267
Гранін Д. 243
Греба В.М. 7
Гресь В.С. 261
Грига І.І. 17
Григорук Є.М. 243
Грималюк І.Ю. 267
Грохольський Т. 255
Губенко П.М. (див. Вишня Остап) 273
Гулачі І. 266
Гуменна Д. 251
Гурницький К.І. 19, 201
Густі В.П. 4, 171, 203
Гуті А.І. 9
Гуца-Венелін Ю.І. 11

Д

Дайка Г. 11, 251
Данилович-Коритнянський І. 24
Данилюк Д. 4, 73, 197, 218
Данченко В.А. 254
Дарваш С. 275
Дашковський М.М. 19
Деметер Т. 244
Дем'ян Л.В. 14, 121
Дендєші І. 263
Дерегус М.Г. 275
Дері Т. 271
Десняк О. 250
Дешко А.М. 24
Джером К.Д. 255
Джус Л.Т. 263
Дзеверін І. 272
Дзись-Войнаровський М.Л. 10
Діенеш В. (Геігер) 258
Добронравов М.М. 271
Доброхольський О.О. 253
Довгаль О.М. 246
Довганич (див. Довгович В.) 21
Довганич О.Д. 4, 168
Довгович В. (Довганич) 21
Довженко О.П. 266
Долгорука Н. 244
Долинай М.П. 14
Домбровська М. 266
Дорошенко О.М. 244
Дорошкевич О.К. 269
Драй-Хмара М.О. 270
Драль В.Ф. 259
Дрозд В.Г. 265
Дрок К.Л. 12
Дьєндєші І. 25, 263
Дьєрдь А. 11
Дьоні Г. (Ахім) 261

Е

Ердеї Я. 252

Є

Євсевський Ф.А. 253
Єнковський А. 23
Єрошева Н.М. 11

Ж

Желіцкі Й. 10
Жорж Санд 261
Жупан В. 13
Жупан Й.В. 14, 129
Жупанин С.І. 4, 31, 126

З

Завгородній А.П. 277
Загребельний П.А. 265
Задніпровський Л.С. 264
Задніпровський М.О. 244
Задорнов М.П. 275
Заклинський К.Р. 16, 164
Заклинський О.О. 252
Замичковський І.Е. 244
Заньковецька М.К. 263
Зарицький І.В. 245
Затуливітер В.І. 248
Збанацький Ю.О. 243
Зейкан І.О. 14, 118
Зібров В.М. 259
Зореслав 21, 222
Зубанич М. 14

І

Іваничук Р. 258
Івасюк В.М. 249
Івашкевич Я. 247
Ігнат В.І. 21, 227
Ійяс Д. (Яцик) 11
Ілій М. 269
Ільницький І.І. 16
Ільченко О.Є. 259
Ірлявський І. 8, 45
Іскандер Ф.А. 249

Ї

Їжакевич І.С. 245

Й

Йожік М. 255

К

Кабалюк Ю. 33
Казінці Ф. 25
Калас М. 266
Калинець І. 262
Калинич І.А. 8
Калинович І.Т. 274
Каняді Ш. 256
Капраль М. 176
Каріг Ш. 260
Келлерман Б. 249
Кемень Ж. 260
Керестен С.С. 15
Керестень Б. 8
Керестурі Д. 266
Кертес І. 273
Керча І.Ю. 9, 76
Кестнер Е. 248
Климовська М.Л. 261

Кобаль Й.В. 4, 42
Кобринський І.Г. 277
Ковтюк І. 7
Кожевников В.М. 254
Козланюк П.С. 264
Колесса І.М. 266
Коллінз В. 244
Колодуб Л.А. 274
Коломієць О.Ф. 250
Комаров М.Ф. 245
Конан-Дойль А. 257
Копистинський Т.Д. 253
Корнієнко Н.М. 259
Кортасар Х. 265
Корятович Ф. 26
Косач Ю.М. 275
Косинка Г.М. 275
Коссак М.А. 253
Котляревський І.П. 266
Кохан В.І. 21, 234
Коцюбинський М.М. 267
Кравців Б. 256
Кралицький А.Ф. 9, 60
Крилов І.А. 247
Кричевський Ф.Г. 256
Кротон І. (див. Фірцак І.) 16
Куліш П. О. 264
Куля Ф.А. 4, 44, 166
Купер Д.Ф. 267
Купчинський Р. 260
Кутлан І. 7

Л

Ладижець В.І. 14, 124
Лаптєв К.А. 272
Лаціс В. 256
Левада О.С. 274
Левицька С.П. 250
Лендєл В.М. 7
Лендел В.І. 12
Лермонтов М.Ю. 267
Лесич В. 248
Ліб (див. Мункачі М.)
Лінтур П.В. 13, 107
Ловік К. 250
Лодій П.Д. 13, 103
Локота І.П. 13
Ломсадзе Ю.М. 21
Лопатинська Л.В. 252
Лоський К. 246
Лукаш М.О. 277
Луків М. 243
Лучкай М.М. 20, 213
Любченко А. 249
Людкевич С.П. 245
Лялько М.П. 17, 169
Ляшенко Ю.І. 243

М

Мазепа І.С. 242
Мазурок О.С. 4, 105
Мальчицький С.Й. 13, 111
Мандрик І.О. 4, 38
Маргітої А. (див. Гербер)
Маркевич О.А. 253
Маркевич М.А. 247
Маркович Ф. 19
Масоха П.О. 267
Матезонський К. 24
Матіїв В.М. 19, 199
Матяша Бел 251
Мащенко М.П. 244
Меллер В.Г. 255
Мельник С.А. 9
Метеор Уріїл (див. Сільвай І.) 9, 64
Микитась В.Л. 19, 204
Мирний П. 256
Митровка М.М. 22, 237
Михайлюк М.М. 10, 12
Мишанич В.В. 4, 113
Мігович П. 15
Міняйло В.О. 272
Мовчан П.М. 262
Могила П.С. 277
Моем С. 246
Молдавчук С.С. 16
Молдов Д. 250
Молнар А.С. 265
Моріц Ж. 262
Мункачі М. 9, 74, 247
Мурашко М.І. 257
Мусоргський М.П. 251
Мушкетик Ю. 251

Н

Недзельський Є. 20
Неріс С. 273
Неруда П. 262
Неруда Я. 262
Никоненко Л.М. 245
Нілус П.О. 248
Новер Ж.Ж. 255
Нодь Є. 22
Нодь М. 24
Нодь М.З. 11
Носань С.Л. 261
Нушіч Б. 268

О

Околітенко Н.І. 266
Олашин М.В. 4, 38
Орлай І.С. 9, 69
Ортутай Ж. 13
Осмяловська К.О. 274

П

Павличко Д.В. 269
Павлович О.І. 17, 177
Падяк В.І. 4, 54, 63, 67
Паламаренко А.Н. 262
Палмаї І. 17, 268
Палотаї Б. 257
Панноніус Я. 265
Панчук Н.М. 4, 117, 128, 149, 212
Параджанов С.Й. 244
Пастелій І. 24
Пейчі Б. 268
Петефі Ш. 16

Петльований В.І. 276
Петров В. (Домонтович) 271
Петров О.Л. 10
Петровцій І.Ю. 4, 115, 176
Пільгук І.І. 277
Пітра Ю.Ю. 11
Плотені Н. (Фердинанд) 24
По Е.А. 245
Погорєлов О.В. 249
Подманіцкі Ф. 260
Полонська-Василенко Н.Д. 247
Поляк В.С. 7
Помагач Б. 271
Попович Д.М. 20
Потапенко В.О. 243
Примаченко М.О. (Приймаченко) 244
Продан П.С. 16
Птушкін В.М. 246
Пушик С.Г. 246
Пушкін О.С. 259
Пчілка О. (Косач) 263

Р

Раб Д. 260
Радіщев О.М. 265
Радноті М. 256
Ревай Ю.І. 15
Ревес І. 8, 49
Ревуцький Л.М. 247
Регулі А. 262
Рейті Я. 8
Рибальченко В.П. 265
Римський-Корсаков М.А. 250
Ріпай А.І. 16
Роман Х. 22
Росул Т.І. 4, 76, 139, 173
Рошко І.І. (див. Ірлявський І.) 8, 45
Рошкович Г.Г. 18, 184
Рубчак І.Д. 249
Руданський С.В. 243
Рудловчак О.М 8, 52
Рудницький М.І. 244

С

Сабо К. 276
Сабов Є.І. 18, 190
Сабов Д. 259
Сабол С. (див. Зореслав) 21, 222
Савицький Р.Я. 274
Саксаганський П.К. (справж. – Тобілевич) 256
Самійленко В.І. 246
Самійленко П.М. 257
Сас Ф. 9
Світличний І.О. 268
Свидницький А.П. 267
Сезанн П. 245
Сенько І. М. 4, 109, 135,143, 229
Сеп Е. 14, 261
Сечені Ф. 255
Сингаївський М.Ф. 127
Сингаївський П.Ф. 271
Сіглігеті Е. (Й.Сатмарі) 250
Сікорський І.І. 258
Сільвай І.А. 9, 64
Сіннєї Ю. 255
Сірко Й. 23
Січинський В.Ю. (Євтимович) 260
Скубенич-Кость Ф.М. 9
Скунць П.М. 4, 133, 143
Сливка О.І. 16, 159
Словацький Ю. 266
Смілянський Л.І. 248
Сметана Б. 248
Смородін В.О. 274
Сова П.П. 15, 140
Солоухін В.О. 260
Ставровський-Попрадов Ю.І. 10
Старицький М.П. 255
Стельмах Я.М. 275
Стерчо П.Ю. 12, 95
Стефанович О. 270
Стриндберг А. 245
Ступницький В. 243
Сумцов М.Ф. 254
Сухан Ю.В. 12, 102
Сюсько М.І. 5, 192, 232
Сяркевич Ю.І. 12

Т

Танчіч М. 254
Таркович Г. 20, 220
Тарнавський Ю. 247
Тарці А. 12
Тенессі В. 252
Терещенко М.А. 271
Терещенко М.С. 245
Тимошенко Ю.Т. 258
Тобілевич (див. Саксаганський П.К.) 256
Товт М. 18
Токар М.Ю. 5, 33, 179
Токач Б. 16
Томчаній М.І. 15, 144
Туряниця Ю.Д. 11, 91
Тягно Б.Х. 265

У

Уайльд О. 267
Уральський Л.В. 21
Усачов Л.А. 259
Ушаков М.М. 259
Ушинський К.Д. 249

Ф

Фабрі Й.З. 19
Фалуді Ф. 252
Федака Д.М. 5, 47, 236
Федака П.М. 5, 101

Федака С.Д. 5, 97, 120, 157
Федака Ш. 19
Фединишинець В.С. 5, 77, 122
Федор П.С. 8
Федькович Ю.А. 264
Фейеш Я. 13
Фекете Ф. 25
Фелдеші П.А. 14, 128
Фенич В.Ю. 17, 174
Фенцик Є.А. 18, 193
Ференц Н.С. 5, 201, 225
Фінт Є. 7
Фірцак І. (Кротон) 16
Флоровський А.В. 21
Фогорашій І.Ф. 21, 230
Фодор А. 248
Фоменко М.О. 277
Фонтане Т. 277
Франс А. 253

Х

Хемінгуей Е. 263
Хланта І.В. 5, 94, 103, 155, 162
Холод В.І. 15, 152

Ц

Цвірка П. 250
Ципола Г.А. 269
Цуга А.А. 23

Ч

Часто П.І. 14, 134
Чато П. 244
Чепіжний О.К. 262
Червонюк Є.І. 254
Чехов А.П. 262
Чижевський Д.І. 253
Чома Ш.К. 253
Чорба Й. 7
Чубинський П.П. 246
Чупринка Г. 274
Чургович Д. 12
Чурка І. 252

Ш

Шандор Л. 10
Шаповал М.Т. 14
Шарварко Б.Г. 257
Шевченко Т.Г. 250
Шевчук В.О. 264
Шеклтон Е.Г. 247
Шекспір В. 254
Шенборн Л.-Ф. 25
Шмідт Й. 249
Шовкуненко О.О. 251
Шолом-Алейхем (Рабинович Ш.Н.) 249
Шолтес З.І. 15, 149
Штанчіч М. (див. Танчіч М.) 254
Штернберг Я.І. 7, 35
Штефуровський С.С. 8, 43
Штраус Р. 259

Щ

Щербак Ю.М. 270

Ю

Югасевич-Склярський І. 21
Юра Т.П. **254**

Я

Якобсон А. 266
Яременко Г.Г. 247

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧА 3
КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2004 РОКУ 7
У 2004 РОЦІ ВІДЗНАЧАЄТЬСЯ 23
КРАЄЗНАВЧІ ЗНАМЕННІ ДАТИ 29
ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ БУРЧ: 85-річчя з дня народження живописця (1919-1993) 29
ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА: 85-річчя від дня проголошення (1919) 32
ЯКІВ ІСАКОВИЧ ШТЕРНБЕРГ: 80-річчя з дня народження історика, літературознавця (1924-1992) 35
АНТОНІЙ ГОДИНКА: 140-річчя з дня народження історика, вченого (1864-1946) 39
СТЕПАН СТЕПАНОВИЧ ШТЕФУРОВСЬКИЙ: 90-річчя з дня народження вченого (1914-1996) 43
ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ (Іван Іванович Рошко): 85-річчя з дня народження поета (1919-1942) 45
ІМРЕ РЕВЕС: 145-річчя з дня народження художника (1859-1945) 49
ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА РУДЛОВЧАК: 85-річчя з дня народження літературознавця (1919) 52
УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР "НОВА СЦЕНА": 70-річчя від дня заснування (1934) 57
АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ КРАЛИЦЬКИЙ: 110-річчя від дня смерті прозаїка, етнографа, фольклориста, журналіста (1834(1835?)-1894) 60
ІВАН АНТОНОВИЧ СІЛЬВАЙ (Уріїл Метеор): 100-річчя від дня смерті письменника, громадського діяча (1838-1904) 64
ІВАН СЕМЕНОВИЧ ОРЛАЙ: 175-річчя від дня смерті культурно-освітнього діяча (1771-1829) 69
МІХАЙ МУНКАЧІ (Ліб): 160-річчя з дня народження живописця (1844-1900) 74
ІВАН ЮРІЙОВИЧ КЕРЧА: 90-річчя з дня народження поета (1914-1951) 76
ЮРІЙ АНДРІЙОВИЧ ГОЙДА: 85-річчя з дня народження поета (1919-1955) 78
АВГУСТИН ІВАНОВИЧ ВОЛОШИН: 130-річчя з дня народження президента Карпатської України, вченого-педагога (1874-1945) 82
ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ ТУРЯНИЦЯ: 75-річчя з дня народження фольклориста (1929) 91
ПЕТРО ЮРІЙОВИЧ СТЕРЧО: 85-річчя з дня народження громадсько-політичного діяча (1919-1987) 95
ЮЛІЙ БРАЩАЙКО: 125-річчя з дня народження політичного і культурного діяча (1879-1955) 98
ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ СУХАН: 70-річчя з дня народження прозаїка (1934-1975) 102

ПЕТРО ДМИТРОВИЧ ЛОДІЙ: 240-річчя з дня народження вченого, педагога, філософа (1764-1829) 103
ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ ЛІНТУР: 95-річчя з дня народження вченого-фольклориста (1909-1969) 107
СЕМЕН ЙОСИПОВИЧ МАЛЬЧИЦЬКИЙ: 80-річчя з дня народження художника (1924) 111
СИДІР БІЛАК: 115-річчя з дня народження поета, фольклориста (1889-1944) 114
ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ БРОВДІ: 65-річчя з дня народження художника (1939) 116
ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ ЗЕЙКАН: 265-річчя від дня смерті культурно-освітнього діяча Закарпаття (1670-1739) 118
ЛУКА ВАСИЛЬОВИЧ ДЕМ'ЯН: 110-річчя з дня народження прозаїка (1894-1968) 121
ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ ЛАДИЖЕЦЬ: 80-річчя з дня народження поета, прозаїка (1924-1991) 124
ПЕТРО АНДРІЙОВИЧ ФЕЛДЕШІ: 60-річчя з дня народження графіка (1944) 128
ЙОСИП ВАСИЛЬОВИЧ ЖУПАН: 100-річчя з дня народження прозаїка (1904-1987) 129
ПЕТРО ІВАНОВИЧ ЧАСТО: 65-річчя з дня народження прозаїка (1939). 134
ІОАНН БОКШАЙ: 130-річчя з дня народження композитора, диригента, священика (1874-1940) 137
ПЕТРО ПЕТРОВИЧ СОВА: 110-річчя з дня народження громадсько-політичного діяча, краєзнавця (1894-1984) 140
МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ ТОМЧАНІЙ: 90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1975) 144
ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА БРОВДІ: 65-річчя з дня народження художниці (1939) 148
ЗОЛТАН ІВАНОВИЧ ШОЛТЕС: 95-річчя з дня народження художника (1909-1990) 149
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ХОЛОД: 75-річчя з дня народження казкаря (1929-?) 152
ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ ГАДЖЕГА: 140-річчя з дня народження вченого і громадського діяча (1864-1938) 156
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ СЛИВКА: 95-річчя з дня народження прозаїка, драматурга (1909) 159
КОРНИЛО РОМАНОВИЧ ЗАКЛИНСЬКИЙ: 115-річчя з дня народження літературознавця, фольклориста, перекладача (1889-1966) 164
ІЛЛЯ ВАСИЛЬОВИЧ ВОЛОЩУК: 90-річчя з дня народження літературознавця (1914-1997) 167
МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ ЛЯЛЬКО: 90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1992) 169

ЛАСЛО ІВАНОВИЧ ГАЙДУ: 60-річчя з дня народження живописця (1944) 172
ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ ФЕНИЧ: 90-річчя з дня народження прозаїка (1914-1949) 174
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВИЧ: 185-річчя з дня народження письменника, громадського діяча (1819-1900) 177
МИХАЙЛО АНДРІЙОВИЧ БАЛУДЯНСЬКИЙ: 235-річчя з дня народження вченого, культурно-освітнього і громадського діяча (1769-1847) 180
ГНАТ ГНАТОВИЧ РОШКОВИЧ: 150-річчя з дня народження живописця (1854-1915) 184
ІВАН ІВАНОВИЧ ГАРАПКО: 95-річчя з дня народження скульптора (1909-2002) 187
ЄВМЕНІЙ ІВАНОВИЧ САБОВ: 145-річчя з дня народження літературознавця і фольклориста (1859-1934) 190
ЄВГЕН АНДРІЙОВИЧ ФЕНЦИК: 160-річчя з дня народження письменника, культурного і громадського діяча (1844-1903) 193
ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ МАТІЇВ: 65-річчя з дня народження поета (1939-1985) 199
КАЗИМИР ІВАНОВИЧ ГУРНИЦЬКИЙ: 80-річчя з дня народження поета (1924) 201
ВАСИЛЬ ЛАЗАРЕВИЧ МИКИТАСЬ: 80-річчя з дня народження вченого, літературознавця і педагога (1924-1999) 204
ГАННА АНДРІЇВНА ГОРВАТ: 80-річчя з дня народження художниці (1924) 211
МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ ЛУЧКАЙ: 215-річчя з дня народження лінгвіста, фольклориста, історика (1789-1843) 213
ГРИГОРІЙ ТАРКОВИЧ: 250-річчя з дня народження громадсько-культурного діяча (1754-1841) 220
ЗОРЕСЛАВ (у миру СТЕПАН САБОЛ): 95-річчя з дня народження поета (1909-2003) 222
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ІГНАТ: 60-річчя з дня народження поета (1944-1990) 227
ІВАН ФЕДОРОВИЧ ФОГОРАШІЙ (Бережанин) 170-річчя від дня смерті мовознавця, історика і громадського діяча (1786-1834) 230
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ КОХАН: 70-річчя з дня народження поета, прозаїка (1934) 234
МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ МИТРОВКА: 65-річчя з дня народження заслуженого працівника культури України (1939) 237
КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2004 РОКУ 241
У 2004 РОЦІ ВИПОВНЮЄТЬСЯ: 242
ПОКАЖЧИК ПРІЗВИЩ ЮВІЛЯНТІВ ТА АВТОРІВ СТАТЕЙ ПРО НИХ 278

КНИГА 2002 РОКУ

Книга Закарпаття: Анотований каталог видань 2002 року: (З фондів Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки)/ ЗОУНБ; Уклад.: Л.Ільченко, О.Дурунда; Наук. ред. В.Падяк; Відп. за вип. Л.Григаш.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2003.- 68 с.: іл.

У перше в історії нашого краю здійснено книжковий проект, який подає інформацію про всі видання, які протягом одного року побачили світ на Закарпатті. Проект виходить за межи традиційних каталогів, які знайомлять із книжковою продукцією окремо взятого видавництва, він є спробою систематизації інтелектуального потенціалу регіону в цілому і дає відповідь на багато цікавих питань, які стосуються книжкового ринку. Виявляється, на Закарпатті протягом 2002 року вийшли з друку півтораста книжок, активно на ринкові працює понад десяток місцевих видавництв, більшість з яких приватні; технологічно високу якість забезпечують майже десять друкарських комплексів. Книги видаються кількома мовами: українською, русинською, угорською, російською, словацькою, чеською, німецькою, англійською. Автор Закарпаття віддає перевагу місцевому видавцю, хоча частина продукції (і це позначається на якості книги!) видрукувана без редакційного опрацювання.

У цілому зміст покажчика справляє враження, що регіон активно використовує свій інтелектуальний потенціал. Спектр закарпатської книги, як тематичний, так і за галузями знань, за ідейним спрямуванням, соціально-політичними симпатіями та усталеними традиціями, мовою видання тощо цілком об'єктивно віддзеркалює особливості нашого краю, його специфіку як в Україні, так і в ширшому – центральноєвропейському – контексті.

Ідея проекту та його втілення у життя належать ЗОУНБ та Видавництву В.Падяка. Допомогу при виданні покажчика надали поліграфцентр "Борнео" та видавець. Вступна стаття (В.Падяк, Л.Григаш) збагачена статистичними даними. Довідковий апарат видання (підготувала Л.Ільченко) складається із трьох покажчиків, що дає можливість оперативного пошуку інформації.

Ініціатори книги мають намір продовжити це видання-щорічник, зробити його візитною карткою Закарпаття на всіх книжкових ярмарках в Україні та за її межами.

І.Л.

К64 **Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2004 рік:** Рекомендаційний бібілографічний посібник/ Уклад.: Т.І.Васильєва, Г.В.Бобонич; Відп. за вип. Л.З.Григаш; Наук. ред. В.І.Падяк; Вип. ред. Л.О.Ільченко. - Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2003.- 288 с.

ISBN 966-7838-54-4

Календар-щорічник є орієнтиром для громадськості краю у перебігу подій, ювілеїв та пам'ятних дат у 2004 році. Основу календаря складають грунтовні наукові розвідки про визначних діячів краю, підготовлені провідними карпатознавцями. Окремим розділом подано календар знаменних дат, які у 2004 році відзначатиме громадськість світу та України.

Представлені матеріали з успіхом можуть бути використані не лише в бібліотеках краю, а й у регіональній пресі, культосвітніх установах, навчальних закладах тощо.

УДК 015
ББК 92

Довідкове видання

КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НА 2004 РІК

Рекомендаційний бібліографічний посібник

АВТОР-СКЛАДАЧ:

Т.І.ВАСИЛЬЄВА

Укладач розділу
«Календар знаменних та пам'ятних дат 2004 року»:
Г.В.БОБОНИЧ

Відповідальна за випуск
Л.З.Григаш

Науковий редактор:
В.І.Падяк

Випусковий редактор:
Л.О.Ільченко

Коректор: **Н.М.Панчук**

Джерельні приписи до персоналій ювілянтів:
Т.І.Васильєва

Іменний покажчик:
Л.О.Ільченко

Видавництво Валерія Падяка
Ужгород, 88007, вул. Гагаріна 14/3 тел. 8(0312)-933132
E-mail <padyak@mail.uzhgorod.ua>
www.padyak.com
Директор В. І. ПАДЯК, к.ф.н.
(Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 963 від 20.06.2002 р.)

Оригінал-макет: **Л.ІЛЬЧЕНКО**

Підписано до друку 02.10.2003 р. Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 18. Тираж 250.

Друкарня ПП «Борнео»

ВИДАВНИЦТВО В. ПАДЯКА

ISBN 966-7838-54-4